

Regionális Tanulmányok

Regionalne Studije

Regionale Studien

Studia Regionalis

X.

PannonIQm
2018

**Regionális Tanulmányok
Regionalne Studije
Regionale Studien
Studia Regionalis
X.**

**PannonIQm
2018**

© Alojz Jembrih, Anita Marinac, Božica Brkan, Đuro Vidmarović,
Ivan Kozlica, Franjo Pajrić, Herbert Gassner, Igor Šipić, Krisch András,
Martin Chlupač, Nenad Piskač, Nikša Krpetić, Pere Eranović,
Timea Horvat, T.M. Bilosnić, Silvija Lučevnjak, Tóth Imre

Felelős kiadó:

Hrvati-Horvátok Egyesület,
Soproni Matica hrvatska Egyesület,
Soproni „Čakav katedra” Egyesület
PannonIQm

Szerkesztő / Urednik
Payrits Ferenc

Fotók, illusztrációk / fotografije, illusztracije
Franjo Pajrić, Timea Horvat, Nenad Piskač, Herbert Gassner, Ivan Kozlica,
Đuro Vidmarović, Božica Brkan, Wikipedia

Borítófotó:
Payrits Ferenc

ISSN 2061-1359

Nyomdai munkák:
FORENO Nonprofit Kft., Sopron

Sadržaj – Tartalom

Predgovor	5
Tisztelt Olvasó!	8
Sehr geehrte Leserinnen und Leser!	12
Baština našičkog kraja	
– most između hrvatske i mađarske kulture	16
A nekcsei vidék öröksége	
– a magyar és a horvát kultúra közötti híd	26
Po staza naših starih 2017. Opis putovanja	36
Hrvatska Venera	70
O Jurju Križaniću iznova	77
U znaku prvoga zbornika, dvije obljetnice,	
kazališta i posjete novoga veleposlanika	90
9. Koljnofski književni susreti	105
Svi naši književni susreti (I.)	
(radovi inspirirani hrvatskim književnim susretima u Koljnofu),	
„Čakavská katedrá Šopron“; Matica hrvatska Šopron“;	
„Udruga Hrvati i EMC GRAH „KUME“, Koljnof, 2017.	115
Svi naši književni susreti (1) Jedan neuobičajen Zbornik radova	126
Prijatelj i brat	131
Barát és testvér	135
Mučenik	138
A vértanú	143
Pustinje nerashlađena lica	
ili poeme još tople od krvi	148
Quest For The Lost Sea	158
Jantarski put baštine	168
Hrvatska banovina	170

Pogledom kroz povijest u vjeru i dom...	194
Poštovani i dragi Orkane!	203
Nyugat-Magyarország és a cseh-délszláv korridor	
a párizsi béketárgyalásokon	206
Karneval Rijeka 12. februar 2018.	216
Nisam zločinac, ja sam pjesnik	225
Pravičnost	228
„Posljednji hrvatski samuraj”	229
Tvoje čarne oči	230
In memoriam Berencsi Kati	236

Predgovor

Poštovani Štače!

U ruka držiš 10. jubilarni broj Regionalnih Studijov. U ovi Studija smo u poslidnjem desetljeću objavili čuda interesantnih člankov, u koji smo kanili pokazati malo i drugu stran medalje, malo polemizirati s ustaljeni i zabetonirani fakti današnje znanosti i pokusili smo „otprit” oči za nove poglede i nova razmišljanja. Pogotovo na potriboću postaviti dobra pitanja. U dobrom pitanju se već more najt i pola pravog odgovora. Mislim, da bi naše moderno školstvo moralо na umjetnost postavljanja pitanj, na kritično razmišljanje postaviti veće težišće, spram učenja preveć faktov, ki su nažalost u većini slučajev i krivi ili u najmanju ruku netočni.

U ovom ćemo va broju ovog periodičnoga izdanja ponuditi razne teme, ke su i regionalnog karaktera, ali su neke zbog važnih obljetnic čuda dalekosežnije.

Silvija Lučevnjak voditeljica Zavičajnog muzeja u Našica, ki je smješten u lipi dvorac Pejačević napisala je tekst o obitelji Pejačević, ka je igrala ulogu poveznice med Hrvati i Mađari.

Moć ćete si preštati i cijelu priču o Po staza naših starih 2017. ljeta, ka će vam se vjerujem i viditi i iz nje ćete dozнатi dosta interesantnih detaljov, pa će more bit ki i volju dostat, da nam se priključi na našem 4. putovanju u juliju 2019. ljeta iz Bihaća u Bosni i Hercegovini do Mokroga Haja u Slovačkoj. Do 1592. ljeta, kada je poslidnji od velikih gradov na obrambenoj liniji, granici Ugarske nasuprot Osmanskem Carstvu pao i Bihać na svi fronti smo se žilavo branili, ali uglavnom smo se polako morali vsenek malo povuć najzad. Samo ljeto dan kašnje 1593. kod Siska se dogodio preokret i velikom pobjedom u bitki, u kojoj je bilo i poznatih ljudi iz zapadne Ugarske je zauvijek zaustavljeno prodiranje Turkov prema sjeverozapadu. Ki zna kako bi se povijest odigrala, da je Bihać još ljeto dan izdržao.

Herbert Gassner se je pozabavio s prapovijesti, ka se u njegovom malom selu Celindofu pojavljulje na razne načine s artefakti iz kamenog, brončanog i željeznog doba sve do Avara. Usput rečeno te Avare, kot vladajuću konjaničku kastu nijedna ugarska kronika ne spominje. Isto tako ne govore ni o Karlu Velikom!

U istom malom selu Celindofu se je pred 400 ljet 22. aprila naredio Filip Kaušić, ki će postati isusovac, a bio je učitelj u Šopronu, misionar u Turskoj Ugarskoj itd., ali za nas najbitnije, da je 1669. ljeta od cesara i kralja Leopolda I., istog onog vladara, ki će 2 ljeta kašnje dat pogubiti velikane Zrinskog i Franokopana u Bečkom Novom Mjestu, isposlovao diplomu, po kojoj se je isusovački kolegij u Zagrebu digao na fakultetski nivo. Zato je brojka 1669. u grbu Sveučilišća u Zagrebu. Po detaljni istraživanji Gassnera znamo i to kako mu je to krotalo. U Grazu su si bili školski kolege, pa su se i dobro poznali. Veze su i onda bile potribne za važne odluke.

Alojz Jembrih će nas upeljati u svit drugog velikana, ki isto slavi svoju 400 godišnjicu rođenja (makar se svi znanstvenici ne slažu s ovim datumom rođenja) Jurja Križanića, ki će na kraju svoga avanturističnog žitka umrit pod Bečom kot vojak poljskog kralja Jana Sobieskoga 1683. ljeta, kada su potukli vojsku Kara Mustafe i započet će dužički boj oslobođenja od Turaka.

Po prošloljetni književni susreti, kada smo promovirali prvi svezak antologije, tj. zbirku radova nastalih povodom ovih susreta u posljednji 8 ljeti, neki sudioniki su napisali opsežna djela o ti deveti susreti, a to su Božica Brkan i Nenad Piskač, pa ćete imati priliku preštati i njene impresije o ti 4 dani kasnojesenskog druženja u zapadnoj Panoniji, na Jantarskoj cesti.

Duro Vidmarović je pak kao inicijator tih susreta napisao opsežnu analizu prvog toma našeg izdanja Svi naši književni susreti I. Uz to ćemo objaviti i tekst Nenada Piskača, koji nažalost nije mogao biti nazočan zbog male nesreće (aš je taj dan 22. februara bilo čemerno vrime i dost sniga u Zagrebu i okolici) pri prezentaciji zbornika u prostorija Hrvatske matice iseljenika.

U ovom periodu su nastala i dva kraća djela, ka kanu malo zblizići narode naše prelijepo Panonije i ponukati na gledanje iz drugog ugla.

Igor Šipić je ovoga puta izabrao kritični osvrt na djelo Tomislava Marjana Bilosnića. Gizdavi samo da takva dva velikana redovito posjećuju nas i da smimo s njimi skupa djelat i stvarat.

Ovoga ljeta su okrugle obljetnice dva poznata događaja i to 170. obljetnica revolucije 1848. u Ugarskoj i 150 ljet od hrvatsko-ugarske nagodbe. Kanio bi vas podsjetit bez zle namjere, da su pred 175. ljet na inzistiranje Madara zabranili Ilirsко ime. Okolnosti i posljedice toga i još drugih interesantnosti bit će teme na znanstvenom skupu u Šopronu 22. junija u sklopu Šopronskih hrvatskih dana.

Isto tako je prošlo 140 ljet od Berlinskog Kongresa, ki je bio sudbonosan za Bosnu i Hercegovinu.

Pred 100 ljet je završen I. Svitski boj, a događaje oko tog stravičnog i kravog boja smo apsolvirali u ovi 4 ljeti.

Pred 80 ljet je došlo do Anschlussa i tim se je granica Njemačke produljila daleko na istok i dio Hrvata, ki su onda još u duši bili zapadnougarski Hrvati -aš je prošlo samo 17 ljet od raskidanja našeg hrvatskog bića – došao pod čizme Hitlera.

Naš najveći pisac Mate Meršić Miloradić je umro 1928. ljeta, a i akademik Benčić je završio veliku monografiju o njemu. Akademiku čestitamo njegov 80. rođendan. Čuda nam je pomogao u ovi ljeti.

U tekstove smo stavili i interesantno razmišljanje Martina Chlupáča o Panonskom moru i antički vrimen. Tekst je na engleskom jeziku, ali je lako za štat.

Imre Tóth, kod i do sada bavi se s regionalni odnosi u našoj krajini.

Na prekrasnoj prezentaciji svoje Trilogije u Koljnofu nas je presenetila Anita Martinac iz Mostara, koja je jako razumljivo protumačila povijesno vrijeme porača u Hercegovini, na čemu smo joj zahvalni. Ona je napisala kratki tekst o svoji dojmovi u našoj zapadnoj Panoniji.

Točno pred 440 ljet jednog hladnog zimskog jutra pala je utvrda Gvozdansko u turske ruke. Još nezna dost ljudi o tom tragičnom činu, ali ju mirno znamo nazvati hrvatskom Massadom. Naš prijatelj Ivan Kozlica je o tom pisao istina još pred osmi ljeti, kada ih je Ivica Pandža Orkan poveo sa sobom po Banovini, isto kako i nas hodočasnike prošle jeseni, na čemu smo mu jako zahvalni. Uz to si znate preštati i kratko pismo, koje sam mu poslao zatim, kad sam preštao potresnu knjigu *Crna mapa* od ruskog novinara Vladimira Mukusceva, ku mi je dao na dar, da si ju preštem.

Bit će još riječi o Riječkom karnevalu i dva kraća teksta, ki su poslani na natječaj u Ozalj, napisani našim dijalektom.

29. novembra 2017. se je u Hagu dogodio čin, ki je šokirao cijeli svit. Prije no bilo ki bar ča veli, neka si preše par sto stranic pro i kontra generalu Slobodanu Praljku kot človiku, vojniku, uzniku, pa neka sudi. Ovde si znate preštati tri pjesme nadahnute tom prilikom

Na kraju ćemo se oprostiti od naše jedne vrijedne suradnice, bez koje prvi broj Regionalnih Studijov ne bi mogli biti objavljeni, a rič je o Katiki Berencsi. Njen muž i dalje vjerno prelama, i oblikuje naša izdanja.

Uz jako čuda slik ćete imati prilike pratiti kade smo bili, ča se je svega dogodilo ča smo i fotografijom mogli uloviti. Nažalost sve nas je manje i veliko narodno blago, mudrost i znanje polako nestaje, tako polako, da to jedni teško i upamet zedu.

Tisztelt Olvasó!

A Regionális tanulmányok jubileumi 10. kiadását tartod kezedben. A sorozatban az utóbbi évtized folyamán sok érdekes tanulmányt, elemzést hoztunk nyilvánosságra, amiben az érem másik oldalát próbáltuk bemutatni, a mai tudomány bebetonozott és dogmává fajult érvrendszerével szerettünk volna egy kicsit vitába szállni, valamint rámutatni arra, hogy a jó kérdéseket fel kell tudni tenni. A jól megfogalmazott kérdésben ott rejlik a fél felelet. Úgy gondolom, hogy a mai iskolarendszer sokkal nagyobb hangsúlyt kell hogy fektessen a kérdésfeltevés művészeti, a kritikus gondolkodás művelésére, ellensúlyozandó a túl sok adathalmozást, melyek sajnos sok esetben nem korrektek, illetve enyhén szólva pontatlanok.

Jelen kiadásunkban is sok érdekes témaival szolgálunk, melyek regionális jelentőségűek, de néhány fontos kerek évforduló miatt sokkal szélesebb hatással és kisugárzással rendelkeznek.

Silvija Lučevnjak a nekcsei múzeum igazgatója tollából a Pejacsevich család két népet, horvátokat és magyarokat összekötő jelentőségéről szóló két-nyelvű munkája az idei jubileumi évben példamutató.

A tavalyi Őseinak nyomdokain történelmi utazásunk teljes leírását is elolvashatják sok érdekes részletet megismerve és talán valaki kedvet kaphat, hogy veltünk tartson a 2019. júliusban Bihács-ból Horvátberekig, 6 országot kereszttülszelő immáron 4. utazásunkon. Bihács vára volt az utolsó nagy erőd az Oszmán birodalom határán húzódó védelmi rendszernek, mely utolsóként 1592-ben esett el. Az addig szívósan védekező és rendszeresen minden viszszavonuló védők már a következő évben egy nagy győzelemmel fordították meg a kockát a hősies Sziszeki vár előtt 1593-ban. Ki tudja mi történt volna és hogyan alakul az akkor közös királyság sorsa, hogy ha Bihács vára kibírta volna azt a szűk egy évet.

Herbert Gassnert a Kausich Intézet egyik megalapítóját szülőfaluiban, Völgyfalván megtalált ősi leletek arra buzdították, hogy egy összegző kis tanulmányt írjon a kő, bronz és vaskor idevonatkozó történéseiből, illetve az

Avarokról. Csak annyit fűznék hozzá, hogy érdekes módon az Avarokat, mint lovas uralkodó réteget krónikáink nem említi. De ugyanígy van ez Nagy Károly ügyében is!

Ebben a kis faluban született 400 évvel ezelőtt Kausics Fülöp (Filippus Kausich, Filip Kaušić) Jezsuita szerzetes, ki életútja során sok várost kötött össze és soproni tanári vonatkozásai is vannak. Ő lett a zágrábi egyetem első rektora, miután iskolai padtársától, I. Lipót császártól (mivel Lipótnak papi karrier szántak, csak testvére hirtelen halála miatt lett király és császár) kieszközölte az a diplomát, mellyel a jezsuita kollégium egyetemi rangot kapott. Így kapott helyet az 1669. évszám az egyetem pecsétjén. Két évre rá Bécsújhelyen és Bécsben magyar és horvát főurak feje fog porba hullani egy un. felségárolási ügyben (összeesküvésnek nevezik, bár több helyen már kijavítva, teljesen jogosan főúri szervezkedésként tanítják az iskolákból) ennek az uralkodónak parancsára. Igaz a tett végrehajtása után azonnal 6000 léleküdvözítő misét fizetett a kivégzetteknek lelki békéjéért. Talán saját lelkismeretét próbálta ilyen módon orvosolni.

Alojz Jembrih professzor úr egy másik fontos személyről, Juraj Križanić-ról ír, ki szintén ebben az éven ünnepi születésének 400. évfordulóját. Igaz a szakemberek nem osztják teljes mértékben ezt a dátumot születése évszáma-ként. Ez a kalandozós életű az egyházak kibéküléséért küzdő ember életét éppen nem messze tőlünk Bécsben fogja befejezni, mint a lengyel király Sobieski János katonája az 1683-as felszabadító harcok során, megsemmisítő vereséget mérve Kara Musztafa seregére. A helyzetet árnyalja, hogy az oszmán csapatok kötelékében ott volt Thököly Imre magyarjaival, kiknek Sopron vára néhány héttel azelőtt megadta magát kitársa kapuit a lófarkas magyar vezér előtt.

A tavaly összel megtarrott Nemzetközi horvát írótalálkozó, mikor is bemutattuk szöveggyűjteményünket az utóbbi 8 év munkáiból, több résztvevőt is megihlettet. Ezeket a munkákat olvashatják Božica Brkan és Nenad Piskač tollából, melyeket itt a Borostyánkőút melletti történetek ihlettek.

Duro Vidmarović az írótalálkozó szellemi atya a megjelentetett kötetet elemezve jelentetett meg egy szép szöveget, mely mellett megjelentettük Nenad Piskač zágrábi könyvbemutatóra készült írását, melyet az akkor február végi ítéletidő miatt nem olvashatott fel, mivel félúton valahol autóját összetörve bánta, hogy egyáltalán elindult otthonról.

Következik két rövidebb írásom, melyek Pannóniát próbálják egy kicsit másképpen bemutatni, azt a vidéket, melyről oly keveset tudunk, pedig saját hazánkról van szó.

Igor Šipić Tomislav Marjan Bilosnić-ról szóló írása igen tanulságos és ki-

domborítja Igor barátunk sokoldalúságát. Megtisztelve érezzük magunkat, hogy ilyen nagyszerű emberekkel dolgozhatunk együtt.

Az idén két kerek évforduló megünneplésére kerül sor, miután 170 éve kezdődött a forradalom és szabadságharc 1848-ban, illetve 150 éve született még a horvát-magyar kiegyezés. minden hátsó szándék nélkül megjegyezném, hogy a magyarok kezdeményezésére be lett tiltva az illír név. A kiegyezés témájával a június 22-én megrendezésre kerülő nemzetközi konferencián fogunk behatóbban foglalkozni. A berlini kongresszus óta 140 év telt el. A kongresszus határozatai nagy kihatással voltak Bosznia és Hercegovina jövőjére.

100 ével ezelőtt lett vége az eddigi legvéresebb háborúnak, a Nagy háborúnak is nevezett világégésnek. Az eseményeket az utóbbi 4 évben több helyen és alkalomból elemeztünk. Ott voltunk az olaszországi fronton, Doberdóban is.

Ausztria 80 éve lett hozzácsatolva a Birodalomhoz és így a volt nyugatmagyarországi horvátok nagy része immáron egy harmadik ország részévé vált. Mily érdekes a történelem.

90 éve hunyt el a gradistyei horvátok egyik legnagyobb alakja Mersity Máté Horvátkimlén, ahol 50 évig volt plébános. Erről a nem minden nap emberről írta meg doktori disszertációját Bencsics Miklós a bécsi egyetemen a hetvenes években és ez évben pedig megjelent a munka bővített változata monográfiában az íróról, tudósáról Miloradityről.

Bencsics akadémikus úrnak ezúttal is kívánunk jó egészséget 80. születésnapja alkalmából és hálásak vagyunk neki a sok segítségért, melyet az utóbbi időben számunkra nyújtott.

Az idei kiadványunkban szerepel egy angol nyelven megírt tanulmány is Martin Chlupač szerzőségében, ahol a pannon területtel foglalkozik az antik időkben. Az írás azért is fontos, mivel egészen más és sokkal logikusabb kontekszusra helyezi az akkori eseményeket és leírásokat.

Tóth Imre régiónk problematikáját elemzi, mint már eddig több alkalommal.

Anita Marinac januárban prezenterált a nálunk nagy sikkerrel trilógiáját, melybe a hercegovinai II. Világháború és az utána következő időszakot dolgozza fel drámai hangvitbelben, de érthető nyelvezetben. Írását szeretnénk közzétenni, melyet a nálunk eltöltött pár nap ihletett.

440 éve egy nagyon hideg januári napon esett el Gvozdansko, a Zrínyiek régi vára valahol az Una folyó közelében. A horvát Massadanak titulált várba benyomuló török harcosok csak a megfagyott védőket találták, mely látvány meghatotta magát az ostomlók vezetőjét is. Barátunk még 7 ével ezelőtt írt erről a vidékről egy nagyon jó útleírást, amikor Ivica Pandža Orkan nyugalmasztó őrnagy vezetésével bejárták a vidéket. Ivica Pandža vezetett minket

tavaly októberben az éves zarándokutunkon és ez alkalommal a Fekete mappa című könyvet ajándékozta nekem. Az 1991-ben meggyilkolt 2 orosz újságíró történetét leíró munkába találtam egy nagyon érdekes részt, melyre reagáltam Orkan barátunknak.

A Rijekai karnevál minden évben nagy élmény mindannyiunk számára. Így volt ez évben is. A leírás után két rövidebb pályázati felhívásra született szöveg következik, melyeket elküldtünk Ozalyba.

2017. november 29-én Den Haagban, a nemzetközi bíróságon egy nem minden napirendi eset történt meg, mely sokkolta a közvéleményt. Még mielőtt valaki is ítéletet mondana Slobodan Praljak tette felett, olvassa el azt a pár ezer oldal írást, melyeket ő írt, illetve, melyek a tett után születtek, hogy meghozza saját ítéletét. 3 verset tettünk be ez alkalommal kiadványunkba.

Végezetül el szeretnénk búcsúzni jó barátunktól Zámbóné Berencsi Katalin-tól is, aki nélkül a Tanulmányok nem lennének ilyenek. Sokat köszönhetünk neki. Férje továbbra is teljes odaadással segít nekünk.

Sok-sok kép mellett követhetik sorra mi történt velünk az elmúlt év során. Sajnos egyre kevesebben vagyunk és az a sok tudás, tapasztalat, történet lassan el fog tűnni, sajnos olyan lassan, hogy a folyamatot nem is érzékeljük valójában.

Sehr geehrte Leserinnen und Leser!

Sie halten jetzt die 10. Jubiläumsausgabe der „Regionalen Studien“ in der Hand. In der Reihe haben wir im letzten Jahrzehnt viele interessante Studien und Berichte veröffentlicht, in denen wir die andere Seite der Wahrheit darstellen und mit den dogmatischen Argumenten der heutigen Wissenschaft zu diskutieren versuchten. Ausserdem versuchten wir darauf hinzuweisen, dass man gute Fragen stellen muss. In den gut verfassten Fragen steckt schon die halbe gute Antwort. Ich denke, dass das heutige Schulsystem einen grösseren Wert auf die Kunst des Fragestellens, auf das kritische Denken legen muss, die Datenkumulation kompensierend, die in vielen Fällen nicht korrekt bzw. mit Verlaub zu sagen ungenau sind. In dieser Ausgabe dienen wir Ihnen wieder mit vielen interessanten Themen, die eine regionale Bedeutung haben, aber wegen mehrerer runder Jubiläen eine breite Auswirkung und Ausstrahlung haben.

Aus der Feder von Silvija Lučevnjak, Museumdirektor in Nekcse, ist die Arbeit über die Familie Pejacsevich, die die zwei Völker – Kroaten und Ungarn – verbindet, im Jubiläumsjahr beispielweisend.

Ein Bericht über unsere historische Reise vom vorigen Jahr: „Auf den Spuren unserer Ahnen“ ist hier zu lesen und dadurch können Sie viele Einzelheiten kennenlernen. Vielleicht bekommt jemand Lust im nächsten Jahr mit uns zu fahren. Im Juli 2019 reisen wir bereits zum 4. Mal. Dieses Mal von Bihać bis Horvátberek durch 6 Länder. Die Burg von Bihać war die letzte grosse Festung des Verteidigungssystems an der Grenze zum Osmanischen Reich, die als letztes 1592 gefallen ist. Die bis dahin hart kämpfenden Verteidiger konnten dann 1593 vor der Burg bei Sisak einen grossen Sieg erringen. Wer weiss, was geschehen wäre, wie hätte sich das Schicksal des gemeinsamen Königtums entwickelt, wenn Bihać dieses knappe Jahr hätte aushalten können.

Alte Funde in Zillingtal/Celindorf trieben Herbert Gassner, einen Gründer des Kausich Institutes, dazu an, dass er eine zusammenfassende Studie über Geschehnisse der Stein-, Bronze- und Eisenzeit bzw. Awarenzeit schreibt. Ich möchte nur soviel hinzufügen, dass interesseranterweise die Awaren, als eine

Reiterherrscherschicht in unseren Chroniken nicht einmal erwähnt werden. Das ist auch von Karl dem Grossen der Fall.

In diesem Dorf wurde vor 400 Jahren Fülöp Kausics (Filippus Kausich, Filip Kaušić), ein Jesuitenmönch, geboren. Während seines interessanten Lebens hat er viele Städte miteinander verknüpft und er hatte noch dazu Beziehungen zu Ödenburg. Er war der erste Rektor der Zagraber Universität. Er verlangte von seinem Bankgesell Leopold I. (ihm wurde eine Pfarrerkarriere zugedacht, erst nach dem plötzlichen Tod seines Bruders wurde er Kaiser und König) ein Diplom, damit das Jesuitenkollegium einen Universitätsrang erwirkte. So steht es auf dem Universitätsstempel: das Jahr 1669. Zwei Jahre später wurden in Wiener Neustadt und in Wien ungarische und kroatische Magnaten auf Befehl dieses Herrschers im sog. Hochverratsprozess entthauptet (man nennt es oft Verschwörung, aber an mehreren Stellen ist es schon korrigiert). Nach der Hinrichtung bezahlte der Herrscher sofort 6000 Messen für die seelische Ruhe der Hingerichteten.

Professor Alojz Jembrih schrieb über eine andere wichtige Person, und zwar über Juraj Križanić, der auch vor 400 Jahren geboren wurde. Es ist wahr, dass die Historiker mit seinem Geburtsdatum nicht völlig einverstanden sind. Diese Person, die viel für die Versöhnung der Kirchen gekämpft hat, beendete sein Leben nicht weit von uns, in Wien. Er starb als Soldat von Sobieski, der polnische König besiegte das Heer von Kara Mustafa. Unter den türkischen Truppen befanden sich aber die Ungarn von Imre Thököly, denen Ödenburg vor ein paar Wochen seine Tore aufmachte und sich dem Pferdeschwanzfrisur tragenden Thököly ergab.

Im Vorjahr hielten wir das Internationale Kroatische Schriftsteller treffen ab. Hier präsentierten wir unsere Textsammlung der Arbeiten der letzten acht Jahre, die mehrere Autoren inspirierte. Diese Arbeiten von Božica Brkan und Nenead Piskač können Sie nun lesen. Als Inspirator dienten dafür Geschichten entlang der Bernsteinstrasse.

Der seelische Vater des Schriftstellerstreffens, Đuro Vidmarović, analysiert in seinem Schreiben die publizierten Bände, daneben veröffentlichten wir den Aufsatz von Nenad Piskač, der für die Zagraber Buchveröffentlichung gedacht war, wo er wegen Schlechtwetters nicht vorlesen konnte, da er seinen Wagen irgendwo fast gänzlich zu Schrott fuhr. Diesen Beiträgen folgen zwei Schreiben von mir, die versuchen, Pannonien ein bisschen anders vorzustellen. Unsere herrliche Gegend, worüber wir so wenig wissen, obwohl sie unsere Heimat ist.

Das Werk von Igor Šipić über Tomislav Marjan Bilosnić ist sehr lehrreich

und zeigt uns die Vielseitigkeit unseres Freundes. Wir fühlen uns geehrt, dass wir mit solchen großartigen Menschen arbeiten können.

Heuer feiern wir zwei runde Jubiläen. Vor 170 Jahren begann die Revolution und der Freiheitskampf von 1848, bzw. vor 150 Jahren wurde der Ausgleich zwischen Ungarn und Kroatien geschlossen. Ohne jegliche unlauterer Absicht möchte ich erwähnen, dass auf Anregung der Ungarn der Begriff Illyr verboten wurde. Mit dem Thema des Ausgleiches werden wir uns auf der internationalen Konferenz am 22. Juni beschäftigen. Seit dem Berliner Kongress sind 140 Jahren vergangen. Die Beschlüsse des Kongresses hatten eine grosse Wirkung auf die Zukunft von Bosnien und Herzegovina.

Vor 100 Jahren ging der Grosse Krieg, der I. Weltkrieg zu Ende. Die Geschehnisse analysierten wir in den letzten vier Jahren aus mehreren Gesichtspunkten. Wir waren sogar an der italienischen Front, in Doberdo. Vor 80 Jahren kam es zum österreichischen Anschluss ans Deutsche Reich. So wurde der Grossteil der Westungarischen Kroaten nunmehr Teil eines dritten Landes. Wie interessant ist die Geschichte. Vor 90 Jahren starb Máté Mersity in Horvátkimle/Kemlja/Kimling eine der grössten Persönlichkeit der Gradistyaer Kroaten, wo er 50 Jahre lang Pfarrer war. Über diesen nicht alltäglichen Menschen schrieb in den 1970er Jahren Miklós Bencsics an der Wiener Universität seine Dissertation. Heuer erschien eine erweiterte Monografie über ihn.

Wir wünschen dem Akademiker Herrn Bencsics alles Gute zum 80. Geburtstag und wir sind ihm sehr dankbar für seine Hilfe.

In dieser Ausgabe ist auch eine englische Studie von Martin Chlupač zu lesen. Er beschäftigt sich mit Pannonien in der Antikzeit. Das Schreiben ist umso wichtiger, da es die damaligen Geschehnisse in einen ganz anderen und logischen Kontext legt.

Tóth Imre, wie schon so oft, analysiert die Problematik unserer Region.

Anita Marinac präsentierte ihre Triologie im Januar mit grossem Erfolg bei uns. Sie arbeitet den II. Weltkrieg und seine Folgen in Bosnien auf. Wir möchten ihr Schreiben publizieren, das die bei uns verbrachte Zeit inspirierte.

Vor 440 Jahren an einem sehr kalten Tag im Januar fiel Gvozdansko, die alte Burg der Zrínyis irgendwo am Ufer vom Fluss Una. In der „das kroatische Massada“ titulierte Burg fanden eingedrungene türkische Kämpfer nur noch erfrorene Verteidiger. Dieser Anblick berührte sogar den Leiter der Burg-Erstürmer. Unser Freund schrieb noch vor 7 Jahren über diese Gegend einen schönen Reisebericht, als er mit dem Major a.D. Ivica Pandža die Gegend bereiste. Ivica Pandža führte uns vorigen Oktober auf unsere Jahrespilgerfahrt und anlässlich dieser schenkte er mir das Buch „Schwarze Mappe“. Im Werk,

das die Geschichte zweier getöteter russischer Journalist im Jahre 1991 darstellt, fand ich einen interessanten Teil, auf ich reagierte.

Der Karneval in Rijeka ist jedes Jahr ein grosses Erlebnis für uns. So war es auch heuer. Dem Bericht folgen zwei Bewerbungsaufrufe, die wir auch nach Ozaly schicken.

Am 29. November 2017 geschah etwas am internationalen Gerichtshof in Den Haag, was das Publikum schockierte. Bevor jemand die Tat von Slobodan Praljak verurteilt, sollte zuerst seine einige tausend Seiten lesen, die er nach der Tat schrieb. Erst dann soll man ihn beurteilen. Drei Gedichte sind aus dieser Gelegenheit in unserer Ausgabe.

Zuletzt möchten wir von unserer Freundin Zámbó Berencsi Katalin Abschied nehmen. Ohne sie wären die Studien heute nicht so, wie wir sie kennen. Ihr Mann hilft uns weiterhin.

Bei vielen Fotos können sie verfolgen was in letzter Zeit bei und mit uns geschah. Leider sind wir immer weniger und die viele Erfahrung, Geschichte und das Wissen verschwinden langsam. Leider so langsam, dass wir den Vorgang nicht einmal fühlen werden.

Baština našičkog kraja – most između hrvatske i mađarske kulture

NAŠICE U SREDNjem VIJEKU

Našice je mjesto smješteno na zapadnom dijelu Osječko-baranjske županije i povijesni je centar našičkog kraja, koji ubraja niz manjih i većih naselja smještenih na obroncima gore Krndije i u plodnoj ravnici prema rijeci Dravi. Od 1993. godine ima status grada, a prema zadnjem popisu ima oko 8.000 stanovnika. Našice se prvi puta spominju u povijesnim izvorima 1229. godine u ispravi koju je izdao hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. U to je vrijeme gospodar našičkog posjeda bio Đula (Julius, Gyula) iz moćne ugarske obitelji Kán, čije je glavno sjedište bilo u velikoj tvrđavi u nedalekom Šiklošu. Đula je obnašao važne civilne dužnosti u vrijeme nekoliko kraljeva, a smatra se da je čak u tri navrata bio i ban Slavonije. Dio svog našičkog posjeda prepustio je templarima, a oni su ondje podigli crkvu svetoga Martina, koja je danas jedna od najsačuvanijih crkava templarskog reda u Hrvatskoj.

Nekadašnji Đulin posjed u Našicama dobio je 1240. godine Dimitrije I. iz grane Lipócz plemićke obitelji Aba. Povijest ove obitelji seže duboko u srednji vijek, a rodbinski je povezana s vladarskom kućom Arpadovića. Vremenom se obitelj podijelila u nekoliko obiteljskih grana čiji su posjedi bili na području današnje Slovačke, Mađarske i Hrvatske (Našice, Voćin, Ljeskovica).¹

Abe su vjerojatno imale utvrđeni položaj u samome središtu Našica, koji se danas naziva Klarinim brdom, prema samostanu klarisa (ženski franjevački red) koji je postojao na ovome mjestu. Franjevce i klarise su u Našice doveli članovi obitelji Aba, što također svjedoči da je ovdje postojao urbani život i građanski sloj stanovništva (trgovci, obrtnici), kojem je izvorno bilo upućeno djelovanje franjevačkog reda. U vrijeme kada su Abe došle u Našice ova je župa pripadala Pečujskoj biskupiji, a u centru je mjesta bila velika župna crkva sv. Trojstva. Franjevci su započeli podizanje samostana i crkve sv. Antuna Padovanskog već krajem 13. stoljeća u neposrednoj blizini sjedišta Abinog posjeda, istočno od Klarinog brda. Kvaliteta gradnje i monumentalnost našičke franjevačke crkve svjedoče o iznimnoj gospodarskoj moći njihovih zaštitnika, obitelji Aba.

¹ *Našički zbornik 9*, Našice, 2014., 13-14.

Tijekom 14. stoljeća obitelj Aba je nedaleko Našica ostavila još jedan važan objekt koji svjedoči njihovu gospodarsku i političku snagu u tome trenutku. Riječ je o utvrdi koja se danas naziva Bedemgrad ili Gradina. Izgrađena je na istaknutom vrhu Krndije (407 m), ponad ceste koja je iz Našica vodila u Požešku kotlinu. Osim važnih kulturnih spomenika u našičkom kraju, obitelj Aba ostavila je u svojem nasljeđu još jedan važan kulturni trag koji spaja Našice s mađarskom baštinom. Dimitrije III. iz obitelji Aba upravljao je našičkim posjedom u prvoj polovici 14. stoljeća, a bio je naručitelj bogato iluminiranog rukopisa koji je poznat kao Biblija Dimitrija Našičkog (The Nekcsei-Lipócz Bible), a danas se čuva u washingtonskoj kongresnoj knjižnici (Library of Congress).² Ova je dvotomna knjiga nastala oko 1335. godine, vjerojatno kao Dimitrijev poklon nekoj crkvi, a svojom raskošnom izvedbom svjedoči o ugledu i moći svoga naručitelja. S obzirom da je u tome trenutku najvažniji posjed obitelji Aba bilo Našice, u nazivu knjige sačuvano je i ime ovoga mjesta. Biblija je bila predmet nekoliko znanstvenih radova, jer ju smatraju jednom od najznačajnijih knjiga srednjovjekovnoga razdoblja u ovoj knjižnici. Mađarski su izdavači tiskali njen djelomični faksimil, odabравši stotinjak najljepših stranica ovoga rukopisa (Nekcsei-Biblia legszebb lapjai, Budapest, 1988.).

Nakon prodora osmanske vojske u ove krajeve i zauzimanja Našica i našičke tvrđave, sredinom 16. stoljeća prekinute su stoljetne veze ovoga dijela Slavonije s ugarskim kraljevstvom, koje će biti nastavljene tek nakon gotovo 150 godina, u novom političkom kontekstu.

PEJAČEVIĆI – IZMEĐU HRVATSKE I MAĐARSKE DOMOVINE

Obitelj Pejačević pripada najznačajnijim plemičkim obiteljima istočne Hrvatske, a našičko vlastelinstvo su kupili 1734. godine. Tada su imali plemičku titulu baruna, a 1772. godine dobili su i naslijednu grofovsku titulu. Već krajem 18. stoljeća imali su niz posjeda u Slavoniji i Strijemu, a posebna veza prema Mađarskoj počela je 1784. godine, kada se u Šopron iz srijemskoga mjesta Rume preselio Karlo grof Pejačević (1745. – 1815.), nedugo nakon smrti prve supruge Barbare. U vrijeme dolaska Pejačevića Šopron je imao oko 12.000 stanovnika, a naselje je još uvijek bilo dobro utvrđeno bedemima, koji su danas većinom srušeni. Ovo je bio gospodarski vrlo napredan kraj u kojem su stano-

² <https://www.loc.gov/rr/european/nekcsei.html#top> (12. 3. 2017.)

vali i brojni Hrvati, doseljeni u ovaj dio Ugarske još u 16. stoljeću, kada su ih njihovi vlastelini selili u sigurnije krajeve pred osmanskom vojskom. Tada je Šopron bio pretežno naseljen njemačkim stanovništvom, a Hrvati su živjeli u okolnim selima.

Karlo se u Šopronu ponovo oženio, a zajedno s njegovom drugom suprugom Marijom Eleonorom rođ. groficom Erdödy (1770. – 1840.) i nasljednicima neizbrisivo se upisao u gradsku povijest. Obitelj Pejačević pripadala je najuglednijim plemičkim krugovima, a posebno su se istaknuli kao mecene kulturnoga života Šoprona. Krajem 18. stoljeća obitelj se podijelila na tri grane (*našička*, *rumsko-retfalačka* i *virovitička*), a Šopron je sve do druge polovice 19. stoljeća bio sjedište *našičke grane* obitelji Pejačević pa su u knipti šopronske crkve sv. Mihaela (Szent Mihály) sahranjeni neki članovi ove obitelji. Palača Karla Pejačevića u Šopronu je jednokatna uglovnica, a uz nju prolazi uličica koja se zove Pejačevićev prolaz. Godine 2004. Hrvatska manjinska samouprava grada Šoprona postavila je na njoj dvojezičnu (mađarsko-hrvatsku) spomen-ploču, kako bi se podsjetilo na značajnu prisutnost jedne hrvatske obitelji u mjestu.

Karlo je do 1815. godine unajmljivao i jednu od zgrada u blizini svoje palače i u njoj organizirao kazalište. To je bila druga zgrada kazališta u Mađarskoj, a srušena je 1847. godine. Karlo je osobno utjecao na izbor kazališnih grupa koje su ovdje nastupale, odnosno na odabir njihovog kazališnog programa te je značajnim novčanim sredstvima podupirao kazališni život Šoprona. Karlovi su potomci nastavili uzimati za žene isključivo mađarske plemkinje. Tako se njegov sin Ferdinand oženio Marijom rođ. Döry de Jobahaza (1800. – 1880.), unuk Ladislav Gabrijelom rođ. Döry de Jobahaza (1830. – 1913.), a praučnik Teodor Elizabetom rođ. barunicom Vay de Vaya (1860. – 1941.). Ulazak mađarskih plemkinja u obitelj učvrstio je veze Pejačevića s Mađarskom. Može se slobodno zaključiti da je obitelj Pejačević bila pravi most između dva naroda, odnosno dvije kulture, kao što kaže naslov knjige autora Ladislava Molnara „Dva naroda – jedna obitelj”.³

U političkom kontekstu neke su osobe iz obitelji Pejačević ostavile snažan pečat ne samo na povijest grada Šoprona, već i na hrvatsko-mađarske veze. Posebno se to odnosi na Ladislava grofa Pejačevića (1824. – 1901.), koji je bio rođeni Špronac, pa se može reći da je u Hrvatsku donio puno toga iz kulturnog i povijesnog naslijeđa Mađarske i grada Šoprona. On je bio ne samo našički vlastelin, već i pravnik te istaknuti političar svoga vremena. Školovanje je započeo u Šopronu, a pravo je studirao i diplomirao u Pečuhu. Za razliku od oca Ferdinanda, koji je većinom živio u Šopronu, on je intenzivno bora-

³ Molnár László, *Két nemzet – egy család*, Sopron, 2004.

vio u Našicama i vjerojatno se upravo njemu može zahvaliti obnova naščkog dvorca, koja je započela 1865., a za koju je bio angažiran ugledni šopronski umjetnik Ferenz Storno stariji. U toj su obnovi dvorac i perivoj dobili značajke historicističkog stila i poprimili današnji oblik. Na političkom polju djelovao je s ciljem uže suradnje Hrvatske i Mađarske. Bio je zastupnik u Saboru Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te član hrvatskog izaslanstva koje je 1868. sklopilo Hrvatsko-ugarsku nagodbu. Bio je hrvatski ban od 1880. do 1883. godine.⁴

Njegov istaknuti politički i društveni položaj naslijedio je sin Teodor grof Pejačević (1855. – 1928.), također našički vlastelin i pravnik po struci. Školovao se u Pečuhu i Budimpešti, gdje je i maturirao 1873. Studirao je pravo u Bonnu i Budimpešti, gdje je 1879. promoviran u doktora prava. Od oca je naslijedio našičko vlastelinstvo, a uz njegovo vođenje djelovao je kao utjecajna osoba mnogih ustanova i udruženja te se intenzivno bavio politikom. Dužnost velikog župana Virovitičke županije obnašao je od 1886. do 1901. Bio je hrvatski ban od 1903. do 1907., kada je odstupio zbog spora oko postavljanja mađarskih natpisa na zgradama državne željeznice. Zanimljivo je istaknuti da je i njegov otac Ladislav odstupio s položaja hrvatskog bana u sličnim okolnostima, kada su bili ugroženi hrvatski interesi u smislu poštivanja odredbi Hrvatsko-ugarske nagodbe, koju su obojica snažno podupirala. Od 1913. do 1917. godine obnašao je i dužnost ministra za Hrvatsku u ugarskoj vladi grofa Stjepana Tisze.⁵

Pejačevići su sve do Drugog svjetskog rata održavali obiteljske i poslovne veze u Mađarskoj, gdje su imali posjede i palače, no ratna su zbivanja i promjene političkih odnosa kao posljedicu imale trajni egzodus članova obitelji u druge europske i izvaneuropske zemlje.

GLAZBA KAO POVEZNICA HRVATSKE I MAĐARSKE KULTURE

Najistaknutija osoba koja putem glazbe spaja našički kraj s Mađarskom bio je u drugoj polovici 19. stoljeća Edmund (Ödön) plemeniti Mihalović (Feričanci, 1842. – Budimpešta, 1929.), glazbeni pedagog, pijanist i skladatelj.⁶ Prvu glazbenu poduku dobio je u rodnom mjestu Feričanci, nedaleko Našica, a 1858.

⁴ *Našički zbornik 9*, Našice, 2014., 202.

⁵ *Našički zbornik 9*, Našice, 2014., 205-206.

⁶ *Našički zbornik 9*, Našice, 2014., 173.

godine odselio je s majkom u Peštu, gdje je završio gimnaziju. Kod privatnih profesora usavršavao je glasovir, glazbenu harmoniju i kompoziciju. Među njima posebno se ističe ugledni mađarski profesor Mihaly Mosonyi (1815. – 1870.), koji je jedno vrijeme radio kao privatni glazbenik (*Musikdirektor*) kod Petra grofa Pejačevića (1804. – 1887.) u njegovom dvoru u Retfali kod Osijeka (od 1835. do 1842.). Edmund se usavršavao u inozemstvu, a zatim je niz godina bio na položaju vodećeg profesora budimpeštanske Glazbene akademije. Nastupao je kao pijanist i dirigent vlastitih kompozicija. Budimpeštansku glazbenu akademiju podigao je na europsku razinu. Njegov opus nedovoljno je poznat u Hrvatskoj, a u Mađarskoj se njegovim djelom intenzivno bavi Ákos Windhager, koji je na ovoj temi i doktoriraо.

Sljedeća osoba koju moramo istaknuti na području glazbene kulture je Teodora (Dora) grofica Pejačević udana von Lumbe (Budimpešta, 1885. – München, 1923.). Bila je kći Teodora grofa Pejačevića i već je kao dijete pokazala velik glazbeni talent. Obrazovala se kod privatnih učitelja, a glazbi ju je u Našicama tijekom ljetnih mjeseci poučavao mađarski orguljaš Károly Noszeda (1863. – 1944.), koji je kasnije postao dirigent i direktor budimpeštanske Opere.⁷

Dora je virtuzno svirala glasovir i violinu, a usavršavala se kod vrsnih glazbenika u Zagrebu, Dresdenu i Münchenu. Često je putovala i boravila u velikim europskim gradovima, poput Budimpešte, Münchena, Praga i Beča. Nakon skladanja manjih klavirske opusa u počecima stvaranja pristupila je komponiranju većih muzičkih formi i smatramo je prvom modernom hrvatskom skladateljicom s gotovo 60 djela. Iako je skladala brojne kompozicije, Dora se uvijek ponovno vraćala vokalnoj minijaturi, koju je skladala na tekstove poznatih književnika, među kojima izdvajamo djelo Wilhelmine grofice Wickenburg – Almásy (1845. – 1890.), pjesnikinje mađarskih korijena.⁸

Još jedna osoba iz mađarskih kulturnih krugova zauzima posebno mjesto u Dorinoj biografiji. To je bila violinistica i glazbena pedagoginja mađarskih korijena Stefi Geyer (Budimpešta, 1888. – Zürich, 1956.), koju su ubrajali među najbolje virtuoze svoga vremena. Od djetinjstva se kretala u glazbenim krugovima, a poznata je njena intenzivna korespondencija sa skladateljem Belom Bartókom, koji joj je posvetio svoj prvi koncert za violinu. Dora Pejačević također je bila velika poklonica njenih interpretacija, a Stefi je izvodila neke od Dorinih kompozicija za violinu.⁹

⁷ *Našički zbornik* 9, Našice, 2014., 153-155.

⁸ <https://www.deutsche-biographie.de/sfz85349.html> (25. 5. 2017.)

⁹ Koraljka Kos, *Dora Pejačević*, Zagreb, 1998., 78.

Danas se Dora Pejačević smatra jednim od najpoznatijih imena hrvatske glazbe u svijetu. Njeno ime nose dvije škole u Našicama i jedno tamburaško društvo, a svake se godine u gradu održava manifestacija Memorijal Dore Pejačević, s brojnim sadržajima koji su posvećeni ovoj skladateljici.

LIKOVNA BAŠTINA OBITELJI PEJAČEVIĆ KAO POVEZNICA HRVATSKE I MAĐARSKE KULTURE

Istraživanja likovne baštine obitelji Pejačević (iz dvoraca u Retfali, Podgoraću, Našicama i Virovitici) rezultiralo je izložbom koja je javnosti prikazala veliki dio sačuvanih slika, skulptura i grafika te pokazalo da se i ovaj dio njihovoga naslijeda mora sagledavati u kontekstu hrvatsko-mađarskih kulturnih veza.¹⁰

Najbolje je istražena likovna baština *našičke grane*, koja je početak svoje zbirke vezala uz period intenzivnoga boravka u Šopronu (kraj 18. / početak 19. stoljeća), a zatim su djela postepeno prenošena u obiteljski dvorac u Našicama, za kojeg je već istaknuto da ga je obnavljao šopronski umjetnik Ferenz Storno. Stoga je gostovanje izložbe „Likovna baština obitelji Pejačević” u Šopronu bio zapravo povratak jednoga dijela umjetnina u grad iz kojega su i krenule na svoje „putovanje”. Izložbu su organizirali Muzej likovnih umjetnosti u Osijeku i Soproni Múzeum, a otvorenje je bilo 11. studenoga 2016. godine. Bila je to kruna u nizu gostovanja ove izložbe, koju je nakon osječke publike mogla vidjeti i publika u Zagrebu, Našicama, Virovitici, Vukovaru, Požegi, Đakovu i Dubrovniku. Segment izložbe, kroz faksimilne kopije, bio je prezentiran i na izložbi u Zavičajnom muzeju Ruma (u Republici Srbiji). Za potrebe ove izložbe tiskana je i prigodan katalog, u kojem su, uz tekst autorica izložbe Jasminke Najcer Sabljak i Silvije Lučevnjak, objavljeni i radovi drugih stručnjaka koji bacaju više svjetla na povijest obitelji Pejačević, kako u Hrvatskoj, tako i u Mađarskoj.¹¹

S obzirom na temu ovoga rada posebno ističemo značenje likovne zbirke obitelji Pejačević u mjestu Podgorać, nedaleko Našica. Ovaj je posjed pripadao *rumsko-retfalačkoj grani*, a vlasnik mu je u drugoj polovici 19. stoljeća bio Pavle grof Pejačević (1813. – 1907.) i supruga Alvina rođena barunica Hilleprand von Prandau (1830. – 1882.). Kako bi se njihov relativno mali dvorac u Podgoraću mogao približiti standardu plemićkih krugova angažirali su

¹⁰ Jasmina Najcer Sabljak i Silvija Lučevnjak, *Likovna baština obitelji Pejačević: studijsko-tematska izložba: katalog izložbe*, Osijek, 2013.

¹¹ A Pejacsevich Család Művészeti Öröksége, Veress, Ferenc (urednik), Sopron, 2016.

jednog od najuglednijih budimpeštanskih historicističkih arhitekata, Alajosa Hauszmann, koji je izveo njegovo proširenje i obnovu. U tako uređenom prostoru bila je izložena zbirka od oko 90 umjetničkih djela, među kojima su bila i ključna ostvarenja opusa uglednih srednjoeuropskih slikara. Naime, Pejačevići su kupovali djela umjetnika koji su se kretali u srednjoeuropskim likovnim krugovima, a dio ili većinu svoga opusa ostvarivali su i na području Mađarske. Među njima su posebno važna djela istaknutih slikara 19. stoljeća, poput Friedricha Johanna Gottlieba Liedera, Carla Rahla, Móra Thana, Josefa Hoffmanna, Károlya Lotza, Alajosa Györgya Gierglja i drugih. Prema mišljenju stručnjaka riječ je o jednoj od najambicioznije zamišljenih privatnih zbirki nastalih u 19. stoljeću u ovome dijelu Europe.

ŽELJEZNICA NAŠICE – SLATINA – SZENTLÖRINZ

Hrvatski gradovi Našice i Slatina te mađarski grad Szentlörinz bili su 2013. godine partneri u projektu „Od carske pruge do održivog razvoja turizma Szentlörinz – Slatina – Našice”, kojeg je sufinancirala Europska unija. Projekt je određen bliskim zemljopisnim položajem ovih mesta uz rijeku Dravu kao i zajedničkim povijesnim činjenicama. Cilj je projekta bio razvoj novih kulturno-turističkih programa, ali i podsjećanje na zajedničku prošlost. Naime, ova su mjesta od 1895. do 1918. godine bila povezana željezničkom prugom koja je premostila rijeku Dravu i omogućila živu komunikaciju stanovnika ovoga područja te doprinijela zajedničkom ubrzanom gospodarskom razvoju.

Dioničko društvo željeznice Szentlörinz – Slatina – Našice osnovano je 1894. godine, a sjedište mu je bilo u Budimpešti. Uz našičke grofove Ladislava i Teodora Pejačevića najveći utjecaj na izgradnju pruge imao je i grof Ivan Drašković (1878. – 1963.), koji je uz Dravu imao velike posjede i dvorac u Šeljinu (Draskovich kastély Sellyén). Izgradnjom pruge su proizvodi s njihovih posjeda dobili najbržu komunikaciju prema velikom tržištu Budimpešte.

Kada je pruga 1895. godine stavlјena u promet, bila je u eksploataciji Mađarskih državnih željeznica (Magyar állam vasút, kratika MÁV). Na cijeloj je pruzi izgrađeno 10 mostova i 12 novih željezničkih postaja. Na graničnom području općina Stára Zaláta (Mađarska) i Čađavica (Hrvatska) izgrađen je preko rijeke Drave željeznički most s ukupnom duljinom od 360 metara. Osim za željeznički promet služio je i za pješački prijelaz lokalnog stanovništva sve do godine 1918. godine. Na most su potom postavljene stražarske kućice i graničari, a svaki je prelazak preko mosta bio zabranjen. Porušen je u ratnim

operacijama 1945. godine, prilikom povlačenja njemačke vojske s Balkana prema Balatonu.

Mađarska državna željeznica bila je krajem 19. i početkom 20. stoljeća najveće poduzeće u Ugarskoj i imala je značajnu ulogu u razvoju gospodarstva, ali i ostalih djelatnosti, pa tako i školstva. Na području Hrvatske i Slavonije ovo je poduzeće osnivalo svoje škole, u kojima se nastava izvodila na mađarskom jeziku, a hrvatski jezik bio je jedan od obaveznih predmeta. Ove su škole organizirane u mjestima gdje je postojala potreba da se obrazuju djeca zapošljenih na željeznicu, koji su najčešće govorili samo mađarski jezik. Takva je škola u Markovcu Našičkom (danas predgrađu Našica) otvorena 1894. godine. Za školu je podignuta nova zgrada u neposrednoj blizini našičkog željezničkog kolodvora, a djelovala je do kraja Prvog svjetskog rata.

Koliko je željeznica, ali i ostale gospodarske veze našičkog kraja prema Mađarskoj utjecala na porast mađarskog stanovništva u našičkom kraju pokazuje i sljedeća tabela, nastala na temelju popisa stanovništva potkraj 19. stoljeća (prema podacima koji se čuvaju u Zavičajnom muzeju Našice):

GODINA POPISA	STANOVNIŠTVO (ukupno)	Mađari
1880.	24.220	1.876
1900.	33.487	4.146

Iako u postotku broj mađarskog stanovništva nije bio velik, može se uočiti da je on udvostručen u jednoj dekadi. No, kraj Prvoga svjetskog rada i raspad Austro-Ugarske donio je nove političke i društvene odnose, pa je puno Mađara napustilo našički kraj.

DJELATNOST MAVRE SPITZERA

Našički je kraj kroz povijest imao mnogo poveznica prema mađarskom kulturnom prostoru, a u ovome je radu nezaobilazna biografija osobe koja je na prijelomu 19. u 20. stoljeće ostavila posebno značajan trag. Riječ je o Mavri Špiceru (Našice, 1862. – Zagreb, 1936.), publicistu, leksikografu, prevoditelju i esperantistu.¹² Špicer je rođen u židovskoj obitelji, no kasnije je konvertirao na katoličanstvo. Početne razrede osnovne škole završio je u rodnome mjestu. Školovanje je nastavio na osječkoj gimnaziji, gdje se počeo baviti književnim

¹² *Našički zbornik 9*, Našice, 2014., 243-245.

radom. Od 1881. do 1883. studirao je klasičnu filologiju i slavistiku na Sveučilištu u Beču. Nakon studija započeo je vojničku karijeru, a zatim je radio kao činovnik u Ministarstvu domobranstva u Budimpešti. Karijeru je nastavio u Beogradu, a nakon umirovljenja živio je u Zagrebu.

Već u vrijeme boravka u Budimpešti afirmirao se kao vrhunski leksikograf, prevoditelj i antologičar, a u Hrvatskoj ga smatramo pionirom esperantskog pokreta. Godine 1909. utemeljio je Društvo hrvatskih esperantista, a izdao je i prvi udžbenik esperanta u Hrvatskoj. U domaćim novinama i časopisima publicirao je mnoge tekstove o esperantu, diljem Hrvatske držao predavanja, a u Zagrebu vodio i tečajeve esperanta. Intenzivno se bavio i enigmatikom (zagognetaštvom).

Kao značajan doprinos hrvatsko-mađarskim vezama ističemo da je njegovo prvo veće publicirano djelo iz 1893. godine rječnik pod naslovom „Magjarsko-hrvatski i hrvatsko-mađarski rječnik za sveopću uporabu“. Tiskan je u Budimpešti, a u impresumu rječnika nalazi se i mađarska inačica imena i prezimena autora: Spicer Mór. Ovo je pionirski rad na području mađarsko-hrvatskih dvojezičnika. Četiri godine prije izlaska iz tiska ovoga rječnika objavljen je jedan manji mađarsko-hrvatski i hrvatsko-mađarski rječnik, no on se opsegom i značenjem ne može mjeriti sa Špicерovim. Godine 1893. u časopisu „Književna smotra“ na ovaj se Špicерov rad osvrnuo znameniti hrvatski pedagog, pisac i leksikograf Ivan Filipović (1823. – 1895.), koji je istaknuo da je autor dobar poznavalac hrvatskog jezika i književnosti te da rječnik potpuno zadovoljava suvremene potrebe. Filipović je rječnik toplo preporučio svima koji ga trebaju, a osobito *madžarskim činovnicima u Hrvatskoj i svim madžarskim kolonijama na hrvatskim željezničkim postajama*.

Špicер je nastavio svoj rad na leksikografiji „Vojničkim rječnikom“ na kojem su radili i Theodor Tóth, Dragutin Schweitzer i Šandor Pandić. Svi su oni bili dužnosnici u Ministarstvu obrane, koje je i naručilo ovo djelo, no smatra se da je Špicер zapravo glavni autor rječnika. Godine 1900. objavljen je „Magjarsko-hrvatski dio“, a 1903. godine „Hrvatsko-mađarski dio“. Knjige su tiskane u Budimpešti, a stručnjaci ih također smatraju vrlo kvalitetnim radom na području leksikologije.

Špicер je hrvatsko-mađarske odnose zadužio i prijevodima hrvatske poezije na mađarski jezik, koji su mu bili objavljeni u raznim novinama i časopisima, od kojih i onima koji su izlazili u Budimpešti, npr. Budapesti Hirlap, Budapesti Tagblatt, Die Donauländer, Pester Lloyd, Tisúcljetna Ugarska i Vasárnapi Ujság. S madarskog na hrvatski jezik preveo je i roman Tome Kóbora «Marijana», što je bilo objavljivano u novinama 1905. godine.

Špicer se izvrsno služio četirima jezicima (hrvatskome, njemačkome, mađarskome, esperantu) te je svojim bogatim i raznolikim književnim i jezikoslovnim radom ostavio trajni spomenik multikulturalnoj sceni središnje Europe na ovim prostorima. Svojim leksikografskim radom trajno se upisao u povijest mađarskog i hrvatskog jezikoslovlja.

ZAKLJUČNO

Dio Hrvatske u kojoj je smješteno Našice naziva se Slavonija, a s obzirom na geografski položaj i povjesno-političke odnose prema Mađarskoj kulturne su veze vrlo duge i bogate. To se posebno odnosi na plemićke obitelji, koje su kroz stoljeća imale posjede s obje strane rijeke Drave. U ovome radu spomenute su neke srednjovjekovne plemićke obitelji našičkog kraja (Khan, Aba) te novovjekovne plemićke obitelji (Mihalović, Pejačević), koje predstavljaju važne dodirne točke između hrvatske i mađarske kulturne povijesti. Uz njih je istaknuta i uloga željeznice u povezivanju ovoga dijela Hrvatske s Mađarskom te uloga intelektualca Mavre Špicera, koji je početkom 20. stoljeća svojim djelom zadužio hrvatsku i mađarsku književnost i jezikoslovje.

Silvija Lučevnjak

A nekcsei vidék öröksége – a magyar és a horvát kultúra közötti híd

NEKCSE A KÖZÉPKORBAN

Nekcse (Nasic, horv. Našice) az Eszék-Baranya megye nyugati részében fekszik és történelmi központja a nekcsei vidéknek, mely a Krndija hegyvonulatától a Dráva termékeny sík vidékéig terül el több kisebb nagyobb települést magába foglalva. 1993-ban kapott városi rangot és a legutóbbi népszámlálási adatok szerint lakossága kb. 8000 fő. Nekcsét először 1229-ben említik egy II. András király által kiadott dokumnetumban. A nasici birtok ekkor a Kán nemzettségbeli Gyula kezén van. A nezetség központja a közeli Siklós nagy vára volt. Gyula sok civil tisztséget viselt több király uralkodása alatt és vélhatően háromszor is Szalvónország (Slavonija) bánja volt. A nasici birtok egy részét átengedte a Templomos lovagok rendjének, akik megépítették a Szent Márton templomot, mely manapság a rend egyik legépebben fennmaradt temploma Horvátországból. Gyula birtokát 1240-ben az Aba nemzettség Lipócz ágából való I. Dömötör kapta meg. Az Aba nemzettség eredete a távoli időkbe nyúlik vissza és rokonsági kapcsolatban állt az uralkodó Árpád házzal. Később a nemzettség több ágra szakadt, melyek a mai Szlovákia, magyarország és Horvátország (Našice, Voćin, Ljeskovica)¹ területén is rendelkeztek birtokokkal.

Az Abáknak minden valószínűség szerint erődített várak volt Nekcse központjában, a mai Klára dombján, mely nevét a klarisszák (női ferences rend) ezen a helyen álló kolostoráról kapta.

A ferenceseket és klarisszákat az Aba család hívta Nekcsére, mely bizonyítja a városi élet és a polgárság (kereskedők, kézművesek) meglétét, kik alapvetően e rend célesoportja voltak. Az Abák ideérkezésekor az itten egyházközség a pécsi püspökséghoz tartozott, a település közepén emelkedő Szentháromság templommal. A ferencesek már a 13. század végén elkezdték építeni kolostorukat és a Pádovai Szent Antal tiszteletére felszentelt templomukat az uradalom központjának közelében, a Klára dombtól keletre. Az építkezés kivitelezésének minősége és a nekcsei ferences templom figyelemre méltó mérete bizonyítják védelmezőik, az Abák gazdasági erejét.

¹ Našički zbornik 9, Našice, 2014., 13-14.

A 14. század folyamán ez a család még egy fontos objektumot hagyott ránk, mely szintén árulkodik hatalmukról. A mai Bedemgrad, illetve Gradina elnevezésű várról van szó. A Krndija egyik kiszögellő magaslatán (407 m) épült erődítmény Nekcsét a Pozsegai medencével összekötő út felügyelte. E fontos kultúrtörténeti épített emlék mellett az Aba család még egy fontos hagyatékát is meg kell említeni, mely Nekcsét a magyar örökséggel összeköti. A 14. század első felében a nekcsei birtokot az Aba nemzettségbeli III. Dömötör irányította és ő volt a megrendelője annak a gazdagon illuminált kéziratnak, melyet ma Nekcsei Dömötör Bibliájaként (The Nekcsei-lipótz Bible) ismer a közönség és melyet a Washingtoni kongresszusi könyvtárban (Library of Congress)² őriznek.

A feltehetőleg valamely templomnak szánt 1335. körül keletkezett kétkötetes könyv, különösen szép küllemével a megrendelő, Dömötör tekintélyéről és erejéről tanúskodik. Mivel ez időtájt az Aba nemzettség legfontosabb uradalma Nekcse volt, ezért a könyv nevében is fenmaradt a település neve. Ez a Biblia több tudományos kutatás célpontja volt, mivel a kongresszusi könyvtár középkorból származó gyűjteménye egyik legfontosabb művének tartják. Magyar kiadók részben újranyomták a művet, a kézirat 100 legszebb oldalát kiválasztva (Nekcsei-Biblia legszebb lapjai, 1988.).

A oszmán hadsereg előrenyomulásával és Nekcse elfoglalásával a 16. század közepén megszakadtak Szlavónia ezen vidékének évszázados kapcsolatai a Magyar Királysággal, melyek csak majdnem 150 év után fognak majd újra folytatódni, de már egy másik politikai kontextusban.

A PEJACSEVICHEK – A MAGYAR ÉS HORVÁT HAZA KÖZÖTT

A Pejacsevich család kelet Horvátország legjelentősebb nemesi családjai közé tartozik, a nekcsei birtokot pedig 1734-ben vásárolták meg. Ekkor még cask bárói titulussal rendelkeztek, majd 1772-ben örökös grófi rangba emelgették. Már a 18. század végén több birtokkal rendelkeztek Szlavóniában és a Szerém-ségen, a Magyarországgal való különös kapcsolat pedig 1784-ben kezdődött el, amikor a szerémségi Rumából gróf Pejacsevich Károly (1745.–1815.) nem sokkal elő felesége, Barbara halála után Sopronba költözött.

² <https://www.loc.gov/rr/european/nekcsei.html#top> (12. 3. 2017.) Našički zbornik 9, Našice, 2014., 13–14.

Károly érkezése időpontjában Sopron 12 000 lelket számláló, még mindig magas falakkal védett város volt. A védfalak nagy része mára eltűnt. E gazdaságilag fejlett vidék lakói között sok horvátot is felfedezhetünk, kik a 16. században érkeztek a nyugat-magyarországi részekbe (de nem csak ide. Több horvát érkezett az Alsó Ausztria térségbe ill. a Morva mezőre – a ford. megjegyzése). A török előrenyomulása elől a nagyurak ide, a biztonságosabb vidékekre telepítették őket.

Sopron ekkor német többséggel rendelkező város, a horvátok a környező településeken, szigetszerűen elszórva falvaikban laknak (a többségi nénetség és a magyar falvak mellett – a ford megjegyzése). Károly újra nősült és feleségével Erdödy Mária Eleonóra grófnéval (1770.–1840.) és utódaikkal kiterölhetetlenül beleírták magukat a város történelmébe. A Pejacsevich család a legelőkelőbb nemesi családok közé tartozott és különösen mint a soproni kultúralis élet mecénásai tüntek ki.

A 18. század végén a család három ágra szakadt (nasici, ruma-rétfalai és verőcei ágak), Sopron pedig a 19. század második feléig a nasici ág székhelye volt, így aztán a Szent Mihály templom kriptájában a család több tagját helyezték örök nyugovóra. A Pejacsevich palota Sopronban egy egyszintes sarokpület, mely melett a Pejacsevich köz kanyarog. 2004-ben a helyi horvát nemzetiségi önkormányzat és a város egy kétnyelvű emléktáblát helyezett el a közben, mely e horvát család városáért tett felejthetetlen érdemeit dícséri.

Károly 1815-ben a palotájuk közelében kibérelte a színház épületét, mely Magyarország második kőszínháza volt (szerintem az első – a fordító megj.) és 1847-ben let lebontva. Károly személyesen hatott a fellépő csoportok és programjuk kiválasztására és jelentős anyagi forrásokkla támogatta a soproni színházi életet. Károly utódai is csak kizárolag magyar nemesi származású feleségeket választottak partnerüknek. Fia Ferdinánd felesége Jobaházi Dóry Máriát (1800.–1880.), unokája László, Jobaházi Dóry Gabriellát (1830.–1913.), dédunokája Teodor pedig Vay de Vaya Erzsébet bárónőt vette feleségül. A magyar származású feleségek megerősítették a család magyarországi kötődését. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a Pejacsevich család valódi hídként viselkedett a két nép, illetve két kultúra között, ahogy azt Molnár József könyvének címlapján is olvashatjuk: „Két nép – egy család”.³

Politikai téren a család néhány képviselője erőteljes nyomot hagyott nem csak a város életében, hanem a horvát – magyar kapcsolatokban is. Különösen érvényes ez pejacsevich lászlóra (1824.–1901.), aki Sopronban született, így

³ Molnár László, Két nemzet – egy család, Sopron, 2004.

kijelenthetjük, hogy sok minden hozott Horvátországba a magyar, illetve soproni kultúrális és történelmi örökségből. Nem csak nekcsei földbirtokos volt csupán, hanem ügyvéd, illetve kora egyik kiemelkedő politikusa is egyben.

Iskoláit Sopronban kezdte el, jogból pedig Pécssett diplomázott. Apjával, Ferdinandáddal ellentétben, ki inkább Sopronban tartózkodott, ő intenzíven láttogatta Nekcését és valószínűleg neki köszönhető a nekcsei kastély felújítása is, mely 1865-ben kezdődött el, mely munkálatok kivitelezésével az ismert soproni művész idősebb Franz Stornót (id. Stornó Ferenc) bízta meg.

A felújítási munkálatokkal a kastély és parkja a hisztoricismus szellemében épült újjá és kapta meg mai formáját és küllemét. Politikai téren Horvátország, illetve Magyarország szorosabb együttműködésére törekedett. A Horvát-Szalván-Dalmát Országgyűlés tagja és a horvát küldöttség résztvevője, mely megkötötte az 1868-as Horvát-magyar kiegyezést. Horvát bán volt 1880. és 1883. között.⁴

Az ő kitüntetett politikai és társadalmi szerepvállását fia Teodor vette át (1855–1928.) ki szintén nekcsei birtokos és jogász volt. Iskoláit Pécssett, illetve Budapesten végezte el, ahol 1873-ban érettségizett. A jogot Bonnban, illetve Budapesten végezte el, ahol is 1879-ben avatták a jogtudományok doktorává. Apjától megörökölte a nekcsei birtokot és emellett, mint befolyásos személyiségg több intézményben és egyesületben működött közre, illetve intenzíven politizált. A verőcei nagyispáni címet 1886–1901. között viselte, mint Verőcze megye főispánja. Horvát bán volt 1903–1907. között miután az Állami vasutak Horvátorszában is bevezetni próbáló magyar feliratok miatt indított ügye miatt lemondott tisztségéről. Érdekes megemlíteni, hogy apja is hasonló összeütközés kapcsán mondott le, amikor a kiegyezésben foglalt garanciák ellenére a horvát érdekek csorbultak, melyeket ők minden tekintetben támogattak. 1913. és 1917. között Tisza István⁵ kormányában a Horvátországért felelős miniszteri posztot töltötte be.

A Pejacsevichek egészen a II. Világháborúig megtartották a családi illetve üzleti kapcsolataikat Magyarországgal, ahol csak palotával illetve birtokkal rendelkeztek, de a háborús események és a politikai élet radikális megváltozása a család végérvényes kitelepítését eredményezte európai, illetve tengeren túli országokba.

⁴ Našički zbornik 9, Našice, 2014., 202.

⁵ Našički zbornik 9, Našice, 2014., 205-206.

A ZENE MINT A MAGYAR ÉS HORVÁT KULTÚRA KÖZÖTTI KAPOCS

A 19. század második felének a nekcsei vidéket Magyaroszággal zenei téren összekötő legkiemelkedőbb alakja nemes Mihalovich Ödön (Feričanci, 1842.–Budapest, 1929.) zenepedagógus, zongoraművész és zeneszerző volt⁶. Zenei iskolázása Feričanciban kezdődött nekcsétől nem messze, majd 1858-ban édesanyjával Budapestre költözött, ahol befejezte a gimnáziumot. Privát tanároknál fejlesztette megát a zongorázás, a harmonizálás illetve komponálás terén. Közülük kitűnik a híres magyar professzor Mosonyi Mihály (1815.–1870.), ki egy időben mint zenei direktor tevékenykedik Pejacsevich Péter grófnál (1804.–1887.) az Eszék melletti Rétfalai kastélyában (1835 és 1842. között). Ödön külföldön folytatta tanulmányait, utána pedig évekig volt a Budapesti Zeneakadémia vezető professzora.

Saját műveit adta elő mint zongoraművész és karmester. Az Akadémiát európai rangra emelte. Életműve Horvátországban többnyire ismeretlen, Magyarországon pedig Windhager Ákos foglalkozott vele és doktori disszertációját is e témaban védte meg.

A következő személy akit meg kell említenünk a zenekultúra terén Teodora (Dóra) Pejacsevich grófnő férjezett nevén von Lumbe (Budapest 1885.–München 1923.).

Teodor Pejacsevich lánya volt és már gyerekkorában megmutatkozott nagy zenei tehetsége. Privát tanároknál tanult, a zenei oktatásáról pedig Nekcsén a nyári hónapokban a magyar organista Noszeda Károly (1863.–1944.) gondoskodott, aki később a Budapesti Opera karmestere és igazgatója lett.⁷

Dora virtuóz módjára játszott mind zongorán, mind pedig hegedűn is, tudását pedig Zágrábban Drezdában és Münchenben gyarapította ismert mesterek-nél. Sokat utazott és időzött több nagy európai városban, mint például Budapesten, Münchenben, Prágában és Bécsben. A kezdeti kisebb zongoradarabok komponálása után, elkezdett nagyobb lélegzetű darabokat írni, így az első modern horvát női zeneszerzőként tartjuk számon közel 60 művével. Még ha sok komozíciót is írt, minden visszatért a vokális miniatúrához, melyeket ismert írók műveihez komponált, melyek közül a magyar gyökerekkel rendelkező Wickenburg-Almásy Wilhelmina grófnő (1845.–1890.) munkáit emelnénk ki.⁸

⁶ *Našički zbornik* 9, Našice, 2014., 173.

⁷ *Našički zbornik* 9, Našice, 2014., 153–155.

⁸ <https://www.deutsche-biographie.de/sfz85349.html> (25. 5. 2017.)

Dora életútjában fontos helyet foglal el még egy a magyar kulturális körök-höz tartozó személyiségek.

A magyar elődökkel rendelkező hegedűművész és zenepedagógus Geyer Stefiről (Budapest 1888.-Zürich, 1956.) van szó, kit kora legjobb virtuózai közé sorolnak. Gyerekkora óta zenei körökben mozgott és ismert gyakori levelezése Bartók Béla zeneszerzővel, ki első hegedűkoncertjét éppen neki írta. Dora is nagy kedvelője volt Stefi előadásmódjának, ő pedig több hegedűre írt darabját adta elő.⁹

Ma Pejacsevich Dora a világban a horvát zene egyik legismertebb alakjának számít. Nevét két iskola is viseli Nekcsén és egy tambura egyesület, a városban pedig minden évben megrendezésre kerül a Pejacsevich Dora emlékére megrendezett programsorozat sokrétű különböző tartalommal.

A PEJACSEVICH CSALÁD KÉPZŐMŰVÉSZETI HAGYATÉKA, MINT A HORVÁT ÉS MAGYAR KULTÚRA ÖSSZEKÖTŐ LÁNCSZEME

A család képzőművészeti hagyatékának (a rétfalai, podgorácsi, nekcsei és verőcei kastélyokból) kutatása eredményeképpen létrejött kiállítás, mely bemutatta a megőrzött képeket, a szobrok és grafikák nagyrészét, egyben arra is rámutatott, hogy örökségük eme részét is a horvát-magyar kultúrális kapcsolatok tükrében kell hogy vizsgáljuk.¹⁰

A legjobban kutatott a *nekcsei ág* képzőművészeti hagyatéka, mely gyűjtemény keletkezésének kezdet e az intenzív soproni tartózkodás (a 18. század vége, a 19. század eleje) idejére esik, miután a művek fokozatosan átkerültek a nekcsei családi kastélyba, melynek felújítási és átalakítási munkálatai, amint azt már előbb említettük, a soproni művész Stornó Ferenc nevéhez kötődnek.

„A Pejacsevich család képzőművészeti hagyatéka” nevet viselő kiállítással Sopronban valójában a művek egy része visszatért abba a városba, amelyből valaha „utazásukat” megkezdték. A kiállítást az Eszéki Képzőművészeti és a Soproni Múzeum közösen szervezték, a kiállítás megnyitója pedig 2016. november 11-én volt.

Koronája volt ez a kiállítás számos városban zajló vendégszereplésének, mivel az eszéki közönség után a kiállítást az érdeklődők megnézhették Zág-

¹⁰ Jasminka Najcer Sabljak i Silvija Lučevnjak, *Likovna baština obitelji Pejačević : studijsko-tematska izložba : katalog izložbe*, Osijek, 2013.

rábban, Nekcsén, Verőcén, Vukovárott, Pozsegában, Djakovárott és Dubrovnikban is.

A kiállítás része másolatok formájában a rumai Helytörténeti múzeumban (Szer Köztársaság) is ki lett állítva. A kiállítás katalógusában, két szerzője Jasminka Najcer Sabljak és Silvija Lučevnjak írásí mellet, több más szakember elemzése is megjelent, melyek a család horvátoszági és magyarországi¹¹ történetét tájáról elérnek.

A jelen értekezés témájára való tekintettel kiemelnénk a Nekcséhez közeli podgorácsi Pejacsevich gyűjteményt és annak jelentőségét. Ez a birtok a család ruma-rétfalai, ágához tartozott, tulajdonosai pedig a 19. század második feleben gróf Pejacsevich Pál (1813.–1907.) és felesége Hildenprand von Prandau Alvina grófnő (1830.–1882.) voltak. Hogy a viszonylag kisméretű podgorácsi kastélyt az akkori nemesi kúriák normáihoz közelítsék, a kor egyik leghíresebb hisztoricista építészét, a budapesti Hauszmann Alajost, bízták meg, aki a felújítást és adaptálást el is végezte.

Az így kialakított térben lett kiállítva a közel 90 művet számláló kiállítás, közöttük több kiemelkedő közép-európai művész munkája is. A Pejacsevich család tudniillik olyan művészek munkáit vásárolta előszeretettel, kik a közép-európai képzőművészeti körökben mozogtak, de alkotásaikat részben, vagy teljes egészében Magyarországon készítették el.

Közülük kiemelkedően fontosak a 19. század ismert festőinek, mit például Friedrich Johann Gottlieb Lieder, Carl Rahl, Than Mór, Josef Hoffmann, Lotz Károly, Györgyi Alajos és mások munkái.

Szakemberek véleménye szerint Európa eme szegletében megszületett 19. századi privát kollekciók egyik legambíciósabban megállmodott gyűjteményéről van szó.

A NEKCSE-SZLATINA-SZENTLŐRINCI VASÚTVONAL

A három város 2013-ban „A császári vasúttól a fenntartaható turizmus fejlesztése Szentlőrinc-Slatina-Našice” európai projektben voltak partnerek. A projekt a települések Drávához közelí fekvésük és történelmi kapcsolataik folytán kötötte egybe. A cél új kultúr-turisztikai programok fejlesztése, de a történelmi múlt ápolása is volt egyben.

¹¹ A Pejacsevich Család Művészeti Öröksége, Veress, Ferenc (urednik), Sopron, 2016..

A három település 1895. és 1918. között vasútvonalallal voltak összekötve a Dráván átívelő híd segítségével, mely a térség lakosságának élénk kapcsolatát és a régió gazdasági fellendülését tette lehetővé.

A Szentlőrinc-Slatina-Nasice Részvénytársaságot 1884-ban alapították budapesti székhellyel Pejacsevich László és Teodor nekcsei grófok mellett a legnagyobb befolyással Draskovich János gróf (1878.–1963.) bírt, ki a Dráva mentén nagy birtokrendszerrel rendelkezett, Sellyén pedig kastélyjal.

A vasútvonal megépítésével az itt megtermelt áru gyorsan elérhette Budapest nagy felvétő piacát. 1895-ben, mikor a vasútvonal elkezdte működését a Magyar Állami Vasúttársaság működtette. A vasúti szakaszon 10 hidat és 12 új vasútállomást hoztak létre.

A Drávát átszelő 360 m hosszú vasúti híd Stárá Zalátát és Čađavicát kötötte össze a határ két oldalán. A vasúti forgalom mellett rajta bonyolódott 1918-ig a helyi lakosság gyalogos forgalma is. Ez után a hídra őrbódék helyeztek el határőrökkel, így azután mindenféle átmenés meg volt tiltva.

A hidat a német hadsereg robbantotta fel 1945-ben, maior a balkáni területekről a Balaton irányába visszahúzódott. A Magyar Állami Vasúttársaság volt a 19. század végén és a 20. század elején a legnagyobb magyarországi vállalt, mely jelentős szerepet vállalt a gazdaság előlendítésén, de más téren is vállalt feladatokat, mint például az oktatás terén is.

Horvátország és Szlavónia szerte ez a vállalat iskolákat alapított, ahol magyar nyelven folyt az oktatás, a horvátot pedig kötelező tantárgyként oktatták. Olyan helyeken alapított iskolákat a vállalat, ahol a vasútnál dolgozók gyermekük számára kellett az iskola, ők pedig nagyrészt csak magyarul tudtak. Egy ilyen iskolát nyitottak meg 1894-ben Nekcse elő falujában Markovec Našičkiban. Az iskolaépület a vasútállomás közvetlen közelében lett felépítve és az I. Világháború végéig működött.

Milyen hatással volt a vasútvonal és a magyarországi gazdasági kapcsolatrendszer a nekcsei környék magyar populációjának növekedésére mutatja az alábbi tabella, mely a 19. század végén elkészült népszámlálási adatok (melyeket a nekcsei helytörténeti múzeum őriz) alapján let elkészítve:

GODINA POPISA Az összeírás éve	STANOVNIŠTVO (ukupno) teljes lakosság	Mađari magyarok
1880.	24.220	1.876
1900.	33.487	4.146

Mindamellett, hogy százalékos arányban a magyarok nem jelentettek nagyobb tételt, megállapíthatjuk, hogy egy évtized alatt számuk megduplázódott. Az I. Világháború vége és az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése új politikai és gazdasági helyzetet teremtettek, így aztán sok magyar elhagyta vidékünket.

MAVRO SPITZER MUNKÁSSÁGA

A nekcsei vidék a történelem folyamán sok kapcsolódási ponttal rendelkezett a Magyar kultúrkörhöz, így e munkában megkerülhetetlen egy személy nevének megnevezése, aki a 19. század és 20. század fordulóján fontos nyomot hagyott a vidék életében.

Mavro Špitzzerről (Našice, 1862.–Zágráb, 1936.) van szó, a publicista, lexicográf, fordító és eszperantistáról.¹²

Spitzer zsidó családban szülellett, később azonban katolikus hitre tért át. Az általános iskola első osztályait szülővárosában végezte el, majd az eszéki gimnáziumban folytatta tanulmányait, ahol már elkezdett foglalkozni az irodalommal.

1881. és 1883. között a bécsi egyetemen klasszikus filológiát és szlavisztikát hallgatott. Az egyetemi évek után katonai karrierét kezdte és mint tisztségviselő vállalt posztot a Budapesti Honvédalmi Minisztériumban. Karrierjét Belgrádban folytatta, nyugdíjazása után pedig Zágrábban élt. Már budapesti évei alatt hírnevet szerzett, mint kitűnő lexikográfus, fordító és szöveggyűjtemények szerkesztője, Horvátországban pedig az eszperantó mozgalom elindítóját tisztelező személyében.

1909-ben megalapította a Horvát eszperantó társaságot és kiadta az első eszperantó nyelvkönyvet. Hazai újságokban és folyóiratokban sok eszperantó nyelven írt cikket publikált, előadásokat tartott Horvátország szerte és eszperantó szakkörököt vezetett Zágrábban.

Intenzíven foglalkozott az enigmatikával.

Mint a horvát-magyar kapcsolatok hozzájárulásaként kiemelnénk első nagyobb megjelent munkáját 1893-ból, a „Magyar-horvát és horvát-magyar szótárt általános használatra”. A Budapesten nyomtatott mű impresszumában olvashatjuk magyarosított nevét: Spicer Mór.

Ez úttörő munka a magyar-horvát szótártörténetben. 4 évvel a mű megjelenése előtt igaz megjelent egy kétnyelvű szótár, de az tartalmában és jelen-

¹² *Našički zbornik 9*, Našice, 2014., 243-245.

tőségében nem veheti fel a versenyt Spitzer művével. 1893-ban a „Književna smotra” (Irodalmi válogatás) folyóiratban Spitzer munkájára reagált az ismert horvát pedagógus, író és lexikográfus Ivan Filipović (1823.–1895.), ahol kiemeli, hogy a szerző a horvát nyelv és irodalom kiváló ismerője és hogy a szótár teljes egészében megfelel a kor igényeinek.

Filipović a szótárat melegen ajánlotta mindenkinnek akinek szüksége van rá, különösen pedig a *magyar tiszttiselőnek Horvátországban* és a vasúti állomások magyar népességének.

Spitzer folytatta szótár írásait, így dolgozott a Katonai szótáron, melyen még Theodor Thót, Dragutin Schweitzer és Šandor Pandič is szerzők voltak. Ők mind a Honvédelmi minisztérium munkatársai voltak, de úgy tartják, hogy a szótár fő szerzője éppen Spitzer volt. 1900-ban megjelent a magyar-horvát rész, 1903-ban pedig a horvát-magyar része a szótárnak. A szintén Budapesten nyomtatott munkát a szakemberek igen minőségi munkának tartják a lexikográfia terén.

Spitze a horvát-magyar kapcsolatokat tovább mélyítette a horvát lírika magyar fordításával, melyeket különböző Budapesten megjelent újságokban és folyóiratokban jelentetett meg, mint például a Budapesti Hírlap, Budapesti Tagblatt, Die Donaulander, Pester Lloyd, Tisúljetna Ugarska és Vasárnapi Újság magyarról horvátra Kóbor Tamás Marianna nevű regényét fordította, mely részekben jelent meg 1905-ben.

Spitzer kitűnően tudott horvátul, magyarul, németül és eszperantó nyelven, így gazdag és szerteágazó irodalmi és nyelvészeti munkásságával örök emléket állított magának közép Európa multikultúrális térképénen.

Szótáival beírta nevét a magyar és horvát szótártörténet panteonjába.

VÉGEZETÜL

Horvátország ama részét ahol Nekcse fekszik Szlavóniának hívják, fekvésénél és magyaországi történelmi-politikai kapcsolatrendszerére miatt a kulturális kapcsolati pontok igen régiek és gazdagok. Ez a tény különösen érvényes a nemesi családokra, akik évszázadok során rendelkeztek birtokokkal a Dráva minden oldalán. A munkában megemlíttetünk néhány középkori családot (Khan, Aba), valamint újkori családokat is (Pejacsevich, Mihalovich), kik fontos kapcsolódási pontokat jelentenek Horvátország ezen része és Magyarország között. Emellett kiemeltük a vasút jelentőségét, mint összekötő kapocsét és Mavre Spitzer alakját, ki a 20. század elején életművel beírta nevét a horvát és magyar irodalom és nyelvtudomány történetébe.

Po staza naših starih 2017.

Opis putovanja

Ovogodišnje putovanje „Po staza naših starih“ pripremali smo s istim zanosom i u detalje kako smo to napravili prijašnjih puta. Ove smo godine ubacili dva dodatna programa, koji će se pokazati dobrima, ali istodobno itkavima, koji su nam dostatno iscrpljivali snagu na ionako visokim temperaturama.

Pripreme su započele cijelu godinu dana prije polaska.

Sastavljena je ruta i počeli kontakti. S obzirom da smo znali da će biti ponovno izbori pokušali smo stupiti u kontakt s isititucijama, društvima, koji neće biti uljuljani pobedom jednog ili drugog kandidata, ili hirom novoizabranih vijećnika, tj. prazninom između onih, koji još u fotelje nisu sjeli i onih koji u njima više nisu.

Hvala Bogu neugodnosti s te strane nismo imali, pa nam se taktika i pažnja isplatila. Od Bakra do Brna smo višekrat prošli rutu, kontaktirali odgovorno i bili stalno s njima u vezi. Naravno, kao i na svakom početku, uvjek je tu malo nerazumijevanja, zbrka, tko su, što su ovi, ali se stvar do polaska na svim mjestima stavila na pravo mjesto.

Malo nas je zabrinjavala bolest našeg ponija, koji treba vući zaprežna kola, ali smo se nadali najboljem. Trošni kombiji su trebali na tehničke ispite, a smo se i tim detaljima morali pozabaviti. Polako su stigle i male donacije i izgledalo je da ćemo nekako moći zaokružiti financije, barem što se troškova puta tiče.

Polako se sastavljala i ekipa, koja će ove godine biti – kako se kasnije uspostavilo, „najsiromašnija“ što se država tiče, ali nimalo lošija od prethodnih.

Silvana, kćer mi na studiju u Zagrebu, bila je zadužena kao kontakt osoba ekipi, jer poznaje dosta mladih u okolini Zagreba, a mi iz Koljnofa smo pokušali animirati i druge mlade, ponajviše kod naših domaćina, koji će nas podržavati i davati smještaj na kraju svakoga dana.

Odaziv je bio vrlo mali. Jedino smo ponosni na dvije akvizicije iz BiH, na mlade cure, Anu i Kristinu iz Viteza. Hvala Bogu, bit će i Bosna prisutna! Partneri će nam biti gradovi, općine, KUD-ovi, civilna društva, obični ljudi. Znači, široka i šarolika paleta. To je dobro i to nam se sviđa. Svugdje imamo

svoga čovjeka kao što je Milan u okolici Rijeke, Anđelko oko Karlovca, Mate kod Kupe, Laci u Pomurju i Radoslav zadužen za zemlje sjevernije od nas.

Vrlo je bila simpatična briga našeg Tomislava, koji nam je bio poveznica prema hrvatskim medijima i dijaspori diljem svijeta, pratio nas je u priprema i smogao snage nagovoriti Anu da nam se priključi. Anu i njega upoznali smo prilikom našeg prijašnjeg putovanja 2015. i ostali su nam privrženi i u dragom sjećanju.

Dogovoren je bilo medijsko praćenje, pa je dijelom to bila obaveza lokalnih medija, dijelom nas, a dio posla je preuzela redakcija HRT-a za Hrvate izvan RH.

Nekako nam je uspjelo probiti se na natječaju kod Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan RH i uvjeriti ih, da će dodatni sadržaj, izložba – priče o kravati s autorskim timom iz Gradišća biti dobar potez.

U međuvremenu nas je pogodila loša vijest, da nećemo moći imati barkicu iz mora u Rijeci, jer je to preveliki zalogaj za našu malu ekipu, pogotovo što se težine tiče. Minimun jedna tona. To je stvarno puno!

No kako dalje? Opet božja providnost. Slučajno doznajemo za potonuli čamac u našem Nežiderskom jezeru i spletom sretnih okolnosti, uspijevamo ga izvaditi te ga za mjesec i pol dana posla u slobodnom vremenu, u dvorištu ETNO-a u Koljnofu, ponovo izgraditi. Tako smo došli do prekrasnog čamca od 6 metara, do brodice Argonauta.

Apropo Argonauti!

Jednog prohladnog zimskog dana na internetu pronađoh tekst nekog češkog amatera o antičkim vitezovima i drugim pričama. Pročitavši detaljno vrlo mi se

Šopron

sviđalo i do savršenstva uklopljeno u novi model, na kojem radimo nas nekoliko godina. Konzultiravši se s Igorom i Imrom počela je izrada novog sadržaja našeg putovanja. Bit će to Argonauti. Igorove karte nam daju ključne točke, priča ovog Čeha podlogu, a naša promišljanja mogućnost realizacije i tog dijela putovanja. No o tom kasnije.

Prije se treba pripremiti na put. Znači, što imamo?

Imamo himnu, koju zasad zna moj sin Marko i tek nekolicina. Znači ponovno ju moramo učiti s novom ekipom glazbenika. Za to će biti odgovorna kćer mi Silvana, kontrašica ženskog tamburaškog sastava ROUGE. Marko nas je ovog puta „bojkotirao“ s obzirom, da nisam prihvatio temeljiti preustroj koncepcije putovanja.

Znači moramo bez njega. Ispao je i najstariji mi sin Franjo, koji je u međuvremenu završio studij i već aktivno radi. Opravdano, dakle. Ostao mi je „nesigurni“ sin Luka i kći Karmela.

Ostali dio ekipe se polako sakuplja u Kolnjofu. Dora, Andreja, Fani, Monika, Natalija, su tu. Na Mariju Kralj ćemo isto dosta toga natovariti, naime, ispadom Marka i kasnije priključenjem nekih naših, nedostaje mi vozača za kombije.

Prije polaska trebamo obaviti još dva susreta u Kolnjofu, da se ekipa dobro posloži i nauči koreografije Gradišće i Svehrvatsko kolo.

Ispostasvit će se da je jedini stalni član među mladima naš Tomek iz Mičevca. No na prvu probu ni on ne može. Ove današnje mlade je teško dobiti za neke stvari, koje se možda samo nama, starijima pričinjavaju jako bitnima.

Hvala Bogu, ekipa iz Draganića je ozbiljno shvatila moju priču, kada sam se još u ljeto spustio kod njih iz Ruda blizu Samobora.

Po staza 2017

Još prije polaska dogovorili smo i eventualni nastup njihovog KUD-a u Šopronu na našim tradicionalnim Hrvatskim danima.

Prva proba je prošla. Najoduševljenije su cure iz Bosne. One sve lijepo odradjuju unatoč činjenici da putuju po 14 sati sa svim mogućim prijevoznim sredstvima kako bi došli do nas. Auto, autobus, tramvaj, kombi – sve je u igri. No važno je da ekipa shvaća – ponovo se stvara nešto, nešto novo i izazovno.

Put smo planirali vremenski kraće, ali ipak dosta zgušnuto što se sadržaja tiče. Deset dana početkom srpnja nije „mačji kašalj” za one koji zdravstveno ne stoje baš najbolje. Imat ćemo paklenu vrućinu, ubitačni tempo, a svugdje ćemo morati pokazati ono najbolje što umijemo i ponašati se kao vjerodostojni „moderni Argonauti”, ne radeći gluposti, poglavito ne ekscese.

Na drugoj probi su već manje više svi tu. Maja iz Buševca „kao da nije iz Hrvatske”. Uvijek točna, konkretna i efikasna. Hvala Bogu, mogla je uvježbati dvije koreografije, i obećala još jedno: ujutro, na proputovanju preko Draganića za Bakar, još jedna proba! Da sve bude štimalo! Nevjerojatno, ali istinito.

Šopronski dani su prošli čak sa dva KUD-a iz Hrvatske: onog iz Draganića i drugog iz Mičevca. Bilo nam je lijepo, no pretposljednji dan u subotu mi je otkazao jedan kombi. Nisam mislio da će taj kvar dosta utjecati na cijeli tok dalnjih događanja.

Još tjedan dana i počinje tura. Prijatelj Ištvan iz Šoprona, inače kajkavac iz Vedešina, mi posuđuje svoju prikolicu brodice, koju moram preoblikovati prema našem čamcu, koji ima ravno dno. Tu mi Luka pomaže, da sve posložimo vodoravno i da bude svugdje ležao propisno. Još rezervni kotač i „to bi bilo to”. Tomo nam posuđuje svoju prikolicu već godinama, jer je po veličini baš kao naša zaprežna kola, pa smo savršeno brzi, prilikom postavljanja istih.

Povorka kroz Šopron

Svi se pomalo javljaju i preciziraju satnicu prilikom boravka kod njih, do u detalje. Sviđa mi se to, jer se čovjek polako i mentalno priprema na odgovornost, koju mora podnosići tih dana. Ipak su to još mladi ljudi, bez obzira da su većinom već odrasli.

Uoči polaska, i to sat prije zatvaranja svih radnji, dobijam razočaravajuću vijest, da mi kombi još nije gotov i da ćemo morati bez njega. Problem je što on ima kuku i tko će sada čamac odvući do Rijeke, ili barem do Kupe. Kupa nam je posljednja varijanta za odigrat priču o Argonautima.

Sjetih se na putu iz Šoprona za Koljnof da mi je sa lijeve strane renta-car firma i uletih kod njih tražeći imaju li nešto što nama treba. A to je kombi sa devet sjedala i sa kukom.

Odogovor definitivno da, pa onda ipak ne, jer kao već je rezerviran za vikend. No samo malo, prisjeti se kolega i izvuče jednog tek pristiglog Ford kombija iz Austrije. Pitaju me koliko treba voziti. Kažem oko 1200 km u tje dan dana. Dolazi i mehaničar firme, koji me uvjerava, da je kombi ispravan, je da malo „cuka” povremeno i da neka crvena lampica svjetluca, ali taj će proći više tisuća kilometara bez problema, uvjerava mene. U međuvremenu pokušavam aktivirati neke moje stare veze glede nabavka nekih polovnih visokotlačnih dizna u moj kombi, ne bi li ga mogli ipak osposobiti za vožnju. Prava trakovica u posljednjem satu. Ostajem u dogovoru da možda Marko vrati kombi ujutro, ako uspijemo popraviti moj auto. No platiti se mora i to za cijeli tjedan unaprijed, plus kaucija. Dizne nisu bile u redu, tako da idemo s iznajmljenim kombijem.

Pred nami cijela Panonija

U 19 sati postrojavanje pred crkvom na Koljnofskom glavnem trgu. Čak dva svećenika blagoslivljuju kolonu od četiri auta, malog teretnjaka i dvije prikolice. Valjda ćemo sretno!

Stric Joni tek sada doznaće da je on nesuđeni upravljač novog kombija, pa makar do Zagreba.

Nije rekao ništa, no mislim nije mu se svidjelo, da umjesto lagodnog drijemanja uz načelnika Franju, sada mora odgovorno voziti i usput tegliti prikolicu sa šest metarskim čamcem.

Zaboravio sam napomenuti, da je izložba nastala gotova isti dan pa se nijedanput nije postavila, da se vidi kako izgleda. Sada moramo vjerovati da su naše zamisli bile u redu i da su majstori sve izveli, kako je bilo dogovorenog.

Još brzo po par plakata valja uzeti kod šogora Robija i natočiti gorivo u prazan iznajmljeni kombi (koji lijepo trči austrijskim cestama) kamo obično odlazimo zbog cijene i kvalitete, a blizu nam je. Samo koji kilometar vožnje. Usput napunimo i plastične boce s našom blago gaziranom prirodnom mineralnom vodom.

Te noći nisam oči sklopio. Sve po redu, još jedanput sam provjerio štima li sve, nisam li možda na nešto zaboravio. Pokloni, suveniri, vino, telefoni, papiri. Sve napunjeno. Memorijalne kartice prazne, laptop na mjestu.

Znači, preskok noći, što je u mojim godinama već rizična priča. Vidjet će to onaj, koji se vozi iza mene, kako ću tumarati oko srednje crte na putu, dolje, do granice.

Polazak u 2 ujutro. Ima nas samo pola. Ostale ćemo pokupiti na putu iz Adamovca, Zagreba, Mičevca i Draganića. Tamo su već noć prije stigle naše cure iz Bosne, kod svojih novih prijateljica. Marija Kralj iz Čeprega je stigla u pola dva i njoj je udijeljen zadatak. Trebat će voziti jedan kombi sa prikolicom, na kojoj su nam kola. Primila se bez ikakvih primjedbi. Hvala Bogu!

Sa starim Ford teretnjakom ja predvodim kolonu. Zbog zauzetosti nisam ga mogao ni napuniti gorivom, tako da stajem odmah na prvoj crpki u Cenki.

Stric mi usput natukne, da ovaj kombi ne ide više od 80 km/h. Ja odmah nem, da će malo „cukat“, ali ide, jer je meni lijepo radio.

Idućih 10 kilometara počet će problemi, koji će nam sve planove promijeniti. Stric javlja, da je auto sve sporiji. Na kraju, do Livira (sljedeća benzinska postaja) stiže sa 20 minuta zakašnjenja. Što sad? Nedoumica? Mijenja se plan!

Nazovem firmu, da su iznajmljivanjem ovakvog auta zakačili cijeli tok putovanja. Nerviram se, bijesan sam, no uspavani glas nevoljko kaže: on sada u pola 3 ne može ništa.

Mijenjaj Plan! – bljesne mi kroz mozak. Otkvači prikolicu, ostavi kombi.

Otkvači drugi kombi i već se vozimo doma po svoj rezervni kombi. No taj nema kuke. Otpada nošenje čamca u Rijeci! No nada za Kupu ipak ostaje. U 3 sata i par minuta kolona ponovno kreće na put. Stric sada vozi staru Carawellu. Uz laganu vožnju stigosmo na slovensko-hrvatsku granicu. Slovenci nas puste, a Hrvatica umorno pita, što je ova karavana iza mene. Ja joj objašnjavam, da je to jedno povjesno putovanje, „Po staza naših starih”, i da smo već tu prošli u posljednje dvije godine dva puta, itd. Ona se nasmiješi i propušta cijelu kolonu. To je Europa! Ipak bez dobroćudnosti smo mogli čekati i do pola sata. Prilikom prelaska Mure se sjetih gradonačelnika Željka, koji nam je prošli put jako pomogao. On voli Gradišćance i lijepo surađuje s našom Nardom.

Starom cestom, strogo se pridržavajući pravila, stigli smo do Soblinca, gdje će nam se priključiti prvi dodatni dio ekipe. Ovog puta tri dečka. Roditelji ih ispratili, a mi smo već dalje na putu. Nazovem Silvanu, da se nekako snalazi, jer da smo u zakašnjenju, a u Draganiću nas već čeka proba s Majom i ostalim dijelom ekipe. Ona mi obećaje da će doći s taksijem do nekog velikog centra u Lučkom. Tri poziva, nikako da ju dobijem, no onda, sreća, imam ju, reče, nema taksija pa ja ipak moram po nju. Odvajam se od naše kolone, koju će sad predvoditi neki kombi u kojem su dečki s pametnim telefonima i navodno imaju GPS, pomoću kojeg će nekako zaobići gradilište na početku stare karlovačke ceste.

Ja natrag do Donjeg Vrapča. Stižemo u Draganić i doznajemo da je i Franjo sa konjima malo zalutao, no sretno su svi stigli. Hajde, brzo pojedite, pa će odmah proba. Marija je malo prilegla ipak joj je ovo malo isuviše, no na što je računala, a ja razgovaram sa domaćinima, s kojima smo bili prije 14 dana, tri dana skupa u Koljnofu i Šopronu. Vrućina je velika, a konji u prikolici. Malo nam ih je milo. Opet sve utovari i kreni. Čeka nas još veliki put starom cestom kroz Gorski kotar. Slabi auti se nekako s prikolicama prte u visine. Krajolik prekrasan. Ljepše ne možemo ni zamisliti. A Klek, mistični vrh nas prati kroz dugi niz kilometara. Kao da bi nam nešto htio reći.

U Bakar smo stigli oko 4 sata, zapravo točno u zakazano vrijeme. Nisam ni sam vjerovao da smo točno stigli. Smještaj u srednjoškolskom domu i brzo postavljanje izložbe. Želim vidjeti paše li sve kako treba. Izgleda, da. U 17 sati zakazano je moje predavanje kamo stižem sav u znoju. Vani oko 35 stupnjeva. Unutra klima, a ne volim klime. Prehladim se od njih.

Predavanje je proteklo vrlo dobro. Slušatelji su dobili toliko novih informacija, da zapravo ne znaju što će s njima. Neobično je to za njih. Ruši se stari svijet, a sve novo okolo. Pokloni, kurtoazija i brze pripreme za povorku. Sve je na mjestu i polako krećemo. Povorka se sastoji od Bakarske straže, neke

Izložba u Bakru sa voditeljicom TZ

pjevačke skupine, dama u odjeći iz 19. stoljeća, valjda Udruga nekih žena kapetana, koje baštine tu tradiciju kapetanskog grada Bakra, pa dolazimo mi.

Slikanje pred nekadašnjim hotelom s gradonačelnikom Klarićem. Prikazujemo naš program a naša himna poneće ljude. Sviđa im se zbilja. Uletimo na otvaranje njihovog tradicionalnog festivala BIS-a, gdje pred velikim auditorijem opet pjevamo „Po staza naših starih”, koračamo hrabro... Dobijamo poklone i povelje. Nakon toga prikopčavam izložbu na struju. Sve je lijepo i dobro izgleda. Isplatio se trud.

Ostajemo još na festivalu, pa s prijateljima idemo još na sok kod Jaza. Iza ponoći valja razmontirati izložbu. Nisam spomenuo da imamo i postavljene rezbarije našega teca Ferenca. Ona fantastična djela, koja nam priređuje prilikom svakog putovanja. Najljepša hvala mu za to!

Na spavanje idem sat iza ponoći, no u sobi je vrućina, da se ne može izdržati. Sve baterije stavljam na punjenje i zaspim na nekom kauču u foajeu Doma.

Ujutro prebacivanje memorija i doručak. Rijeka nas već čeka. Sparina je velika, ali i oblaci, možda nam se posreći. Milan već čeka na nas da krenemo, jer kao da smo već u zakašnjenju.

Dolazimo na riječki korzo, intervjuji. Susrećem reporterku, koja je kao iz Rijeke, pa nije baš odavde, nego iz Bosne. Odakle točno pitam. Ljubija. Ljubija! – viknem, ne mogu vjerovati. Pa to je meridijan Koljnofa. I tako priča krene. No nemamo vremena o tom sada, nego, brzo program, ali prije uživo javljanje u podnevni Dnevnik HRT-a. Svi čekamo ukočeni na suncu, 12 sati i 7 minuta. E, može! – vikne netko. I mi krećemo s našom pričom. Nakon toga smo bili gospodski ugošćeni na brodu, koji je prilagođen danas u hotel i restoran. Tu

je inače i stožer organizatora Riječkog karnevala. Lijepo se zahvaljujemo na ribljem ukusnom ručku i nakon razmontaže izložbe krećemo nazad u Bakar. E, sada smo zasluzili točno sat i pol ljetovanja. Svi na more!

U 17 sati krećemo za Čavle. Pansion Saršon dobro nam poznate Gordane. Lijepo ugodno, čak i preotmjeno za ovu leteću karavanu. S obzirom da je najavljen toplinski udar stanje ipak nije tako dramatično. Znojimo se mi i konji, ali se dade zdurat. Dolazimo nekako do grada, jer jedan kombi ima problema, no brzo smo i to riješili. Načelnik Franjo ima terenac Toyotu, koja se dobro namučila, škripilo je kvačilo i cijeli pogon, no uspjeli su odvući konje gore. Kada smo već tu neka to bude spektakl!

Program lijepo organiziran baš u starome gradu, koji nam je poznat jer se godišnje dva puta ovdje nađemo sa Vlastom i Vinkom, našim domaćinima. KUD Zvir iz Jelenja i neki solisti uveličaju program. Franjo, naš vitez, se pojavi sa konjem i sabljom u gradu, koji možda ovakav prizor nije vidio više stoljeća. Zaista veličanstveno! Škljocaju aparati, idu snimke, čuđenje, uzdasi. Da, to je današnjem čovjeku sve nekako nepoznato. Poslije nastupa veliki tulum u viteškoj dvorani grada, a Vinko upravo slavi svoj rođendan. Sve se potrefilo. Kasno u noć se vraćamo u pansion. Konji i kola su ostali gore. Nažalost konji još nemaju sijena. Već su tri dana na dijeti. To za njih znači nekih 30 kilograma minusa. Ufamo se da će u Gorskem kotaru biti bolje oko hrane za naše životinje.

Po dolasku u pansion gledam, jedna od cura kleći i nešto prstima nabire. Pitam ja što ti to Doris radiš? Kaže, mora suknju ponovo nabratи da budu falte besprijeckorne. Ovo je čudo! To još nikada do sada nisam video. Svaka čast!

Na Devinu

Drugi dan teško smo se probudili, jer je bila ugodna noć, čak sa malo kišice i to je lijepo rashladnilo zrak.

No moramo dalje, jer nas Delnice već čekaju. Opet gore po brdima. Zovem Petra, voditelja TZ, da smo već na putu. U međuvremenu se polako organizira dolazak trojice naših članova i napokon našeg čamca, koji je toliko falio u Rijeci i bilo nam je beskrajno žao zbog toga. Trebali bi krenuti u ponedjeljak i naći ćemo se prije nastupa u Draganiću. To je plan.

U Delnice smo stigli prije završetka mise, no parking nam je dosta daleko. Ali kavica uvijek dobro dođe, pa malo i pivice uz to. Nikome se previše ne ide. Prije ipak treba sve obući, pripremiti kola i krenuti s karavanom. Na najvećoj žegi koracamo polupraznim ulicama Delnice. Neki nas pozdravljaju iz prozora. Ipak su oni u većini na moru i umaču svoja umorna tijela u ugodno mlaku morsku vodicu.

Još koji metar po prelijepom parku i onda nastup. Prisutni su oduševljeni, a mi poslije idemo na ručak. Domaći specijalitet, grah. Najeli smo se fest, ali nas program već požurkiva, jer nas čeka Vrbovsko i u njemu naša poznanica Tatjana. S obzirom da je previše vruće preskačemo defile centrom grada i nakon skupnog slikanja nastavljamo do rekreacijskog centra Kamačnik. Tu nas čeka i gradonačelnik Mufić, koji je zbog nas skratio svoj boravak na moru. Nakon nastupa u prelijepom kanjonu na utoku rijeke Kamačnik u rijeku Dobru opet domaći specijalitet. Naravno, grah! Ovaj je možda malo bolji. Pitamo za recepturu, no neki detalji ostaju tajna.

Nakon toga svi idemo u planinarski dom Kamačnik, gore na brdu nekih par kilometara udaljen. Tu se malo rekreiramo pokazujući da ni mi nismo počet-

Domaćini u Vrbovskom

nici u kalanju drva. Konji se vesele. Krme ima u izobilju. Odojak je na stolu i svi smo smješteni.

Do sada nisam pisao o nečemu što nas prati kroz cijeli dosadašnji put. To su stari naši znanci, Davor i prijatelj mu Zvole, kojeg već tradicionalno susrećemo u nemogućim prilikama i mjestima po cijeloj Hrvatskoj.

Bili su nas pogledati u Bakru, na Grobniku i, eto ih, sada u Vrbovskom. Mada su kasnili dva sata hladna im se pečenica od odojka itekako rači. Krene pjesma i stare anegdote. Odjednom, oko pola 2, počinju nam konji strašno vriškati, jaukati, ali tako jako da sam se stvarno prepao. Što to može biti?

Svi, koji smo budni, a pogotovo stric Joni i Franjo, koji su upravo zaspali, trčimo vidjeti što se događa. Upalimo male svjetiljke i vidimo da je Franjin konj ozlijeden na obje stražnje noge.

Sva sreća da je stric ponio čudotvornu plavu kremu. S njom u ove sitne sate mažemo konju noge. Ja svijetlim, Franjo maže. Tražimo još krvarenja. Malo još sa strane i to bi bilo to. Idem pogledat još malo što je na TV-u. Neki meč UFC. Pogledam i to i zaspim. Drugi dan idem kupiti doručak ekipi. Vrbovsko je interesantan gradić. Prvo sam zalutao u brdima, pa sam se već malo bolje snalazio u ovom gradu na više „etaža“. Kasnije još jedno skupno slikanje sa Klekom u pozadini i pokret za Ozalj.

Otprilike u isto vrijeme kreće i mala ekipa iz Koljnofa s mojim najstarijim kombijem, koji je za svaki slučaj ipak pregledan, da se ne bi slučajno nešto dogodilo. Iza njega zakvačen čamac. Luka, Andreja i Fani trebaju oko 17 sati stići u Draganić, otprilike u isto vrijeme kao mi.

Prije Ozlja stali smo kod utvrde Ribnik.

Grobnik

U Ozlju nas čeka Joža iz Vividine i gradonačelnica. Svaka joj čast da si je uzela vremena i pozdravila naše malo društvo. Pogledali smo muzej u gradu Ozlju uz stručno vođenje kustosa i nastavili vilinskim puteljcima do Vivodine. Joža ima svoju kuću baš na vrhu kod crkve. Opet odojak reš pečen i društvo staro. Konji su potni, no bitno je da ima vode i hrane.

Kasnije sam doznao, da je stric od previše jela i pića, i to već treći dan, upao u križu i nije se dobro osjećao. Još malo pa bi odustao. Bio je to i psihološki pritisak, jer prije 10 godina je ovdje doživio infarkt. Inače Joža mu je stari prijatelj po vinarskoj nekoj veni. Stric i sin mu Atila bili su više puta na smotri vina u Vivodini.

Dalje nastavljamo po još užim puteljcima, ali prekrasnom krajoliku do Krasića, rodnog mjesta blaženog Alojzija Stepinca. Još na brdu me stigla loša vest, da nam je kombi na autocesti kod pumpe Sesvete stao i ne može dalje.

Što sad? Brza kombinacija. Koga imam pri ruci u blizini? Rade! Jedini je on sposoban sada riješiti problem. Nazovem ga i ispričam priču. On odmah shvati, jer nije ovo prvi put da mu prieđujem iznenađenje. Odlazi iz Gornjeg Psarjeva do pumpe i zakvači prikolicu i preuzme moja tri „vrapca”, koji su kao prokisli čekali rasplitanje situacije.

Dogovor je da se negdje na pola puta nađemo. No vrijeme brzo leti, a ja imam zakazano predavanje u Draganiću u 17 sati. Rade razumije i to i obećaje stići sa cijelom kompozicijom u Draganić. U međuvremenu i mi stigosmo. Prepričavam Andelku problem, da će mi biti potreban neki renta-car, ali kombi i još sa kukom. On me smiruje i bodri, da će biti sve u redu.

I vidi čuda, stvarno, u Draganiću postoji kombi za najam, i to sa kukom.

Nevjerojatno! Predavanje je proteklo super i započinjemo sa pripremama. Domaćini su se stvarno potrudili, tu će biti i načelnik, no još i puno toga. Večer samih iznenađenja. Pokloni, fantastične nošnje, reportaže i zahvale Radi, da je sve riješio za taj dan.

No istodobno se moram pobrinuti i za raspali kombi. Nadam se da je kvar manji, ali tko zna. Imam li nekoga tko bi mogao pak taj problem riješiti. Odluka pada na Prkija, primaša tamburaškog sastava „Od srca do srca”, kojeg dugo godina poznajemo i sa tatom ima automehaničarsku radionicu na početku Markuševca. Brzo pronadji broj i zovi. Prki je odmah organizirao vučnu službu, jer smo ključeve od auta ostavili na pumpi i pokušat će riješiti problem.

Poslije, večera i tulum. Ali onaj pravi. Došle su nam i cure iz grupe „Rouge”.

U školi, u nekom razredu, vrhunska atmosfera. Domaći dečki, svirači back vokali. Ludilo!

Ja dobivam ključeve od novog kombija i odmah priključujemo prikolicu sa

čamcem. Sve je izglednije da će priča na Kupi ipak upaliti. Upoznajemo se s nekom književnicom po imenu Elvira iz Bosne, iz Doboja, s nekom posebnom životnom pričom.

U međuvremenu je tulumu kraj i naši nestaju sa domaćom škvadrom nekuda.

Nakon sat vremena domar škole mi javi da su dečki, koji su moje odvezli na noćno kupanje blizu svete Jane, bili malo pripiti. Kad sam to čuo odmah počnem zvati. Nitko ne diže. Naravno, svatko je stišao svoj telefon zbog nastupa. Napokon mi se javlja moj Luka, koji je tek pristigao iz Mađarske i kaže neka dođem po njih. Čudno! To mladi obično ne kažu. Nekako sam doznao od domara gdje bi to mjesto točno trebalo biti i vozim s kombijem.

Ne znam kako sam našao tamo kroz one puste kukuruze i poljske pute, no našao sam. Moji su uletjeli u auto i pričali kako ih je bilo strah voziti se u onim malim autima sumanuto kroz te poljske pute.

Drugi dan smo doznali da se jedan dio ekipe na putu doma prevrnuo. Hvala na božjoj providnosti!

Malo spavanja i opet pokret prema Lasinju, prema Kupi. No prije smo se upoznali sa direktoricom škole u Draganiću. I Mate nam je stigao, on će nas peljati do Lasinja.

Vrlo interesantna toponimija kroz cijeli put. Neke stvari i bilježim, neke zapamtim i memoriram: Lazina, Šumbar, Starjak, itd.

U Lasinju, mada je srijeda, čeka nas oveća skupina ljudi na čelu s načelnikom Željkom.

Slikanje pred zavičajnom hižom s članovima domaćega KUD-a i pjesma. Zatim razgledanje općine i crkve. Potom mali domijenak u prekrasnoj zgradici općine, a zatim i govor.

Došao je napokon trenutak kada ćemo spustiti čamac na vodu rijeke Kupe. Snimke, fotografije. Vuci, potegni, a na kraju izgubili zastavu od 3,5 metra. Kada su nas s obale upozorili da nam je pala već je bilo prekasno. Zastava Argonauta je ostala zauvijek u Kupi. I to je trebalo tako i biti!

No Zaprešić nas čeka. Još jedan detalj se nije spomenuo. S obzirom da nosimo tu mobilnu izložbu o kravati, jer je 350 godina prošlo otkad je superstar svog vremena Luj XIV., Kralj Sunca, vezao oko vrata rubac na hrvatski način i od tud i ime kravate, na svakom smo mjestu upriličili kratak prikaz oproštaja našeg hrvatskog vojnika od svoje drage. Simpatična je to i vjerodostojna priča, koja je isto obogatila naš mali program. Vitez koraca sa svojim konjem i jedna naša lijepa mlada u narodnoj nošnji mu veže rubac u znak ljubavi.

Ekipa se je u međuvremenu sve više zbilala, upoznavala i polako postajemo uigrani tim. Dečki iz Adamovca, Josip, Karlo i Marko, već su se uhodali i s ostalim

Zaprešić

dijelom stvaraju dobar bend, a Antonio, Luka, Doris i Ema sa curama iz Bosne i našima polako plešu tako, kako si to uvijek zamišljamo, kada je riječ o nastupu. Uživaju u plesu i igraju, kako je to nekada bila sasvim normalna pojava. Danas mladi to moraju nažalost već učiti, jer nije svakidašnji događaj i priča.

Ali karavana ide dalje. Dolazimo u Zaprešić sa blagih sat vremena zakašnjenja, istina ne baš samo našom krivicom, jer su kraći put iz Pisarovine za Zagreb prekopali, pa nam Mate preporuča malo duži, ali sigurni put preko Klinča Sela.

U Zaprešiću nam je dogovoren presvlačenje u parku. Hvala Bogu park! Asocijacija je odmah hladovina, koja itekako dobro dođe u ovoj prevelikoj ljetnjoj žegi. No problem je samo onda ako je trg pa otrplike godinu i pol star. E tada nema hladovine, samo opet sunca i sunca. I tako ga napretek. Stabalca su još nikakva na trgu Ivana Pavla II. Sva sreća što su crkva i pastoralni centar pored bili otvoreni i dobili smo dovoljno vode za okrijepu. I tada povorka nastavlja do drugog trga, za kojeg usput doznajemo da se zove po prvom hrvatskom predsjedniku Franji Tuđmanu i još je mlađi od ovog sa kojeg smo upravo krenuli. Nije baš obećavajuće. Mala Karmela (nije baš tako mala, ali po godinama tek skoro 15) nam već dva dana ima temperaturu.

Hodali smo fest po ovom novom dijelu grada, koji tek sada polako postaje biti dio starog Zaprešića, jer se ovaj mali grad do Zagreba dinamično razvija. Direktoricu TZ Branku poznajemo još iz prijašnjih okupljanja prijatelja i općina u koji krug su osim njihovog grada Zaprešića uključeni Kiseljak iz BiH, Kaštela i mi, Koljnof iz Mađarske. E, ove veze, koje traju i žive, nam olakšavaju organizacijski posao prilikom sastavljanja rute, koja je uvijek drugačija. Naši su se predci u današnje krajeve doselili iz vrlo velikog područja.

Kada smo i cijeli park prošli i slikali se na mauzoleju obitelji Jelačić s našim zastavama, što je izgledalo fantastično, polako klone cijela ekipa. Hvala Bogu da smo u Lasinju samo dva sata nakon doručka imali domjenak, jer ručka još nema, a polako će biti 6 sati. Mali nesporazum se dogodio kod naših odgovornih za konje, strica Jonija i Franje. Njima je rečeno neka konje nakon povorke odvedu u jahački klub Trajbar Team. Oni su imali predodžbu da će im konji i ovdje prenoći u ovom za njih luksuznom objektu. Ali ne samo za konje. Zaista su nas iznenadili naši domaćini kada smo vidili salu i ručak, koji su nam priredili. Teško je opisati koliko nam je bilo ugodno uz te slastice, malo odmoriti i popričati zajedno. Konji su naravno morali napustiti svoje nove domove za par sati, no sigurno će i njima ostati u sjećanju ta otmjenost oko njih.

No polako stižu telefonski pozivi, kada stižemo, jer u Šenkovcu je već sve spremno za naš doček.

Planiramo da to bude oko 8 sati. Šenkovec je nekih maksimalno 10 km od Zaprešića, tako da smo mogli držati predviđeni plan i stigli pred staru školu, gdje je sada knjižnica i sjedište društva Ivana Perkovca. Najveće nas je iznenedenje zadesilo ipak kada smo vidili naše Gradišćance iz Židana, Narde i Petrovoga Sela. Oni imaju dobre veze s ovim krajem i zaistinu je bilo lipo viditi ih skupa. Kada smo pred domom odsvirali našu himnu suze radosnice su se otkotrljale iz kuteva naših očiju. Za takve je trenutke vrijedno bilo ovo sve, prolaze kroz čovjeka misli i trnci na koži ispunjavaju vas nekakvim umirujućim blagoslovom.

Počela su predavanja, a naš doprinos cijeloj večeri je bio film, kojeg smo napravili s našim Perkovcem, Tamašem, u Šopronu, davnim rođakom velikana

Šenkovec

iz šenkovečkog kraja. Gospođa Marija u ime domaćina nas je toplo pozdravila, a došao je i Nenad, naš stari znanac, pisac i kolumnist iz Vukove Gorice, samo koji kilometar dalje. Tu smo na rijeci Sutli. Ona je granica Hrvatske prema Sloveniji. Timea, naša novinarka, i ostali dio gradišćanske ekipe se kreću, kao da su doma. Ovi ljudi ovdje znaju da je Gradišće malo širi pojam od Burgenlanda, pa i mi smo gradišćanski Hrvati, ali nismo burgenlandische Kroaten. To nije tako lako shvatiti, ali je tako. Igre velesila, malo zaborava, kriška nesolidarnosti i eto ti nova činjenica i povijest.

Ako se ne budemo držali skupa to će nam biti soubina. Poruka je to i M. M. Miloradića i drugih naših velikana. To možemo samo potvrditi.

Eto, došlo je vrijeme i za nevrijeme. Po prvi puta nas pere kiša. I to fest. Obiteljsko gospodarstvo Stara preša, gospođe Bibe, nije daleko, no namučili smo se, dok smo bili opet svi na okupu u njihovom podrumu.

Konji su dospjeli u isti blok s jednim pastuhom magarcem. On je bio posebno dobro ograden, jer da nije, bilo bi cirkusa, no i ovako si je do jutra od jada, da ne može poduzeti ništa glede konjske ljubavi, razbio cijelu glavu gledajući i mirišeći naše kobile.

Došla mi je i loša vijest, da se naš transporter ne može popraviti i da je kvar puno veći pa će biti gotov tek za tjedan dana, tako da ću morat poduzeti neke korake, kako dalje sa čamcem, jer iznajmljeni kombi imamo još jedan dan.

Spavali smo u prostorijama sportskog kluba Sutla iz Šenkovca, točnije na katu na tatamiju.

Sve se doživi na ovakovom putovanju pa i to. Stric i načelnik, Marija i Karmela, spavali su u Staroj preši.

Drugi dan smo dobili obilan doručak u prostorijama šenkovečkog DVD-a, koji su povezani već dugo godina s petrovičanskim ognjobrancima. Za one koji ne znaju, DVD je dobrovoljno vatrogasno društvo. Krenula je i priča o toponimiji i starom jeziku.

Ovaj kraj je inače poznat po kajkavskoj ikavici. I toga ima. Put će nas voditi starom cestom do Krapine. No na putu nam se dogodio incident, ne veliki, samo neugodan. Na Silvaninom kombiju je jedan auto zbog nepažnje slomio retrovizor. Ona sva upaničena, jer njoj se još ništa većega nije dogodilo. Čak se i krivac vratio i počeo prijetiti. A mi nekoliko kilometara dalje čekamo, što se dogodilo. Stigli smo u Krapinu. Ovdje nas čeka Jakov, čovjek koji je zamislio taj moderan muzej krapinskog pračovjeka. Jakova znamo još od prije i puno smo bili skupa s nažalost već pokojnim don Stipom razgovarajući o geologiji, arheologiji i drugim interesantnim stvarima. Don Stipe i Jakov istog su korijena, potiču iz povijesnih Poljica kraj Splita i Omiša.

Nakon posjeta muzeju, gdje smo zahvaljuljući Jakovu imali besplatan ulaz, već hitamo za Trakošćan. Gnjezdo Draškovića se smjestilo u prekrasnom kraju, a umjetno jezero ga čini stvarno bajkovitim.

Tu smo u Bednjanskom kraju, gdje se ljudi razgovaraju jezikom teško razumljivim. Možda ga mi Gradišćanci još najbolje dešifriramo. Sljedeća štacija nam je Lepoglava. Tu nas čeka Ljubica, koja nam je skrojila jedan lijepi program. Srijeda je popodne, a velika je stvarno vrućina. Kad se prisjetim kako su naši stari mogli u ovakvoj vrućini se seliti hvata me grozna.

Posjet pavlinskoj crkvi je bio interesantan iz više razloga. Mladi kapelan nam je ispričao priču o povijesti, a ja sam već ekipi prije govorio o Pavlinima, jedinom redu nastalom u Ugarskoj, zemlji gdje je nekoliko naroda živilo skupa. Ovdje počiva i Ivaniš Korvin sa sinom, znači sin i unuk velikog kralja Matijaša, ali je ovde i Belostenec, veliki jezikoslovac i sastavljač Gazofilaceuma. Pavlini su bili nositelji hrvatskog školstva, pa je ukinuće redova po nalogu Josipa II. pogodilo u temeljima cijelo hrvatsko društvo.

Nakon toga slijedi muzej čipke i slikanje u parku.

Poslije obilan ručak u restoranu kaznionice. Nije to ništa strašno, jer on nije u sklopu strogog objekta i mogu tu raditi i oni koji su na blažoj kazni.

Iz Lepoglave već hitamo za Novi Marof. Tamo se priprema povorka sa domaćim KUD-ovima u 18 sati. I stvarno bi tako. U prelijepim nošnjama obučeni mladi i stari već nas čekaju. Brzo se priređujemo, dotjeravamo i mi smo za pola sata spremni za polazak do bine ispred Kulturnog centra Ivan Rabuzin. Za boravak u Novom Marofu smo zahvalni naravno gradu, ali i Kruni i Dragecu. Kruso je voditelj Lag-a, a Drago predsjednik društva. Nakon povorke nas je pljusnula kišica, ali baš u dobar tren, jer smo se mogli skloniti. Dva vjerna pratitelja naše povorke, Davor i prijatelj, su opet tu među publikom. Jedino Franjo sjedi ukočen na svojoj kobili Lady i ne daje se. Moći se i namaka s bogom danom vodicom, pak kaže kako bi mogao dopustiti da mi se sedlo namoči! To ne!

Program ide dalje, a ono što me posebno fasciniralo je predaja starih vještina od bakica na unučad. Pravljenje cvjetovnih aranžmana iz krep papira. Nešto nevjerojatno, a tako jednostavno.

Morao sam nazvati Laciјa u Sumartonu, našeg Hrvata u Prekmurju, neka dođe s autom koji ima kuku po čamac i preveze na mađarsku stranu, gdje ćemo se već nekako snalaziti. Popodnevna nam je štacija, naime, naši Hrvati Kajkavci kre Mure. Ovde živi naime druga zapadnougarska skupina Hrvata. S Gradišćanicima je to malo više od trećine Hrvata u današnjoj Mađarskoj. A obično većina ljudi misli da Hrvata ima samo oko Pečuha.

Nakon programa sam morao vratiti kombi u Draganić, a i bolesne Silvana i

Karmela nas napuštaju. Ta temperatura će inače pogoditi više od pola ekipe, a neki će se mučiti i danima nakon putovanja. Ne znam gdje su to kupili. Iz Draganića vozimo natrag u Zagreb, pa u Mičevac, jer je naš Tomek morao na sprovod svog prijatelja, koji je poginuo na motoru, koji dan prije, dok smo već bili na putovanju. Dio ispred Novog Marofa je odvozio Tomek, jer ja više video nisam.

Kada smo stigli još nas je čekao gulaš i još jedna interesantna priča. Naime, dok je ekipa sa domaćinima veselo tancala i pijuckala, pojavila se policija. Pitanje je bilo: tko tu možda ima konje? Odgovor. Pa mi. Stric kaže, ovde iza dvorane se lijepo pasu.

Policija: Bilo bi lijepo, no vaši konji su izgleda prošli u razgledavanje izloga Novoga Marofa.

Prosimo vas kupujte si svoje konje!

Evo naši genijalci konji su našli jedini otvoreni izlaz iz žicom ograđane livade i pošli svojim stazama.

No sve je sretno završilo i mi smo oko 3 ujutro već spavali svoj zaslужeni san.

Sutra u četvrtak stiže naš prijatelj Ladislav sa svojim autom i odmah mu prikopčamo prikolicu sa čamcem.

Još jedan kratki dir po gradu. Pozdravljanje sa gradonačelnikom i mi smo već na putu za Prelog. Zašto baš Prelog? Perlak na mađarskom jeziku, već je na našem meridijanu $16^{\circ}38' E$, pa ćemo samo simbolično potvrditi, da ćemo se od danas kretati oko tog meridijana skroz do Brna.

No slučajno smo se našli u knjižnici i odmah se sprljajili s voditeljicom. Razmjenili neke poklone. Apropo pokloni! Na putovanju smo dobili puno poklona, među njima i knjige. Dok ovo pišem, a prošlo je već mjesec dana, još

U Serdahelu

nisam mogao ni pogledati sve, a kamo li prolistati. No doći će duge zimske noći, koje su idealne za takve stvari.

Iz Preloga idemo preko granice za Mađarsku. Sreća nas opet prati. Lacijska svatko pozna, pa nas puštaju preko granice, bez da su nas pregledavali. Nisu nas unašali u kompjutere, jer i to bi potrajalo dosta. Stižemo u Serdahel. U kulturno-prosvjetni centar Stipan Blažetin. No prije još jedan poziv našemu Pišti u Koljnof, da bi morao po poslu u Austriji skočiti sa svojim autom do nas i odvući prikolicu doma. On je odmah prihvatio. Bit će i za njega doživljaj viditi svoje dvije kćeri, kako putuju stazama naših starih.

Nakon kratke okrjepe već smo na makadamskom putu za Novi Zrin. U Serdahelu nam se priključuje Andrija, suradnik hrvatske manjinske redakcije Mađarske radiotelevizije i ekipa HRT-a iz Zagreba, Tomislav i Ana. Usput smo pokupili direktoricu škole iz Murakerestura, koja zna put po šumi do povijesnog mjesta.

Novi Zrin je danas pa skoro ništa. Tek su nedavno počeli s arheološkim iskopanjima, a u svoje doba bio je predmet diplomatskih zavrzlama. Nikola Zrinski čakovečki u venama je nosio dar za strategiju i ratovanje spojenu s taktičkim filingom i diplomatskim razmišljanjem. S obzirom da je govorio i dosta jezika, pa i mađarski, zapravo, mozak mu je radio punim kapacitetom.

Uz izdašne finansijske izvore sa svojih latifundija, mogao se upuštati u taj projekt izgradnje strateške utvrde na lijevoj strani Mure, močvarastom kraju, ali koji je preko Mure povezan s njegovim Međimurjem. Ideja da bi se moglo pokušati oslobođenje od Osamanlija svojim snagama bila je revolucionarna i nova, ali realistična u onim okolnostima. Samo je trebalo okrenuti-obrnuti ploču. Znači, ne ratovati ljeti, nego zimi.

Naravno, to je već previše! Taj čovjek mora pasti! Takva je bila odluka utjecajnog kruga oko kralja i cesara Leopolda I. Atentatom izvršenim 18. studenog 1664. u Kuršanečkom lugu povijest je počela teći drugim, nama nepovoljnim tokovima. Šansa, koju je Ugarska onda imala, više se nikada povratiti neće.

Položili smo vijenac i otpjevali himnu našu.

Na povratku smo bili gosti u Sumartonu u crkvi i zavičajnoj hiži. Tu nas je pozdravio Joža zaželivši nam još lijepo i uspješno putovanje. Bili smo im gosti na ribnjaku na večeri i uz malo tamburaške glazbe smo se oprostili od naših kajkavcev.

Put do Koljnofa je bio naporan i dug, no stigli smo oko 1iza ponoći. Smjestili se u Centar „KUME”, gdje će nam biti logistička baza idućih 4 dana.

Poznato je to mjesto i našim „hodočasnicima”, jer su već dva puta prije boravili ovdje.

Petak dopodne rezerviran je za Austriju. Stara utvrda Lanžer (Landsee) i dva mala hrvatska sela, Bajngrob i Kalištrof. Bilo je veličanstveno stajati na utvrdi i viditi Panoniju, kako se stjeruje prema obroncima Alpi. Posebna je to energija, koja izvire tu. Tu smo na granicama nekadašnje Ugarske. U malim selima mir i tišina. Nema više nikog na ubrva graba, jer graba više nema. Sve je kanalizirano, čak i kišnica. Žalosno. Jedan stari bračni par nam se potužio, da će ovako hrvatska rič lipo polako zaspasti.

Ručak doma u Levandi, a onda polazak za Šopron. Prastari grad na zapadu Ugarske kroz kojeg prolazi Jantarska cesta. U gradu su nas čekali parlamentarni zastupnik Firtl i vijećnik u Gradskom vijeću. Obavezne fotografije i naš program. Povorka uz policijsku pratinju kroz grad, a mi već opet na 64 kotača i put za Koljnof.

Ovde nas je dočekala velika grupa Ijudi, no i ona je svaki put manja. Sve je manje Hrvata i to je surova realnost. Strategije nemamo, borba se svede na otpor pojedinaca prema asimilaciji, pa je tako sav silni potrošeni novac bačen u vjetar, jer rezultata ovako ne može biti. Nestat će jedna kultura, o kojoj tek sada polako doznajemo fantastične stvari, u kontekstu nekih novih istraživanja. Kultura, koja u jeziku nosi svu mudrost, u starim običajima i toponomijiji. Ovako razmišljajući, dvije kulture, ona Mađara i Hrvata, nisu ni tako daleko jedna od druge. Ali ni drugih naroda koji ovde žive skupa. Sve je organski povezano u jedno klupko.

Jedan interesantan primjer moram spomenuti. Hrvati vrlo poštuju svoje drvo dub (obrnuto bud (a) – što bi značilo neku svetost, ali i bivša prijestočnica Buda, koje danas nema, nosi isto ime. Ovaj današnji Budim je relativno mlada

Brno

Bratislava

tvorevina, počinje se graditi tek iza 1250. godine). No vratimo se mi dubu. Dub je zapravo „hrast” a *h* se često gubi s početka riječi kao i kod riječi Halan, pa ostaje samo Alan. Tako je „rast” zapravo mađarska riječ áraszt, što bi značilo „poplavljja”. To je naš poznati hrast lužnjak iz naših šuma, koji je jedno od najcjenjenijih drva Europe.

Kada su vodili svinje na žirenje u šume, da bi pojele plod hrasta, a to je žir, da bi se ugojile, Nijemci bi rekli idu se mastiti (glagol, *masten*). Znači, koristi našu riječ za mast jedan drugi tzv. narod, ali da stvar bude još interesantnija mast se na mađarskom jeziku zove *ži(zsír)* i tu se krug zatvara. No ako riječ Budavár okrenemo od slova *d* prema natrag, dobijemo dubravu.

Kada pak znamo da je u klinastom pismu slovo B u značenju slovo M, i slovo D slovo NJ, a to bi bilo M-NJ, što je Monj, odnosno Njom, ili u značenju: nešto pritiska, pritisak, trag (jer ostaje otisak pritiska nogu), a *monj* je stari izraz za jaja – koja se moraju isto pritisnuti, da bi izašla iz kokoši. Vrlo smo se približili funkciji poplavljanja, igranja sa vodom, i proizvodnje plinova. Znači *budavár* je: čeka pritisak. A on se čekao u mokrim lugovima, luknjama, jer *luk* je rupa i u mađarskom. Pa sada razmislite o značenju riječi Lukavec, Crni Lug itd.

Neću dalje zamarati, samo sam malo htio pokazati da je ovdje u pozadini jedan drugi svijet, o kojem skoro pa ništa neznamo, odnosno našim odgojem je demonificiran.

Žao mi je kada pomislim, da smo ovo klupko tek počeli razmotavati, a mi moramo nestati iz ovih krajeva. Jer znate nije svejedno biti tu i znati tri jezika, koja su komplementarna. Na taj način padaju sve teorije o raznim jezicima tko zna otkud.

Nakon fešte do sitnih sati polako se pripremamo za Slovačku. Te večeri su

nam se pridružile i gospode iz zagrebačke Udruge Etnoraj Ogrlice, koje su taj cijeli dan putovale zbog jednog smrtnog incidenta već na izlasku vlaka iz Zagreba. Naime, jedna mladi student je izvršio samoubojstvo bacavši se pred vlak.

Krenuli smo za Bratislavu, glavni grad Slovačke, koji se još zove i Požun i Pressburg. Neću ulaziti u analizu imena, ali vidite da govore o funkciji u prostoru. No prije nego budemo glavna atrakcija hrvatskog dana u Požunu idemo na zapadna vrata nekadašnje Ugarske države, na obližnju prekrasnu ruševinu Devin. Devin se je smjetio na skali pri utoku Morave u Dunav. Strateška točka pa je naseljena od pradavnih vremena. Sve su se kulture našle ovdje.

Kada smo se probili kroz mnoštvo ljudi, jer je ovdje upravo i nekakav veliki vašar, i parkirali kombi, kasnije će se uspostaviti nedopušteno mjesto, počinje mala kalvarija za nas. Gospoda na ulazu, koja prodaje karte po masnim cijenama ne propušta nas. Nema prolaza! Neće tu biti nikakav party, niti piknik izjavljuje, kad je vidila naše intrumente, pogotovo veliki bas, zastave i aragonautske rezvizite.

Ma koji party! – uzvraćamo. Mi smo na našoj misiji „Po staza naših starih“, gdje Devin nosi važnu poruku u svakom smislu. (Ovo će najbolje razumijeti prijatelj Igor u Splitu.)

Nema prolaza! I neće popustit. Ja zovem Radoslava, našeg glavnog čovjeka za Hrvate u Slovačkoj i organizatora cijelog događaja u Požunu, neka poduzme nešto. No i on je nemoćan, jer je glavni za manjine u Slovačkoj u Izraelu i nije za dosegnuti.

Ja želim od gospode broj od ravnateljice. I to traje i traje, a oblaci nadiru sa zapada. Bit će gusto!

Narod pak nagovara blagajnicu da nas pusti. Naravno, željni su si muzike, pogotovo u takvom ambijentu. Na kraju pukne i pusti nas. Hvala ti Bože!

Gore prekrasna atmosfera, sviramo himnu našu i pokazujemo modelirajući važnost ove kote pri komunikaciji pomoću svjetla u nekim prastarim vremenima. Ispod nas Morava i tihi dostojanstveni Dunav. Rijeka, koja nas povezuje. Stari Ister.

Počinju kapljice kiše, a mi brzo – razmontirajmo sve i trči!

Kada smo došli do našeg jednog, sada već znamo, krivo parkiranog kombija, eto policije, koja mu je već stavila bravu na kotače. Hallo! – viknem. To je naš kombi sa kolima. O.K. Kolika je kazna? 20 Eura, vele. Pa, super! Za te novce su nas i izveli iz košmara ljudi, koji su došli na devinski vašar taj dan.

Lijepa lokacija hrvatskog dana u Bratislavi dobra je prilika da čim više ljudi vidi program i upozna Hrvate. Velika grupa ljudi iz Lipovljana je isto tu. U prastarim čarobnim nošnjama, kakve su i naše sa domaćim društvima iz De-

vinskog Novog Sela, Hrvatskog Jandrofa i Čunova, napravili smo jedan krug na opću radost svih turista i znatiželjnika, koji će sad slati doma fotke i filmove svojih doživljaja iz ovog kutka Europe. Naše se cure ne daju fotkat samo tako. Traže odštetu. Ima tu svega, Eura, pizze, kavice i pivice. I prve suze radosnice ili tužaljke na licima naših cura. Postaje im jasno da će putovanje sutra završiti. Upravo kada sve počinje biti bolje i bolje. No mi ih tješimo, da to nije kraj svijeta i da će još biti skupnih trenutaka i prilika. Nakon nastupa još koji krug ulicama grada, u kojem je toranj Svetog Mihovila na istoj razdaljini od Sjevernog i Južnog pola. To je nekakva simbolika valjda. Ljudi odgonetavaju koje su to nošnje, koji su to ljudi. neki pak pogadaju. Croatia!

Moram spomenuti i uspješnu prezentaciju udruge Etnoraj-Ogrlice u ovom danu, gdje su članice pokazale svu raskoš i ljepotu hrvatskog originalnog nакита izrađenog od finih malih perlica razno-razne boje.

Slijedi fešta u Jandrofu i zasluzeni počinak u hotelu Prim. Drugi dan jutro prekasni doručak i već u startu kasnimo sat i pol.

Konji su nam na dobrom mjestu. Zaboravio sam reći, da nas je Franjo napustio zbog rođendanskog slavlja svoje sestre Monike, pa nam se pridružio kao vitez Robert, inače zapovjednik povijesne konjaničke postrojbe Nadasdyjevi husari. Naš čovjek iz Koljnofa kao debitant na putu je dobro odigrao svoju ulogu.

Tri kombija sa prikolicom i kolima već jure prema Brnu. Prolazimo pored Dolnih Vestonica, gdje je pronađena najstarija Venera Europe. Na našem je meridijanu, Koljnofa, Ljubije, Sinja... Na prapovijesnom mjestu podno planine i vrha Devin (opet isti toponim- jer je funkcija ista – u prijevodu centar obrane) našlo se je još puno toga interesantnoga. Čuva se u zemaljskom muzeju u Brnu.

No Brno smo posjetili iz drugog razloga. Glavni grad Moravske je jedno od dva državna administrativna centra (drugi je Prag, kapital Češke Republike), mjesto gdje leži jedna legendarna figura naše povijesti, a to je barun Franjo Trenk.

Svoje školovanje je dijelom obavio u Šopronu, što nas je posebno obradovalo. U kriptoriju kapucinske crkve, među više od stotinjak mumija, njegov stakleni kovčeg je prvi u redu.

Gospoda na ulazu, kada je čula razlog našeg dolaska, pustila nas je bez naplate ulaznice da se slikamo sa svim našim rekvizitima.

Nakon toga malo pauze. Naravno razgledavanje gornjeg grada i katedrale, pak brzo natrag u Slovačku. Mali, ali prekrasni gradić Skalica je na češkoj granici i bio je jedan od šest važnih gradova gornje Ugarske. Kalvarija (križni put) mu je najpoznatija u Slovačkoj. No nas je više interesirao Ludovik Veliki, koji je podario privilegije gradu. Naše mlade Bosanke posebno su se slikale s ovim kraljem, koji je imao isto ženu Elizabetu, bosansku princezu.

Simbolika

Samo 4 km udaljeno leži mjesto Mokry Háj, na mađarskom jeziku Horvátberrek. Znači ime *horvat* je očuvano u imenu. Tu danas Hrvata više nema. Svi su se asimilirali, ali razlog zbog kojeg smo došli moramo spomenuti. Ovo je najsjevernije mjesto do kuda je stigao val hrvatskog naseljavanja u 16. stoljeću. Zapravo točnije, ovo mjesto su naselili već naseljeni Hrvati u obližnjem mjestu tražeći dozvolu od gradske vlasti Skalice, da to mogu učiniti. Za dvije godine će biti 450 godina od izdavanja Povelje, koja se još čuva.

Narod nas je velikodušno dočekao s načelnikom općine i imali smo uspješni nastup. Dogovorili smo se da ćemo za dvije godine ponovo stići na veliki jubilej, a da do toga dana malo bolje nauče hrvatski. Na groblju imena starih Hrvata nam svjedoče o višestoljetnoj prisutnosti Hrvata ovako na visokom sjeveru. Preostaje još put do Koljnofa i jedno spavanje.

Drugi dan smo još uspjeli organizirati susret gosp. Benzaka sa članicama udruge Etnoraj- Ogrlica, koji ćemo kasnije nazvati povijesnim, jer su one doznale nešto što nisu znale, a gospodinu su podarile kravatu iz perla, kakvu ni on nije bio u stanju vidjeti. Put za Zagreb je protekao uobičajeno i svakoga smo polako vraćali doma. Bilo je tu svega na rastanku, ali svemu dođe jedanput svoj kraj, pa i našoj trećoj ekspediciji.

Preuzeli smo svoj sada već gotovi kombi u Markuševcu. Jedan je ostao Silvani u Zagrebu.

Ovako je proteklo naše putovanje – „Po staza naših starih 2017.”

Argonaut na Devinu

Bajngrob

Izložba noću

Branič kula Lanžera

Bratislava

Dobro došli mili prijatelji

Doživljaj za male Delnice

I konju pomoć dobro dode

Ivan Pavao II. Zaprešić

Jelačićevi Novi Dvori

Lipo za viditi

Ljepote Gorskog Kotara

Malo kupanja u Bakru

Po staza u pavlinskoj crkvi u Lepoglavi

Mauzolej obitelji Jelačić

Nema dalje

Mali odmor

Mokry Haj

Na bini pred velikom množinom u Bakru

Na kraju putovanja u Mokrom haju

Na putu za Bakar stanka u Draganiću

Lipo za viditi Na utvrdi Lanžer

Na velikom koncertu u Bakru

Naš konjanika na Gradu Grobniku

Po staza 2017 Fertőd

Po staza 2017. Skalica

Po staza Brno

Po staza Kamačnik

Po staza oko jezera

Po staza Vrbovsko

Po staza Vrbovsko dom Kamačnik

Podno Dolnjih Vestonicah

Pozdrav iz Mokrog Haja

Pozdrav s načelníkom u Mokrom Haju

Požun

Prekrasan doček u Šenkovcu

Preljepi grad Bakar

Pressburg

Rijeka Dobra

Šenkovec i predavanje o Ivanu Perkovcu

Stanka u Gorskom Kotaru

Povorka u Šopron

Stari znalci u Bakru

Sumarton pred zavičajnom hižom

Sve za Domovinu

Svirka na utvrdi Lanžer

U lasinjskom crkvenom muzeju

U Rijeku

U Staroj Preši kraj Šenkovca

U Sumartonu

Veliko srce Zaprešića

Veže se simbol rubac u Rijeku

Vrbovsko oproštaj

Vrbovsko

Vruće je ali izdržat čemo

Kalištof

Hrvatska Venera

Mlađe kameno doba ili neolitik (od grčkih riječi *neos* = nov i *lithos* = kamen) je razdoblje u ljudskoj povijesti nakon paleolitika i prije metalnog doba. Naziv je uveo britanski antropolog **John Lubbock** 1865. godine. Osnovna obilježja mlađeg kamenog doba su razvoj zemljoradničke i stočarske privrede, pojava stalnih ruralnih i protourbanih naselja tj. prijelaz na sjedilački način života, te proizvodnja keramičkog posuđa i drugih predmeta od pečene gline. Umjetnost se ogleda u ukrašavanju keramičkih posuda, figuralne plastike i različitih kulturnih predmeta. **Mlađe kameno doba** se nije ravnomjerno pojavljivalo u svim krajevima svijeta niti na europskome tlu. Radi se o dugotrajnom procesu koji se odvijao između 10. i 4. tisućljeća prije Krista. Britanski prapovjesničar **Gordon Childe** uveo je u znanost pojam **neolitičke revolucije**, prve revolucije u povijesti ljudskog roda, prelazak čovjeka s lovačkog i skupljačkog načina života na vlastitu proizvodnju hrane. **Neolitik** u jugoistočnoj Europi počinje oko 6500 pr. Kr., a oko 3500 pr. Kr. prodire šira upotreba metala kojom se završava **neolitik**, a počinje **bakreno doba**. Prijelaz sa skupljanja hrane na proizvodnju hrane je bio najveći napredak tehnologije, neki smatraju najvažniji uopće u povijesti. **Neolitička je revolucija** korjenito promijenila život ljudi, ali i njihovu okolinu. Žetelački nož ili srp je izvorno razvijen za rezanje divljih trava. U Mezopotamiju je rađen od pečene gline. **Neolitički ljudi** nisu koristili plug, već su raščišćavali zemlju koristeći kamene sjekire, kultivirali su polja koristeći motike i štapove za kopanje. U **neolitiku** se uz lovca i stočara pojavljuje i zemljoradnik kao glavno zanimanje. To je vrijeme oslobođanja čovjeka ovisnosti o prirodi (lovac slijedi životinje, a stočar ih uzgaja uza se; nomad skuplja plodove tamo gdje rastu, a zemljoradnik primorava prirodu da rodi tamo gdje se nastanio). Kamen je još uvijek glavni materijal od kojega se izrađuje alat i oružje.

Neolitičke se promjene nisu svuda odvijale istovremeno. Novosti se pojavljuju na početku u „plodnom polumjesecu” tj. u Maloj Aziji zbog činjenice da su prvi koraci u proizvodnji hrane načinjeni u ovom kraju svijeta. Pravo poljodjelstvo i pripitomljavanje životinja počinju, dakle, upravo na području

Bliskog i Srednjeg Istoka a tek kasnije u Europi. Najstarije sačuvano naselje u Europi je **Skara Brae** (Orkney, Škotska, 3100. – 2500. pr. Kr.). Zbog prelaska iz nomadskog života lovaca, zemljoradnici osnivaju trajne zajednice.

Područje koje je danas poznato kao Hrvatska je prvi put naseljeno sredinom paleolitika, a kasnije i u neolitiku.

Pripitomljavanje životinja je započelo nešto ranije nego poljodjelstvo. Životinje su „hodajuća hrana”, hrana koja se ne kvari dok ju ne koristimo. Prvo poznato pripitomljeno govedo je iz vremena oko 6500. pr. Kr. s juga današnje Turske. Pojava pripitomljenih životinja potvrđena je arheološki u području Kurdistana (Zagroz planine). Domaće patke se javljaju do 2500 pr. Kr. na Bliskom istoku, a guske do 1500 pr. Kr. Pouzdano znamo da je magarac korišten za prenošenje tereta u drevnom Egiptu oko 3000 pr. Kr.

Pretkeramičko mlađe kameno doba – ovim nazivom se obilježavaju zajednice koje su dosegle razinu mlađeg kamenog doba u svim aspektima osim u poznavanju keramičke proizvodnje. Već u ranijim pretkeramičkim kulturama podižu se naselja gradskog tipa (na primjer Jerihon).

Lončarstvo je nova tehnologija. Najstarije poznate keramičke posude su napravljene u Japanu prije 12 000 godina, još u doba paleolitika. Najstariji poznati postupak pečenja keramike je **jamsko pečenje**. Posude se slože u jamu iskopanu u zemlji i pokriju gorivom. Napunjena se jama zapali i nadgleda dok se gorivo posve ne izgori. Negdje između 6000 pr. Kr. i 4000 pr. Kr. došlo je u drevnoj Mezopotamiji do inovacije u lončarstvu – **lončarsko kolo**. Taj je izum znatno ubrzao postupak izrade keramičkih predmeta. **Lončarstvo** se javlja iz potrebe za posudom za tekućinu i očuvanje hrane. Prve posude su jednostavnii i nepravilni glineni vrčevi.

Avarski Griffon, Celindof

Istraživač Herbert Gassner

Rano mlade kameno doba – prve neolitičke kulture na području Hrvatske su **starčevačka kultura** u sjevernoj Hrvatskoj i **impresso-keramička kultura** na jadranskoj obali i na otocima. **Starčevo**, lokalitet po kojem je ova kultura dobila ime, se nalazi pokraj Pančeva, Srbija. Kultura se odatle proširila do Kosova na jugu, istočne i srednje Slavonije te Bosne. Osnovno obilježje **starčevačke kulture** su posude kuglastih i polukuglastih oblika, ukrašavane otiscima nokta i prsta. Prva iskapanja na lokalitetu **Starčevo**, koji se nalazio na lijevoj obali Dunava, izveo je 1939. godine Miodrag Grbić. Pronađene su i **antropomorfne figure izradene od pečene gline**. U Hrvatskoj **starčevačka kultura** prestavlja prvu u potpunosti **neolitičku zajednicu** koja je živjela gotovo na cijelom prostoru sjeverne Hrvatske.

Srednje mlade kameno doba – u srednjem kamenom dobu dolazi do primjene nove tehnologije u izradi keramike. Umjesto dosadašnjeg *oksidacijskog* načina pečenja (uz prisustvo zraka) počinje se primjenjivati *reduksijsko* pečenje tj. pečenje bez prisustva zraka. Zbog toga posuđe dobiva tamnu, crnu boju. Novost je i tehnika finog poliranja posuđa koje dobiva visoki, gotovo metalni sjaj. Predstavnik ovih novina je **vinčanska kultura** (lokalitet Vinča kraj Beograda). **Danilska kultura** je srednjoneolitička kultura, nazvana po selu Danilu, kraj Šibenika. Datira se u V. tisućljeće pr. Kr. Rasprostire se duž cijele istočne jadranske obale, od Istre do Albanije.

Kasno mlade kameno doba – karakteristična je fina, tamna glaćana i oslikana keramika. Razni se motivi slikaju crvenom, bijelom, smeđom i crnom bojom. U ovom razdoblju pojavljava se **hvarska kultura** (Hvar, Lastovo, Pelješac, Korčula i dr.). **Hvarska kultura** je kasnoneolitička kultura raširena duž istočne jadranske obale te u Hercegovini. Karakteristični su *ritoni* – kultne posude na četiri noge, s visokom prstenastom rukom.

Sopotska kultura je neolitička kultura na prostoru istočne Slavonije i zapadnoga Srijema, nastala na temeljima starčevačke kulture, a pod snažnim utjecajima vinčanske kulture.

Butmirska kultura je grupa neolitskog doba koja se rasprostirala u centralnoj Bosni i Hercegovini. Ime je dobila po rezultatima sa prvog i dosada najvećeg arheološkog lokaliteta Butmira kod Ilijde. Istraživanja su obavljena 1893. – 1896. godine. Nađeni su ostaci pšenice, ječma i sočiva, ali su nađeni i ostaci raznih divljih sorti kao što su divlja jabuka. Životinjske kosti su nađene od goveda, svinja i koza. Prema nalazu kosti najviše se lovila krupna divljač (jelen, srna, divlja svinja). **Spiralno-trakasta keramika** je najizrazitija karakteristika butmirske skupine a i **crnoglačana keramika** doživjela je pravi procvat. Najviše su zastupljeni **prikazi ljudskih figura**, izrađeni sa velikom

pažnjom u crnoglačanoj tehnici. Urezima su naglašeni pojedini detalji tijela ili odjeće. Najbrojniji su **ženski likovi** kod kojih su naglašene osobine tijela što se povezuje sa matrijarhalnim odnosima koji su vladali u neolitskom periodu. **Životinjske figure** su zastupljene u malom broju, a prikazaju najčešće rogatе životinje. **Arheološko područje – prahistorijsko naselje u Butmiru** (općina Ilijadža) proglašava se **nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine** (*Službeni glasnik BiH 82/07*). Prema radiokarbonskim analizama, život u ovom naselju trajao je od 5.100 pr. Kr.

Duhovni život očituje se u *kultu mrtvih*. Priroda se doživljava kao skup moćnih sila – *duša*. Otuda naziv za vjerovanje neolitika – **animizam** (lat. *animus = duša*). Čovjek nakon smrti ne nestaje, on mijenja način postojanja. Tako nastaje *kult mrtvih*, koji nalaže da tijela budu pažljivo pokopana. *Kult lubanje* je štovanje ljudske glave; arheolozi su pronašli uredno pokopane ljudske glave bez ostatka tijela. *Kult mrtvih* pokrenuo je izgradnju kulnih objekata. Grobna jama postupno se proširuje u monumentalnu grobnu komoru s prilazom građenim od kamenih ploča. *Menhir* (keltski: dugi kamen) se smatra pretečom spomenika. Odvajajući ga od prirode i dajući mu određenu formu, čovjek mu daje novi smisao – čini ga simbolom. *Cromlech* je kultna građevina velikih razmjera, a sastoji se od kružno i koncentrično postavljenih menhira. Najpoznatija takva građevina je **Stonehenge** u Engleskoj. **Stonehenge** je vjerojatno imao ulogu s *kultom sunca*. Mnoštvo dokaza pokazuje da su mnogi neolitički narodi sustavno motrili nebo, te su podizali astronomski uređene građevine koje su služile kao **kalendar godišnjih doba**. Najbolje poznati primjer je **Stonehenge** u jugozapadnoj Engleskoj (tu se **neolitičke zajednice** javljaju do 4000 pr. Kr.). 82 komada kamena mase oko 5 tona su dopremljena iz Walesa, s udaljenosti od 240 kilometara. Čini se da je izgrađen da bi označio krajnje i srednje točke sezonskih gibanja nebeskih tijela duž obzora (horizonta) pri izlasku i zalasku, što ukazuje na sustavna opažanja i svijest o pravilnostima nebeskih gibanja.

Totemizam je obožavanje životinja. Ljudi su u to doba vjerovali da su njihove svete životinje praoček i pramajka njihove horde. Dolazi do pojave osobnih imena. Svaka zajednica dobiva ime po svom totemu i svaki član zajednice zove se kao i njihov totem. Tijekom vremena se javljaju obredi magije totemu, a jednom godišnje praočovjek ubija svog totema i njime prehranjuje zajednicu i članovi zajednice tako se duhovno spajaju sa svojim totemom. Totemi su dotad bili samo životinje, no to kasnije postaju i biljke i neki predmeti. Nakon **totemizma** javlja se **animizam** ili vjerovanje u duhove. Pračovjek je pridonosio žrtvu dobrim duhovima.

Keramički kipići, kojih je samo u Vinči pronađeno oko 2500 primjeraka (izvor: Hrvatska enciklopedija, **vinčanska kultura**) je plastika posvećena kultom.

Lasinjska kultura (u mađarskoj stručnoj literaturi **kultura Balaton-Lasinya**) je eneolitička kultura rasprostranjena od 3700. do oko 3200. godine pr. Kr. na području širom današnje kontinentalne Hrvatske i bosanske Posavine, Slovenije, Koruške, djelomice Štajerske, s najvećom koncentracijom nalaza u Mađarskoj oko Blatnog jezera. Nazvana je prema eponimnom lokalitetu Talijanovo brdo u mjestu Lasinja u Karlovačkoj županiji. Iako je predstavnik eneolitičkih kultura, lasinjska kultura po svojoj prirodi posjeduje brojne karakteristike i tradicije kasnoneolitičkih kultura, budući da se razvila dalje od glavnih središta bakrenodobnog tehnološkog razvoja u srednjoj i jugoistočnoj Europi. Dobar primjer za to je potpun nedostatak ikakvih metalnih predmeta lasinjske kulture na području Hrvatske. Ono što lasinjsku kulturu čini eneolitičkom je dominacija stočarstva nad poljodjelstvom i s time usklađen način života. Najveći utjecaj na oblikovanje lasinjske kulture izvršile su prethodne neolitičke kulture: sopotska, lengyelska i vinčanska.^[1]

Hrvatski obiteljski leksikon (LZMK) - lasinjska kultura

„*lasinjska kultura, eneolitička kultura raširena u SZ Hrvatskoj, Sloveniji, JZ Madžarskoj, J Austriji i S Bosni; datira iz ← 4. tisućljeća, a nestala je prodom vučedolske kulture; naziv je dobila po nalazištu Lasinja. Karakteriziraju je naselja uglavnom jamsko-zemuničkoga tipa te keramika ukrašena tehnikom urezivanja i ubadanja (bikonične zdjele, vrčevi, visoki lonci).*”

Matrijarhat je društveni sustav u kojem dominiraju žene. Pojam je suprotan **patrijarhatu**. Većina povjesničara religije je uvjereni da nema dokaza da je **matrijarhat** ikada postojao u ljudskim društvima. Na brojnim arheološkim nalazištima iz kamenog doba nađen je velik broj ženskih figura, poznatih kao „*Veneri*”, od kojih su neke starije od 30.000 godina. Iako se o njihovoj funkciji ništa pouzdano ne zna, općenito se smatra da predstavljaju **simbole plodnosti**. Važno je, ali neriješeno pitanje – jesu li **neolitičke božice** dio jedinstvenog religijskog kompleksa koji se protezao Europom i srednjim istokom? **Johann Jakob Bachofen** (1815. – 1887.), švicarski pravnik, sudac i profesor rimskog prava na bazelskom sveučilištu, objavio je knjigu „*Majčino pravo*” („*Das Mutterrecht*”, 1861.). U drevnim društvima, kaže **Bachofen**, vladao je promiskuit, brak nije postojao, i djeca najčešće nisu znala tko im je otac. Majčinstvo je, pak, bilo očito. Zbog toga su ta društva bila **matrilinearna**, jer su ljudi mogli znati svoje pretke samo preko majčine linije. **Sigmund Freud** je također vjerovao da je **matrijarhat** bio rana faza u povijesnom razvoju ljudskog društva. S psihoanalitičkog aspekta, smatrao je da je **obožavanje božice** odraz infantilne želje za ponovnim jedinstvom djeteta i majke. U ranom stadiju psihološkog razvoja malo dijete doživljava majku kao *svemoćno biće*.

Arheologinja **Marija Gimbutas** autorica je teorije o „Staroj Evropi”, neolitičkom miroljubivom matrilinearnom društvu, koje je tisućama godina štovalo božicu, dok nije bilo nasilno razoreno invazijom patrijarhalnih protoindoeuropljana.

Gimbutas, Marija Alseikaitė: *The goddesses and gods of Old Europe: 6500 – 3500 BC: myths and cult images / Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1982 / ISBN 0-520-04655-2*

Vučedolska golubica – danas simbol grada Vukovara je nastala između 2800 i 2400 pr. Kr. Ona je najpoznatija keramička posuda s arheoloških iskopina na Vučedolu (5 km istočno od Vukovara). Modelirana u obliku golubice, postala je jedan od najprepoznatljivijih simbola grada Vukovara, u čijoj se blizini nalazi **Vučedol**. Imala je kulturnu namjenu kao *kadionica*. Tamne je boje, ukrašena bijelim ukrasima u urezanom ukrasu i ornamentu nastalom žigosanim ubadanjem. Iako je prozvana golubica, arheolozi smatraju da se zapravo radi o ptici jarebici. Nađena je 1938. godine. Trenutno se nalazi u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Vučedolska kultura poznata je u mađarskoj stručnoj literaturi kao **kultura Zok** (prema nalazištu *Zok* u južnoj Mađarskoj). Posebno je obilježje kulture **bogata i raznovrsna keramička proizvodnja**. Posuđe se odlikuje izvrsnom kakvoćom, sjajnom crnom površinom i osebuјnjim stilom ukrašavanja koji počiva na tehnikama urezivanja, duboreza i rovašenja. **Figuralna plastika** nije osobito brojna, ali je pažljivo i izražajno oblikovana. Istišu se **ljudski likovi s detaljnim prikazom odjeće i obuće**. Vučedolska kultura je **kultura mlađeg bakrenog doba**, završava oko 2500 pr. Kr. Budući da je bakar relativno mekan lako ga se može hladno kovati kamenim čekićima. Hladno kovanje može gotovo udvostručiti tvrdoću bakra, ali je bakar tada krhak i vrlo lako puca. No lagano zagrijavanje može očvrsnuti bakar, koji se nakon toga može hladno kovati, čime se mogu dobiti prilično dobri alati. Izrađevibe od bakra su nađene u današnjoj istočnoj Turskoj, a datiraju iz oko 6000 pr. Kr.

Indoeuropski prajezik hipotetski je zajednički predak indoeuropskih jezika. Postojanje takvog jezika je prihvaćeno od lingvista, iako se vodi debata oko mnogo specifičnih detalja. **Indoeuropeistika** je poredbeno-povijesna disciplina koja proučava povijesni razvoj indoeuropskih jezika i jezičnih porodica te rekonstrukciju indoeuropskog prajezika. Nema direktnih dokaza **indoeuropskog prajezika** jer nikad nije zapisan. Svi glasovi i riječi rekonstruirani su upotreбom komparativne metode. Mnoge riječi u suvremenim indoeuropskim jezicima potječu iz takvih „prariječi” kroz glasovne promjene. **August Schleicher** 1861. godine rekonstruirao je **indoeuropski prajezik**. Osnivač je **teorije rodoslovnog stabla** prema kojoj se svi jezici granaju iz jednog izvora.

Indoeuropski prajeznik vjerojatno se govorio od 6.000 pr. Kr. do 3.000 pr.

Kr., a vjerojatno se dezintegrirao između 3.500 i 2.500 pr. Kr. **Praslavenski jezik** izdvojio se oko 500 pr. Kr.

Gradiščanski Hrvat **Filip Vezdin** 1790. godine napisao je u Rimu **prvu tiskanu sanskrtnu gramatiku**, a 1798. godine studiju o srodnosti jezika.

Selo Celindof zauzima posebno mjesto u Gradišću. **Značajno je prapovijesno nalazište. Prapovijesna arheologija** istražuje materijalne ostatke kultura i civilizacija koje ne poznaju pismo. **Prapovijest** je najduže razdoblje u prošlosti čovječanstva. **Početak prapovijesti** definiran je prvim nalaskom oruđa hominida, a **kraj** s početkom ljudske pismenosti. **Osnovna periodizacija: kameno doba (paleolitik, mezolitik, neolitik), bakreno doba, brončano doba, željezno doba (halštatsko doba, latensko doba).** **Periodizacija** se temelji na vrsti materijala od kojega je čovjek tada izrađivao oruđe, oružje, nakit i dr. **Prapovijest** se dijeli na dva velika razdoblja – **kameno doba i metalno doba.** **Kameno doba** dijeli se na starije, srednje i mlađe kameno doba, a **metalno doba** na bakreno (od 3.500 pr. Kr. do 2.000 pr. Kr.), brončano (od 2.000. pr. Kr. do 800 pr. Kr.) i željezno doba (od 800 pr. Kr. do početka I. st. po Kr.). Budući da je za prijelaz iz jednog doba u drugo potrebno da novi materijal uđe u široku uporabu, *jasna granica* između jednog doba u drugo nikada nije sasvim točno određena. Budući da se prvi pisani izvori u različitim naroda javljaju u različito doba, *granica između prapovijesti i povijesti* nije svugdje ista.

Početo od 6. stoljeća po Kr. su u Celindofu svoje tragove ostavili Avari, čiji nalazi su vrlo značajni (najveće avarske groblje na tlu Austrije, 797 iskopanih grobova).

Vrelo: Hrvatska Wikipedija

sastavio: dr. Herbert GASSNER utemeljitelj i voditelj Hrvatske knjižnice i čitaonice „Filip Kaušić”, Celindof, Gradišće

Cilika inspirirana od Venere iz Celindofa

O Jurju Križaniću iznova

(prigodom 400. obljetnice njegova rođenja)

I.

Moj prvi vizualni dodir s imenom Juraj Križanić nastao je početkom 60-tih godina 20. stoljeća u zagrebačkim gimnazijskim danima. Naime, šetajući ulicom Franje Račkog, na pokrajnoj tabli ulice ugledah natpis: Ulica Jurja Križanića. Tog momenta nisam mogao pretpostaviti da će to ime susresti u sljedećem vremenu trajanja gimnazije, a najmanje sam mogao slutiti da će o Jurju Križaniću čuti i na bečkom slavističkom studiju u predavanjima Josipa Hamma početkom 70-tih godina 20. stoljeća. Nisam mogao pomisliti da će u budućnosti o tom hrvatskom velikanu predavati izborni predmet „Juraj Križanić“ na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu (1999 – 2008), a studenti o njemu pisati svoje diplomske rade. No, sve se je to dogodilo na moje osobno zadovoljstvo. Stoga danas pisati iznova o tom hrvatskom velikalu iz 17. stoljeća o kojem je već napisano na tisuće stranica različitih tekstova iz različitih vidika diljem slavenskoga svijeta pa i transatlantskoga, znači, zapravo, ponoviti neke poznate činjenice koje su o njemu iznesene u mnogih autora. Upravo je to i prigoda u obljetničkoj godini da se svrati pozornost na osobu Križanića koji je, svojim djelom i životom, zadužio dio zemaljskoga prostora na kojem i u kojem je on djelovao.

Taj humanist „homo universale“ – Juraj Križanić, koji je svjetlo dana ugledao u plemičkoj kuriji Obrh, u kojoj su obitavali njegov otac Gašpar Križanić i majka Suzana rođ. Oršić, kršten je u župi Sv. Ilija u Lipniku (danasa pripada Gradu Ozlju u Hrvatskoj). Godina njegova rođenja još je danas neodređena, jedni autori navode 1617. a drugi 1618¹. Ivan Golub na primjer, u svojim radovima gotovo uvijek navodi da se je „rođio 1617. ili 1618.“ Pa je ova potonja u

¹ Prvi je u Hrvatskoj o Križaniću pisao Ivan Kukuljević Sakcinski, *Juraj Križanić Nebijuški, hrvatsko-ruski pisac*. U: Arkiv za povjestnicu jugoslavensku X, Zagreb 1869., 11-75. Prvu monografiju o Križaniću napisao je Vatroslav Jagić, *Život i rada Jurja Križanića*, Djela JAZU, knj. 28, Zagreb 1917. Jagić je smatrao da je Križanić rođen 1618. pa je tu godinu, do danas, većina istraživača prihvatala. Knjiga je objavljena povodom 300. obljetnice Križanićeva rođenja. Sigurno da je onda ovogodišnja obljetnica opravdana. No, dok postoji kod navođenja njegove godine rođenja

obljetničkoj korespondenciji sa 2018. godinom. Gimnazijalne razrede Križanić je dijelom završio kod isusovaca na Griču – Gornjem gradu u Zagrebu, a dijelom kod isusovaca u Ljubljani. Studij filozofije završio je na Sveučilištu u Grazu (1638), teologiju započinje u Bologni, a završava u Rimu (1642). U Matrิกuli studentskoga isusovačkoga konvikta Ferdinandiuma u Grazu, Križanić je upisan 1635. na 99. mjestu kao: „*Georgius Krizanich, Croata, Ozalliensis, annor.(um) 19, Logicus, soluit 45 fl.*” Kada je pak bio promaknut u status bakaureata onda je 11. svibnja 1637. zapisan kao: „*Geogius Krisanich, Croata, Obarhiensis, Nobilis ex Ferdinandeo.*” Među apsolventima studija filozofije

denjaili – ili, opredjeljenja su moguća svakoj generaciji sve dok se ne dođe do izvornih podataka. U 20. stoljeću o Jurju Križaniću u Hrvatskoj najviše je istraživao i pisao Ivan Golub, *Križanić, KS*, Zagreb 1987. U svojim radovima Golub navodi godinu rođenja Jurja Križanića 1617. ili 1618. Opširnu bibliografiju vezanu za Jurja Križanića citatelj može naći u zborniku radova *Život i djelo Jurja Križanića*, Biblioteka politička misao 7, Rijeka 1974., 259-277; isto tako u izdanju Križanićeva djela u hrvatskom prijevodu *Razgovori obvladateljstvu*, djelo koje „križaničolozi” zovu *Politika*. Knjigu je objavio Golden marketing, Zagreb 1997., prijevod: Mate Malinar i Radomir Venturin, uvod napisao Ante Pažanin. Vrlo je indikativan esej Miroslava Krleže koji je objavio u časopisu *Književnik*, II., br. 1, Zagreb 1929, 1-13, pod naslovom: *O patru dominikancu Jurju Križaniću*. To je krležijanski pristup koji odskače od studija mnogih autora o Križaniću. No u svom kritičkom stavu Krleža je izrekao nekoliko važnih misli koje ni danas ne gube na svom značenju.

na spomenutom Sveučilištu 1638. nalazi se i Križanić: „*Georgius Krisanich, Croata, Oberhiensis, Nobilis*”².

U vrijeme rimskog studija neko je vrijeme, uz posebnu dozvolu pape, boravio u grčkom kolegiju Sv. Anastazija (Collegium Graecum, namijenjen pitomcima istočne crkve) pripremajući se za svoju rusku misijsku djelatnost od koje nije nikada odustao, pa i onda kada se je vratio u Hrvatsku. Vrativši se u Zagreb (u jesen 1642. napušta Rim) Prvostolni kaptol zagrebački uvrštava ga među svoje članove pa je već 1643. kao kanonik dobio zagrebačku Trnavu i Greben kao izvor svojih kanoničkih beriva. S Križanićem su računali najprije u Zagrebu, potom da bude kod Petra Zrinskog (1621 – 1671) na dvoru ili na dvoru Ivana Draškovića (1603 – 1648), potom da preuzme upravljanje hrvatskoga kolegija u Bologni; ni jednu ponudu nije prihvatio. Radije odlazi za župnika u Nedelišće (1644) kod Čakovca a onda nakon toga u Varaždinu na župu Sv. Nikole (1645). Gdje god je boravio u župničkoj funkciji, nije se udaljio od svoje želje puta u Rusiju. No, Križanić je još 1641. bio pisao tajniku Kongregacije za širenje i nauk vjere Fračesku Ingoliju o svojoj tzv. ruskoj nakani – misiji u Moskvi.

Uz ostalo, Križanić je otvoreno naveo da želi poći na dvor ruskog cara i kod njega zadobiti njegovu naklonost za svoj rad, cara će poticati na prosvjećivanje njegove zemlje, nagovoriti ga na rat protiv Turaka i privoljeti ga na rad oko crkvenoga sjedinjenja Ruske crkve s Rimom. Iako je Rim bio upoznat s njegovom namjerom i željom, koju je detaljno razložio, dekret o slobodnom odlasku u Rusiju stiže mu tek 1646. U nekoj žurbi oduševljenja odlazi u Smolensk grad koji je u to doba pripadao Poljskoj³. U Smolensku je bio kod biskupa Petra Parczewskoga (1592 – 1658) kod kojega nije bio zadovoljan, jer biskup nije

² Vidi Alojz Jembrih, *Juraj Križanić i njegov studij u Grazu*. U: Radovi o životu i djelu Jurja Križanića, JAZU, svez. II., Zagreb 1986., 101-105; Mijo Korade, *Križanićovo školovanje kod isusovaca u Grazu (1635 – 1638)*. U: Radovi o životu i djelu Jurja Križanića, svez. 4, JAZU, Zagreb 1986., 275-284; Johann Andritsch (prir.), *Die Matrikelder Universitatis Graz II, 1630 – 1662*, Graz 1980., 248. Franjo Fancev je prepisao (dao prepisati) sve pitome konvikta „Ferdinandea“ koji su podrijetlom iz Hrvatske a svoj studij započeli su na Sveučilištu u Grazu. Popis je objavljen u *Ljetopisu JAZU* za godinu 1934/35, svezak 48, Zagreb 1936, 171-209, Juraj Križanić je na str. 177 pod godinom 1635. Zanimljivo je primjetiti, ako je Križanić sa 19 godina bio upisan u spomenuto Matrikulu konvikta „Ferdinandea“ u Grazu, onda ispada da je on mogao biti rođen 1616. godine. Ako se pak uzme, da je 1635. bio u nenavršenoj 19. godini, onda je imao punih 18 godina pa bi mu godina rođenja bila 1617. kako je to bio naveo i Jagić u monografiji o Križaniću (1917).

³ Postoji informacija de se pri tome odlasku nije stigao oprostit sa svojom majkom što je za nju svakako moralo biti bolno. Golub, *nav. dj.* 16. Smolensk je bio nazivan i ključem Moskve (*clavis Moscuæ*) zbog svojega geopolitičkoga položaja pa je bio geografski prikladan za Križanićev polazak u Moskvu.

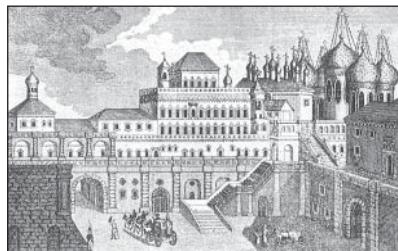
Crkva i zavod Sv. Jeronima u Rimu

Karlovac u Križanićevo vrijeme

Zagreb u Križanićevo vrijeme

Stara Moskava za Križanićeva boravka u Rusiji

prijatelj unijata⁴. Neko je vrijeme boravio i u Varšavi. Zanima ga je život Poljaka, uči poljski jezik, proučava njihove običaje, no „opijen” svojom ruskom misijom traži i čeka priliku da ode u Moskvu. U Varšavi je upoznao ruskog diplomata Gerasima Dohturova kojemu je razložio svoje namjere. Njemu se predstavio kao *illyrius Croata* i da je njegov hrvatski narod *natio Illyrica* podložan Turcima, Nijemcima i Talijanima⁵. Hvalio je ruski društvenopolitički i jezični položaj Rusa, govoreći, kako oni od svih naših naroda (slavenskih), samo Rusi imaju svog vlastitoga vladara, državne i crkvene poslove obavljaju svojim vlastitim jezikom. Upravo zato bi Križanić želio služiti ruskom caru.

⁴ Taj biskup nije pokazivao razumijevanje za Križanićevu ideju tj. za njegovu moskovsku način misionarenja među pravoslavnim Rusima. Naime treba znati da su u to vrijeme zapadne ruske zemlje: Bijela Rusija i Rutenija (danas Ukraina), koje su odavna bile pod poljsko-litavskom vlašću, bile crkveno u krilu Rimske Crkve od 1595/6. Takvo je stanje potrajalo sve do u 18. stoljeće kada je veći dio ruskih unijata vraćen u rusku pravoslavnu crkvu. Ostali su unijati vraćeni 1946. Dok rusko carstvo nije bilo ujedinjeno nazivalo se imenom Moskovija umjesto Rusija. U vezi s unijatima vidi: Julian Pelesz, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, I., Würzburg – Wien 1881.

⁵ Ivan Golub, *Slavenstvo Jurja Križanića*. U: Radovi o životu i djelu Jurja Križanića, svez. 2, JAZU, Zagreb 1983., 46-47.

*29. Georgius Križanić Graec. Glazbenis. Annor: ig. Logicus comedatus a Dr.
Hr̄v̄zj, magistru domini ig. Decembri. soluit 45. R*

Upis Juraja Križanića 1635. u konvikt „Ferdinandeu“ u Grazu

Križanić govori hrvatski, srpski, kranjski, a najviše bi želio naučiti moskovski (ruski) jezik. Dohturovo još napominje da bi caru želio biti na službu slavenskim, latinskim, talijanskim i njemačkim jezikom. Grčki bi mogao predavati, u školama bi na latinskom ili na slavenskom jeziku tumačio gramatiku, govorništvo, aritmetiku i filozofiju. On može iz spomenutih jezika i prevoditi povijesna djela na moskovski, pisati opću moskovsku povijest, a postojeću srediti, napisao bi povijest svih Slavena, a mogao bi biti i kao tumač. Moli diplomata da posreduje kod cara da mu on pošalje dokumente potrebne za ulaz u Rusiju – Moskvu. Dohturov mu je odgovorio da može doći i otići; Križaniću je put otvoren.

U Moskvu, u sastavu jednog poljskog izaslanstva, stiže 25. listopada 1646. i ostaje dva mjeseca (do 19. prosinca 1647).⁶ i on se od tada nikada više nije vratio svoju domovinu Hrvatsku. Sve što je napisao u većini je ostalo u rukopisu, osim jednog manjeg muzičkog djela *Asserta Musicalia* ..., Rim 1656. (*Glazbene tvrdnje sve posve nove i ni od koga dosad iznesene*)⁷. Taj boravak (prvi) u Rusiji Križanić je iskoristio za razgovor s moskovskim metropolitom i moskovskim vlastima kojima je podnio dva spisa, jedan o slavenskom narodu i o ispravljanju slavenskoga jezika, a drugi o učenju gramatike i drugih filozofskih knjiga⁸. Vrlo je indikativno da je Križanića za vrijeme tog posjeta „zagolicala“ jedna posebno za nj važna knjiga, tzv. *Kirilova knjiga* (Moskva 1644) koja vrvi s mnoštvom optužaba protiv Rimske Crkve⁹. Kupivši tu knjigu Križanić

⁶ Ivan Golub, *Biografska pozadina Križanićevih djela*. U: Život i djelo Jurja Križanića, zbornik, Rijeka 1974., 54.

⁷ Vidi: Ivan Golub, *Juraj Križanić glazbeni teoretik 17. stoljeća*, JAZU, Zagreb 1981. No, još je 1652. Križanić sudjelovao s pjesmama u poliglotskom zborniku „Oedipus Aegyptiacus“ isusovca Anastazija Kirchera (1601 – 1680) kojemu je objavio pjesme „hrvacku“, „staroslovinsku“, „Sarbsku“ i „latinsku“ davoriju; u zborniku su objavljene pod jednim imenom „Illyria“. Vidi Miroslav Kravar, *Zur Metrik von Križanić's „Illyria“*. U: Studien zu Literatur und Kultur in Osteuropa 18, 1983., 139-151; Josip Badalić, *Juraj Križanić kao pjesnik*. U: Slavia XXXIX, Prag 1970., 198-217.

⁸ Golub, *nav. dj.*, 1974., 54.

⁹ Vidi: Ivan Golub, „*Kirilova knjiga*“ s autogramnim marginalnim bilješkama Jurja Križanića. U: Croatica 19, Zagreb 1983., 55-58.

je postavke u njoj želio opovrgnuti svojim argumentima, pokazati Rušima sve zablude koje knjiga sadrži a u koje su ih uveli Grci. I doista, Križanić je napisao, doduše nedovršenu, kontra-knjigu, koje naslov u skraćenom prijevoduna hrvatski glasi: *Sveukupna knjižnica raskolnika, koja u dva sveska obuhvaća sve do sada tiskane knjige raskolnika što ih je sa starogrčkoga, suvremenoga grčkoga i s moskovskoga preveo i pobjio Juraj Križanić*¹⁰. Ne ulazeći ovdje u podrobnije raščlambe čitave knjige, navest ću Golubov diskurs u kojemu čitamo: „Moto što ga je Križanić stavio na naslovnu stranicu ističe s jedne strane svrhu njegova djela, s druge strane označuje njegovu metodu. Riječi je naime Ezekijelove ‘Neće više biti dva naroda i neće više biti razdijeljeni na dva kraljevstva’ očita je aluzija na razjedinjenje Slavena dugovano vjerskoj razdjeljenosti. Križanić i ovim svojim djelom o vjerskom raskolu želi pridonijeti jedinstvu Slavena. Riječima pak iz Evandjela Ivana ‘te će biti jedno stado i jedan pastir’ Križanić aludira na sjedinjenje crkava”¹¹. Ovdje je važnoipak još prisjetiti se Križanićeve Note – nakane (1641) koju je uputio Vatikanu Propagandi za nauk i širenje vjere svom djelovanju u Rusiji, gdje, između ostalog, navodi i ovo: „Ja ne držim Moskovljane krivovjercima ni raskolnicima (jer njihov raskol ne proizlazi iz oholosti, pravog korijena raskola, nego iz neznanja), već ih držim za kršćane koji su jednostavno zavedeni u zabludu. I tako mislim da ići saobraćati s njima ne znači ići propovijedati im vjeru (koji se pothvat ja ne bih nikad usudio preuzeti), već znači ići poticati ih na vrline, na znanost, na slobodna umijeća: kad budu uvedene, bit će poslije lako pokazati im njihovu lažnost i prijevaru, što će biti djelo drugih, punih kreposti i duha”¹². Već se na temelju toga može reći da je Križanić gajio želju, da kao misionar poradi na izmirenju slavenskih naroda, a poglavito ruskoga s katoličkim Rimom. On je želio biti misionar katolicizma među slavenskim pravoslavnim narodima a ne misionar katoličke propagande.

Svo Križanićevo ideološko opredjeljenje i misionarsko djelovanje treba danas sagledavati u kontekstu njegova vremena, a ne ga mjeriti našim današnjim parametrima.

¹⁰ Rukopis, Križanićev autograf: Kodeks UV-75 „Bibliotheca Schismaticorum universa“ u arhivu Vrhovnog zbora za nauk vere u Rimu otkrio je Ivan Golub i pisao o tom otkriću u časopisu *Kolo*, MH, br. 9, Zagreb 1971., 1051-1058.

¹¹ Ivan Golub, *Život i djelo Jurja Križanića*. U: Encyklopedia moderna, VI., br. 18, Zagreb 1971/72, 54.

¹² Golub, *nav. dj.*, 1974., 45. Vidi još: Ivan Golub, *Tri pisma i tri predgovora ili Juraj Križanić o svojoj misiji u Moskoviji*. U: Bogoslovska smotra, 54, Zagreb 1984., 104-123.

Križanić se nakon prvog boravka u Rusiji nalazi među talijanskim poslanstvom koje će poći u Carigrada¹³ (15. siječnja do 13. ožujka 1651); do tada mu se „gubi trag” nakon 1647. U Rimu je boravio do 1658. Iako mu je papa Aleksandar VII. dodijelio novčanu potporu za dovršenje rada na spomenutoj *Sveukupnoj knjižnici raskolnika* i unatoč preporukama da se ona tiska, ipak se dogodio obrat. Kao što je za svog boravka u Bologni na studiju imao u rukama knjigu *Moscovia* (1586) Antonija Possevina (1533/34 – 1611) koji je napisao o životu i običajima Rusa i koja ga je knjiga oduševila za njegov misionarski rad među njima, tako je sada pročitao knjigu Adama Olearija putopis „Vermehrte neue Beschreibung der moscovischen und persischen Reise” (1656). U tom je putopisu pročitao da je ruski car Aleksej Mihajlović Romanov (1629 – 1676) osnovao filozofske škole u Moskvi. A još je Križanić 1641. bio iznio ideju o svom radu kod cara. To je bila za njega prilika da ode u Rusiju. I doista „mimo papine volje, ostavio je šansu da dogotovi svoju sumu kontroverzija, koja bi ga mogla staviti uz bok Bellarmina, i uputio se u Moskvu”¹⁴. Križanić stiže u zemlju svojih snova 17. rujna 1659. On dolazi kao katolički svećenik iz Rima pravoslavcima u Moskvu! Budući da je isusovačko geslo bilo da *cilj opravdava sredstvo*, Križanić je to geslo sada iskoristio došavši u Moskvu. Predstavio se kriptonimom kao *Jurij Biliš Srbin rodom iz grada Bihča*¹⁵. Prešutio je svoje svećeničko zvanje? Biliš bi značilo rođak, bližika, misleći da će možda lakše moći djelovati ako reče da je Srbin, jer on bi na dvoru cara žalio biti službeni historiograf, pisao bi povijest Rusije, želi biti carski knjižničar. Predlaže da se pod njegovom redakcijom priredi novi prijevod Biblije. Spreman je napisati slavensku gramatiku i rječnik. Od njegovih ponuda, prihvaćena je posljednja – rad na gramatici i pravopisu¹⁶. Na čelu Ruske crkve bio je patrijarha Nikon, promicatelj crkvenih reformi, koje su mu osporavali starovjerci¹⁷.

¹³ Vidi: Ivan Golub, *Juraj Križanić u Carigradu*. U: Historijski zbornik 29-30, (Šidakov zbornik), Zagreb 1976-77, 193-202.

¹⁴ Golub, *nav. dj.*, 1971/72., 56.

¹⁵ Nakon toga iskaza će u Moskvi Križanića zvati Serbenin, Serbianin, Serblianin. Josip Hamm će još reći „a uz to mu dolazi kao prezime Biliš, Beliš, čak Bělik.” Pri tom misli Hamm da su „od brzopisnog (kurzivnog) cirilčkoga Bihča mogli stvoriti Bilića, odn. Biliša, jer u Rusiji tko je znao u 17. vijeku za Bihće, što je stari naziv današnjeg Bihaća, a etnik glasi Biščanin. Vidi: Josip Hamm, *nav. dj.* 1983., u bilj. 21 ovdje. U vezi s Križanićevim kriptonimom treba imati na umu njegov upis na studiju u Grazu 1635. i 1637. gdje je u Matrikulama zabilježen kao „Croata Ozalliensis”, „Croata, Obarhiensis, Nobilis”. Dakle to je zapravo njegov istiniti iskaz o njegovom podrijetlu.

¹⁶ Vidi: Golub, *nav. dj.*, 1983, 54-55.

¹⁷ „Stati uz starovjerce značilo je stari protiv cara Alekseja Mihailovića”, Golub, *nav. dj.* 1983., 37-38.

Križanić je uz Nikona tada, a time se nije svidio caru kojemu patrijarh nije bio po volji¹⁸. Kod Goluba čitamo: „Rusija je tada vrvjela njemačkim plačenicima u vojsci, njemačkim trgovcima po gradovima, grčkim putnicima posvuda, a svi su se oni borili, kao i Križanić, za utjecaj. Nijemci, kakao će zabilježiti Križanić, savjetuju Rusiju, koja se nalazila na raskršću, da prigri novu, tj. ono što oni donose; Grci je pak upozoravaju neka se drže samo staroga, tj. onoga što oni pronose. Križanić opominje da ne postoji ni staro ni novo, tj. da su sve to ljudske tvorevine. Ono što treba biti mjerilom jest dobro, bilo ono staro ili novo”¹⁹. Križanićev ulazak u Moskvu nije bio direktn, on je najprije pet mjeseci proboravio u gradu Nježinu kod protopopa Maksima Filemonovića, agitirajući za svoju rusku stvar. Iz Nježina je došao s poslanstvom u Putivlj glavni stožer moskovske vojske u kojoj je zapovjednikom bio vojvoda knez Aleksij Mikita Trubecki koji je Križanića preko svog načelnika Artamona Sergejevića Matvejeva uputio u Moskvu s Vasilijem Bezobrazovim. U Moskvu je stigao 17. rujna 1659. godine. Može se reći da su od tada za Križanića počeli nepredviđeni loši dani i godine. Naime, kada je došao u ured za registraciju stranaca Križanić se, uz svoj iskaz, registrira kao „inozemac serbenin Juraj sin Ivanov, Biliš iz grada Bihaća”²⁰. Ako se pak sjetimo što je za sebe rekao u Varšavi u komunikaciji s moskovskim izaslanikom Gerasimom Dohturovom, da je „Ilir, Hrvat i katolički svećenik”, onda vidimo da je tu Križanić u proturječju sam sa sobom, ili pak se držao gesla – *cilj opravdava sredstvo*, sredstvo je sada drukčija izjava o sebi pri čemu je možda mislio da će se lakše domoći pozicije na dvoru cara. Nakon višednevnih razgovora, Križanić je osobno predlagao što bi on sve mogao raditi, to je ono što jeće i u svojoj *Nakani* 1647. iznio tajniku Kongregacije za širenje vjere Francesku Ingoliju; ponovimo: želio biti službeni historiograf i napisati objektivnu povijest Moskovije (Rusije). Spreman je primiti službu carskog knjižničara, biti mu na usluzi stručnim knjigama. Predlaže da se priredi novi prijevod Biblije u njegovoj redakciji. Spreman je izdati slavensku gramatiku i rječnik. Kao što je već rečeno, prihvaćeno je samo ovo posljednje – gramatika i rječnik. No, tijekom razgovora (sasušavanja) Križanića i službenika u Odjelu za strance, dogodilo se nešto što je Križaniću „omogućilo” odlazak u Sibir u zatočeništvo u kojemu je proboravio petnaest godina. Kod Goluba čitamo: „Ostaje tajnom zašto je Juraj Križanić iznenada carskim ukazom prognan u Sibir. On sam piše da ga je neki gospodin nešto

¹⁸ Vidi Ivan Golub, *Slavenstvo Jurja Križanića*, Radovi o Životu i djelu Juraja Križanića, svez. 2, JAZU, Zagreb 1983., 37-38, 67-68.

¹⁹ Golub, *nav. dj.*, 1987., 29.

²⁰ Golub, *isto*, 65.

upitao, a on je odgovorio ‘neku glupu riječ’ koja ga je stajala izgona u Sibir”²¹. Dakle, nakon nepunih godinu i po dana Križaniću je Tobolsk, glavni grad Sibira²² postao odredište novog smještaja u koji je, carskim ukazom prognan, stigao 8. ožujka 1661. godine²³. Osloboden je iz tek 3. ožujka 1676. u okviru pomilovanja koje mu je dodijelio novi car Fjodor Aleksijević. Kak je Križanić podnosi boravak u Sibiru gdje je mogao slobodno raditi što je želio, zapisao je osobno riječima: „Četrnaest godina sam proživio i još do Božje volje živim u ovoj sibirskoj tamnici. Bogu svemogućemu mnogo grešan, a svemu svijetu besposlen, nekoristan i nepotreban. Nitko od mene ne traži nikakva posla, ni usluge, ni savjeta, ni pomoći, ni rada. A božja i carska milost hrane me tako besposlena, kao kakvu živinu u kocu. A to za što drugo nego zaklanje”²⁴. U jesen 1677. napustio je Križanić granicu moskovskoga carstva u pratnji danskog poslanika Friedricha von Gabel²⁵ otišavši 9. listopada 1677. u Vilnu (Vilnius) dominikancima u čiji red stupio uzevši redovničko ime fra Augustin. No tu je ostao do trenutka kada je čuo da se poljski kralj Ivan Sobieski²⁶ spremi poći

²¹ Golub, *nav. dj.* 1987., 29. Ivan Golub pokušava objasniti mogući razlog, misleći da je Križanić „bio upitan o stvari Nikona. (...) Nema, doduše, izvora koji bi pružili izravan odgovor, no postoje kasniji dokumenti, iz kojih se, neizravno može zaključiti što je te Križanić mogao držati o Nikonu kobne 1660. godine, u kojoj se desio onaj tragični dijalog između zagometnoga gospodina i njega.”, Golub, *nav. dj.* 1972., 58. Budući da je Križanić izrazio želju da bi radio na ispravljanju knjiga, a Nikon je provodio reformu liturgijskih knjiga protiv koje je reforme bio imao protivnike u starovjercima pa i u caru. Stoga Golub piše: „Nije li neutemeljeno držati da je Križanićev presudne 1660. godine bilo na strani Nikona. Ako je onaj zagometni gospodin postavio Križaniću pitanje o Nikonu i ako Križanić – unatoč ili možda upravo radi izmicanja odgovoru – nije uspio posve sakriti svoje nutrine, pa je pao pod sumnju, koja ga je odvela u Sibiriju.”, Golub, *isto*. Ovdje treba uzeti u obzir razmišljanje Miroslava Kravara, koji je u časopisu *Forum* svojedobno pisao pod naslovom: *Juraj Križanić o uzrocima svoga sibirskog progona*. U: *Forum* 25, knj. 52, Zagreb 1986., 646-665. Autor iznosi novo promišljanje o tom pitanju pri čemu primjećuje da je Križanićev progon bio „očevidan vjersko-politički zaplet” o kojemtu bi valjalo i dalje istraživati. No, ipak, čini mi se da je razlog Križanićeva progona u Sibir donio Josip Hamm 1983. priredivši i objavivši Križanićevu djelu: *Objašnjenje vodno o pismeslovenskom*, Priredio, uvod napisao i tekst prevo Josip Hamm. Sabrana djela Jurja Križanića, knj. 2, JAZU, Zagreb 1983., 5. Djelo je prevedeno na hrvatski i pridoran je faksimil izvornika. Hamm tu citira jedan zapis koji govori o Križaniću. Tu se naime vidi, da je razlogom progona bila suradnja Križanića s patrijarhom Nikonom.

²² Taj grad je bio državno-administrativno i crkveni centar za cijelo područje istočno od Urala.

²³ U Sibir su se upućivali zarobljenici stranci uhvaćeni na zapadnoj granici moskovske države i tako se ta pokrajina planiski naseljavala.

²⁴ Cit. Golub, *nav. dj.* 1972., 59.

²⁵ O ulozi Gabela u Moskvi vidi: Ivan Golub, *Slavenstvo Jurja Križanića*, 1983., 38-41.

²⁶ Poljski kralj Jan III. Sobieski (1624 – 1696) s ostalim saveznicima uspio je pobijediti Turke. Vidi: Alojz Jembrih, *Odjek druge opsade Beča (1683) u hrvatskoj književnosti*. U: Dubrovački horizonti, XVI., br. 24, Zagreb 1984., 84-89. Vidi u mojoj knjizi: *Tragom turopoljske povijesti*, Biblioteka „Albatros”, Pučko otvoreno učilište, Velika Gorica 2014., 47-69.

u obranu Beča 1683. i Križanić se je uključio u vojnu povorku koja je kročila prema Beču. Poznato je da je Beč oslobođen 12. rujna 1683. O Križaniću ne-staje trag pa se misli de je tom prigodom i on smrtno stradao.

II.

Budući da o životu i djelovanju Jurja Križanića postoji obilna literatura, kako kod ruskih povjesničara tako i hrvatskih, ukratko ču još spomenuti neke di-onice iz Križanićeve spisateljske radionice. O Križaniću je do danas pisano iz različitih vidika: povijestnih, gospodarskih, društvenih, filozofskih,²⁷ jezi-koslovnih, teoloških, crkvenih, glazbeno-teoretskih, geografskih, ekumenskih. Budući da je sve svoje rukopise, ostavio u Rusiji, nekako je razumljivom da su ruski znanstvenici u 19. stoljeću bili prvi koji su ih počeli donašati na svjetlo dana²⁸. Pokazuje to časopis Vienac, br. 4 (1892, 60-61), u članku pod naslovom: *O skupnom izdanju Križanićevih djela*, navedeno je: „Do sada se znade za dvanaest djela Križanićevih, a sudeći po naznaci vremena (to) je ujedno prvo njegovo djelo napisano u Rusiji (ili pravije u Sibiru), i uopće prva njego-va gramatična knjiga”²⁹. Na tome je djelu Križanić započeo raditi u Moskvi a završio ga u Tobolskom. Potom su se redali Križanićevi radovi: Godine 1665. 15. travnja počinje s radom na politološkom djelu *Razgovori o vladateljstvu* (Politika)³⁰ koje predstavlja neku vrstu trilogije u kojoj je riječ o ekonomiji, vojnoj vještini i politici. „Križanić teorijski i praktički svjetuje cara i njegove suradnike kako da ekonomski, vojno i politički uzdignu Rusiju da bi ona bila

²⁷ Vidi: Ivan Golub, *Juraj Križanić – tražitelj mudrosti*. U: Prilozi za istražiavne hrvatske filozofske baštine, br. 1-2(39-40), Zagreb 1994., 201-210; Žarko Dadić, *Križanićeva klasifikacija znanosti i prirodoznanstvena terminologija*. U: Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti, knj. I., Odsjek za povijesne znanosti HAZU, Zagreb 1998., 153-161.

²⁸ Kod Ivana Goluba čitamo: „Petar Alekseevič Bezsonov (1828 – 1898), profesor slavenske filologije, (...) ima velike zasluge za otkrivanje Križanića. On je zapravo bio onaj koji je uskrisio Križanića iz groba zaboravi.” Ivan Golub, *Objavljeno je veliko djelo Jurja Križanića „Razgovori ob vladateljstvu”*. U: Bogoslovska smotra, 36, Zagreb 1966., 658-660. Popis Križanićevih ru-kopisa koji su objavljeni u tiskanom obliku vidi u knjizi: Juraj Križanić, *Politika*, Zagreb 1997., 61-63.

²⁹ Riječ o pravopisu ruskoga jezika, točnije o reformi ruske cirilice; vidi: Hamm, *nav. dj.* 1983; Asim Peco, *Juraj Križanić kao reformator cirilice*. U: Naučni sastanak u Vukove dane, knj. 11,(16 – 20. IX. 1981), Beograd-Vršac-Novi Sad-Tršić 1982., 17-25; Tom Eekman, *Vuk kao reformator cirilske ortografije i Juraj Križanić*. U: Analji filološkog fakulteta Beogradskog fakulteta, Vukov zbornik II, knj. 5, Beograd 1965., 85-94.

³⁰ Vidi: Vladimir Stipetić, *Korijeni društveno-ekonomskih pogleda Jurja Križanića*. U: Rad, knj. 410, JAZU, Zagreb 1985., 1-80 i ostale radove u istoj knjizi, str. 81-164 vezane uz „Politiku” Juraja Križanića.

u stanju izbaviti nemoćne slavenske bratske narode”³¹. Djelo je pisano Križenićevim tzv. opčeslavenskim jezikom. Godine 1666 (listopad) završava svoju gramatiku: *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku*³². U toj gramatici Križanić je na mnogo mjeseta uvrstio jezična obilježja svog rodnog kraja, dakle hrvatske riječi uz ruske riječi³³. Tako je Milan Moguš iz te opčeslavenske Križenićeve gramatike ekscerpirao sve hrvatske riječi i objavio pod naslovom: *Križanićeva hrvatska gramatika* kao zasebno izdanje³⁴. Slijede radovi: *O promislu Božjem* (De Providentia Dei) u kojem Križanić govori o teološkim razlozima poraza i pobjeda za rusko-poljskog rata. *O svetom krštenju* (Ob svetom kršćenju),³⁵ tu uvjerava Križanić ruske crkvene glavare da treba odustati od prakse prekrštavanja Latina (rimokatolika) i moli da bude oslobođen iz zatočeništva³⁶. Djelo (nedovršeno) *Tumačenje povijesnih proroštava* (Tokovanje istoričeskikh proročestev) napisano 1674. u tom djelu Križanić teo-

Skulptura Križanića, izradio
Vanja Radauš (Zagreb)

³¹ Golub, *nav. dj.*, 1983., 6; vidi također, Golub, *nav. dj.*, 1966., 658-660.

³² To je djelo prvi put tiskano u Moskvi 1848. U hrvatskoj je o toj gramatici Đuro Daničić krički pisao u RAD-u JAZU, knj. XVI, Zagreb 1871., 159-198. U novije vrijeme je za tisak priredio i uvodnu raspravu napisao Josip Hamm, Sabrana djela Jurja Križanića, knj. 2, JAZU, Zagreb 1984. Za razumijevanje te knjige važno je ono što je Hamm pisao u tom izdanju.

³³ Vidi: Stjepko težak, *Hrvatske riječi u Križanićevim tekstovima i današnji ribnički govor*. U: Zbornik radova o Križaniću JAZU, Zagreb 1990., 193-207,

³⁴ Vidi: Radovi Zavoda za slavensku filologiju, vol. 19, Zagreb 1984., 1-96. Vidi još Radove Zavoda za slav. filologiju, br 5 (1963., 25-34).

³⁵ Vidi: Aldo Starić, *Križanićev spis „O svetom krštenju”*. U: Radovi o životu i djelu Jurja Križaniće, svez. 4, Zbornik radova II. dio, JAZU, Zagreb 1986., 271-274.

³⁶ „Čim je umro najhumaniji car što ga je Rusija imala, Aleksej Mihailovič, njegov sin Fjodor Aleksejevič osloboda Križanića nakon petnaest godina izgona 5. ožujka 1676. U Moskvi dobiva mjesto prevoditelja u ministarstvu inozemnih poslova. Mladom caru nudi (Križanić) da će mu prevesti Aristotelovu *Politiku*, a za uzvrat da ga pusti i u Rusiju. Nakon duga okljevanja 27. ožujka 1677. car pušta Križanića. Iz neobjašnjениh razloga Križanić odlazi u Vilnius, stupa u dominikanski red i 1683. pridružuje se vojsci Jana Sobjeskoga, kojemu je bio posvetio novo svoje djelo *Povijest Sibirije – Historia de Sibiria*, i za turske opsade Beča 1683. završava svoj burni život..” Golub, *nav. dj.* 1983., 7.

rijski i praktično podupire pretenzije ruskog cara da izborno poljsko prijestolje postavi svoga sina uz sugestiju da prevlada zapreku razlike vjeroispovijesti, tj. da poradi na crkvenom sjedinjenju. Djelo *O trgovini s Kinom* (O kitajskom torgu) 1675. šalje u Moskvu, pa izgleda da je potom slijedio odlazak poslanika u Kinu. Godine 1675. Križanić je napisao djelo koje je u istraživača pobudilo čudenje: *Opovrgnuće molbe Solovčana*. (Obličenje na solovecku čelobitnu). To je jedinstven slučaj da katolički teolog ustaje u obranu službene Pravoslavne Crkve kad se u njoj pojавio raskol. Djelo je posvetio tobolskom metropolitu Korneliju³⁷. Zanimljivo da se Križanić u djelu priznaje katoličkim svećenikom. Spomenute 1675. Križanić piše svoju duhovnu *Oporuku* (Smertnyj razrijad). Tu Križanić, uz ostalo, kaže: „Ovih nekoliko riječi sastavio sam svemu svjetlomu slavnому ruskому narodu i njemu očitujem tijek svojega ubogoga života i svoje djelo, da poslije moje smrti svima vama bude očito, a ne bez vaše mnoge koristi.“ Djeluse je bio zameo trag³⁸.

Ono što još valja istaknuti jest godina 1983. kada je tadašnja JAZU u Zagrebu organizirala i održala međunarodni znanstveni skup posvećen 300. obljetnici smrti Jurja Križanića održana od 1. do 4. rujna iste godine. Bio je to događaj vrijedan dostoјne pozornosti, jer je na taj način Križanić dobio svoje zasluženo mjesto, barem u obljetničkoj godini, i iznova je vrednovan cjelokupni njegov život i djelo o čemu svjedoče objavljeni referati u nekoliko zasebnih zbornika.

I na kraju. Nakon svega što je o Jurju Križaniću pisano u slavenskom i ne-slavenskom svijetu u 19. i 20. stoljeću, čini mi se veoma razborit diskurs Ivana Goluba koji je još 1969. napisao:

„Kad bismo htjeli izraziti u par riječi Križanićevu životnu misao vodilju, možda bismo je, dakako shematski i ne posve precizno, pogotovo ne iscrpno,

³⁷ Monasi u manastiru Solovki zvani starovjeri, predstavljali su opasnost i za Križanićeva nastojanja okosjedinjenja dviju Crkava pravoslavne i rimokatoličke. Starovjerstvo je poricalo ispravnost ne samo katoličkog već i rusko-pravoslavnog vjerovanja. Štoviše, očitovanje starovjerstva o značenju crkvenog obrednika suprostavljalo se Križanićevu uvjerenju da su vjera i jedinstvo prepostavljeni obredu. U svom je djelu Križanić naglasio da su starovjeri neispravno pobijali autoritet crkve i narušili načelo kršćanskog jedinstva, toliko bliska njegovu srcu. – navodi u svom sažetku Paul Bushkovich; *Juraj Križanić i rusko starovjerstvo*. U: Simpozij o životu i djelu Jurja Križanića, sažetci referata, JAZU, Zagreb 1983., 12.

³⁸ Djelo je imalo 200 stranica. U Moskvi ga je početkom 70-tih godina 20. stoljeća pronašao Aleksandr Ljivoč Doljberg (1922 – 1983) koji je i inače mnogo pisao istražujući Križanićeva djela Rusiji. Vidi: Ivan Golub, *Radovi Aleksandra Ljivoča Goljberga o Jurju Križaniću*. U: Radovi o životu i djelu Jurja Križanića, knj. 4, Zbornik radova II. dio, JAZU, Zagreb 1986., 329-333; Jaroslav Šidak, *Prinos A. L. Goljberga proučavanju Jurja Križanića*. U: Historijski zbornik, XIX-XX, Zagreb 1966–1967., 570-572. O gore navedenim Križanićevim djelima vidi: Ivan Golub, *Juraj Križanić glazbeni teoretičar 17. stoljeća*, JAZU, Zagreb 1981., 9-12.

mogli ovako oblikovati: Slaveni čine jednu etničku obitelj koja je dijelom pod turskom najezdom, dijelom pod germanskom vlašću, dijelom pod grčkim utjecajem. Jedina Rusija, iz koje su ostali slavenski narodi potekli, ima vladara slavenske krvi. Budući da se radio o jednoj slavenskoj etničkoj obitelji, na cara je spala briga da poradi na oslobođenju porobljenih Slavena. Ne u smislu da stvori jednu sveslavensku državu s jednim suverenom u Moskvi, već da pomogne slavenskim narodima da oblikuju svoje kraljevine na prijestolju kojih će sjediti sinovi narodne krvi. Inače Križanić je pobornik slavenske uzajamnosti i solidarnosti na političkom, kulturnom i vjerskom polju. Križanić je uvjeren da je podjela Slavena na katolike i pravoslavce fatalna. Kao osvijedočeni katolik Križanić želi, i na tom radi, da se svi Slaveni nađu u Katoličkoj Crkvi, no ne i u latinskom obredu i latinskoj disciplini. On Ruse uostalom i ne smatra krijevjerima, odnosno raskolnicima, već od Grka zavaranim. Bog je odredio, drži Križanić, da Rusi kojima su Grci bili posredovali dar kršćanske vjere, primiješavši joj i zabludu, posreduju Grcima očišćenje od zablude. Rusija će se, Križanićeva je misao, odužiti Grčkoj Crkvi od koje je primila svjetlo Evanđelja tako što će joj pomoći da se sjedini s Katoličkom Crkvom. U Rusiji gleda Križanić ‘svjetlo na rasvjetljenje naroda’, nadasve slavenskih naroda”³⁹.

Doista, to su misli najpregnantnije iznesene; i Križanića valja danas shvatiti u kontekstu Golubovih iznesenih misli. Juraj Križanić nije bio „panslavist“ kako su ga neki prikazivali; no pridavali su mu i druge epitete kao „ruski slavenofil“, „rimski špijun“ itd.

Juraj Križanić i danas zavrjeđuje naše divljenje, bez obzira na neostvarene njegove želje; ipak nam je svjedokom kako valja u životu, svojoj ideji (namisli), ostati dosljedan.

Alojz Jembrih

³⁹ Ivan Golub, *Juraj Augustin Križanić*. (O tristotoj godišnjici rođenja). U: Marulić – Hrvatska književna revija, II., br. 2, Zagreb 1969., 72. Uz navedeni diskurs svakako valja konzultirati tekstove Jaroslava Šidaka o Jurju Križaniću u njegovoj knjizi: *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, ŠK, Zagreb 1981., 73-147.

U znaku prvoga zbornika, dvije obljetnice, kazališta i posjete novoga veleposlanika

Na početku dužan sam napisati naputak o čitanju. Ova se, naime, reportaža ne može razumjeti ako se ne čita kao nastavak prethodne objavljene prije godinu dana, a nalazi se u arhivu portala Hrvatskoga kulturnoga vijeća na poveznici. Sva sreća da postoje virtualni arhivi, inače bih je morao u cijelosti prepisati. Ulaz u arhivu portala je besplatan i slobodan.

U Zagrebu pred polazak

U četvrtak 8. studenoga 2017. prema dobrom starom običaju krenusmo na put s dva kombija, naoružani fotoaparatima, knjigama, bilježnicama, računalima i – putnim torbama. Svi su stigli na vrijeme, pa i naši Dalmatinici, koji će se danas napuštati, jer su ranom zorom krenuli iz Splita i Zadra. Ja sam došao u Zagreb cugom. Super moderan vlak u odnosu na zaprežna kola kojima je sa zagorskih bregeka u Zagreb putovao Ivica Kičmanović Ante Kovačića. Čim sam sjeo u njega počeo mi zvrndati nosiglas. Preciznije, dolazne pozive oglašava mi, ne klasično zvono, već glas Franje Tuđmana: Imamo svoju Hrvatsku, naša je... da bi signal za dolazni poziv završilo s Thompsonom: E, moj narode.

Putnici se ogledaju na zvono aparata, ja im slijezem ramenima i odgovaram nazivateljima da sam u vlaku, putujem i da ove godine za Martinje ne računaju na me. Književni susreti u Koljnofu održavaju se četiri do vrha ispunjena dana, sve do nedjelje 12. studenoga.

Organizatori, sponzori, prijatelji...

Franjo, kad smo ono napravili prvi intervju

Uvijek u skupini koja putuje u Koljnof na književne susrete u Gradišću ima i meni novih lica. Upoznajemo se i put pod noge. Po prvi put s nama ide i predsjednik Društva hrvatskih književnika. Kako i ne bi, kad je Đuro Vidmarović idejni začetnik manifestacije koja u Koljnofu okuplja literaturi i hrvatskome jeziku vjerne Hrvate iz, Austrije, Mađarske, Hrvatske i Slovačke. S predsjednikom se osjećamo sigurnije. Srednjoeuropske.

Đuro bači se šali i kaže da bismo koljnofski dio delegacije mogli nazvati The „pejsmejkers” brothers, jer većina je s ugrađenim „pejsmejkerima”, sten-tovima i drugim kardiovaskularnim pomagalima. Drugi, petroviski dio je opterećen šećerom. Onim u krvi (lat. diabetes mellitus), pa su i oni dobili ime – The dijabetes brothers.

„Pejsmejkerse” vozi Franjo Pajrić. Pokušavam se sjetiti kad sam s njim objavio intervju. Prebjirem po mutnim sjećanjima. Razgovarali smo o stanju među gradišćanskim Hrvatima, toga se dobro sjećam. I onda se lampica upala, bio je to razgovor objavljen u Hrvatskome slovu, krajem 2009., poslije prvih Susreta. Portal hakavea prenio je intervju na poveznici. Stvarno, vrijeme leti. Ne stižem Franju ni podsjetiti na intervju, ali, evo, stižem čitatelje potaknuti da ga naknadno pročitaju. Stanje je, naime, isto kao i 2009. Asimilacija napreduje, otpor, čini se slab, premda ne kod svih.

Ulica na izlazu, dakle i na ulazu u Hrvatsku, u Murskom Središću i dalje nosi ime Josipa Broza Tita. Na tu sam civilizacijsku drskost upozorio prije

Bračni par Pajrić

Koljnoška djeca

godinu dana, pa se ne će ponavljati. Na planu detitoizacije nije se bogznašto promijenilo. Vrijeme je oblačno. S nama je i svećenik Vinko Međugorac, kojega ćemo ostaviti u njegovoj župi u jednom pitoresknom austrijskom gradiću južnoga Gradišća. Šteta je što nemamo vremena razgledati gradić i bolje se upoznati s Vinkom i ovim dijelom biskupije kojoj je na čelu biskup Egidije Živković, naše gore list.

Nekoliko puta prelazimo granicu Austrije i Mađarske ne bismo li nakratko stali kod globusa u Petrovom Selu. Stalo nam je pozdraviti neumornu Timeu Horvat. Evo je s osmijehom i čuđenjem na licu – očekivala je dijabetičare, a došli je pejsmajkeriš. Objasnjavamo da će iza nas stići kombi čiji će putnici ostati večeras i sutra prije podne u Petrovom Selu. Pusa za dolazak i brzi odlazak, e, da, prisjetih se kako sam o Timei i njezinoj knjizi pisao i objavio tekst, a gdje drugdje negoli na portalu hkv.

I s prvim sumrakom stižemo u Koljnof. Mjesto ima oko 2.200 stanovnika. Donedavno su većinu činili Hrvati. Danas su statistički gledano manjina. Nema, međutim, predaha za razmatranje stanja. Pa, niti za bolesne penziće.

Šećer je stigao u Petrovo Selo

Izšao je prvi Zbornik

Odmah se prišlo realizaciji programa. Samo entuzijasti mogu poslije cjelodnevnoga putovanja govoriti pred zainteresiranom publikom na predstavljanju prvoga zbornika radova s dosadašnjih književnih susreta.

A potom i po prvi puta kulturnoj javnosti predstaviti tri nove knjige Tomislava Marijana Bilosnića (iz serije sabranih djela, plus friška poezija) i Vidmarovićevo cd izdanje Kijevski dnevničici (događaji s Majdana) u nakladi Društva za ukrajinsku kulturu. Zbornik je, međutim, nekako najvažniji i oko njega se sve vrti. Izšao je u sunakladi Čakavske katedre Šopron, Matice hrvatske Šopron, Udruge Hrvati i EMC GRAH „Kume”. Zbornik je „materijalno potpomoglo Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Mađarskoj”.

U zborniku su zastupljeni radovi Timee Horvat, nedavno preminuloga Lajosha Škrapića (1938. – 2016.), Enerike Bijač, Božice Brkan, Ane Šoretić, Doro teje Zichmann Lipković, Đure Vidmarovića, Igora Šipića, Tomislava Marijana Bilosnića, Marka Gregura, Jurice Čenara, Nenada Piskača, Josipa Palade, Herberta Gassnera, Božidara Glavine, Darka Pere Pernjaka, Šandor Horvata i Nikše Krpetića. Zbornik je bogat portretnim i dokumentarističkim fotografijama.

O prvom Zborniku s naših susreta Vidmarović je kazao kako je riječ o „pi onirskom djelu” jedne „sretne komunikacije Gradišća s Hrvatskom”. Kroz susrete je prošlo više od dvadeset i pet književnika iz Hrvatske, naglasio je Vidmarović i dodao – svi bez naknade, s puno entuzijazma, čime se pridonijelo međusobnoj komunikaciji, upoznavanju, zajedništvu u zajedničkome kulturnom prostoru. Nastala su i nova književna djela, prijevodi, novinski članci, izložbe, predavanja...

Ove godine po prvi put se u organizaciju uključilo i DHK. Zbornik je vrhunac naših nastojanja i međusobnih sveza, on u knjiškom izdanju ostaje trajan spomenik. Zahvalio je svima koji su sudjelovali u njegovoj realizaciji. A onda

Vidmarović predstavlja Zbornik i Bilosnićeva
sabrana djela

Piskač govori kajkavske stihove nastale u
Koljnofu

*Jurica Čenar uživa zamišljen uoči
svojega nastupa*

*Herbert Gassner dojurio je s bečkoga
sajma knjiga*

se prisjetio kako je izgledao Koljnof prije više od četrdeset godina kad je prvi put kročio u njega i među njegove stanovnike. Franjo Pajrić stariji (učitelj u miru) sa suprugom posvjedočio je tim početcima otkrivanja sjevernoga dijela zapadnougarskih Hrvata... Tada je još, ne zaboravimo, na sceni bila „željezna zavjesa”. Nekih tri stotine metara od mjesta na kojem predstavljamo zbornik.

Nazočni su književnici iznijeli ulomke iz proze i pokolu pjesmu objavljenu u tek izislome Zborniku – na kojemu još miriši tiskarska boja, a publici se prvi put na Susretima predstavio Ive Baričić, pučki pjesnik iz Dalmacije, koji je osvojio srca Koljnofčana. O aktualnostima na bečkome sajmu knjiga opširno je izložio dr. Herbert Gassner, te donio sa sajma pregršt književnih časopisa i drugih materijala – „da budemo u tijeku”.

Za zbornik sam poslao deset pjesama, koje sam istodobno poslao i u jedan naš časopis. U časopisu su objavljene, ali, ukrivo, sa stihovima poravnanim ulijevo. Poznato je da nisam ljevičar. Još 1995. s prvim računalom zauvijek sam otisao sa stihovima u retke poravnane u središtu (i napustio olovku i papir zarivši glavu i prste u tipkovnicu – ljubavnicu, kaže mi žena). Provjeravam, Zbornik je vjerno prenio sadržaj, pa na tome zahvaljujem uredniku dr. Franji Pajriću, a čitatelje onoga časopisa upućujem da original pročitaju u spomenutom zborniku.

Nismo stigli ni predahnuti već smo na prvoj i jedinoj probi predstave „Ljubav nas veže i spaјa”, koju ćemo izvesti sutra (petak, 9. studenoga) i nikad više. Odrekli smo se i prijenosa nogometnoga sraza Hrvatske i Grčke u sklopu kvalifikacija za svjetsko prvenstvo. To mi je teško palo. No, sin me putem stnovitoga „votsapa” uredno izvještavao o rezultatu. Tekma je završila otprilike kad i proba. Od umora jedva stojim na nogama, a nisam igrao nogomet, što su vidjeli svi koji su pratili tv prijenos ove važne utakmice. Drži me stabilnim

Nikša Krpetić s djecom u borištofskoj školi

Na grobu Mihovila Nakovića u Koljnofu

maksimirski rezultat od 4 naprama 1 za našu reprezentaciju. Čestitam na pobjedi. Idemo u Rusiju na svjetsko prvenstvo, gdje nam je i mjesto.

Petak. Za divno čudo spadam u rijetke sretnike koji imaju „slobodno” prije podne. Koristim ga za obilazak Koljnofa, pridružuju mi se Bilosnić i Zoran Bošković. Odlučismo obići grobove naših pjesnika pokopanih u Koljnofu: Mihovila Nakovića (1840. – 1900.) i Mate Sinkovića (1927. – 1972.). Pitamo jednoga čovjeka, na hrvatskom, za put do groblja. Odgovorio nam je na odličnom hrvatskom! Kako znate tako dobro hrvatski, zanimalo nas je. Kaže nam: Pa ja sam iz Koljnofa. Istodobno predsjednik DHK obišao je grob pjesnika Pavla Horvata preminuloga prije devet godina, dok su „dijabetičari” obišli grobove najznamenitijih Hrvata pokopanih u Petrovom Selu. Tako smo s malim zakašnjenjem obišli Dušni dan – svjetlost vječna svijetlila im, počivali u miru Božjem.

Mi, koji još hodamo Europom, idemo za svojim nemicom. Kad je pristigla petroviska skupina u Koljnof, stigla je zapovijed – napadamo dvorac! U Austriji. Veličanstveno zdanje s najvećom privatnom zbirkom oružja nalazi se u Fortnavi.

Na grobu Lajoša Škrapića u Petrovom Selu

Viteški dvorac na brijegu

Evo nas gore. Viteški dvorac Fortnava

Zidovi tornja iz 13. st. debeli su 7 metara

Sačuvan, njegovan, pažen i mažen. Bez ulaznice i stručnog vodiča (od kojega Franjo Pajrić zna tri puta više) nema ulaza. Ostah bez daha, ne zato što bih volio oružje, već zato što je sve tako dobro očuvano da se čak i jedan autentičan šišmiš pojavio u hodnicima dvorca i preplašio Božiću Brkan, pa je navukla kapuljaču. Nisam ga uspio fotografirati. Božiću jesam, ali fotka je jako mutna. Sorry Božica.

Nije bilo lako živjeti u dvoru. Bunar s pitkom vodom, primjerice, dubok je pedeset metara. Pouzdano se zna da su ga iskopali Hrvati iz Bosne. Ne znam tko im je s te dubine dizao vodu, no, taj posao sigurno su radili najsnažniji. Pogled u bezdan čini mi se kao pogled u ralje. A ima i ralja. Na ulazu je objesen krokodil otvorenih usta. Stoji tu već nekoliko stotina godina. Svaka čast dečkima koji su ga preparirali. Ne znam je li to zasluga krokodila ili kipova svetica i svetaca s pročelja na ulazu u dvorac, ali dvorac nikad nije okupiran, tj. zauzet od neprijateljskih vojski. Ilustracije radi najstariji dio dvorca iz 13. stoljeća (toranj) ima zidove debele 7 metara.

Najstarija hrvatska zastava čuva se u dvoru
u Fortnavi

Puška, istina, puca, ali top riče!

Priču o njegovim vlasnicima ostavljam za neku iduću zgodu, premda je i ona poprilično zanimljiva. Iskreno rečeno, nisam sve uspio zapamtiti, a ne bih želio nekoga dezinformirati. A priču o impozantnoj zbirci srednjovjekovnoga oružja (pa sve do početka 20. stoljeća) bolje od mene ispričat će fotografije. Vrijedi upamtiti da se u Fortnavi čuva najstarija očuvana hrvatska zastava.

No s tom količinom kopalja, mačeva, bajuneta, pušaka, samokresa, ručnih bomba, kremena, topova različitih kalibara s kamenim kuglama, logističkim zaprežnim kolima, šatorima i drugim vojničkim alatima, godine 1991. sigurno bismo se lakše obranili od velikosrpske agresije. Sjećam se i danas jednoga Mađara iz Lovasa, koji je „na položaj“ došao samo sa srednjovjekovnom sabljom u nadi da će zaustaviti JNA „gvožde“. Kamera ga snimila a program Za slobodu emitirao dok je s isukanom sabljom poviknuo: Banzai! Nadam se da je preživio rat.

Pao je mrak, predstava je zakazana za 19 sati, stoga žurimo natrag puni dojmova koji se ne stignu slegnuti, jer već u kombiju svi se uživjeli u svoje uloge. Nervoza pred premijeru! I stvarno, kao i prošle godine, gledalište je ispunjeno do posljednjega stolca. Ljubav nas veže i spaja komad je koji govori o koljnofskim ljubavnim tricama i kućinama. Kako se uklopilo nas pet? Joj, mene, joj.

Pet minuta prije predstave zamolila me jedna glumica, da se njoj jako svida kajkavska rič i da moram nešto poduzeti po tom pitanju. Nisam je mogao odbiti, pa sam otrčao po tekst jedne ljubavne kajkavske pjesme. Kad sam zaduhan stigao s one strane zastora, rekla mi je i mjesto na kojem moram utrčati u povijest koljnofskoga kazališta.

Veli Bilosnić, koji se s Boškovićem i Krpetićem na daskama snalazi poput ribe u vodi, da smo Ive pučki i ja dobro odradili posao, ali nije mu jasno kad i kako se uopće dogodilo da uletimo sa svojim ljubavnim stihovima. Evo, sad sam otkrio – pet minuta prije početka. Toliko o predstavi, s opaskom da je

Detalj najveće privatne zbirke oružja u Europi

Moderan samokres s početka prošloga stoljeća

Scena iz predstave Ljubav nas veže i spaja

Piskač na daskama izjavljuje ljubav na neobičan način

završila s 20 kilograma svježega sladoleda, kojega su „interaktivno” smazali publika i ansambl. O protuasimilacijskoj ulozi amaterskoga kazališta, bit će još riječi. Ali, sutra. Prije toga onoj glumici darujem svoju knjigu *Pem tam tam pem punu kajkavskih riči*. Skoro se od ganuća rasplakala. I ja. I tako je počela predstava poslije predstave.

I došao je sutra. Subota. Odlazim u ranu šetnju pustim ulicama Koljnofa. I susretnemo malo dalje od koljnofskoga kuhara sa zanimljivom pregačom nalik dresu hrvatske reprezentacije, radišnoga Lajoša, jednoga iz glumačkoga ansambla. Zove nas doma, ali kaj, ne stignemo se družiti jer program je zgusnut i prepregnut do pucanja. Zadržavam se u razgovoru s njim i Boškovićem u Lajoševu dvorištu. Fini čovjek. Popravlja slavine po Austriji i kaže da je susreće sve više Hrvata iz Hrvatske „na prviremenom radu“. Veli da će danas doći pogledati filmsku projekciju i pita o čemu se radi. Ne otkrivam sadržaj, neka bude iznenađenje.

Crkva Majke Božje Koljnofske

Andrija Pavleković prevodi kajkavski na mađarski

Naćelnik Koljnofa Franjo Grubić

Prijepodne družim se s novinarom Andrijom Pavlekovićem, koji radi na državnoj televiziji ako se ne varam. Zajedno odosmo na književno-prevoditeljsku radionicu. Andrija je valjda mislio pisati novinski tekst kad je izvadio laptop. Zaskočih ga pitanjem, čuj, jesи ikad prevodio s kajkavskoga na mađarski. Nije, ali je kajkavskih (podravskih) korijena. E, sad buš kajkal na mađarskom. Prijhvatilo je izazov i cijelo se prijepodne znojio nad tri moje kajkaviane, a ja nad mađarskim koji ne znam ni beknuti. Sto i jedan (prevoditeljski) problem! Ozbiljno. Uglavnom, da ne zaboravim važno – trenutno u Hrvatskoj nemamo nekoga vrsnoga prevoditelja s hrvatskoga na mađarski, isto vrijedi i za Mađarsku. Problem je detektiran, a hoće li biti riješen, nije na našim skromnim snagama. Evo, uz zahvalu Andriji, kako izgleda jedan original i prijevod na mađarski:

ČEZ Z	ÁTAZ
dojdem ti nazu čez kmične vure	eljövök ismét az éjszakai órában
idem ti čez terje	töviseken átérkezem hozzád
došel ti bum	eljövök hozzád
kervavi	vérzően
došel	érkezem
bum	át
čez	z
z	

Uvodno slovo o stanju prevoditeljske hrvatsko-mađarske scene održao je Đuro Vidmarović. Na književnoj se radionici zatekao i načelnik općine g. Grubić. Baš sam ga htio pitati je li i on počeo pisati, ili se spremila prevoditi, kad

uočih na njegovoj kravati grb grada Zaprešića. Malo mi je herc zaigrao. Veli da mu je kravatu darovao gradonačelnik Zaprešića i daju rado nosi.

I drugi nazočni na radionici prevode, pišu, ali ne stignem uloviti tko koga prevodi i s kojega jezika na koji. Pokušao sam prošle godine, ali sam se izgubio. No, radi se. Istina, nema nekih na koje smo računali. I odmah se zabrinuti pitamo: slabli interes za ovu, po svim kriterijima specifičnu, a rekao bih i potrebnu radionicu. Na kraju mi Andrija poručuje da će prijevode još dorađivati kad dođe doma. Žao mi ga, jer je „kaj” zapravo neprevediv. Bojim se da će prevoditelj, makar bio i kajkavskih korijena, ipak morati konzultirati hrvatski standard. Kao premosnicu, da ne rečem „pejsmejker”.

Radna atmosfera na književno-prevoditeljskoj radionici

Na koljnofske susrete stigao je naš veleposlanik dr. Mladen Andrlić

I tak. U tri popodne, točno po rasporedu, stigao je nedavno pristigli veleposlanik RH u Mađarskoj sa svojom suradnicom. Dočekali smo ga. Srdačno. Prvi put jedan veleposlanik na našim Susretima. Dr. Mladen Andrlić sa savjetnicom Majom Rozenzweig-Bajić. I odmah su se pridružili na popodnevnom dijelu radionice u kojoj se izlagala tema „Uloga pučkoga kazališta u očuvanju lokalne zajednice”, zajedno s načelnikom Koljnofa Franjom Grubićem.

Pozdravne su govore održali načelnik Koljnofa, dr. Franjo Pajrić i predsjednik DHK, iscrpno ga informirajući o Susretima, od početaka prije devet „ljet” do izlaska Zbornika prije neki dan. Predstavljena je i struktura Susreta koju čine obilasci školske djece, susreti s književnicima i književnom riječi, kazališna predstava, književno-prevoditeljske radionice. Vidmarović je istaknuo „tamo gdje je veleposlanik tamo je i hrvatska država, a tamo gdje se govori i piše hrvatski i tamo je, u kulturnom smislu, Hrvatska”.

Veleposlanik Andrlić zahvalio se na pozivu i dobrodošlici, objasnio je prilike i zadaće koje stoje pred njim i veleposlanstvom. I prihvatio je ostati još koji

Izaslanstvo se upoznaje s koljnoškom
osnovnom školom

Ana Šoretić s predsjednikom
DHK Durom Vidmarovićem

sat, što je domaćine razveselilo, pa su veleposlanika upoznali sa čuvarcicom (dječji vrtić), Osnovnom školom Mihovil Naković, poviještu Koljnofa i problemima s kojima se gradičanski Hrvati susreću.

Popodnevnu temu je izvrsno elaborirala Ana Šoretić predavanjem o „25 ljet Kazališne skupine Cogrštof (Zagersdorf)“. Ukratko ona je pokrenula kazališnu skupinu u Cogrštofu. Igrali su na hrvatskom jeziku. Stekli publiku, rekvizite i sve što je potrebno za kazališnu predstavu. U međuvremenu ansambl se raspao, zadnju su predstavu odigrali 2008. Ana se boji da će u njezinom mjestu, ako itko opet pokrene pučko kazalište, biti riječ samo o njemačkome jeziku. Takva je situacija. I na tom primjeru može se vidjeti „uloga pučkoga kazališta“ u očuvanju ne samo hrvatske manjine.

O svojem mjesnom kazalištu, na čije su predstave rado dolazili i pripadnici većine, štoviše i glumili u predstavama, Ana je Šoretić objavila dvojezičnu knjigu „Puna zdjela – Volle Schüssel“. Iz nje prenosim njenu pjesmu:

Koljnofski pučki pjesnik Joška Grubić Babrin
recitira koljnofsku prošlost, sadašnjost i
budućnost

Dvostruka rođendanska čestitka
o 70. obljetnici života

BUMERANG

Predstavu	za	predstavom		
ljeto	za	ljetom		
brcamo				
zbrušene		riči		
izibrane	karaktere			
neobične	situacije			
jad	i	zadovoljstvo		
veselje	i	tugu		
suze	i	smih		
med	naš	publikum		
kot bumerang				
kadakoč	dostigne	svoj	cilj	
kadakoč	udri	pre	tvrdo	
lice			onoga,	
ki	nije	uvježban	zakonom	
bumeranga				
pa	doleti	najzad	na	pozornicu
tr vrća sve ono, ča je odanle došlo				
kadakoč		se	ugoda	
on	jedinstveni,	zvanaredni,	radosni	mah
ki probudi mnoge ruke na iskren aplauz				
brcati				bumerang
majstorski				
odlično				
do				perfekcije
triba		uvježbanu		ruku
koncentriranu				
triba	vježbu	cijeli	život.	
Splača	se,	velu		oni,
ki ljubu igru.				

Ana Šoretić počela je pisati kazališne komade na hrvatskom jeziku sa sedamnaest godina, tada pod muškim pseudonimom, iz straha da joj na predstavu nitko od mještana ne će doći. A onda je počela i režirati. Svojim je izlaganjem napravila puni krug jednoga uspješnoga lokalnoga projekta u koji je uključen jezični izričaj, razvitak tehnike i pozornice, te kvalitetne glume i njegovanje publike, koja se gotovo poistovjetila s kazalištem i predstavama na hrvatskom

Četverostruka rođendanska glazbena čestitka

Kasnja večera u dobroj atmosferi Hrvata
iz tri države usred doma kulture

gradićanskom jeziku. Kaže, kako su se često ona i ansambl pitali koliko dugo će ih još publika razumjeti?

Na kraju rasprave u kojoj je briljirao koljnofski pučki pjesnik Joška Ficko, koji je u stihovima veleposlaniku objasnio svoje viđenje izumiranja Hrvata u Gradišću, Ana je Šoretić podsjetila skup na dvostruku obljetnicu. Književnici Vidmarović i Bilosnić napunili su sedamdeset godina života. Pljesak i čestitke.

U 19 sati zakazana je projekcija filma redatelja Jakova Sedlara „Svetac, zločinac i dvorske lude“ (za kojega sam napisao scenarij) u kojem se sudsaraju Stepinac s Titom i njegovim suvremenim dvorskim ludama, pa dok veleposlanik obilazi Koljnof, provjeravam funkcionira li tehnika. Funkcionira, naravno. Prvi put na Susretima imamo projekciju filma. Hvala Jakovu.

Na ulazu u dvoranu odnekud se pojavili tamburaši, zaskočili i naše sedamdesetogodišnjake, ali i nešto mlađe Gassnera i Boškovića koji baš na Martiniće imaju rođendane. Osim toga zaštitnik Koljnofa (i cijelogra Gradišća) je sv. Martin. I kaj sad? Kad su tambure u pitanju i rođendanska glazbena čestitka, projekcija može malo pričekati. Spontani polusatni tamburaški koncert.

Na projekciju su stigli i našijenci iz Beča. O filmu ne ću pisati. Nisam filmski kritičar. Tek ću zabilježiti da je reakcija publike za mene bila očekivana. Neka mučna i duboka tišina, duboka kao onaj bunar u Viteškom dvorcu. Trebalо je malo pričekati na prve reakcije. I one su bile očekivane.

Tako smo dočekali i debelu večer, pa smo, dakako, večerali. Veleposlanik nas je napustio i otisao put Budimpešte. Onda je stigla rođendanska torta, pa se pojavila gitara, Dubrovački kavaljeri iz Beča i dvije mandoline i bilo je jasno da je samo pitanje trenutka kad će između dvije skladbe početi recitali slavljenicima u čast. Pjesma po pjesma, rukovanje, pozdravljanje, razlaz... Ne, nije još gotovo. Ujutro su Susreti završeni na svetoj (dvojezičnoj) misi u crkvi

*Vukovar se i u Koljnofu štuje, domaćim
kiparenjem i Bilosnićevim stihovima*

Milan Jajčinović

Majke Božje Koljnofske. Gorka je spoznaja da se u Koljnofu ne služi misa na hrvatskom. Ispred crkve čini se da su svi govorili hrvatski. Pred pejsmejkerašima i šećerašima dug je put. Koliko čujem svi su ga preživjeli i sretno stigli doma. Hrvatska se istu večer plasirala na svjetsko nogometno prvenstvo. Bogu hvala za oboje. Krećemo u novi, Vukovarom obilježeni tjedan.

Svrbe me prve vijesti po povratku. Prva je vijest šizofrena – junaku obrane Vukovara, Crvenkapi, podignut je spomenik bez grba postrojbe, znači, doma je sve po starom.

Druga je tužna vijest: Preminuo je novinar i kolumnist Milan Jajčinović. Hvala mu na vrsnim tekstovima i na nekoliko plodonosnih telefonskih razgovora. Treća vijest: Mađarski premijer Orban upozorio je na listu s popisom članova parlamenta EU koje George Soros smatra „saveznicima” i ovaj bi dokument trebao biti alarm za uzbunu cijeloj EU, a ne samo za Mađarsku, piše američki breitbart.com. i donosi link na listu članova EU koja uključuje 226 zastupnika Europskog parlamenta, među kojima su Picula, Škrlec, Borzan, Radoš i Jakovčić. Velim, sve po starom.

Nenad Piskač

Fotografije: Timea Horvat, Franjo Pajrić i Nenad Piskač

9. Koljnofski književni susreti

Teško je ne ostati ushićen pred činjenicom da još postaje te male oaze hrvatskoga jezika poput tvrdave o čije su se zidove razbijali brojni vihori i nedae. Negdje su bedemi čvrsti, a negdje stoje još samo kao tužni svjedoci nekadašnje žilavosti, zapisao je Đuro Vidmarović o stanju u Gradišću, i s mađarske i s austrijske strane, a podijeljenome već stotinu godinu, gdje se osobito poslije pada željezne zavjese i otvaranjem EU-granica posljednjih godina zorno iskaže neprirodna ispresjeckanost i gdje se i nakon pola tisućljeća pamte više ili manje velike seobe pred Turcima i još, kako rado kažu, stari jezik, koji je u austrijskome dijelu i standardiziran.

Hrvatski književnici na kraju gostovanja u Koljnofu s domaćinom Franjom Pajrićem: slijeva nadesno Darko Pero Pernjak, Nikša Krpetić Nenad Piskač, Đuro Vidmarović, Tomislav Marijan Bilosnić, Josip Petrlić Pjer, Siniša Matasović, Božica Brkan i Zoran Bošković / Fotografija Miljenko Brezak

Objavljen i zbornik Susreta

Iduće godine početkom studenoga nadamo se ponovnom susretu hrvatskih književnika iz Hrvatske, ali i iz Mađarske, Austrije i Slovačke na jubilarnim **10. Koljnofskim književnim susretima**. Nedavni, **9. Koljnofski književni susreti od 9. do 12. studenoga 2017.** – meni treći – bili su mi najljepši i najsadržajniji dosad, a na njima su **iz Hrvatske** uđelovali **Đuro Vidmarović, Tomislav Marijan Bilosnić, Božica Brkan, Nikša Krpetić, Zoran Bošković, Miljenko Brezak, Nenad Piskač, Darko Pero Pernjak, Josip Petrlić Pjer i Siniša Matasović**, **iz Austrije** Jurica Ćenar, Herbert Gassner, Doroteja Zeichmann i Ana Šoretić, **iz Mađarske** Timea Horvat, Šandor Horvat te, dakako, **Franjo Pajrić**, duša događanja te njegov ustrajni organizator i sponzor.

*Poslje predstavljanja zbornika Koljnofskih književnih susreta i svoga rada u Petrovu Selu
književnici s domaćinima iz Hrvatske samouprave / Fotografija Miljenko Brezak*

Nije nevažno, uz Maticu hrvatsku i Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Mađarskoj i druge brojne organizacije, ove se godine prvi put u tome nizu skromno javlja i **Društvo hrvatskih književnika**, iako su kroz desetljeće građićanskim Hrvatskim u pohode dolazili brojni uglednih njegovi članovi i intelektualci.

*Moslavčani u Petrovu Selu: Božica Brkan i kamen s Moslavacke gore s natpisom doseljenja /
Fotografija Miljenko Brezak*

*Predsjednica Hrvatske Samouprave u Petrovu Selu Ana Škrapić Timar u Hiši vridnosti pokazuje
rajnglu u kojoj je donedavno kuhalala njezina svekra / Fotografija Božica Brkan*

Ubaštinjavanje

S velikim veseljem ističem i kako je prvi put **u izdanju Čakavske katedre Šopron, Matice hrvatske Šopron, Udruge Hrvati i ENC GRAH Kume objavljen i zbornik *Svi naši književni susreti 1. (radovi inspirirani hrvatskim književnim susretima u Koljnofu)***, zamišljen već od prvoga susreta, koji je predložio opravo **Đuro Vidmarović**, danas predsjednik DHK, koji je izuzetno pridonio da se gradičanski književnici i gradičanska književnost prepoznaju ne samo u cijelome Gradišću nego i u domovini i da se prepoznači u baštine u nacionalnu hrvatsku književnost.

Zbornik s uvodom Franje Pajrića predstavlja Timeu Horvat, Lajoša Škrapića, Eneriku Bijač, Božicu Brkan, Anu Šoretić, Doroteju Zaichmann tod. Lipković, Đuru Vidmarovića (s usporedbom Koljnofa u razmaku od prvoga posjeta 1974. do danas!), Igora Šipića, Tomislava Marijana Bilosnića, Marka Gregura, Juricu Ćenara, Nenada Piskača, Josipa Paladu, Herbert Gassnera, Božidara Glavinu, Darka Peru Pernjaka, Šandora Horvata i Nikšu Krpetića. U očekivanome nastavku trebali bi uslijediti književnici koji su se također susretali poput Nikole Benčića, Ernesta Fišera, Petera Tyrana, Nevenke Nekić, Milana Frčka, Drage Čondrića, Mile Pešorde, Dragutina Pasarića, Roberta Mlinarca, Mladena Levaka i drugih.

Josip Petrić Pjer u školi u Petrovu Selu / Fotografija Miljenko Brezak

Gost i Veleposlanik RH u Mađarskoj dr. sc. Mladen Andrić

S obzirom na razlike, i stare i nove podijeljenosti kako unutar Hrvata u Mađarskoj, zatim Hrvata u Austriji, tako i gradiščanskih Hrvata, dobrodošao je u **Koljnof ili mađarski Kópháza**, i dolazak hrvatskoga veleposlanika u **Mađarskoj dr. sc. Mladena Andrića sa suradnicima** kako ne bi ubrzano dalje slabile nejake veze sa starom domovinom, budući da, pojednostavljeno, osim sentimentalnih, uglavnom u novim naraštajima i nema motiva niti prema zemlji niti prema jeziku, te se asimilacija, kojoj je pridodana i globalizacija, nesmiljeno nastavlja. Da se veze Hrvatske i Hrvata izvan domovine i kad su to samo još starijim korijenima osnaže, dobrodošao je svaki pokušaj a pogotovo hvalevrijedan poput Koljnofskih književnih susreta.

Njihove ekcelencije veleposlanici u Budimpešti dr. Mladen Andrić i sada predsjednik DHK Đuro Vidmarović ispred hrvatskoga Kulturnog doma u Koljnofu / Fotografija Božica Brkan

Ovogodišnji Koljnofski književni susreti imali su bogati program. Na početku su se književnici iz Hrvatske, prema dobrom običaju posljednjih godina, podijelili u dvije grupe te je jedna gostovala u Petrovom Selu **ili mađarski Szentpéterfa** najprije na književnoj večeri predstavivši zbornik, a drugi dan gostujući u školi – u Petrovu Selu gostovao je Josip Petrlić Pjer, a iz koljnofske grupe u Velikom Borištu Nikša Krpetić – te obišavši selo gdje su se Petrovićani odnosno Hrvatska samouprava na čelu s predsjednikom, inače ravnateljicom (dvojezične!) škole **AnomŠkrapić Timar, ravnatelj kultur-**

nog doma Rajmund Filipovits, Andrija Handler i književnica i zamjenica glavne urednice Medijskog centra Cratica Timea Horvat, mogli pohvaliti s više novosti.

Primjerice, novootvorenom **Hišom vridnosti** (svojevrsnim muzejom, koji su financirali iseljenici u SAD, koji su ondje sačuvali i dio ponovno vraćenih etnopredmeta), **Križnim putem** podignutim uz seosku crkvu i groblje čije postave govore hrvatski, petrovinskim, a koji su financirale same lokalne obitelji, svaka svoju postaju. Sjajno je spoj tradicije i modernih mozaika osmislio sombatelski umjetnik **Tibor Takács**. U **Savaria muzeum Szombathely** čuva se od vremena kada mu je ravnatelj bio kolega književnik **dr. Sandor Hrvat** originalna kožna mapa iz 1854. s najstarijim slikama moslavacke nošnje, a *Akvarele Sandora Erdödyja iz 1837.* objavio je kao mapu Muzej Moslavine, 2002.

S okrugloga stola o pućkom kazalištu kao čuvaru nacionalnoga jezika, hrvatkoga u Austriji i Mađarskoj / Fotografija Božica Brkan

Sjetila sam se toga kada su me Petrovišćani zaista iznenadili – kamenom.

Početkom 2017. u selo je dovezen **spomen-kamen iz Moslavine**, na kojem je na hrvatskom i mađarskom upisano kako se *1546. lita prvi put spominju Hrvati u Petrovom Selu. Turki su Moslavini zauzeli 1545. lita, zato su se stanovniki preselili u Petrovo Selo, koje je pripadalo Varoškoj (Eberau) gospošćini, čiji su vlasnici isto Erdödijevi bili.*

Književnici su se poklonili i preminulome važnom petrovoselskom pjesni-

Stomatolog, ugostitelj, vozač i nadahnuto čuvan baštine te sponsor književnih susreta
dr. Franjo Pajrić / Fotografija Božica Brkan

ku Lajošu Škrapiću, Skrapits Lajos (1938 – 2016) na čijem spomeniku od bračkoga kamena uklesani su pjesnikovi stihovi: *Rodni kraj Pinčeva draga,
/ krilo, gajbica, ljubavi, / Ganul sam se mlad od praga, / dojt ću, kad me moć
ostavi.*

Iako napisana mađarski, hrvatska prezimena još živa i na grobljima: brački kamen za pjesnika
Lajoša Škrapića / Fotografija Božica Brkan

Ana Šoretić govorio o pučkim kazališnim grupama po gradičanskim austrijskim selima/
Fotografija Božica Brkan

U Koljnofu su se kolege poklonile sjeni književnika **Ferdinanda Šinkovića, Mihovila Nakovića i MatiSinkoviću**, a u Vedešinu je pak svijeću zapalio Đ. Vidmarović kolegi kajkavskpm pjesniku i župniku **Pavi Horvatu**.

Okrugli stol o pučkom teatru kao čuvaru kulture lokalne zajednice

Koljnofska grupa književnika predstavila je zbornik i tri knjige izabralih djela Tomislava Marijana Bilosnića, kao uvod u **književno obilježavanje 70.**

Siniša Matasović iskoristio je priliku da se provoza u minimorisu Timee Horvat i da to ovjekovječimo / Fotografija Miljenko Brezak

rodendana Bilosnića i Vidmarovića, koje je popratilo i sjajno muziciranje lokalnoga tamburaškog sastava Putujuća duša iliti Bondersölj, gostiju iz Beča Dubrovačkih kavalira, te hrvatskih pjesnika-glazbenika Nikše Krpetića i Josipa Petrlića Pjera. Kad se spoje prim, bugarija, mandoline, gitara..., pjeva se hrvatska pjesma, *jačka*.

Književnici su također s mjesnim amaterima uvježbali improviziranu predstavu *Ljubav nas veže i spaja*, koju su i odigrali za sve, a kao uvod u subotnji okrugli stol posvećen temi *Pučki teatar kao čuvar kulture lokalne zajednice*.

Ana Šoretić sjajno je predstavila višedesetljena iskustva seoskih **amaterskih kazališnih skupina iz Burgenlanda, njezine iz Celindorfa, zatim iz Klampa, Mjenova**, a pridružili su joj se Timea Horvat govoreći o kazalištima i skećima s druge, ugarske/madarske strane – Petrovu Selu, Židanu, Koljnofu itd.

Književno-prevoditeljskom radionicom do dobrih prijevoda?

Sve se vrednjom i važnijom pokazuje i već nekoliko godina ustaljena **Književno–prevoditeljska radionica** odnosno prevođenje recentnih književnih radova, najčešće pjesama, s hrvatskog na mađarski, na njemački, uvjetno na gradišćanski hrvatski, sa gradišćanskog hrvatskog na hrvatski standard ili dijalekt.

Novinarski i književnoradozna raspitivanje kod Rajmunda Filipovitsa o nedavno podignutome Križnome putu / Fotografija Miljenko Brezak

Prvenstveno se želi motivirati mlade sa *simetričnom dvijezičnošću*, koji su završili studij u Hrvatskoj ili još studiraju kao i hrvatske gradišćanske spisatelje.

Teško je očekivati da će uskoro iz radionice odmah poniknuti majstori poput **Zoltana Csuke** koji je (i Krležu!) prevodio s hrvatskoga na mađarski ili **Envera Čokalovića** koji je s mađarskoga prevodio na hrvatski, ali svakako pridonose približavanju hrvatske i mađarske odnosno gradišćanske književnosti te, nikad se ne zna, možda i (što bolje!) prevedenim knjigama.

Od najstarije zastave do mise na starome jeziku

Uz drugo, književnici su **posjetili i Viteški dvorac Esterházyu** danas austrijskom **Forchtensteinu**, a nekad ugarskom mjestu Fraknó s najvećom privatnom zbirkom oružja te navodno najstarijom hrvatskom zastavom iz 1647. godine.

Književnici su također prisustvovali misi u baroknoj **župnoj crkvi Majke Božje Koljnofske**, gdje se inače održavaju proštenja na Malu Gospu. Iako se glavnina služi na mađarskom, popijeva se na starom hrvatskom. *Jačka, pjesma nas je održala, njojzi hvala*. Još, iako je zbog blizine granice sve više onih koji i s mađarskoga istoka doseljavaju kupujući zemlju i gradeći kuće samo da bi bili bliže poslu u Austriji.

Samo dio hrvatskih književnika iz Mađarske, Austrije i Hrvatske poslije prevodilačke radionice: sljeva nadesno Timea Horvat, Jurica Ćenar, Darko Pero Pernjak, Božica Brkan, Herbert Gassner i Josip Petrić Pjer / Fotografija Miljenko Brezak

I najobičnijeg se majstora čeka i po pola godine, jer ne dospijevaju od posla u susjeda, tuže se i u Petrovu Selu, gdje je stanje nešto bolje možda i zbog veće udaljenosti od većega grada, dok Koljnofu prijeti, nagađaju, da ga uskoro kao predgrađe proguta Šopron. A već su sada, dodaju, dvostruko manjina. Doduše s dvojezičnim natpisima, poput *čuvarnice* za vrtić ili *cintir* za groblje.

Dok razgledamo selo sa 2200 stanovnika i s muzejom, školom, općinom, hrvatskim kulturnim domom, gostinjem Levandom našega domaćina Franje Pajrića, doznajemo kako Koljnof ima i crkvu sv. Martina, svoga i zaštitnika cijelogra Gradišća, kojem se god slavi dakako na Martinje i pečenim gusjim *stegnima*, kako u Koljnofu kažu batacima, dakako s crvenim zeljem, slatkastim na austrijsku i mađarsku kuhinju.

*Pun dom publike za priliku da se vidi i čuje
nešto na hrvatskome jeziku /
Fotografija Miljenko Brezak*

*Iz koljnofske amaterske kazališne predstave:
domaćini i gosti književnici iz Hrvatske /
Fotografija Božica Brkan*

*Noćni pogled na dio čudesnoga dvorca Esterhazy s navodno najstarijom hrvatskom zastavom /
Fotografija Božica Brkan*

Svi naši književni susreti (I.) (radovi inspirirani hrvatskim književnim susretima u Koljnofu), „Čakavska katedra Šopron”; Matica hrvatska Šopron”; „Udruga Hrvati i EMC GRAH „KUME”, Koljnof, 2017.

U našoj široj javnosti malo je poznato da se u velikom gradičanskohrvatskom selu Koljnofu (mađ. Kópháza, njem. Kohlenhof), smještenom uz mađarsko – austrijsku granicu, blizu grada Šoprona (njem. Ödenburg) održavaju hrvatski književni susreti. Na tim susretima sudjeluju pjesnici i prozaici iz Republike Hrvatske, uglavnom članovi Društva hrvatskih književnika, te njihove kolege iz Mađarske i austrijskog Gradišća. Do sada je održano devet ovakvih susreta i na njima je sudjelovalo preko trideset književnika. Do ove, po mnogo čemu jedinstvene manifestacije u kojoj se neposredno susreću hrvatski književnici s onima iz dijaspore došlo je na inicijativu pisca ovih redaka, ali uz svesrdnu podršku dr. Franje Pajrića (Payrits Ferenc) ml., svestranog narodnosnog aktivista, afirmatora kulturne baštine, pjesnika, ugostitelja i liječnika iz Koljnofa. On je stavio na raspolaganje svoj gostinjac „Levanda”, te besplatno ugostio hrvatske književnike uz to, organizirano je, uglavnom sam raspored gostovanja i susreta u hrvatskim selima s jedne i druge strane granice. Velika je zasluga ovog hrvatskog entuzijasta i treba mu to javno priznati.

Gosti iz Hrvatske nastupali su u mnogim školama kako bi učenici hrvatske narodnosti čuli od njih živu hrvatsku riječ i razgovarali o temama koje ih zanimaju. Programi ovih susreta krcati su detaljima i vrlo zahtjevni. Ovo je potrebno naglasiti zbog toga što su hrvatski autori putovali u Koljnof do ove godine na vlastiti trošak, ili ih je dovozio i odvozio Franjo Pajrić. Godine 2017. dr. Pajrić je uz podršku udrugu koje su navedene na početku ovoga članka, te uz materijalnu pomoć Veleposlanstva RH u Mađarskoj objavio prvi tom zbornika radova o koljnofskim književnim susretima pod naslovom „Svi naši književni susreti“. Uvod u ovaj zbornik napisao je dr. Pajrić, pod istim naslovom. U njemu, dr. Pajrić, između ostaloga, ističe: „Kako je naš fizički opstanak na ovim prostorima ugrožen, a valu asimilacije nismo našli adekvatni odgovor, sve što nastaje u vezi na nas ostaje kao vrijedno svjedočanstvo našega postojanja i kulturnoga djelovanja u ovom dijelu Europe. I kad naraštaja više ne bude, iza nas će ostati zapisano u povijesti da smo se jednom godišnje okupljali i zajedno održali naš ča, kaj, što.

Znam, mi sudionici i organizatori koljnofskih međunarodnih književnih susreta postat ćemo jednom vrijedni pozornosti struke, medija i politike, pogotovo u našoj staroj Domovini, kad nas više ne bude bilo. Tada će razglabati teme koje o kojima mi danas govorimo, a koje više neće služiti u praktičnom smislu ničemu. Jer nas više ne će biti“. Navedeni uvodni tekst dr. Pajrić je završio dojmljivom pjesmom „Braća braći“, koja završava stihovima:

Dr. Franjo Pajrić ml. (dr. Payrits Ferenc) - duša Koljnofskih književnih susreta

Kad se pronađu korjeni
I brat brata iznova prepozna
Vrime se skupi i prohuja
U grana murvi i trsova
U stakalcu vina domaćega
Kao da je jučer bilo

Zbornik „Svi naši književni susreti (I.)” vrlo je vrijedno ostvarenje s kvalitetnom grafičkom i likovnom opremom. Dr. Pajrić je uradio dobar posao.

Od književnika predstavljenih u zborniku „Svi naši književni susreti”, prva je na redu sa svojim prilogom gradiščanska Hrvatica iz Petrovoga sela, pjesnikinja i novinarka Timea Horvat. Njezin članak nosi naslov „Gradiščanska poezija u živahnom dijalogu sa suvremenom književnošću Hrvatske”. Gosподica Horvat je objavila i svoj „Blic – intervju sa zadarskim književnikom Tomislavom Marijanom Bilosnićem u Koljnifu”.

Pokojni pjesnik Lajoš Škrapić (1938 – 2016.) bio je čest gost koljnofskih književnih susreta. Inmemoriam ovom časnom i zaslужnom čovjeku objavila je Timea Horvat, priloživši svome tekstu Škrapićevu pjesmu „Pinčena draga”.

Vrlo zaslужna za afirmaciju koljnofskih književnih susreta je Enerika Bijāč iz Koprivnice. Ona je među prvima prihvatile inicijativu o organiziranju ove književne manifestacije. Njezin prilog nosi jednostavan naslov „Koljnofski književni susreti”.

Božica Brkan je druga hrvatska književnica koja se priključila koljnofskoj misiji. U ovom zborniku objavila je prilog pod naslovom: „Tri moja kajkavska i ja ili što je nama kajkavski jezik danas”.

Iz austrijskog Gradišća dolazi nam gradiščanskohrvatska pjesnikinja, auto-

Književnici na grobu pjesnika Lajoša Škrapića u Petrovome selu

Božica Brkan-čeća, sluša
gradiščansko hrvatsku glazbu

Dorothea Zeichmann, r. Lipković
priprema novu knjigu

rica kazališnih komada, glumica i redateljica, Ana Šoretić. U ovom zborniku predstavila se s nekoliko pjesama, te proznim uratkom „Lokva i more – svaka voda ima svoju snagu i svoj čar”.

Dorothea Zeichmann, rođena Lipković također je afirmirana gradiščan-

Ana Šoretić drži predavanje o pučkome teatru kod gradiščanskih Hrvata

skohrvatska spisateljica koja postojano sudjeluje na koljnofskim književnim susretima. U zborniku se predstavila pjesmom „Sviće se gasu”.

Pisac ovih redaka priložio je zborniku „Koljnofske uspomene u riječi i slici” u kojima je sažeо 40 godina suradnje s hrvatskom zajednicom ovoga mjesta.

Splitski pjesnik i znanstvenik dr. sc. Igor Šipić vrlo je dojmljivo i s ljubavlju prihvatio Koljnof i gradišćanske Hrvate. O tome je objavio i zbirku pjesama. U ovom zborniku objavljeni su njegovi radovi: „Iznad svega zakon otvora”; „Rezultati mjerena ekvinotialisa na brdu Gora (23.09.2015.”); „Još jedna is-povijed – rotonda Hedegség”.

Postojani gost na koljnofskim književnim susretima je Tomislav Marijan Bilosnić. Za ovaj zbornik napisao je pjesme: „Vrt hrvatskoga kralja”; „Vrt u Gradišcu”; „Sveti Martin”; „Koljnof”; „Franjo Pajerić”; „HerbertGassner”; „Timea Horvat”; „Robert Hajszan Panonski”; „Jurica Čenar”; i „Gradišće”. Uz pjesme Bilosnić je za zbornike predložio i članak „Enciklopedijski o pat-njama iseljeništva”; prikaz Šipićeve pjesničke zbirke „Koljnofski susreti”, te „Putopisni zapis uz Koljnofske pjesničke susrete – urnebes u ‘Lavandi’”.

Pjesnik i prozaik iz Koprivnice, Marko Gregur, svoj je prilog nazvao „Fra-njo Pajerić mogao bi poludjeti (prilog uspomeni na 7. Koljnofske književne susrete)”.

Veliki gradišćansko hrvatski pjesnik Jurica Čenar poklonio je zborniku svoje efektne zorne pjesme.

Jurica Čenar, Darko Pernjak i Franjo Pajrić ml.

Poznati hrvatski pjesnik, kajkavac, Nenad Piskač vjeran je gost koljnofskih susreta kao i njegov kolega Josip Palada. Unatoč godinama Palada je dolazio u Koljnof i plijenio pažnju duhovitošću u optimizmom. Oni su zbornik obogatili svojim stihovima.

Gradišćanskohrvatski pjesnik, društveni djelatnik i sudac dr. Herbert Ga-ssner priložio je prozne tekstove: „Cimof”; „Koljnof” i Celindof i „Cilika –

ženski idol iz Celindofa. Uz ove rade predstavio se i pregršt pjesama po naslovom „Ubodi i ugrizi”.

Međimurski književnik Božidar Glavina predstavio se pripovijetkom – sjećanjem na koljnofske susrete, pod nazivom „Čuvarnica”.

Darko Pero Pernjak, književnik iz Koprivnice, nakon Đure Vidmarovića preuzeo je na sebe organizaciju Koljnofskih susreta. Za ovaj zbornik ponudio je pregršt pjesama u prijevodu na mađarski jezik te memoarsko štivo pod naslovom „Žuta kanta iz Koljnofa”.

Agilni Herbert Gassner kao domaćin kolega iz RH, u rodnome Celindofu

Dr. Šandor Horvat je gradišćanski Hrvata iz Mađarske. Pjesnik je i etnolog. U zborniku se predstavio kao pjesnik.

Jedan od najosebujnijih sudionika Koljnofskih književnih susreta je Nikša

Darko Pernjak ispred etno-gostinjca „Levanda u Koljnofu

Krpetić glazbenik i pjesnik iz Splita. On je plijenio pažnju svojom pojavom, glazbom i nastupom. Rado su ga slušali učenici osnovnih škola. U zborniku se predstavio kao pjesnik.

Zbornik „Svi naši književni susreti“ ima posebnu vrijednost ne samo zbog priloga koje donosi, već kao književni i kulturološki fenomen. On pokazuje kako entuzijazam, rodoljublje, ozbiljnost i dobra organizacija mogu učiniti mnogo na povezivanju Hrvatske kao matične književnosti, u ovom slučaju s književnošću Hrvata u Mađarskoj i Austriji, a bez ičije (ili tek simbolične) institucionalne pomoći.

*Nikšu Krpetića rado su prihvaćali
učenici u Gradišću*

*Nj. E. dr. sc. Mladen Andrić gori
sudionicima Koljnofskih književnih susreta*

Oproštajna večera Koljnofskih književnih susreta 2017.

Koljnofske književne susrete 2107. posjetio je i veleposlanik RH u Mađarskoj, Nj. E. dr. Mladen Andrić

Josip Čenić i Mijo Bijuklić uveličali su je svojim nastupom Koljnofske književne susret 2017. U prednjem planu: Dorotheja Zeichman r. Lipković, Jurica Čenar, Đuro Vidmarović i T. M. Bilosnić

Ovogodišnje Koljnofske književne susrete posjetio je i novi veleposlanik RH u Mađarskoj, Nj. E. dr. sc. Mladen Andrić. Tom je prilikom održao vrlo zapaženo predavanje o hrvatskoj narodnoj manjini u Mađarskoj u svjetlu hrvatsko-mađarskih bilateralnih odnosa.

Nazočnost Veleposlanika dala je Susretima dodatno značenje stoga treba pozdraviti ovakav napor kolege Andrića. Njegov dolazak pokazao je i predstavnicima lokalnih vlasti da RH skrbi o svojoj manjini.

Franjo Pajrić je u Koljnofu uspio kupiti kompleks izvornih seoskih hrvatskih kuća i preuređiti ih u etno.parko-gostinjac. Cjelokupni turistički etno park uredio je kao muzej doselidbe Hrvata u zapadnu Ugarsku, ali i očuvanih veza sa starom Domovinom i sačuvane hrvatske historijske svijesti. Kao primjer donosimo fotografiju sudionika Susreta ispred slike čuvenog vukovarskog vodotornja.

Završne večeri priređena je mala rodendanska svečanost za Tomislava Marjanu Bilosnića i Đuru Vidmarovića, kao 70 godišnjake. S osobitom zahvalnošću spominjem dolazak glazbenika Josipa Čenića, članak klape „Dubrovački kavaljeri” i autor vrlo poznate pjesme „Jedna je Hrvatska, samo je jedan dom”. Gospodin Čenić je sin Anđelke Petričević-Čenić, autorice pjesničke zbirke „Utjeha u križu” (Kutina, 2012.), inače sestre čuvene pjesnikinje Anke Petričević - č. s, Marije od Presvetog.

Razumljivo je kako su Koljnofski književni susreti održani uz podršku lokalne političke samouprave, poglavito načelnika Općine Koljnof, g. Ferenca Grubića.

*Načelnik Općine Koljnof,
Ferenc Grubić i autor*

*Šarmantna ravnateljica OŠ
„Mihović Naković, Agi Sarközi.*

Zahvalnost dugujemo i ravnateljici Osnovne škole „Mihović Naković” u Koljnofu, gospođi Agi Sarközi. Trudi se kako bi ova škola sačuvala svoju dvojezičnost. Uz podršku EU opremila je školu suvremenom pedagoškom e-tehnologijom.

Hrvatsku historijsku svijest kod pripadnika narodnih manjina nije lagano očuvati u ovome vremenu univerzalne unifikacije. U Koljnofu Franjo Pajrić može poslužiti kao primjer obiteljskog napora da se prenese povjesna memorija iz jednoga naraštaja u drugi. Njegova tri sina (naravno, i majke, Ildiko, Hrvatice iz Podravine) i dvije kćerke ne samo što govore hrvatskim kao materinskim jezikom, već djelatno sudjeluju kao nadareni glazbenici u čuvanju folklornog naslijeđa svojih predaka, te potiču veze sa starom Domovinom.

Koljnofski tamburaški band Bondersölj tri mlada Pajrića: Luka, Marko i Franjo

... virtuoza na primu, Dragan Fucin, kojega

Autor ispred hodočasničke crkve Uznesenja
B. D. Marije u Koljnofu.

Koljnof je poznat među svim gradišćanskim Hrvatima, ali i vjernicima biskupija Sambotel, Jura i Željezno, po svoj baroknoj zavjetnoj crkvi Uznesenja BD. Marije. Na „Malu Gospu” crkva i mjesto ispunjeni su hodočasnicima iz Mađarske, Austrije i Slovačke. Sudionici ovogodišnjih susreta nazočili su svejtoj Misi u ovoj crkvi koju su koncelebrirali domaći župnik (Mađar) i jedan grkokatolički svećenik. Treba pohvaliti župnika koji je veći dio Mise služio na gradišćansko-hrvatskome jeziku. Trebalo je čuti s koliko ljubavi i nadarenosti mještani pjevaju svoje stare crikvene jačke, čudesno kulturno bogatstvo i snažan čimbenik etničke samobitnosti.

Koljnofski književni susreti od 2017. postaju manifestacija Društva hrvatskih književnika.

Duro Vidmarović
predsjednik Društva hrvatskih književnika

Svi naši književni susreti (1)

Jedan neuobičajen Zbornik radova

Kad smo se prije gotovo puno desetljeće prvi put okupili u Koljnofu i bez formalnih odluka utemeljili Koljnofske književne susrete, već je tad bilo jasno da će se susreti do dalnjega temeljiti na volonterskome radu, entuzijazmu, civilnom društvu Hrvata u Mađarskoj i hrvatskoj solidarnosti. Prve elemente službenosti i prihvaćenosti osjetit će se devet godina kasnije. Prošle se naime godine u projekt uključilo hrvatsko Veleposlanstvo iz Budimpešte i Društvo hrvatskih književnika, čime su Susreti dobili dimenziju nacionalne prihvatljivosti i napravili iskorak iz dotadašnjega dominirajućega entuzijazma. Osim toga domaćini iz Koljnofa potrudili su se sublimirati prvih devet susreta u zbornik radova, koji smo sanjali još od prvih susreta.

Predstavljajući ga danas u Zagrebu u Matici hrvatskih iseljenika, možemo reći kako ovdje nije riječ o klasičnom zborniku radova, priređenom sa svom aparatjom uobičajenom za ovakva izdanja. Da su vremena bolja, ovaj prvi zbornik bio bi zapravo deveti. Zbornici u pravilu prate ritam godišnjih, eventualno dvo-godišnjih razdoblja dogadanja. Ovdje je pak riječ o sublimiranju devet Susreta u opseg od 240 stranica.

Kad se retrospektivno pogleda što se sve dosad dogodilo, koliko je događaja vrijednih pozornosti bilo, koja predstavljanja su održana, koje kazališne predstave, koje radionice, koji sve susreti s djecom osnovnoškolske dobi, gdje se sve gostovalo, s kime se razgovaralo, koje su teme posebno obrađivane, što se i gdje se sve pisalo o Koljnofskim susretima, tko je sve sudjelovao, koja su sve mjesta gradišćanskih Hrvata obiđena u Mađarskoj, Austriji i Slovačkoj, te koja su djela napisana nadahnuta upravo ozračjem Koljnofskih književnih susreta – onda je potpuno jasno da kompletna građa dosadašnjih Koljnofskih književnih susreta ne može stati u jedan zbornik. Stoga je uredništvo prihvatio načelo redukcije i dragovoljnoga pristanka na suradnju dostupnih autora. Tako uređen zbornik nosi u sebi nekoliko poruka.

Prva poruka ovoga zbornika jest – Koljnofski književni susreti opravdali su svrhu i smisao vlastitoga postojanja. I bez zbornika oni bi to opravdali. Ta, Koljnof se identificirao sa Susretima do te mjere da se i hrvatski književnik iz Hrvatske u Koljnofu osjeća jednakо dobro kao na Trgu bana Jelačića u Zagrebu ili na splitskoj rivi.

Sada pak s pisanim tragom vjerujem da će se lakše ostvarivati započeta suradnja. Zbornik je poticaj i nadgradnja onoga neposrednoga kontakta među Hrvatima srednje Europe, koji smo započeli prije deset godina. Taj neposredni kontakt, razmjena iskustava, knjiga, časopisa i ideja – temelj je na kojima počivaju Susreti.

Druga važna poruka koju ovaj zbornik donosi u našu kulturnalnu javnost jest istina – kako je malo potrebno da se osnaže sveze između srednjoeuropskih Hrvata iz četiri države članice EU! Očekivali bismo da je to posao hrvatske kulturne politike. I trebao bi biti, ali, nažalost nije u onoj mjeri u kojoj bi zadovoljio objektivne potrebe. Službena kulturna politika više izdvaja za jedinstveni jugoslavenski kulturni prostor, negoli za hrvatske srednjoeuropske i mediteranske kontekste. Ako bi Susreti nastavili njegovati hrvatski srednjoeuropski kontekst onda bi u budućnosti bilo opravdano očekivati i Hrvate iz Slovenije i Vojvodine. Pritom su još neistražene mogućnosti suradnje, recimo, s cehovskim udruženjima književnika Mađarske i Austrije.

Treće, zbornik zapravo šalje poruku kako se alternativnim putem, upornošću s nadom protiv svake nade, može doći do plodonosne suradnje na razini i pučke i relevantne kulture, jer jedna drugu samo nadopunjaju a ne isključuju.

Zbornik nije obuhvatio sve književnike koji su sudjelovali na dosadašnjim književnim susretima. U nekom idućem zborniku vjerujem da će i oni biti zastupljeni. Primjerice, iako su sudjelovali na Susretima nema radova Nevenke Nekić, Mile Pešorde, Drage Čondića, Ernesta Fišera... Ipak, prikupilo se radova 17 autora, što čini pretežiti dio strukture zbornika. Važan su prilog i dokumentarne fotografije. Čitatelj zbornika u njemu će uz radove hrvatskih književnika, pronaći i niz faktografskih podataka o životu i radu gradičanskih Hrvata, koje ne može pronaći u ovdašnjoj periodici. I otkriti kako zapravo malo znamo jedni o drugima.

Zaključno, trag koji su iza sebe ostavili Koljnofski književni susreti u velikoj mjeri je prikazan u ovome Zborniku. Stoga je on i putokaz prema budućoj suradnji Hrvata srednjoeuropskoga kruga. Do koje će pak razine ta suradnja stići i hoće li nadići dosegnutu razinu koju su uspostavili entuzijasti ovisi ponajviše o hrvatskoj kulturnoj politici. Poslije izlaska ovoga zbornika, opravdano je očekivati da se Koljnofski književni susreti svrstaju u redovita godišnja događanja u kalendar službene hrvatske kulturne politike.

U tom pogledu ovaj je zbornik, koji su priredili domaćini Koljnofskih književnih susreta, dobar poticaj. Nadamo se da će zbornik radova pasti na plodno tlo. U ovoj prigodi treba zahvaliti svima koji su ugradili napore potrebne za njegov izlazak, prvenstveno g. Franji Pajriću, ali i inicijatoru KKS-a g. Đuri Vidmaroviću.

Nenad Piskac

Jedina proba sa domaćinima prije nastupa

Kad se igra igra se ozbiljno

Mala diskusija

Na kraju predstave Ljubav je bol

Na povijesnom mjestu Fortnave

Nikša u elementu

Bondersölj malo muzičko iznenadenje

Drugi jubilarac T.M. Bilosnić

Ej ta dobri sladoled

Opuštena atmosfera na putu za Zagreb

Ovo već nije šala

Prevodilačka radionica

Prva večer Zbornik

Publika je bila super

Stigao je i sladolaed

U koljnofskoj školi

Na predavanju Ane Šoretits

Prijatelj i brat

Priča o istinskoj vjeri

(uvodna napomena: u današnjem mađarskom jeziku, pa prema tome vjerojatno i u starom skupnom, izraz brat, koji nema roda, pa prema tome u značenju je i sestra i brat zajedno zove se *testvér*, što bi u prijevodu značilo istim redoslijedom – tijelo i krv. Ovo u vama, vjerojatno s obzirom da ste većinom kršćani, odnosno odgojeni i socijalizirani u takvom okruženju, sigurno probuđuje neke asocijacije. Još samo mala digresija, prema Novom Zavjetu Isus (Jezuš) ima zanat drvodjelača odnosno tesara, što je na mađarskom jeziku ács *čitaj ač, obrnuto ča*. No ako napišemo ča razdvojeno kao TŠA i umjesto latinskog *T stavimo T* iz rovaš pisma, starog nam pisma, kojim smo se služili, a to je slovo Y, onda čitajući dolazimo do riječi: YSA (Yssa- Jesse- Isus).

Živio je u užem i širem našem okruženju, blizu i daleko zaštićen visokim vrhovima planinskog polukruga i još malo, s druge bande omeđenom još višim lancima Donjih Voda, bolje poznatih Alpa, a s donjih strana zavijen poput čipke razvedenom obalom najplavijeg mora svijeta, kao u zipki – jedan narod.

Ovaj kraj zelenih polja, plavih rijeka i jezera, obilovalo je divljačima i ribama. Čarobna ljepota rumenila domaćeg praskozorja i večernjih sutona pročula se po cijelom svijetu. Zbog lijepih, dobrodošnih, poštenih ljudi dobre volje, ovaj kraj nikad nije oskudijevao u ničemu.

Dragi Bog i priroda obdarila im je domovinu sa svim dobrima. Imali su vode u izobilju, puno šuma, sjenokoša, lugova i ribom bogatih močvara. Bez znanja domaćih, nikad stranac nije mogao stupiti na ovo tlo. Poznavali su svaki trzaj svoga zavičaja i neprijatelja nikad nisu silom pobjedivali. Svakom su prisustvili iskreno i dobroćudno, i kada je bilo potrebno rado su pomogli. Blješćeći vrhovi, potabanjeni poznati putevi i sveti jezik branio ih je od svih nevolja. Njaveće blago, koje su imali bilo je zajedništvo. Držali su se skupa i u životu i u smrti, znajući za svoje pokojne ali i za nadolazeći naraštaj. Znali su jedni o drugima, kao da vrijeme uopće ni ne postoji. Starije su posebno poštivali, jer pomoću njihovog znanja su mogli korak po korak ići dalje, kako kazaljka na satu udara svoj lagani hod, mjereći prolaznost u vječnosti.

Zahvaljivali bi se Bogu, na svim darima, s kojim ih je obdario i omogućio im raj ovde doli, kakvog on ima tamo gori.

Jednom su pak zvijezde promijenile svoj hod i sjaj, na što su se stari mudraci sastali oko velikog okruglog kamenja, da bi dogovorili, kako dalje.

„Vremena su se promjenila” – reče jedan sijedi mudrac, koji je tek stigao iz planina.

„I ja sam vido znak” – rekao je putnik, duge brade, s jednog malog otočića.
Što nam je učiniti? – zapitaše se ostali, skoro pa u zboru.

U daljinu se pojavila silueta visokog i košćatog čovjeka, koji se približavao polaganim, ali odmjerenum koracima. Točno je znao o čemu vijeća Krug, on je bio Djed, sveznajući. „Pozdravljam vas” – rekao je i sjeo u krug. Svaki pogled ga je pratio i napokon ja započeo svoj kratki, ali istodobno težak govor.

– Došlo je napokon vrijeme. Pripremili smo se i svatko zna što mu je učiniti. Od danas će se naši putevi polagano razići. Po zapovijedajućem principu Kruga započet će naša rotacija i svako će sa svojim plemenom zaposjet svoje mjesto. Oblikovat ćemo krug, kolo. Nikada međutim nemojte zaboraviti, da ste nekada bili jedno i da pripadate jedni drugima. Ne dozvolite, da snaga žbica, koja vas drži skupa oslabi i da obruč izgubi vezu s jezgrom, s glavinom.

Dva prijateljska plemena, pleme Brata i pleme Prijatelja, koji su do sada bili jedan uz drugog, su se vremenom sve više udaljila jedan od drugog. Nisu bili tužni, nisu izgubili nadu, jer su znali, da pripadaju istom soju, ali su morali podnijeti ovu žrtvu, zbog dobrobiti sviju njih.

Vrijeme je prolazilo i u zemlju Prijatelja doselilo se sve više stranaca. Nisu razumjeli način razmišljanja novoga kraja i nije ih to niti interesiralo previše. Njima se svidjela zemlja, bogati kraj. Ovakvu ljepotu još nikada nisu vidjeli. A ljudi! Ljudi su miroljubivi. Kako će ih samo biti lako pokoriti – pomisliše.

Započela je realizacija vražnjeg plana. Zemlja Prijatelja došla je u opasnost. Brat je uvijek osjećao, kada je Prijatelj bio u nevolji i priskočio kada je bilo potrebno. Napadači nisu razumjeli, kako ne mogu svladati Prijatelja, a izgledalo je tako lako. Napisali su sve, o svemu dali najpodrobnija izvješća, kako su to nalogodavci iz grada uništenja od njih zatražili. Uvijek su pobjeđivali. Na papiru naravno.

Laž nije grijeh, kada služi cilju – znali su reći.

Vrijeme je prolazilo, a na stara vremena se već samo poneki prisjećao. Nazivi planina, vrhova, rijeka i polja, neki već pomalo nerazumljivi izrazi su još podsjećali kod Prijateljevih na pripadnost i neraskidivu vezu prema narodima Kruga. I još nešto. Svako bi novorođenče nosilo u srcu plamičak staroga duha, koji će se zapaliti, kada dođe vrijeme.

Unutarnji krug je uživao u sigurnosti, koju mu je omogućio vanjski krug i čuvao sve blago, koje će im biti potrebno u budućnosti. Prolazile i dolazile su razne konjaničke vojske, naravno putevima, kojima su im oni dopustili. Konjanici to i nisu baš tako shvatili i doživili. Oni su stalno zauzimali i pokorili zemlju Bratovu. No jedanput se i kod njih, koji su se generacijama pripremali i čuvali znanje, dogodilo nešto, s čim nitko nije računao. Izdaja! Protiv nje nije bilo lijeka.

Glavni zapovjednik kruga je odlučio tako, jer je procijenio, da bi u suprotnom bila ugrožena fizička opstojnost unutrašnjeg Kruga. Staro znanje se moralno napokon zauvijek sakriti. Na tajno mjesto, koje je pristupačno samo onim prosvijetljenim. Križ se prodao. Vid je degradiran na gledanje, a milost u križu pretvorila se u trgovinu. Riječ božja pokleknula je pred novim pismom. Znanje, koje je napisano tim pismom, od tada postalo je izvor svih istina.

Posljednji put se u tajnovitim sparnim dubinama velike močvare sastao Krug, da bi izdao posljednje naređenje.

„Do posljednjih vremena, kada će se zvijezde ponovo vratiti staroj ruti, ne mojte zaboraviti dvije stvari:

– uvijek će biti među vama takvih, koji čuvaju svjetlost. Svjetlo ih brani i čuva u čistoći. Njih pomagajte! Čuvajte ih i branite!

– uvijek poštujte vanjski Krug, jer su vas do sada oni branili. Njihova duša čeka na vaš znak. Tako je nestao i posljednji Djed, onaj koji je još znao sve.“

Prijatelj i Brat živili su u promijenjenom svijetu kako su mogli. Zaista su se uvijek pojavili među njima lučonoše, nade svjetlosti. Živili su u božjem blagoslovu pod stranom vlašću. Puno puta su se i njihovi okrenuli i služili novom gospodaru.

Došlo je jedanput vrijeme, kada je vladar i njegovi ljudi dio naroda Prijatelja preselio u zemlju Lozjaka, da bi se obranio od pogibelji, koja mu je prijetila. Znao je da prijatelj zna prkositi pogibelji. Tako su ljudi Prijatelja došli blizu narodu Brata. Brat je i do tada puno trpio, ali se nekako držao. Kad su došli u njegovu zemlju stara braća govorila su jezik drugačiji i vjera im je bila malo strana, ali u dubini duše, osjećali su zajedničku pripadnost. Plamen nade se još nije ugasio.

Kada je Prijatelj izvršio zadatak kod Lozjaka, umjesto hvale, dobio je nasilno nestajanje.

Na zemlji Bratovoj Prijatelj se lijepo snalazio. Brat nije dirao ni one Lozjake, koji su se doselili. Znali su da su i oni daljnja braća, nekada možda bili isti ili su si bili susjedi. Prijatelj mu je zbog toga bio zahvalan i pomogao kako je god mogao. Naučio jezik, pa i jezik Lozjaka. Nevolja je počela, kada je i kod

Brata započeo lagani proces zaborava. Počelo je nestajati sjećanje na riječi posljednjeg Djeda. Sve više su Prijatelja stavljali po stranu, kao stranca. Počeli su se ponašati nerazumno. Nisu više razumjeli, da s tim ponašanjem zapravo sami sebe uništavaju. Prijatelj je bio kopča, koja spaja, kopča k nekadašnjem skladu, upravo, jer plamen čuva on u srcu. Kada će nestati, neće biti ono što bi se nanovo zapalilo, zabadava će pokušavati to Brat, neće uspjeti. Sam neće moći pokrenuti ništa.

Najveća pouka zajedništva je upravo to – kako je učio Djed – svatko ima svoj zadatak. Kada više ne vidiš u drugom dio sebe, u drugom narodu tinjajući plamen tvoje budućnosti, nikada više nećeš dostići vrata raja, čije ključeve ti je već jedanput podario Bog.

Učinio je to iz neizmjerne vjere i ljubavi u tebe!

Barát és testvér

mese az igazi hűségről

Élt valaha nagyon régen közelebbi és távolabbi vidékünkön a magas bércek gyűrűjétől, alsó vizek hegyeinek égig érő magaslataitól, a legkékebb tenger csipkés partjaitól véde egy nép.

Zöld mezői, kék vizei és tavai, megannyi vadja és hala volt e vidéknek. A reggelek és alkonyatok vörösbe pompázó egének szépsége messzi földön híres volt. Embereinek szépsége, járavalósága, becsületessége és embersége miatt soha semmiben nem szúkölködtek. A Jó isten és természet megáldotta e vidéket minden jóval. Volt víz bőven, sok erdő, rét és láp, halakban gazdag mocsarak. Idegenek csak úgy nem tévedtek erre a tájra soha az otthoniak tudta nélkül. Ismerték vidéküköt és az ellenséggel soha sem erőszakkal bántak el. Mindenkit őszintén kezeltek és jóindulattal fogadtak, ha kellett segítettek. Villantós csúcsaik, taposott útjaik, szent beszédtük megvédté őket minden veszélytől. Legnagyobb erényük az összetartás volt. Itt az élők összetartottak egymással, halottaikkal és megszületendő nemzetsegükkel is. Tudtak egymásról időt nem ismerve. Az öregeket főként tisztaították, hisz tudásuk révén léptek minden évben tovább egyet, mint ahogy az óra is ketyeg. Úgy mondta: köszönök az Úrnak, hogy valóban olyan mennyországot adott nekik itt, mint amilyenben ő él odafent.

Egyszer aztán a csillagok másként kezdtek el pislákolni és az események miatt a nagy öregek összeültek a nagy köasztal körül.

Megváltoznak az idők. – mondta az egyik ősz bölcs ember, aki a hegyekből érkezett.

Láttam én is a jelet – mondta a kicsi szigetről jött vándor.

Mit tegyünk? Kérdezték a többiek.

A távolban megjelent egy magas szikár ember, aki lassú és határozott léptekkel közeledett. Pontosan tudta miről tanácskozik a Kör, hisz ő volt a Déd, a minden tudó.

Köszönteletek benneteket – mondta és leült a körbe. minden tekintet rajta ült, amikor elkezdte rövid de nehéz mondókáját.

Eljött hát az idő. Felkészültünk rá és mindenki tudja mit kell tenni. Mától kezdve lassan elválnak útjaink. A Kör vezérelve alapján forogni kezdünk és ki ki nemzetsegével elfoglalja helyét. Kört, kereket képzünk. Ne feledjétek soha, hogy egybe tartoztok. Ne engedjétek meg, hogy a küllők összetartó ereje megszűnjön, hogy az abroncs elveszítse kapcsolatát a magtól, a kerék belsejétől.

Két egymás mellett élő törzs, melynek egyikét barátnak, a másikat testvérnek hívták így aztán az idők során egyre messzebb került egymástól. Nem búrsultak, nem veszítették el a reményt, hisz továbbra is tudták, hogy egybe tartoznak, de a védelmi felállás miatt ezt az áldozatot meg kellett hozniuk. Az idő múlt, és egyre több idegen lépett barát földjére. Nem értették viselkedését, nem is nagyon érdekelte őket. Nekik a föld, a vidék tetszett. Ilyet még soha nem láttak. És milyen békések az emberek. Ezeket nem lesz nehéz leigázni – gondolták.

Nekiláttak hát ördögi művük végrehajtásához. Barát országa veszélybe került. Érezte ezt a testvér országa és ha kellett segített. A támadók nem értették, hogyan is lehet, hogy nem képesek legyőzni barátot, pedig olyan könnyűnek tűnt. Leírni persze minden leírtak, éppen úgy, ahogy a rombolás városában tőlük megkívánták. Mindig nyertek. Papíron. Hazudni nem bűn, ha a célt szolgálja – mondották.

Az idők teltek és a régiekre már-már senki sem emlékezett. A hegyek, a folyók, a nádasok nevei, néhány már értelmetlen szófoslány jelezte már csak barátéknál a valamikori kötélerős összetartozást a Kör népeihez. Meg még valami. minden újszülött ott hordozta a szívében a régi lélek lángját, mely, ha kell majd újralobban.

A belső kör elvezte a külső védelmét és tovább őrizte mindenzt a közös kinccset, amire majd később szükségük lesz. Jöttek-mentek lovas seregek, de csak arra, amerre ők engedték őket. Persze a lovasok ezt nem éppen így értelmezték. Ők mind és mindig elfoglalták testvér országát. Testvérnél, ki eddig nyugodtan készülhetett sok generáció át, megtörtént amit senki sem várt. Az árulás. Erre nem számított senki. A legfőbb körvezér úgy látta, ha ezt meg nem teszi meg, előbb vagy utóbb kiírtanak mindenkit testvér népéből. A régi tudást végképp el kellett rejteni. Olyan helyre, ahol csak a megtisztultak férhetnek hozzá. A keresztet áruba bocsátották. A látás nézéssé változott, a kereszt kegyelme kereskedelemmé süllyedt. Az Úr szava, az ige, meghajolt az idegen írás előtt. Ezzel az írással megírt tudás lett minden igazság forrása ezután.

Összeült hát utoljára a mocsarak mélyén a Kör, hogy kiadja a végső utasítást.

Az utolsó időkig, míg a csillagok majd újra másképp állnak két dolgot ne feledjek el soha:

Mindig lesznek majd köztetek olyanok, akikőrzik a fényt. A fény óvja tisztaságuk. Őket segítsétek.

A külső kört minden becsüljétek, hisz eddig ők védelmeztek titokat. Az ő lelkük a ti jeletekre vár. Majd lassan eltűnt az utolsó Déd, a minden tudó.

Barát és testvér egymás mellett vált vevő életét az új világban. Élte ahogyan tudta, ahogyan bírta. minden időben valóban itt voltak közöttük a fényt hozók, a mindenkor reménysugarak. Az Úr védelmében élték életüket idegenek fennhatósága alatt. Sokszor sajátjaik is olyanok voltak mint az idegenek.

Eljött az idő mikor barát népének egy részét hogy megvédeje erdőlakó birtodalmát az uralkodó és támogatói áttelepítették testvér népe mellé. Testvér eddig is sokat szenvedett itt, de állta a sarat.

Mikor baráték megérkeztek más volt a nyelvük, részben hitük, de valahol a lelkük mélyén érezték a közös kapcsot. A kicsi láng még pislákolta. Mikor aztán barát elvégezte erdőlakó földjén feladatát feleslegessé vált és hála helyett az eltűnést kapta dícséretül.

Testvér saját földjén jól megvolt barátékkal, de még erdőlakókat sem bánotta. Tudták, hogy valaha egyek, vagy szomszédon voltak. Barát ezt sok jóval hálálta, és szolgálta a közös ügyet. Megtanulta testvér nyelvét, de még erdőlakóét is. A baj ott kezdődött, hogy testvérnél is kezdett halványulni az öreg Déd tanítása. Sokakat baráték nem érdekeltek, nyelvüket soha nem tanulták meg. Ahogy múlt az idő egyre több testvér kezdett értelmetlenül viselkedni barátékkal szemben. Nem értették már, hogy saját magukat támadják ezzel. Barát volt az összekötő kapocs a valamikori teljességhez, hisz a lángot ő örzi. Ha eltűnik, nincs mi újragyúljon, hiába próbálja már azt testvér fellobbantani. Egyedül nem fog menni.

Az összetartozás nagy tanulsága éppen az – tanította az öreg Déd-, hogy mindenkinél feladata van. Senki sem haszontalan. Ha nem látod meg a másikban saját magad egy részét, a másik nében saját jövőd egy kicsi pislákoló fényét, soha nem éred el a valamikori jólét kapuját, melynek kulcsát már egyszer átadtad neked az Úr. Azért tette ezt, mert határtalanul bízott benned.

Mučenik

Međuriječje – u značenju poznatije kao Mezopotamija je i Karpatski bazen (4 velike i niz manjih rijeka);

po – u značenju voda

bar – mjera za pritisak

a gány – nešto raditi, u hrvatskom oganj, vatra;

značenje imena je dosta lako odgonetnuti, ako se zna sustav razotkrivanja, no potrebni su alati:

a.) znanje ugarskog jezika i starog hrvatskog kao komplementarnog njemu (nije loše znati još neke jezike okolice npr. njemački ili engleski radi kontrole ispravnosti značenja, jer ako npr. u dva ili tri jezika označavaju istu stvar, samo iz druge perspektive, pretpostaviti je da smo na dobrom putu detekcije);

b.) znanje starog pisma Karpatskog bazena, današnjim imenom – rovaš;

c.) vladanje metode okretanja, obrtanja riječi napisanih na krug, na ivici kruga, odnosno u tri paralelna stupca. Na taj način nam se otvara toponimija prostora kao neka sveznajuća knjiga.

Jednom nekada, jako davno, žitelji međuriječja su poplavu, koja im se godišnje više puta dogodila primili kao blagoslov, jer im je doslovno značila život. S vodom, koja im je stigla iz visokih planina baratali su kao s darom, voljeli su ju i čuvali. Kuće su gradili na način, da im voda nije mogla našteti i pokušavali su od velike mase voda očuvati i zadržati toliko, koliko je samo bilo moguće, da bi im koristila za vrijeme suša.

Za vrijeme poplava bio je pod vodom ogromni teritorij, pa se pričinjavalo, kao da je to veliko jezero, da ne pretjerujemo, čak malo more, i na suhom su ostala samo uzvišenja mjesta, gdje su se zadržali ljudi i životinje. Ovdašnji ljudi su vladali iskustvom, znanjem i mudrostima starijima više tisuća godina. Naravno uz dobro dolazi i loše, pa tako i voda je prouzrokovala i bolesti, na primjer, no oni su se naučili, kako ih suzbiti, odnosno već su postali imuni na neke pojave. No došljak, onaj izvana se napatio i namučio, da se nekako

privikne na tu mikroklimu, na taj zrak, ako se je uopće mogao na to priviknuti. Voda, *po* i ophođenje s njom bilo im je najvažnije. Znali su joj svaku formu, kako se ponaša i kako se preoblikuje. Kako se mijenja u dnevnom ritmu i kako u godišnjoj cikličnosti promjena. Raditi sa vodom i svim što je vlažno bilo im je sve, bio im je sam život. Staništa pored velikih hrastovih šuma i lugova punih jasenova bila su im idealna mjesta za stanovanje.

Oni sami su iz velikih rijeka i suhih područja močvara osjećali bilo prirode, sigurnost izgradenog okoliša, koji ih je obdario svim dobrima ovoga svijeta. Bilo je tu svega u izobilju, što je čovjeku potrebno, no najvažnije je bilo čuvanje starog znanja i njegovanje načina življenja, pa i međusobnog ophođenja. Stariji su utkali u svoje tkanine vizualni kod svojega znanja, da bi se i oči prisjećale na harmoničnu idilu u vremenima, kada ih je uhvatila manja ili veća teškoća.

Ciklička mijena godišnjih doba, stalna promjena odnosa dužine dana i noći, uvijek je u njima držalo budnim odnos sa Stvoriteljem i simbolično i u stvarnosti utjelovljenim u liku sunca, od kojeg se rađa sva svjetlost, sva toplina i sav život. Znali su i poznавали svoj građeni prostor, njihovi vidioci na planinama bili su odgovorni za komunikaciju, a vračevi su s najboljom svojom namjerom i znanjem odgovarali za čuvanje tjelesnog i duševnog zdravlja naroda. Ljudi mostova, ljudi vjere bili su odgovorni za njegovanje puteva ka znanju, dajući uvijek najbolje i najadekvatnije odgovore, jer su bili u izravnoj vezi sa svezna-jućom memorijom, sa samim Bogom.

Oni, koji su zatrebali pomoć dobili su je i zajednica ih je čuvala, jer se na taj način čuvala i sama protiv pojava, koje bi generirale potencijalne sile raspadanja. Njihova snalažljivost nije poznavala granice i riješili su svaki problem. Starije su čuvali i poštivali, jer su bili upravo oni, koji su polako spremali svoje veliko znanje i iskustvo u, danas bi rekli, „oblak”, bacajući svoje uspomene prema gore, makar to i čudno zvučalo, omogućivši svakom, da po potrebi crpi iz tog nepresušnog izvora.

Tinjajući plamičak ognja, koji će biti nada u dugim teškim noćima, bio je i njihov alat, pri obradi gline, ruda, jela i konzerviranja, i kada su nakon teškog rada stari počinjali sa svojim neprekidnim pričama, prenoseći stare mudrosti mladima i starijima za pouku.

Držati se skupa i pomagati jedan drugoga – to su im bile niti vodilje. Koristiti bogom dane resurse na način da se ravnoteža ne poremeti. Samo toliko uzmi, koliko možeš i vratiti. Niti manje, a niti više. Samo će na taj način dva tanjura vase ostati u ravnoteži. Kod suđenja ih je vodila misao umjerenosti i procjene mogućih utjecaja u budućnosti. Pokušali su isposlovati oprost kod oštećenog, jer je samo on mogao oprostiti onom drugom i dovest u ponovnu

harmoniju njegovo tijelo i dušu. Na taj način su skoro pa iskorijenili nasilnu smrt u svojoj zajednici.

Rad sa vodom u nizini bio je u vezi sa radom s plinovima na višim područjima. Iz ove suradnje je svatko profitirao. Poneki plamen iz bara i močvara samo je potkrijepio uspješnu suradnju. Topli izvori i mali topli tokovi potoka samo su ih potvrdili u saznanju, kako uspješno surađuju sa prirodom i dali smisao njihovim nastojanjima.

Križevi su im bili alati već od davnina. Upravo točka križanja pokazuje u treći smjer, što je naslućivalo na čudo mjerena, jer su mjeru smjera, balansa mjerili s njima. Bili su u milosti križa. Ljudska mjera je bila u harmoniji sa svemirom. Znanje, koje su nekada dobili pretvorili bi u beskrajnu mudrost i sve podredili upravo njoj.

Sve je izgledalo ovđe *doli*, kako je to Svevišnji isplanirao tamo *gori*. Neka *ur*, neka znanje bude s vama. Ja sam vam ga dao – znao je reći – a od sada je na vama u koju ga svrhu koristite. Dao sam vam u ruke slobodnu volju i slobodu biranja. To vam je nasljeđe. Vaš jezik vam čuva veliki dio vašeg znanja. Pazite na njega, čuvajte ga! Ako zatreba okrenite ga, ali znajte uvijek što radite!

Jedanput zvijezde su nagovijestile dolazak drugih vremena. Zemљa se malo zatresla, vrijeme se malo „spotaklo” i priča je počela tok u drugom smjeru. Došlo je nekakvo drugo doba sa drugim duhom vremena. Na toj granici, koju su mnogi vidili i čutili i nebo se javilo. Zvijezde su padale. Vrijeme je to moralo doći, no kako očuvati sve ono što imamo?

To je bilo pitanje.

U ime starog znanja se javio jedan od posljednjih križara, kršćana, nebeski putnik, da bi pokazao put kako dalje. Odgovor je bio on sam. Samo neki nisu razumjeli što je htio reći. Nešto se izokrenulo.

Kada se njegov poslanik pojавio na mjestu zaštićenom polukružnim vijencem planina, navodnjavanim zelenim terasama, ljudi su ga primili kao svoga, jer je govorio sličnim jezikom i o skromnom životu, kakvim su i oni živjeli. Rekao im je o upozorenjima svoga vođe vezanim za zabrinjavajuća vremena, i da se pripreme. Put, kojim će morati hodati bit će pun trnja i krvi. Čuvajte vjeru, most i znanje, jer sa Gospodinom (gaz-pod-in-om) je sve lakše i prihvatljivije. To će biti znak, kojeg „oni”, oni drugi neće razumjeti i neće shvatiti vaše ponašanje.

Era, koja je pokucala na vrata bila je takva, da nekima milost (mi-l-ost) križa nije bila dovoljna, nije ih zadovoljavala, njima je trebalo nešto drugo, nešto što će ih podići više. Tako je došla umjesto milosti trgovina.

Sve je za prodati! Krug, kojeg su do sada dijelili, da bi im pokazao smjer i

put se zatvorio i istovremeno izvitoperio. Dva kraja se više nisu mogla spojiti nešto se razlomilo, polomilo.

Započela je borba, u jednom vremenu, kada nebeske sile milosti nisu više bile tako jake kao prije. To je bila tragedija naših ljudi. Snaga, koja ih je trebala čuvati više nije bila dosta, da bi ih obranila od nasilnih osvajača.

Na jednom prekrasnom mjestu poplavljenoj polukružnog bazena, gdje se meandrirajućim tokovima slijevaju jedna u drugu rijeke Poplava, Blato i Lunkna, da bi kod velike rupe dovršile svoj zadatak i poslale jedan dio svojih voda u dubinu da bi pomagale stvaranju života negdje drugdje, a suvišak plina bi sisnuo van.

Ovdje na medji i meji plavog i zelenog živio je jedan čovjek, pravi znalač po-a i kruženja voda, priznati i voljeni vođa svoje zajednice. Onaj, koji stvara vodu, bi znali neki reći, priznajući mu beskrajno znanje i poniznost. Čuvar prolaza, prolaza kojem vodoravni krak križa pokazuje preko rijeke, okomiti pokazuje prema životu, prema Gospodinu (gaz-pod-in), koji sa svojim vrtlogom može sve promijeniti, sve obnoviti, a iz centralne točke križa pokazuje u treći smjer, dajući smisao cijeloj priči.

Ovo obljužljeno, od Boga dano stvorene, bio je pretkip svakom i garant čuvanja starih običaja i pravica.

Negdje daleko, međutim, neki su nastavak života zamišljali drugačije. U zemlji gdje domovina nije tamo, gdje bi generacije stvarale svoju budućnost svojim marljivim radom pomognuti i samim mjesecom, kao pumpom, nego gdje bi se iz pokradenih dobara drugih gradio grad, umjesto jednog božjeg doma.

Došli su napokon, da bi naoružani i pomazani prevarom i izdajom zatrli trag čuvaru prolaza. Misili su, ako njega nema više, nestat će ravnoteža voda, nestat će znanje i oni će doći u posjed ogromnom imanju, kojeg će dugo uživati, no čiji izvor nikad dokučili nisu i ne mogu.

Čuvar prolaza je dobro znao njihovu nakanu i započeo je sve svoje znanje predati izabranima na čuvanje i prošao dalje, da bi i druge upozorio i naučio što i kako postupiti. To je bio ključ i nada u nastavak i opstanak. Otišao je kasnije i uz najveće jezero polukružnog navodnjavanog bazena da bi učio i ostavio lučonoše, koji će biti garancija opstanka znanja i vještina.

Na granici velikih brda, gdje oštiri dirajući sumporni plinovi upozoravaju namjernike i prolaznike da koracaju blaženim putem, pomno čuvanom stazom života, gdje se spaja poplavno područje sa mjestima pritiska i gdje se gore i u dubini miješaju vode i velikog Isteru, Dun(r)alja. U ovoj čudesnoj dolini, gdje su ga nazivali i skelarom-severom, pripremao se na svoj posljednji put.

Vrijeme se približavalо. Kada se osvjedočio da je staro znanje u najboljim

rukama i naslijedivat će ga generacije na jeziku maga, predao se progoniteljima svojim. Čin, kojeg je pripremao može promijeniti pamćenje. U to je čvrsto vjerovalo. Kada je bogato dijelio svojim neprijateljima sve što su mu njegovi običavatelji i pomagači davali zbungo ih je i u njima izazvao osjećaj divljenja. Zar stvarno njega moramo hapsiti i tjerati, pak čak i ubiti? – znali su se upitati u sebi.

Put je bio težak i iscrpljujući. No njemu, makar bi se po njegovim godinama moglo i drugačije zaključiti, nije bio tako težak.

No uzorno, peldodavno ponašanje je tek sada počelo. Kada su ga u satima iskušenja ispočetka sa lijepim laskavim riječima, kasnije sve grubljim metodama pa čak i brutalno pokušali preokrenuti i lomiti, on se nije poljuljao niti na tren. Samo je pitao svoje mučitelje:

– Znate li kako se okreće voda? Ovdje u gradu blata i željeza bi vi to zaista morali znati?

– Okreće se voda? – pitali su se iznenadjeni. U sebi su osjećali taj preveliki jaz između njih i njega.

Dva su se svijeta susrela u tom trenutku i mjestu. Dva mosta, dvije vjere, koji su bili međusobno nespojivi. Znanje, *ur* je polako nestao i predao mjesto licemjerju.

Pala je odluka. Izvršitelj Perući ruke samo ju je izvršio, pri tom glumeći i opravdavajući se nekakvim suđenjem po zakonima. U pozadini mlinski su kamen već okretale neke druge sile. Voda je bila potrebna za nešto drugo. Krv se morala oprati, da sve postane čisto.

Čuvar prolaza, Kvirin, završio je simbolično svoj put u vodi sa mlinskim kamnom na vratu, kojeg u normalnim uvjetima upravo voda okreće. Milosrdna smrt znali su reći. Najmilosrdnija za one koji nisu bili građani Rima.

Priča se, da su u to doba otprilike završili svoj ovozemaljski put i pomoćnici njegovi: znalač svjetlosti, Rutila, i znalač života, Rustulus.

Zemљa sunca Panonija i djeca sunca započeli su ogorčenu borbu sa svojom braćom u brdima za čuvanje znanja.

Nakon dugog vremena ideja Čuvara prolaza u neprekidnom vremenskom trajanju bit će osnova za osnivanje biskupije u *bargaz-u* od strane vatrenog konja, koji čin će on s velikom pokorom i poniznošću i odraditi.

Kada je svoj čin zgotovio, pogledao je sa brda na nizinu rijeke Blato i u daljini grad Sisak na kraju velikog Turopolja, pardon Duropolja, kako isssspušta suvišne plinove, duh velikog Maršala prožimaо mu je cijelo biće. Smirio se i pomislio: svršeno je.

Napisano u listopadu, jubilarнога ljетa sv. Ladislava

A vértanú

Egyszer valamikor nagyon régen, mikor a folyamköz emberei áldásként fogadták a nagy folyók évenként többszöri áradását, mivel ez az életet jelentette számukra történt meg amiről mesélni szeretnék. A nagy hegyekből érkező vízzel, mint ajándékkal bántak, szerették és örizték azt. Házaikat úgy építették, hogy a víz ne tegyen bennük kárt és arra törekedtek, hogy a levonuló vízből minél többet tudjanak megtartani a szárazabb időszakokat átvészelenő.

Áradáskor egy országyi terület lett előntve vízzel és csak a magasabban fekvő helyek maradtak meg szigeteknek, ahol összegyűltek állatok és emberek. Sok ezer év, sok tudás és bölcsesség jellemezte az itt élőket. A víz, az életet hozó persze hozott kellemetlenséget, betegséget is, de ezekre már régen immunisak voltak az itt lakók. A betolakodó viszont küzdött, de nagyon, hogy megszokja, ha egyáltalán meg tudta szokni ezt a levegőt, ezt az életet. A *pó*, a víz és a vele bánás volt a legfontosabb. Tudták minden formáját, hogyan viselkedik, alakult át, telítődik energiával és viszi az információt. Milyen formát ölt napi szinten és a nap éves menetében is. Gányolni a vizet és minden ami vizes, ez volt a mindenük, az életük. Vízzel árasztott erdőik, nagy tölgyeseik és körissel teli ligeteik ideális lakóhelynek bizonyultak. A ligetek lukjainak közelében, a lugokban várták a bárt, a nyomást, a bud-át. Ezek a dubrávák, melyek eredetére mára csak a dub-tölgy szó emlékeztet, voltak bar-bárosságuk kulcsPontjai.

Ők maguk a nagy folyók mellett, az ismert mocsarak közötti kis kiemelkedésekben éreztek a természet, az épített környezet biztonságát, mely megáldotta őket minden földi jóval. Volt itt minden, mire az embernek szüksége volt a legfontosabb pedig az ősi tudás és viselkedésminta ápolása volt. Az öregek a szőtteseikbe szöttek tudásukat, hogy a szemek is erre a harmónikus idillre emlékezzenek, mikor kis vagy nagy nehézség éri őket az életben.

A négy évszak ciklikus változása, a napok és éjjelek különböző hosszúsága mindig ébren tartotta a kapcsolatot a Teremtővel és szimbolikusan és valóban is a Napban megtestesült életadóval, melytől minden fény, minden melegség és élet születik. Tudták és ismerték vidéküket, villantósaiak a kapcsolatokért

voltak felelősek, gyógyítóik a testi és lelki épségért tettek legjobb tudásuk szerint. A hídemerek és a hit felelősei a tudáshoz vezető utat ápolták, minden a legmegfelelőbb válaszokat adva, hisz kapcsolatban voltak az össztudással és magával a teremtővel.

A segítségre szorultak megkapták azt és a közösségi vigyázott rájuk úgy, hogy egyben óvta önmagát is a szétesést generáló jelenségek elől. Agyafűrt-ságuk nem ismert határt és megoldottak minden problémát. Az öregeket óvták és tisztelték, hisz ők voltak azok, kik szép lassan fel ejtették tudásukat oda, ahonnan aztán mindenki a magának megfelelőt meríthette majd.

A tűz, a gány, a gányolás másik eszközé, melynek kicsi lángja és fényessége a sötét napokban volt reményük, de egyben eszközük is, hisz segítségével égették agyagtárgyaikat, olvasztották fémeiket készítették ételeiket és füstjével konzerválták a télre valót, mikor majd a sok munka helyett, köré gyűltve me-sélték az öregek, az apók (a-pó-k), a történeteket, melyek tanulsága az egész közösség apraja-nagyjának szólt.

Összetartás és segítség – ezek voltak a vezérelveik. Úgy használni a teremtő adta javakat, hogy azok egyensúlyban maradjanak. Csak annyit vegyél el, amennyit vissza is tudsz tenni. Sem többet sem kevesebbet. Így a serpenyő két tálcaja egyensúlyban marad. A bíráskodásnál a mértékletesség és előrelátás vezette őket, törekedtek arra, hogy a megbocsátást a sérült felnél eszközöljék ki, hisz csak ő tudta nekik meghozni újra testük és lelkük békéjét. Így érték el, hogy az élet erőszakos kioltását szinte teljesen eltörölték.

A vízzel való bánás itt lent összefüggött a gázzal való bánással a hegyesebb vidékeken. A jó gyakorlatnak mindenki hasznát láta. A mocsarak, bárák, lápok titokzatos lángjai ennek a jó együttműködésnek voltak pislákoló jelei. A meleg források, földből fakadó langyos erecskék mutatták munkájuk eredményét, a termézzettel való közös munkálkodás értelmét.

Keresztleik fontos eszközök voltak ősök óta. A két szár középpontja a harmadik irányba mutatva a mérés csodájával kecsegtetett, hisz a mérés, az irány, az egyensúly mértékét mind velük mérték. A kereszt kegyelmében voltak. Emberi mérték a világgyetemmel harmóniában és arányban. Az igazi arany közép út és arany, arány metszés. A tudást, melyet valaha nagyon rég kaptak végtelen bölcseltté változtattak és ennek áldoztak fel minden.

Minden úgy volt itt lent, ahogy a Teremtő tervezte ott fent. Az úr, a tudás legyen minden veletek. Én odaadtam nektek, – mondotta – ezentúl rajtak van mit kezdtek vele. A szabad akaratot és választást keztekbe adtam. Ez az örökségetek. Nyelvetek őrzi tudásotok nagy részét. Vigyázzátok és őrizzétek azt. Ha kell forgassátok, de ne feledjétek soha mit csináltok!

Egyszer aztán a csillagok állás új idők beköszöntét jelezték. A föld kicsit megremegett, az idő kicsit botlott egyet és a történet más irányt vett. Beköszöntött egy új kor, egy új idő új szellemével. A kor határán, melyet sokan megláttak és átéreztek még az ég is jelzett, hullottak a csillagok. Az időnek el kellett jönni, de hogyan őrizzük meg azt, amink van?

Ez volt a kérdés.

Az ősi isten adta tudás nevében jelentkezett a utolsó keresztesek egyike, az égi vándor, hogy megmutassa az utat. Hogyan tovább? A válasz ő volt maga. Csak nem mindenki értette meg, amit mondani szeretett volna. Valami kifordult önmagából.

Mikor küldöttje, a fényhozó megérkezett a pó, a víz, a zöld félkör alakú árasztott pad vidékére, az itteniek sajátjukként fogadták, hisz éppen úgy beszélt, ahogy ők szerényen elni szerettek. A keresztes elmondta intelmeit, a vészjóslo időket illetően és hogy készüljenek. Az út melyen menniük kell nehéz lesz és véres. Őrizzétek a hitet, a hidat és tudást, hisz az úrral minden könnyebb és elfogadhatóbb. Ez lesz az a jel, melyet majd „azok”, azok a mások nem értenek majd és nem értik majd viselkedéseket.

A kor, mely beköszöntött olyan volt, hogy egyeseknek a kereszt kegyelme, malasztja nem volt már elég, kellett valami más, valami felemelő – jött hát a keresztkegyelem helyett a kereskedelem. minden eladó! A kör, melyet eddig osztottak és így mutatta nekik az utat, bezárt és egyben kifordult. A két pont már nem ért össze a végén. Valami összetörni látszott.

A harc elkezdődött, egy olyan korban, amikor az égi javító erők éppen a leggyengébbek voltak. Ez volt a mi népünk tragédiája. Az óvó erő gyengélkedett és gyengébb volt az erőszakos hódítónál.

Az árasztott pad egyik folyótól itatott gazdag részén, ahol 3 folyó az Áradó, a Sár és a Lukad találkozik tekervényes útjukon, hogy egymásba érve egyesülnyenek és a nagyon nagy lukanl megtegyék azt, amire emberemlékezet óta hivatottak, hogy egy részük eltűnve a mélybe, majd valahol életet fakasszon a fölösleg pedig elszísszenjen. Itt a zöld és kék határán élt egy ember, mely a pók, a vizek körforgásának igazi értője, közösségeknek elfogadott szeretett vezetője. A vízfakasztó szokták mondani, nagy tudását és mérhetszten alázatát dicsérve. A rév őre, a révé, mely a kereszt vezérleve által vízszintesen átvezetett a vízen, merőlegesen elvezetett az élethez, az úrhoz, mely örvényével képes volt minden megváltoztatni, minden megújítani, a középpontjából pedig a harmadik irányba mutatva értelmet adott az egésznek.

A megcsodált, istentől oda szánt ember, példaképe volt mindenkinak és lettéteménye a régi életformának.

Valahol nagyon messze azonban az élet folytatását másképp képzelték, ott ahol a hon, a domovina, nem ott van, ahol generációk tesznek és alkotnak életükön keresztül szorgos munkával a holddal karoltve nagy tetteket, hanem ahol könnyen megszerezhető elvett javakból építenek hazug *sok házat*, hisz az *egy ház* másról szólt.

Eljöttek hát árulással és csellel megkenve és felkenve, hogy a rév őrét eltiporják. Gondolták, ha ő nem lesz már, megborul a víz, a pónk rendje és övék lesz az a sok jó, melyet sokáig élvezhetnek, úgy, hogy fogalmuk sincs ki és hogyan hozta létre.

A révőr tudta ezt és a tudást ráhagyományozta néhány felkentre, majd elment tovább, hogy a tudás megőrzésének módját a többi vizes törzsnek is továbbadja. Hisz ez volt a kulcs, a túlélés esélye. Elment hát társaival a nagy árasztott moocsár, a belső vizek nagy tavához, hogy ott is figyelmeztessen és tanítson, hátrahagyva a tudókat, a fény vivőit.

A nagy hegyek határánál, ahol a bűdös gázok kellemetlen illata minden figyelmezette az itt vándorlót, hogy kegyelmes úton jár, felügyelve két oldalról, nehogy baja essék a tar vidék síkján való utazása során, hisz keskeny sáv volt itt az élet útja, a bár árasztás, a mag árasztás vidéke, ahol még a nagy Dúr vizei is megfordulnak fent és lent is.

Ebben a csodás völgyben, ahol a révész nevet is használták, mikor szólították, készült végső útjára.

Az idő közeledni látszott. Mikor megbizonyosodott, hogy a régi tudás biztos és megbízható kezekben fog a mágusok nyelvén tovább öröklődni, átadt a magát üldözöinek. A tett, amire készült megváltoztathatja az emlékezetet. Ebben hitt. Mikor aztán gazdagón osztotta a segítői által neki hozott ételeket elkapóival és nem volt elkeseredve sorsa miatt, bámulatba ejtette őket.

Az út nagyon nehéz és fáradtságos volt. Neki, ám bár kora ezt sugallná, nem esett nehezére.

A példaadás még csak ezután következett. Mikor a megkísértés óráiban régi hite, élete, meggyőződése feladására szólították előbb kegyes kérésekkel, majd haragos parancsokkal ő nem tántorodott meg.

Kérdezé csak az volt: Tudjátok-e még ti hogyan forog a víz? Hogyan pörög az R? Itt a sár és vas városában ezt igazán tudnotok kellene – szólt nyugodt, de az egész teret betöltő hangján.

Forog a víz? – kérdezték meglepetten. Éreztek a nagy ürt, mely köztük tántorgott. Két világ találkozott itt. A két híd, a két hit, mely itt valóban nem fért össze. Az úr lassan eltünt és átadta helyét a képmutatásnak.

Az ítélet megszületett. A végrehajtó kezeit mosva csak végrehajtotta azt,

valamiféle törvényességet színlelve. A háttérben más erők mozgatták már a malomkeréket. A víz másra kellett. A vért valamivel le kellett mosni.

A rév öre, Quirin, vízben végezte a víz által körbe hajtott malomkerékkel a nyakán. Kegyes halál szokták mondani. A nem rómainak szánt legkegyesebb.

Úgy mesélik, hogy ekkortájt végezte be evilági útját két segítője is, a fény tudója Rutila és az élet ura, Rusztulusz is.

A nap országa Pannónia, a nap (on) vidéke és a nap fiai elkezdték elkeserérett harcukat vált vetve testvéreikkel, a hegyek népével a tudás megőrzéséért.

Sok idő elteltével a Rév öre időkön átívelő eszméje lesz majd az alapja bár-gáz vizek fölötti kooperáló háza megalapításának, mely feladatot oda szánt láz lovunk fog majd alázattal elvégezni.

Mikor tettét elvégezve a magaslatról lenézett a síkság megáradt Sár folyójára és a Dúrmező végén gázokat pöfekelő Sziszekre a régi nagy Marsall eszméje hatotta át teljes énjét és a gondolat: bevégzettetett.

Íródott Szent László emlékévének levélhullató havában

Rövid magyarázat:

Quirin – Kvirlin a név jelentése: az átmenet középpontja,

queren (ném.) átmenni, átszelni, átjutni

pó – víz

mező- po-lje (a vízzel öntözött terület)

bár-gáz fordítva – zág-ráb

biskup (püspök) – vízkop

Pustinje nerashlađena lica ili poeme još tople od krvi

Čovjek živi svoj život u snu, i u snu i umire.
Ouspensky

Armensko-grčki mistik i filozof, Georgij I. Gurdijev, obilježavajući početak nove duhovne ere Zapada, tvrdio je da ljudi ne percipiraju realnost kakva ona jest i nisu svjesni sebe nego žive u stanju hipnotičkog „budnog sna”. Do tih sam spoznaja i sam došao slušajući radijski kazivane stihove T. M. Bilosnića iz zbirke pjesama *Odisej*. Dok zvuče nadhomerovali poput ozvučena svjedoka rata u procesu „Troja protiv čitavog svijeta”, je li stoga pošteno takav stav odbacivati *a priori*, a poslije raspoznavati smrt kao neprocjenjivu sposobnost mistike da rasvjetli mnoge tajne, među njima i onu o „objektivnoj umjetnosti”.

Upravo to me nagnalo na odluku da se latim prirede poema ovog nepredvidivog stihotvora, odabranih po načelu zadaha smrti, što još od antike „sažimaju svekoliko značenje, utjelovljući emocionalnu, moralnu i metaforički snažnu liriku, pripovjedački i subjektno razrađenu epiku te snažnom unutarnjom borbom prožetu dramu”. Istodobno, pjesnik je obilježen karakternim pa ako o njegovim djelima pišemo kronološki, istom ćemo osjetiti promjene najčešće nadošle sa dvije strane: one ljubavne, kao esencije životne energije i suodnosa spram žene, te, druge, one nasilne nad društvom, tj. ljudima, što će ga u traženju novih puteva slobode i samog natjerati u silne promjene okoštale poetske forme. Stoga i može postići jedinstvo različitosti koje će se efektuirati u raznovrsnosti slike života pretočene u stihovlje književnog opusa. S te strane, s Bilosnićem nije lako, nije moguće svrstati ga u jedan te isti kavez i tjerati ga u jednoumlje. To bi bio sažetak koji će i njegove poeme učiniti nedodirljivima. Njegov karakter je takav da će, berući jabuke, pobrati sve osim jedne; na stablu će ju ostaviti kao umjetnost, sjesti na tronožac i gledati ju *virgo intacta* s daljine i u njoj uživati, obnažiti je, ostaviti vlažnu i putenu, bez kore i milosti. Ako nisi istinski umjetnik, u umjetnosti nemaš što ni tražiti, a Bilosnićev slikarski talent je neupitan. Usto, nikad ne ostavlja tragove za sobom, prođe i za kopitama pobriše granjem sve što bi ga moglo raskriti u njegovoj biti.

Međutim, ima puta i do njega, ima nešto što ga čini ranjivim, što kritičar mora prepoznati – toplina rukopisa, toplina lica, ona što na monitoru odaje

njegovu poziciju, implicitnu slobodi majstora riječi. Taj mali dijelić opstojnosti ljudskog bića, tabua društveno-lukrativnih odnosa, konvertirat će se u djela radionice triju desetljeća:

- *Čelo za metak* (Mostar, 1984.)
- *Vila Velebita* (Zadar, 1993.)
- *Štit(i) slovo hrvatsko* (Zadar, 1994.)
- *Krik* (Nin, 2001.)
- *Ogrlica* (Zadar, 2006.)
- *Vukovar* (Zadar, 2011.)
- *Crno je crno*, Zadar, 2011.)

Zasebna knjiga poema, *Hrvatska ogrlica* (Zadar, 2010.), inkorporirala je djela *Vila Velebita*, *Štit(i) slovo hrvatsko*, *Krik* i *Ogrlica*. Predgovor naslovljen „Rijedak brevijar u suvremenom hrvatskom društvu” potpisuje Božidar Petrač. Kao već ustaljeni *bilosnićevski* pogovor, autor niže 30 kritičkih ogleda na pojedinačne poeme, što svakako valja uvrstiti u svojevrsni hrvatski specifikum. Tomu pridodajem i osobni prinos izrečen u eseju „Neviđena interdisciplinarnost pjeva” (T. M. Bilosnić: *Hrvatska ogrlica*, Zadar, 2010.), objavljenog višekratno: *Zadarski list*, broj 3834, god. 16, 17. prosinca 2010., 13; *Osvit*, DHK Herceg Bosne, godište XVII, 1-2, Mostar, 2011, 247-252; *Marulić*, HKD sv. Jeronima, godina XLIV., broj 3, Zagreb, 2011, 187-190; Igor Šipić (esej), *Život na sudbini vulkana*. Umjetnički profil Tomislava Marijana Bilosnića, Zadar, 2012.

Pojedinačno, pak, sud na temu poeme *Crno je crno* donio sam u eseju „Nevinu suđena vatra na lomači svijeta” (T. M. Bilosnić, *Crno je crno*, Zadar, 2011.), također objavljenog u tri izvora: *Motrišta*, Mostar (BiH), 63/2012, 75-78; Igor Šipić (esej), *Život na sudbini vulkana*. Umjetnički profil Tomislava Marijana Bilosnića, Zadar, 2012; *Zadarski list*, 28. studenoga 2011.

Kratkom bilješkom u poemu *Vukovar* opservirao sam, pak, proosjet *pakla*, iz kojeg se, nošen takvim osjećajem, i sam pisac probija. „Nitko još tako potresno kriknuo nije, nije se tako razgolitio u snazi tragedije, ljudske patnje i kaosa. Ti si zlo raščlanio na izvor, tok i ušće, što može navući na sebe patnje svjedočenih, zastajanje daha, pa i stres tištine.” A zapravo, te dvije rečenice uglavnom i jesu uvodom u aktualni esej koji će testirati potencijale čovjeka naspram nesprennosti odgovora božanskom prisluću, od svega još zemaljski nerođenog, do umirućeg u svom nebeskom korijenu.

Da li bih danas nešto od svega mijenjao? Sigurno da ne bih, kao što se ne mijenja ni tržnica Dolac za ledima glavnog zagrebačkog trga, kao što nema više smisla pisati o piscu apatridu ili pjesniku ljubljeniku domovine, kao što nema

smisla ni čitanje bez odmaka. Sve je na tržnici! Kupiš ili prodaš, oduzmeš ili dodaš. Zato me zanimaju još uvijek te žareće oči Bilosnićeve poeme. I držim da je baš *čelo za metak* uvijek aktualan i kulturno nepotrošiv prioritet, između tijela i halje svojevrsni džep, jaz spram odnosa ruke civilizacije u čovjeku i čovjeka u njenoj samoći. Doći ćemo laganim tonom do spoznaje te istine – zašto *to nije način (drugima ga ne preporučujem), ali ja nemam izlaza.*

*

U predvorju velikih promjena na globalnoj svjetskoj političkoj pozornici, pojavom Mihaila Gorbačova, otvara se proces raspada država Sovjetskog Saveza što će za sobom povući čitavu Srednju i Istočnu Europu, stvara se nova geopolitička karta svijeta, nadilaženje hladnog rata rezultira novim protokolom ponašanja velikih sila, što za sobom vuče promjenu paradigme komunističkih režima. Već je očito, boljševizam je gubitnik. Naši prostori pod snažnim su pritiskom razgradnje bivše države, počinje bitka za hrvatsku samobitnost.

U tim uvjetima Bilosnić objavljuje svoju prvu poemu, „Čelo za metak”. Ali nije sam, iz ladica izvlači Majakovskog, „oblaka u hlačama”, i njegovu „proljetnu nepogodu” Lilju Brik. Njegov „razgovor” s „razjarenim bikom ruske književnosti”, nije ništa drugo do suprapoložaj u koji će ga uz potihu nevidljivost ruke sebedarja gurnuti navlastitost sudbine između društva podložnog promjenama i zabranjenih ljubavi. Dramatski, svojevrsni je to san o kontinentu ograđenom u svom strahu, psihološki triler o obračunu razočaranja s neumoljivosti smisla poetike, horor u kretnji, živi čovjek, koji se u njemu izgubio. Taj prostor Bilosnić ispunjava neestetikom i moralom federalističkoga viđenja društva vladajuće pragme u sve očiglednijem sukobu s rehabilitacijom ruskog pjesnika.

„Vila Velebita”, logičan je nastavak na poemu „Čelo za metak”. Promjena se, naime, već desila, u punoj snazi agresije rat je zašao u sve dijelove i pore autorove domovine. Bilosnić hvata pero, piše poemu u kojoj će, na gornjoj granici nadrealnosti, naglašavajući povijesnost raznorodnih sastavnica hrvatske prošlosti, gotovo sam epski odlučiti o ratu.

No nije to iz sebičnosti poetike, pače, osebujna energija, vitalnost i snaga njegova stiha, unijet će, umiješati u pletivo i one konce koje bismo očekivali prije s početkom nego sa završetkom rata. Kad piše povijest, Bilosnić sriče pomirbu. U tom svjetlu ova poema preslaguje duboke povijesne prijepore, ali ne ostavlja isuviše prostora da se izdiže iz svekolike ljudske zajednice, u miru i vjeri duboke preobrazbe.

Poemu pjeva ravnopravno u četiri sekcije: Put u Jeruzalem, Pusta voda Ahe-

ronta *Iam erat* (I. Zli bilizi, II. Vse konča se, III. Račte riči, IV. Brizi piščani, V. Kris lita), Zlato i srebro Zadra, Vila Velebita, te petu zasebnoga podnaslova Visoki kozorog, u novih osam pjevanja (Pjesma, jezik zračni, Vjetar u pameti, Od zlata ruka, Predah prognanika, Stol kod Borisa, dok smo sanjali Hrvatsku, Otac prognanik, Ratna, ljubavna pjesma, Pijani andeli).

Kronologizirajući sebe pred licem javnosti, treću poemu, „Štit(i) slovo hrvatsko”, Bilosnić stihotvori upravo kako to od njega traži samosvojna i reduktionistička savjest. U tom času, pjesnički mnogo suptilnijeg izraza, trenutnu stvarnost ogledala rata će prenijeti na polje slova, riječi, hrvatskog jezika kojim se u boju brani domovina, u miru pak identitet, sretno vežući univerzalno za nacional-zavičajno.

Između kulture *beat* slobode i nekulture rata, između Chea i petokrake, bira ono što mu jedino preostaje – hvatanje za slovo, za riječ koja u tom času znači okončanu pripadnost, vrtoglavost intertekstualnosti, da bi se dostigla razina sugestivnosti nužna za razumijevanje modernosti izraza s kojim će demistificirati toliko priželjkivanu slobodu, taj krik za hrvatskom zemljom u kojeg će uložiti svoj tajni život, koliko i „zadarsko zlato” pjesničkog zanata.

U poemi „Krik” donosi jedan od elemenata evoluirane stvarnosti pretposljednjeg i posljednjeg desetljeća 20. stoljeća – prelazak krika iz svoga materijalističkog proždira mladog naraštaja poraća u beatnički „urluk kao iskonsku pobunu individualne svijesti”. To, dakako, ponovno vraća na Majakovskog, njegov bunt, razočaranje boljševističkim komunizmom, što u zemlji Bilosnićevoj tek počinje biti razjarom u kojeg će doskora biti ugrađen i posljednji stupac povrata iskustva čovječnosti – Domovinski rat, nažalost, u razdoblju obnove razorenog a monolitnog društva, pobrkanih osjećaja neraščišćenih računa i pokrivanja plaštom ostvarene slobode.

Gnjev će biti velik, sve što je pretrpljeno akumulacijom i intervencijom 20. stoljeća u ljudsko biće, širit će se poput sepse baćene u njegovo lice neposvojive subjektivne istine. Kao vječiti slobodar i buntovnik, neće i ne želi ustuknuti pred društvom besperspektivnosti, osobnog i društvenog nezadovoljstva, širine zajedničke nesreće koja sa sobom ne nosi samo razočaranje nego i njemu uslojeno poniženje najviše razine zabranjene ljubavi, itinerar koji će svoj put „pronevjерom oblikâ” završiti u nesuživljenom idealu slobode čovjeka i njegove domicilne zajednice. Prosvjedni urluci će biti, nažalost, nezamijećeni, ali, nasreću, ehosonični, iz čega će izići nova velika Bilosnićeva djela.

Za poemu „Ogrlica” karakteristična je datacija nastanka. Napisana 1995. tiskana i objavljena je 2006. što pripisujemo upravo kazanom – odnosu povodnje napora autorstva i književno-kritičke apstinencije, bilo usko krugovaške ili

svekoliko društvene. Nakon krika i urlika, sad već kod Bilosnića rezignirano motrimo jauk, vapaj, ne toliko bolan i patetičan, koliko korelativan, koji će se opetovati još jednom u odanosti, pripadanju, uz nositosti, ljubavi, „ispjevanoj apoteozи vlastitoj zemlji kao svomu prirodnom, povijesnom i duhovnomu domu.”

Poema naglašava autorski kontroliranu neiscrpnu temu, kao i njegovo poznavanje sastavnica hrvatstva u nepristranosti povijesno-kulturnog i duhovno-religioznog smisla. Kroz nazočnost, koju će u ovoj poemi iskazati nepatvorenosću zanosa, prkosa i svevida, u svojoj domovini sklonit će se u najdublje sjene njene povijesti nižući relevantnost ogrlice ne u njezinoj ekstra perfekciji već u totalnom doživljaju materinstva kao temeljnog preduvjeta nastanka i opstanka ljudske vrste na zemlji.

Za 20. obljetnice stradanja, na tu će se maternalističku sliku Hrvatske u novoj poemi uslojiti „Vukovar”. Taj jauk neće biti samo književnog diskursa, već, prije svega, pragmatičkog, na granici nerazumijevanja veličine ljudskog zla počinjenog stanjem psihodramatske ruke u uvjetima tragedije neviđenih razmjera po grad i po čovjeka. Bilosnić će ispisati pakao kakvog nijedan od Danteovih krugova nije u stanju književno reflektirati iz svojih zvonkolikih udova. Ne samo po tematiki nego i karatnoj čistoći jezika, poema će se nastaviti na sva grandiozna djela koja u svijetu književnosti ostavljaju, ne neizbrisive, već do fosilizacije stjenovito utrte stihove svjedočenja.

U toj poemi autor nastavlja poetiku snažnog i optužujućega Krika, ali i duboko-tragičnu poetiku Križnoga puta. Njegovi stihovi ovdje doista sliče rafalima i pucnjevima što ruše sve pred sobom, brišu svaki trag čovječnosti. Vukovarska rana još je vruća, još iz nje kuja krv – krv izdaje nakon smaknuća. Ovo nije prigodničarska poema, ovo je doista Riječ koja optužuje da je Vukovar postao samo prigoda. Vukovar je na samom kraju 20. stoljeća doista posljednji vapaj civilizacije, stoga Bilosnić uspješno postavlja paralelu – Guernica – Varšavski geto – Auschwitz – Vukovar.

Poema „Vukovar” istinsko je svjedočanstvo povijesti i vremena koje nije znalo cijeniti žrtvu, iznijeti pouku iz pretrpljene patnje. U hrvatskoj književnosti ova poema zauzima mjesto podsjetnika na bol i strahote rata u onom smislu što u povijesti svjetske umjetnosti predstavlja Picassova „Guernica”. Naprosto optužba – svijetu, licemjerju, bijelim rukavicama koje nemaju snage očistiti nevinu ljudsku krv. Pouka je jasna, ona odzvanja posljednjim stihovima Bilosnićeve poeme – „Krist je u Vukovaru”, „naše je tijelo hostija / Aleluja / Aleluja”, iz krvi se izdigla svjetlost.

Poema je ispjevana u pet poglavljja: 1. Crni bikovi, 2. Vrijeme užarenih pot-

kova, 3. Pjesma metala, 4. U toj kovini nema čovjeka, 5. Tko su oni koji idu protiv tenkova.

Posljednjom poemom, koju će iste godine napisati, „Crno je crno”, istodobno zaključava stare prostore zla otvarajući se prema novim upitnostima paralelizma, komparativnosti dosegnutih granica tehničkog razvoja i mogućnosti njegova civilizacijskog podnošenja u uvjetima globalnih društava pa samim time i sukobljavanja s osobnošću kakvu poznaje samo božanska priroda čovjeka. Posluživši se krilaticom – „kad ti ne ide, uzmi crnu boju” – svoje je platno obojao sederovski-crno, razmatrajući moralnost društva kao upitnost boja ekspresivnosti u sadržaju nenaviknutom na suptilnost impresionističkog kista.

Ad hominem, možemo ponoviti navječito aktualnu definiciju Tomislava Mrijana Bilosnića: „Svjestan nacionalnog i kršćanskog u žiću svoga prostora, vizirajući svijet kao potrebu imalo ozbiljnijeg djela, i s ovom poemom širom je otvorio vrata vrednovanju cjeline. Pisana s ruba crnovinska snoviđenja u jednom posve autentičnom intimnom kutku Sredozemlja, doimljе se poput nevino suđene vatre na lomači svijeta.”

Je li svijet mali za tako velike poeme ili je za toliko još hladnije oružje, podražavajući toplinu absurdnosti iznutrice poeme? Odgovor na ovo pitanje krije se u aksiomatskom čitanju njene heraldike, samobitnosti simbola i draškanja semantike. I koliko god se ja trudio ne ponavlјati se, Bilosnić je uviјek korak naprijed, pišući o stvarima koje se ponavljaju i trajno će se javljati u liku malodobnog vukovarskog dječaka, tim krupnim očima zamagljena pogleda bez suza, tom svijetu čudesnosti zamaha krila, težine stvarnosti i slobode prvoga leta. Htio bi poletjeti, ali ne može. Ma koliko god se to činilo absurdnim, iz tih se očiju ne izlazi nesretan, već s pogledom uprtim u nebo, s nadom, dubokom kršćanskom milosti. Pjesnik koji tu sliku uspije opisati, velik je koliko i sama nesreća.

*

Iz tri razloga, prvog, kako se ne bih ponavljaо, drugog, jer o njoj nisam pisao, i trećeg, budući da dolazi *ad audiendum verbum* iz pred-domovinskog, parabolično se prebacujući u postratno razdoblje, oslanjam se na poemu *Čelo za metak*. Tog snažnog i dinamičnog Bilosnića, čovjeka i pjesnika punine života, njezina će iscrtkana linija podvojiti između *samoubojstva i krika*, između privida slobode i slobode rata. Majakovski će to izraziti ovako: „Mrzim sve ono gdje se smrt javlja i snuje! Obožavam život pa ma kakav bio.” Ovidijeva je to razdjelnica izgona, peobrazba u tamnu i nejasnu točku plaćanja svakoga mladenaštva. Na tom tragу je veza trojca i „baruta koji još miriše” – kobne

Lilijane, *ars amatorije*, umijeća ljubavi, kojim će Marijan braniti sebe i svoju „poeziju dugog trajanja, izgrađenu na svjetlu preobrazbu”, napućenu na „nepoznatog neprijatelja”.

Upravo to će animirati post-ratnog Bilosnića kao izrazitog predstavnika etiološkog pjesništva, pjesnika elegije čudesnosti *aleksandrijskih ljubavnika*, „Ovidijeve elegije iz progonstva”, ne toliko tugaljive, koliko istodobno polemičke. Duboko poznavanje ženstvenosti, senzualnosti žene i preko ljubavne strasti, što podosta kod njega naglašavam, srasti će u ovoj poemi s vlastitim iskustvom životne žestice, moguće čak i svjestan Lilit, babilonske *djeve uništenja*, „žene-iskušenika... ovijene zmijama-legendama”, koja, ovdje, doista simbolički, „zavodi i ubija muškarce koje sreće na raskrižjima.” A Ovidije, Majakovski, Lilijana, s čijim imenima signira poemu, sve su to raskrižja – *barut koji miriše* – i kao nagovještaj, i kao iščekivanje Dolazećeg. Utoliko je tu i različit, ekscentrik, svjesno antiestetičan, spram kasnijeg razdoblja *ponoćnih prijateljica krilatog kozoroga*, te „surov”, spram prirode *crno-crnog* i sirovih strasti *krika*.

Nas dvoje
ubogar-svjetlaci.
Ja – monah-brada
i monah-jeza.
Njen brešćić
buket lijera.
On – lako joj spušta
ključ,
što niz pojasa se objesio.

Doista, „Grijeh je ne vidjeti veliku pustoš koja tjera čovjeka da izmišlja stvari – uđe u njih i prođe, s jedne na drugu stranu.” – u Prologu će, kako bi poeziju svjesno stavio u funkciju slobode, harmonizirajući naslove sekcija „strahova” poeme (Prolog; Metak čovjek; Tromboni u venama; Maratonci; Ljilja, barut i ljubomora; Crvena čegrtuša; Kartice panike, svijet; Prihvativa soba; Završna pjesma). Naravno, spram integriteta samog djela, koje, „uz šamar javnom ukusu”, nastoji stvoriti potpuno novu poetiku, *majakovska* umiješanost stiha socijalne agitacije, traži i odgovor na vrijeme u kojem pjesnik piše. Na hvat od prozorskog stakla, udarne vijesti promjena već donose Bilosnićeve vlastite kovanice i dotad nepoznate metafore, kako bi odgovorio urbanom i „revolucionarnom” razdoblju federalivne hrvatske povijesti. Uostalom, nisu nepoznate njegove sposobnosti retoričkog pjesnika da se izravno obrati širini auditorija, a niti je, poput Vladimira, nesklon izraziti svoj „živac” spram pjesme mitinga.

Očito, u Majakovskom vidi možda prije sudruga nego uzora, scenski se upuštajući polako u uvodenje biblijskih motiva na zasadama postmodernih ideja. Oba su ljudi protesta, buntovni i dinamički prirođeni shvaćanju života, koliko su i inovatori, „ekstatičnog tona, eksplozivnog jezika”, u političkim prilikama zatvorenih sustava, neobični pjesnici. „Bogorodice, kmetski ti prilaze skakavci. Gonitelji ne sustaju, žrtve u smrt umakle ... Što može biti čudesnije od zbumjenosti! Od vjere ništa teže.” Dakle – 1984. je! „Oholi neboderi izdali su mogući red. Blebet-civilizacija zvoni. Naša zadovoljna braća raščetvorila svijet, križ i zvijezda.” Čitatelj je doista zbunjen na već prekoračenom pragu njegova postmodernizma: „Kada se sve smrači, kad radnici treće smjene upale strojeve, a žene razvežu kose, kad otpočne ples noćnih ruža – pišemo. Ispitujemo svoju raku, ruku, iz ilovače mjesimo novoga čovjeka. ... Spasi nas Bože jaganjčeve krvi, svake žrtve, i rajskog mira – na križu zaslужenog.”

Osobitost ove Bilosnićeve poeme doista svjesno razbjija tradicionalnu ritemičku strukturu stiha, poženjujući sve oko sebe što pepel sivila onomadnjice raspravnog smisla čini logikom poeme. I ovdje je zasjao taj skitalački, „zvjezdani jezik ruskih futurista”: „Postoje pjesnici zornjački i pjesnici sutonski, već prema svojoj боли, pod nepomičnim svodom zvijezda, već prema ljudskom redu. Daleko si me pozvao – visoko. Ugrabljen sam međ tisućama koji spavaju.” Da, doista je to bila nova škola, stihovi što, dakako, rađaju sve većom samoćom pjesnika, „živi pozajmljen”. Zato između halje i golog tijela taj sjevrsni džep, gdje samo ruka može povezati svjetove, „leći kao s mužem”, kao nova ljubav kojoj „već jačaju i noge”. Eklatantno će to povezati stih – „Ruke su nam stvorene za riječi, usne za udarce.”

Stvarnost agitacije već se duboko zarila u društvo, pa pjesnik ne propušta prigodu poentirati: „Ne znam, druže, u što se preobražavaju riječi dok ih izgovaram. Ali imam potrebu da ih otpravim, da te dotiču ... Ako posustanemo, ili, ako nas spriječe, već nas čekaju maratonci.” Kao „proleterski” pjesnik, „novca nema, a pjesme ne piše”, pa se zapravo ništa promijenilo nije. „Grobovi – domovi su svake domovine”, stoga će do kraja čekati da se pojavi taj „dan škriljevac” – „doći će bez omota – neposlovičan dan, bez ustanova i arhitekture.” Dočekao ga jest, ali se, nažalost, opet u njemu nije ostvario. Zateći će ga u stihu: „Ako ove riječi zaškripe, prije nego postanu osovina svijeta, one su samo gvožđarija koja čeka presu.” Zaistinu fenomenalan nagovještaj skorođ Domovinskog rata, ali i zbivanja nakon njega. I tu leži cijeli problem ove poeme: „jača je sumnja u ljubav od vjere u smrt.”

Od žanrovske ekliptike spjeva, ovdje ćemo sve naći osim zakašnjele drame. Zato govorim o paraboličnosti. Ako ju negdje u ovoj poemi treba tražiti,

onda je upravo ona taj simbolički futurizam koji će se prenijeti i stići sa stanjem Bušićevih proročanskih riječi mnogo kasnije. Drama se događa danas u Bilosnićevu srcu. Nije li to svojevrsna homilija kojom nismo danas u stanju objasniti pojedine sustave i procese, a nekmoli poruke Svetoga pisma? Ta ista drama danas pogađa sve ljude čista srca, siromašne, obespravljene, braniteljski obezglavljeni, i one s ponosom i one za njega izgubljene. Pjesnik je i danas stradanje, kao što je i stradanje vječna književna tema. Elitizacija na svim razinama društva, pa tako i u književnosti, danas više nije kriterij selektivnosti ponajboljih, nego strogih pravila igre pripadnosti. Inače, u suprotnom, izgoriš od vlastite šibice, mladosti koju si stavio u funkciju zrelih razloga hrvatske slobode, „kao nekad «mudra luda» ukazujući na korov i kukolj, ne osuđujući, ne prokazujući, nego gledajući kako iz njega izvući zdravo sjeme.. („Korov i kukolj” (kolumne), Zadar, 2017.). Baš tu će šibica dogorjeti: „Uostalom, što čovjek još može izgubiti ako kaže – «Car je gol». Gubi samo šutnjom i pognutom šijom. Gubi ono najbitnije – dostojanstvo. Dok i korov i kukolj cvjetaju ruku pod ruku.” To je pravi Bilosnić – proročanski. Proročanskima su se pokazale i *pariske* riječi! Spram svake ostvarene slobode stoji kukavičluk!

Na pravcu nisu problemski zadane dvije točke, polazište i ishodište, naš dolazak na svijet i silazak s njega, problematično je ono između, pravac, naši životi, Mondrianova polja boja opasana vertikalama i horizontalama križa. Zašto se ubijaju pjesnici, zašto svi oni koji ostvaruju slobodu? O tomu razmišljajte čitajući ove poeme još tople od njihove krvi, kojom kolaju Bilosnićeve riječi. Ni ljubav više nije ista. Iste su samo žrtve!

*

Danas najveći umovi svijeta astrofizike shvaćaju da, sve što idu prema slijnjem, to najsitnije, nevidljivo golom oku, nije ništa materijalno. E, tu je ideju Bilosnić ugradio u svoje pjesništvo, poglavito u posljednjem izdanju zbirke „*Što pjesama o tijelu*” (Zadar, 2017.), gdje doslovno atomizira prostor-vremensku postmodernost utemeljenu kod njega na tradiciji helenofilije. Na zemlji je to pustinja, a Bilosnić je davno shvatio kako najbolji stihovi dolaze iz njene dubine, danju užarene, noću pothladene. Pogledate li to lice preobraženo u pjesan, nikada ga nećete naći hladna. Iz te topline izvući će i svoje arkadijsko uvjerenje, shvatit će zašto je u pustinji sve okrenuto k religiji, razumjet će da u dubini pustinje ima života. Lijepo je imati ponoćnu vatru za prijatelja – autentičnost života bez premca u rukama pisca. Čitajući nanovo, poglavito one asocijalno destruktivne poeme, kao što su *Krik*, *Vukovar* i *Crno je crno*, dadu se lijepo zapaziti natruhe savjeta, ne onima koje je rat, već ljubav unesrećila,

ne onima koje je društvo jednoumlja, nego ljepota unakazila. Kasne oni što bi ugušili jedan raskošni pjesnički defile kroz hrvatsku recentnu književnost, kasno je: sve rođeno iz kore jajeta mora biti grijano, nužna je toplina majke, bila ona starica, bila domovina, zavičaj, iz tog će gnijezda izići bezbroj malih žutih *franjevskih* stvorenja, koji će izrasti u neku novu povijest pustinjske oluje.

U kritičke književne ispise nije ubičajeno unositi intimnost subjektivnog osjećaja, ne toliko prema samom djelu, koliko prema njegovu autoru. Međutim, riječ je o odabranim djelima što nikako ne može isključiti utjecaj kontrole dobrog poznavanja njegova karaktera nad općim vrednotama djela. U tom smislu, da bismo razumjeli Bilosnića, ponajprije onoga iz rane faze života, potom i onog sazrelog u patridnosti one jedine jabuke stabla, moramo krenuti u sasvim drugom smjeru. Zato su raskrižja bitna. On govori, naime, o onomu što uopće nije napisao, kazuje o onomu što u knjigama ne piše. On govori o paradoksu arabeske, u koju je pustinja ugradila život beduina, ne govori o sindromu materijalizma zapadne kulture, već o onomu što pustinja ne daje i u svojoj jednostavnosti ne može dati. On ne pjeva krunama optočenima dijamantima, već rudniku Afrike kojem su oduzeli vid i iskopali oči. On je trubadur, pjeva „kraću, živahnu, ukrasnim tonovima protkanu kompoziciju s kapicioznom igrom tonova”. Njegova spjeva nije u kazaljkama sata, njegova je poema nestvarno vrijeme. Ništa od toga ne piše, kad drugi, treći, četvrti, bilo koji put čitate *krikove, vukovare, crnine* modernih društava, nositelja tobognih futurizama, zajednica napretka, koje nas suicidno vode u doba pametnih telefona. Majakovski zacijelo nije mislio na Čovječanstvo koje se ne razara bolestima, već *virusima*. U pustinjama, iz kojih Bilosnić crpi *blago nijansirane arapsko-trubadurske tonike*, to svakako ne piše. Ne govori o pokvarenosti društva, ali će razarati pustinju, čovjeku u čovjeku, otkrivajući njegovo pravo lice u pogromu neviđenih razmjera s kraja 20. stoljeća. On ne kazuje o sudištu, Justiciji koja potkrada na vagi, zabija mačeve u leđa svoje djece, on piše o sudu pustinje, koja mirno čeka, iščekuju sudbinu presude. On zapravo pjeva o *čelu za metak* kao budućnosti, kao ispijenom otrovu, razumjeli mi to ili ne. Ne pjeva o licemjerstvu moćnih država, niti kvantu moćnika, pjeva o drskosti pustinje da nam još uvijek uopće ostavlja mogućnost njegove procjene.

Ove poeme posvećene su svima koji su znali da *to nije način (i drugima ga ne preporučuju), ali nisu imali izlaza*. Šteta je napuštati ovaj svijet zbog totalitarizma i kapitalizma, a odlazi se uglavnom zbog njih. Dok pustinje vode svoje ljubavne igre priklona i naizusti.

Igor Šipić, 4. veljače 2018.

Quest For The Lost Sea

author – Martin Chlupáč / 2005-11-12

Troy Found Anew

The ancient city of Troy has been discovered several times already. It lies in Turkey, also in Britain, even in Finland... We came across an unknown work of a deceased amateur scientist who developed a theory (based on convincing arguments) that turns on its head the traditional explanation of Europe's oldest written history.

The author says, for example, that the Argonauts stole the Golden Fleece in Romania, Ovid spent his exile in Serbia, Troy was in the mountains of Romania and Ulysses lost his boat and his loot on the Danube. All this happened around a huge freshwater sea covering most of what is now Hungary. The sea dried up at the end of that ancient era and the world soon forgot about it. Well, at least the Pannon Sea seems to be a fact. Is the rest of the story real as well? That's what I would like to know.

I am a TV director, not a scientist. I know for sure this is the sort of thing that promises an interesting movie. Erich von Däniken became famous with much less plausible theories. So I offer the basic arguments of the author. I intend to shoot a TV series about it in the future and I would welcome any contribution.

Quest For The Lost Sea treatment for a six-part TV series

This series is based on a hundred-page work of Jaroslav Sedláček, an amateur scientist from Hradec Králové, Czech Republic (†1993). He devoted his life to the study of the oldest written history of ancient Europe and provided a new and provocative explanation of many key events in the history of ancient Greece and Rome. We will set out on a journey to the past in the footsteps of heroes, which about thirty or thirty-five centuries ago were laying claim to immortality by slaughtering, ransacking, kidnapping beautiful women and by lying about their own bravery.

Part 1 – Forgotten Sea

Excavations in modern Hungary, Slovakia, South Moravia, Romania and Serbia reveal an interesting fact: iron-age hunters did not leave any traces in the lowlands. They always lived on hillocks and, in each period of history, at exactly the same elevation. The older excavations are higher than the newer ones, everywhere. It is as if the mammoth hunters had a giant spirit level. And, in fact, they did – **they lived on the coastline of a gigantic freshwater sea – now known as the Pannon Sea**. Among other things, they lived by fishing – even in places where there are no signs of fish today. This sea gradually dried up until, a few centuries before Christ, it disappeared for good. The Danube eroded its rocky banks and the effect was as if a gigantic bath plug had been pulled out. The entire Pannonian lowland dried up – in places changed almost to a desert. This is how the Hungarian flatland, known as the ‘puszta’, came into existence. All that remains of this gigantic *okéan*, as the Greeks called it, is today’s Lake Balaton.

Historically, this sea covered half of Hungary and part of Romania. **After a few centuries nobody knew where the sea that had previously been known as “the North Sea”, “the Atlantic Ocean” and as “Pontos Euxinus” was.** Historians’ conception started being based on the belief that the map of Europe has been the same as far back as mankind can remember.

Part 2 – Darius in the Balkans

Let us start with a story, which is important only for its exact description of the world five centuries before Christ – when this sea was almost dried up. It concerns Herodotus’s description of the expedition of the Persian king Darius against the Scythians. As historians now tell us, when Darius wanted to wage war on the Scythians, he gathered an army, in Persia, of seven hundred thousand soldiers on horse and foot and set out for the Ukraine. He crossed the Bosphorus on a floating bridge, built by the Greeks from Asia Minor, and turned north. He sent builders ahead by sea to build for him another floating bridge over the Danube. After he crossed it, he ordered his men to guard the bridge for sixty days, awaiting his return. He gave them a belt with sixty knots. Each day one knot was untied. Then he turned east with the army to the river Tanais, or what is now known as the river Don. After crossing the Don, into the land of the Sauromats, he travelled north to the land of Budas. There, he burned down their wooden town.

From there he traveled east across the river Volga to the land of the Thyssagets and then to the Ural mountains. Throughout the entire journey, the Scythians avoided the fight. They demolished wells and drove away their cattle until they wore out the Persians. Darius turned back and traveled west to the areas inhabited by the Melanchlains, the Androfags and the Neurus peoples, through Scythia to the bridge over the Danube – he was late by only a few days and the bridge still stood. From there, he continued on to the Dardanelles.

This is what history would have us believe. Yet it is difficult to imagine infantry marching through a barren land, constantly battling natives, fully occupied in constructing fortifications and razing towns, yet covering a distance of about two thousand miles in 68 days. Moreover, it is even more difficult to imagine how they negotiated rivers over a mile wide without a bridge, without boats, and without wood to build them. Furthermore, in the description, there are many rivers that we cannot find on the map, try as we might. Other rivers flow in the opposite direction.

Sedláček sees things differently. He believes Herodotus had accurate information and that, indeed, many of the local names and the river names have been preserved in some form to this day. Darius crossed the Danube at Turnu

Severin. He turned north, crossed the river Tanais – that is the river Tisza, a brook, compared to the river Don, at the land of Budas – near Budapest. He burned down the wooden town, then turned east to the land of the Thyssagets – the inhabitants of the Tisza region and then to Neurus. Even now the cities have the same names: Nyíregyháza, Nyírbátor, Nyírszölös etc. The rivers that he crossed correspond in number, direction of flow and even name with rivers that still exist today. (The river Gerros is today's Körös, Borysthenés is Berettyó, Oaros is Arieš etc.)

Arriving back at Turnu Severin his route is clear. Everything corresponds; distances, number of days' marching, directions, mountains, lowlands, local names. It seems that Sedláček elaborated Darius's itinerary precisely. Why? Mainly, because he wanted to identify exactly the places where individual peoples in the Balkans and Pannonia used to live. This information will be useful later on in the series, as it provides a basic orientation of the Balkan region, where we intend to show that these stories should be relocated. This also proves that the Scythians did not live in the Ukraine, as is generally accepted. **Greeks and Persians regarded this territory as Asia.** So Metternich's famous bon mot that "Asia begins in Vienna on Landstrasse" is not so far from the truth. Actually the most interesting implication is that all of us who live on the left bank of the Danube live in Asia – without knowing it.

Part 3 – Argonauts

The ancient Greeks, the founders of European culture, glossed over their pillaging and plundering with tales of heroism and adventure. One of these myths is the story of Jason's journey on the Argo to mythical Colchis, for the Golden Fleece.

What is the Golden Fleece? Hardly a remnant of a golden ram, as the myth says. There could be two explanations: sheepskin used to separate out gold particles from sand, etc. in a washing process or veins of natural gold. Both indicate that Colchis must have been rich in gold. Jason did not succeed in buying it or obtaining it for tasks he performed in the service of King Aietus – killing dragons, giants etc. He simply stole it and took the king's daughter Medea with him as a lover or a hostage.

Historical science places Colchis in the foothills of the Caucasus. But there are no deposits of gold in that area. On the other side of the Caucasus, however, in Romania, gold has been present until recent times. Sedláček explains the word 'Colchis' as 'a mountainous land' and 'Colchidians' as, simply, 'highlanders'. This is feasible, as in Romania gold is mined in the mountains.

According to another myth, the kidnapping of Medea, along with three other

women, was allegedly the cause of the Trojan War. Diodor wrote that Medea took Jason to the place where the Taurus were guarding the Golden Fleece and spoke to them in their language. However, the Taurus did not live in the Caucasus, but in Scythia. And Scythians, as we mentioned in the previous chapter, lived in Hungary and Romania. Colchis, then, was located on the east coast of the Carpathian Sea (Pannon Sea).

After the theft and the kidnapping, the people of Colchis knew that the Greeks would be looking for the shortest route home. So they cut across the straits around the Peuke island (today's mount Zagajičko Brdo – for simplicity I present only conclusions, not the whole process; we will use a map of the Carpathian Sea and raise the water level about 90 meters above the sea level, as it corresponds to the time of the story) and seized the estuary of the river Ister – Danube. Which made the return of the Greeks impossible. The Argonauts – with absolutely no way out – turned back and fled by sea to the north. In the end they sailed into the river Rhodan. Which river is that? The correct pronunciation of “rh” is “hr” in Ancient Greek. Therefore the river’s name was Hrodan. And after a longer search, we discover that the current name of the river is Hornád. The Argonauts, according to the myth, paddled against the flow as far as its spring – in east Slovakia. There they got the boat over the water divide and by another river they reached the Baltic. Travelling along the European coast – according to the myth, along the land of the Celts – they finally got back to Greece. It is reported that they brought amber with them – and that is to be found in the Baltic.

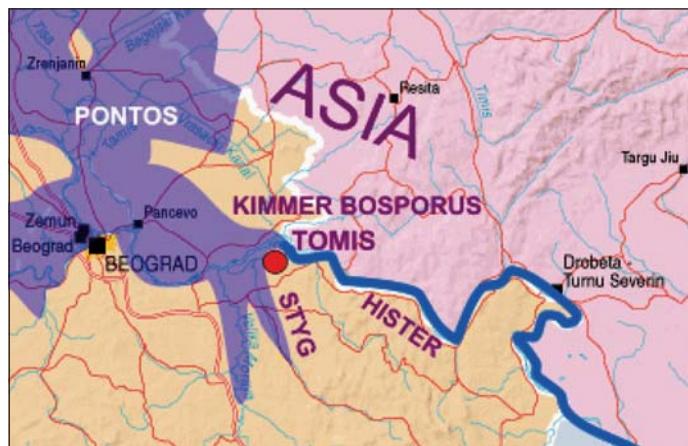
Part 4 – Ovid in Exile

Publius Ovid Naso, the Roman lyrical poet, left for exile in the 8 A.D. The rest of his life he lived unhappily in the village of Tomis on the shore of the Pontos Sea. This name has been settled on – historical science identified Pontos as the Black Sea and Tomis as Romanian Constanca. Ovid even has a monument there. However, he was never there.

The exact and reliable sources of information are his poems and letters to his friends. He writes, for example that he is among Scythians and Gets. He often complains about the sea freezing over every winter and people walking or riding on the frozen surface. The Black Sea is known to have been frozen solid only twice. So it cannot be Pontos. “It is similar to the bog or marsh, this lazy sea.” For sure we know from the graph, how the water level of the Carpathian Sea decreased. At the break of the era the sea was almost dried up. The sea in Constanca is neither dried up nor “lazy” nor muddy. Ovid writes, that he lives in such a place where the estuary of the Hister – that is the Danube – is located.

The Danube does not flow into the sea in Constanca. Ovid writes that the sea is sweet – freshwater. He describes his journey to Pont as crossing the “Haimos covered with clouds”. Haimos is the Bulgarian mountain range of Stara planina. But on the way to Constanca these mountains are small hills. On the way to the midlands, however, there are mountains over 2000 meters. And so on and so on. Herodotus writes that in the Scythian land it freezes for 8 months of the year and the sea freezes, as well as the whole Kimmer Bosporus. Kimmer Bosporus is the estuary of the Danube.

“From the Kimmers town it is 2500 steps across the straits. This width thus divides Europe from Asia and was measured by walking on the frozen straits” (Plinius). **Yes, the left side of the Danube was considered to be Asia.** Let us recollect Darius, who controlled Asia and that’s why he set out for a war against the Scythians, to control it all.

If Ovid writes that he is “washed ashore on the bank of the Styg”, the search is simple. **EVEN** on today’s maps there is a valley, through which flows the last tributary of the Danube before Kimmer Bosporus, and this valley is named Stig. Here the “Black Sea” or also Hades, the underworld, was located.

So it appears that the town of Tomis, where Ovid spent the rest of his life, is located on the other bank, opposite the town of Stara Palanka. **There are ruins of the Serbian castle “Ram” and next to it there are the remains of Roman fortifications. Probably this is the place where the sculpture from Constanca belongs.**

“Surface beaten for the first time with Jason’s paddle, Scenery, where is always the crucial enemy and snow...”

Part 5 – Troy – Discovered for the Second Time

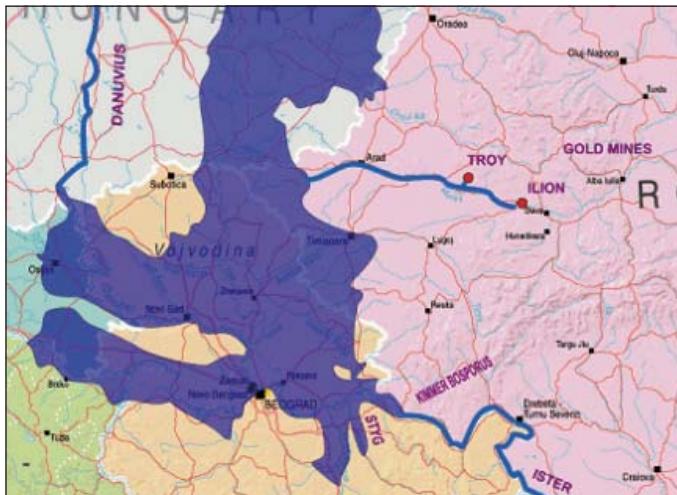
Finding Troy has been the historian’s greatest challenge. What the German businessman Schliemann excavated is presented in textbooks as Troy. But it cannot be Troy for several reasons.

The cause of the Trojan War was allegedly the kidnapping of a few women. It is hard to believe that in the times, where kidnapping of women was a common thing, men from all over Greece would go on such a bloody adventure for this reason. The real reason undoubtedly was the fact that Jason found out that the area surrounding Troy is very rich in gold and the Greeks set out to seize this gold. What are the golden fields like in Asia Minor? There are none.

The second reason was that the so called “sea peoples” increasingly threatened the territory controlled by the Greeks. So the Greeks set out to settle the score with them. **The list of peoples that fought on the side of Troy is practically the same as the list of sea peoples. If we locate these peoples on a map, using information from different sources, such as the expedition of Darius against the Scythians, we find that they are almost without exception the peoples that lived in the territory of Bulgaria, Romania and Yugoslavia, but not Turkey.** If we can believe the ancient historians, the City of Troy simply was not in Turkey. Schliemann probably excavated a town, which the sea peoples once or even twice devastated on their raids, which were the cause and then the result of the Trojan War.

According to Homer, Troy has two names: Troy and Ilion. So either it was one town with two concurrently used names – which does not make much sense – or there were two different towns close to each other. Now, let us try to use modern technology instead of ancient historians. Let us use detailed navigation software for searching for places on the map and let us assign it the task of finding on the world map two towns similar to the names Troy and Ilion and moreover close to each other. If we enter only the first three letters – “Tro” and “Ili” – geographical names are changed particularly by endings, we will get a surprise result. **In central Romania, in the river basin of the river Mures, which used to flow into the Carpathian Sea, two towns named Ilia and Troas lie at a distance of 40 km from each other. The closest gold field is again 40 km from the town of Ilia.** It looks as if we have hit the bull’s eye.

Troy was a “steep nest”. Troas lies in steeply rising hills. A mountain stream or a brook should flow nearby. This also corresponds. During the shooting we can search for warm and cold headsprings, which helped Schliemann to deter-

mine Troy. But in a different place, Homer describes the scenery as flat. Ilia is situated on flat land. And of course we have another ten items proving our case, which are mainly based on sailing on the Carpathian Sea, names of peoples, places – etc. All these support our hypothesis. Such an accurate place, which seems to have been given by the names of the two cities, cannot be found in old records. Further investigation can only be continued with a pickaxe...

Part 6 – The Inglorious Return

During the war itself, disputes among the Greek leaders, most commonly between Ulysses and Achilles, used to appear more and more frequently. After the conquest of both towns the conflicts grew sharper and led to the total disintegration of the united army and probably individual groups were prowling the area. Ulysses, as the most greedy of them, changed his mind on his way back and returned to pillage further on the shore of Pont. This turned out to be his fatal mistake. Step by step he lost his boats and even his loot. A similar fate was met by others, for example, by Achilles and Agamemnon, the return of the Greeks from the war was inglorious.

We all remember from school the nonsense of how Ulysses's return used to be explained. The hero sails to Turkey, then to the Ukraine, to Sicily, to North Africa, to Byzantium, then to Italy; the more venturesome authors sent him even to the Azores. Nobody would sail from Turkey to Greece in this way.

However, if we consider Troy being in western Romania and the return by boat having to be made across the Carpathian Sea and then through the Dan-

ube to the Black Sea, Ulysses's return makes sense. Let us have a look what it probably looked like. The guide is the river, which can assure us that all the stories must have happened on the river or in its vicinity. Strabon and others explain that when Homer speaks about a river, he means the sea, with its ebb and flow. But he did indeed mean the river.

The witch Circe described to Ulysses a course of sailing down the Danube, because it had not been known to the Greeks then. The Danube probably was not – for example due to Iron gates and other places – navigable for boats upstream. The question is how the expedition arrived from Greece to Troy, but Homer does not describe this. The Odyssey supports the theory that navigability was not so great downstream either.

Just briefly:

First the Sirens – these might have a connection with the river Sirinia, the side tributary of the Danube.

Rock reefs Plankts – a 40-km stretch of the Danube, that is lined with rocks 500-m high.

The horrible, cave-dwelling Scylla – in the narrow pass named Kazan, there is a rock, called Sukar, where there is a gigantic cave above today's water level. Nearby, Charybdis gulps in and sprays water. In the period about which we are speaking, the river in this place was well over 50 meters deep, with a very strong current, so huge eddies were formed – proof of this can be seen in the huge holes in the rocks, created by water erosion.

Thrinakia island – the river Černá (Black), the side tributary of the Danube, in Greek the translation may be – Thrinakia.

The strong wind broke the mast – the mountains must have given way to an open area, where the wind could blow this strongly – this happens at Turnu Severin. Ulysses's boat foundered at Charybdis – the second Charybdis is today's Iron Gate where there are still gigantic eddies.

Method

First, we will briefly present the original story as described, for instance, by Homer.

Next a broadly accepted scientific explanation will follow – given either by a **presenter** or by scientists.

Only then can we begin our story, our version of events. Thus, there will be a constant conflict of views – and the viewer will always get all the necessary information so that he could appreciate our approach.

With the help of a presenter, we will use real evidence in actual locations to visualize our story.

The presenter will paddle a boat down the Danube, he will sit on the rock as Ovid did, trudge up the hill to the city of Troy, he will try to pull the boat over the water divide as the Argonauts once did in East Slovakia. He will drive a 4 x 4, with a rubber dinghy on the roof and the whole event will be seen as an expedition to the European past.

Among other things, this will allow us to overcome the absence of visual material for some parts of the story. Sometimes it will add a humorous element, it will allow non-formal contact with local inhabitants, etc. But it will always serve to enhance the underlying, serious commentary of historical, archaeological, linguistic, hydrologic and geographic facts and hypotheses, as well as absurdities that do exist.

To a large extent we will use **computer animation** – for the adjustment of maps and topographical models; modern buildings will be removed, for example, areas of land flooded with water or covered with soldiers, ancient buildings added where they would have existed, and so forth...

Our goal is to illustrate Sedláček's vision – not to search for an objective truth. Erich von Däniken also became the target of mockery by many scientists and yet it was he who showed us all that historical truth may well stand on legs of clay and that imagination plays an important role. Our story is probably of this kind. If it turns out to be true then so much the better. If not, it does not matter. Troy found by Schliemann is no more real than our Troy – since up to now there has been no real proof that it is Troy that Schliemann found.

Martin Chlupáč

Jantarski put baštine

(dojmovi s posjete Koljnofu – Mađarska)

Pišući dajem komad duše uz bezgraničnu ljubav, te u tom sebedarju postajem bogata jer za uzvrat kroz pisano riječ i gostovanjima u novim mjestima i krajevima upoznajem divne ljude i prekrasne domaćine. Tako svaki put posijem sjeme svoga srca na novo mjesto i poželim da posijani susreti povezanosti rastu dok god imam dara i srca za stvaranje.

Ali ono što sam doživjela u Mađarskoj, kod naših dragih gradićanskih Hrvata više je nego susret. Mogu to nazvati i otkrićem ili spoznajom, ali u svakom slučaju obogatili su moj život, proširili vidike i posramili mnoge koji o ovim divnim čuvarima kulturne baštine ništa ili premalo znaju.

Godina je tek počela, a meni kao da je u naručje dala pet stoljeća, baš koliko Hrvati na ovom području Mađarske čuvaju svoj jezik, tradiciju i kulturu. Takav dar dobila sam od domaćina gospodina Franje Pajrića koji mi je pomogao rekonstruirati dijelove povijesti i pronaći one crne rupe koje su povijesni prevrtljivci režirali u osobne interese. Njegova energija prštala je i utrkivala se s vremenom jer smo u kratko htjeli dotaći se svega važnog, svega vrijednoga, svega značajnoga, a toga svega je doista mnogo. I ostala sam zatečena kako sam malo znala o baštinicima jedne od najstariji europskih kultura, o sličnostima i povezanostima u hrvatskom i mađarskom jeziciku, o lažnoj slici koju je uokvirio Beč, pohodima kroz Panoniju, meridijanima i paralelama koji ne samo da povezuju svetište u Sinju i Koljnofu, nego i Kiseljak dovode ravno u najnoviju ulicu Koljnofa, kao i o svim drugim nazivim mesta koji imaju svoju priču jer svaki naziv ima i svoju formu značenja funkcionalnosti.

Poželjeh prastarim klinastim pismom, koje mi je divno prezentirao gospodin Franjo Pajrić, pismom mnogo starijim od glagoljice, napisati da sam beskrajno zahvalna na prilici mog posjeta Koljnofu, Petrovom selu, Šopronu i drugim mjestima i selima u kojima žive Hrvati u Mađarskoj. Dvojezične ploče probudile su mi želju za učenjem mađarskog jezika iz samog poštovanja prema uređenosti društva i suživotu brojnih naroda koji ovdje žive.

Na dvojezičnoj ploči Koljnof iznad piše Kopháza, kao što i na nedalekog

grada Šoprona piše mađarski Sopron, meni dolaskom nije odavalo mnogo ali nakon obilaska, otvaranja škrinja i riznica blaga koji čuvaju u svojim širokim ulicama i širokim srcima, koji me neodoljivo podsjećaju na Slavoniju, okitila sam se prekrasnim biserima onoga iskonskog blaga, kojeg najbolje čuvaju baš oni svjesni kako iščezava. Otud naziv Memorijalni hrvatski kulturni centar kako zovu novoizgrađeni kompleks gdje smo se smjestili, jer kako je objasnio domaćin „Jednom kada nas i ne bude neka ostane trajni spomen da su tu živjeli Hrvati“. Te riječi urezaše mi se u srce poput rezbarije na drvenim poklopcima vinskih bačvi a na kojim su oslikane povjesnice i poveznice s matičnom domovinom smještene u muzejskoj kućici unutar kompleksa. Prvo što sam pomislila što mogu ja učiniti da to jednom skoro ne dođe, kako da sačuvamo kulturnu baštinu koju časte kroz svoja kulturno umjetnička društva, zajednice, samoprave, glazbene grupe i sve oblike organiziranja i djelovanja kao bi opstati i ostali to što jesu, Hrvati. Slijedeća pomisao je koliko Republika Hrvatska čini u istim nastojanjima. Kao da gledam kako prekrasni cvijet koji nas oduševljava vapi za kapi vode jer suša samo što nije uvela njegovu ljepotu.

Asimilacija, demografska slika, nedostatak nastavnog kadra i duhovnih vođa trajno narušavaju sliku idiličnosti života hrvatske manjine u Mađarskoj i ostavljaju posljedice, koje možda za petnaestak godina biti će teško popraviti. Treba djelovati odmah i tek sada razumijem energičnost domaćina koji mi je želio sve objasniti kao i ostalim gostima koji dođu u Koljnof sa namjerom da staviti pečete ljubavi svom narodu.

Prije nego smo se pozdravili svratismo u Rupu od zdravlja na kuhanu vino, ispod Šopronskog trga u podrumima koji su me vratili u neku daleku prošlost, da bi mogla nastaviti dalje u budućnosti. Okrjepljena u tom svježem zimskom danu krenuh dalje starim jantarskim putem s natovarenim srce neizmjernog bogatstva kojeg vraćam u Mostar sa željom da kroz pisani riječ vezem dragulje o svom narodu u lijepoj Mađarskoj.

Samosvesnost mojih prijatelja iz Koljnofa obvezala me da iščitam sve divine knjige koje sam donijela sa sobom u želji da ih potpuno upoznam i dalje raznosim dobru riječ o njima.

A ovo je pričica koju tek počinjem pisati i želim da taj rad neprekidno traže. Hvala vam dragi prijatelji na gostoprимstvu i svemu što činite u ovih pet stoljeća.

*Anita Martinac
Koljnof, 26. i 27. siječanj 2018.*

Hrvatska banovina

ORKANOVA PRIČA

9. srpnja 2010.

Kroz život uglavnom pamtimo one dane kada nam se nešto posebno dogodi ili pak dobijemo na dar nešto jako lijepo, osobito kad je od posebne nematerijalne važnosti. Jedan od takvih dana upravo je bilo 9. srpnja 2010. godine, ne samo meni nego i mojim dragim priateljima Andelku Mijatoviću, Jakovu Radovčiću, Marijanu Bušiću, Nikoli Mijatoviću i Zdravku Vladanoviću.¹ Da, upravo tako, svi smo skupa dobili na dar pregršt doživljaja koje ćemo položiti i trajno čuvati u zbirci naših najdražih uspomena!

Sudbina je htjela da se dio naprijed spomenutih, svega tjedan dana prije, sasvim slučajno susretnu sa hrvatskim braniteljem iz Domovinskog rata, poslijeratnim istraživačem i filmskim producentom, pukovnikom Ivicom Pandžom – Orkanom upravo ispred velebnog secesijskog zdanja na zagrebačkom Marulićevom trgu u kojem je smješten Hrvatski državni arhiv i Hrvatski centar za istraživanje Domovinskog rata. Pravo mjesto za pravi razgovor na odavno zadano termu koja uvelike određuje našu životnu sadašnjost i preostalu budućnost. Nije proteklo puno vremena u razgovoru i dogovor je već pao. Zdravko Vladanović i Ivica Pandža – Orkan dogovorili su izradu plana putovanja koje će se provesti u sklopu Udruge zagrebačkih Poljičana „Sveti Jure”, Udruge koja u Zagrebu okuplja ne samo Poljičane nego i poštovatelje te drevne poljičke povijesne, kulturne i duhovne baštine. Kao cilj prostorno je određena Banovina odnosno širi prostor Sisačko – moslavačke županije sa zadaćom po-

¹ Dr. Andelko Mijatović, povjesničar i autor mnogih knjiga iz novije i starije hrvatske povijesti; mr. Jakov Radovčić, paleontolog - autor konceptcije Muzeja krapinskih neandertalaca te mnogih popularno znanstvenih televizijskih i radijskih emisija u zemlji i inozemstvu; Marijan Bušić, urednik i producent velikoga broja dokumentarnih emisija na HTV-u; prof. dr. Nikola Mijatović, sveučilišni profesor na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu; Zdravko Vladanović, dipl. pravnik – hrvatski branitelj iz Diomovinskog rata u činu brigadira, aktivni član mnogih udruga i nevladinih organizacija.

bliže upoznati povijesno – kulturne znamenitosti iz prastarih vremena, preko hrvatskog srednjovjekovlja do najnovije hrvatske povijesti i Domovinskog rata. Zahvaljujući činjenici što su organizaciju preuzeli hrvatski ratnici, od kojih jedan brigadir a drugi pukovnik, pripreme su urodile plodom. Kad se iznimnom zalaganju Orkana dodaju službena razumijevanja gospođe Marine Lovrić–Merzel, županice Sisačko – moslavačke županije kao i gospodina Željka Kardaša, predsjednika županijske Skupštine onda je puni uspjeh zajamčen. Iako smo sva šestorica imali zaduženja, ipak su glavnu riječ vodili pukovnik Ivica Panža – Orkan (obrada novije hrvatske povijesti i Domovinskog rata) dr. Andelko Mijatović (obrada hrvatskog srednjovjekovlja) i Jakov Radovčić (antropološka, palentološka i geološka obrada)

Toga 9. srpnja točno u zakazano vrijeme u 07,30 sati na dogovorenom mjestu u ranojutarnjoj sjeni stabala ispred Hrvatskog državnog arhiva čekao nas, vojnički precizan, Orkan. Iako to nije bilo osobito rano, ipak nismo bili posve spremni na „oštar tempo iz prve” kojega je Orkan nametnuo. S kratkim protekom vremena prihvatali smo našu sudbinu u kojoj dominira brza vožnja i vehementni govor o društvenim i političkim prilikama koje su na Banovini snašle Orkana i njegovo ratno društvo okupljeno oko Hrvatske stranke prava. Ni jutarnja gužva na cesti prema Sisku nije ga ometala u čestom okretanju i podizanju ruke sa volana kako bi nam što vjernije približio detalje svoje priče. Ponudio sam zamjenu u vožnji, no nije se dao, i tako mi je izmakao moj prvi pokušaj u namjeri da okušam taj fino klimatizirani državni Peugeot.

Dr. Andelko Mijatović nam skreće pozornost na činjenicu da se upravo tim dijelom puta, tu nadomak Siska, u proljeće 1945. godine kretala kolona zaro-bljenika Jugoslavenske armije, pripadnika poražene vojske NDH i civila čija sudbina i dan danas nije ni približno istražena. Kao da ta olovno teška vremena još nisu dirnula dno savjesti onih koji bi mogli i morali progovoriti i time olakšati dušu kako sebi i obiteljima stradalih tako i hrvatskom društvu u cijelini. Dok to slušamo, svakom se od nas u glavi stvaraju predodžbe iz toga vremena, koje iz sata u sat dobivaju novu specifičnu težinu. Primjećujemo da je Orkan još i povećao brzinu kretanja vozila, pa da – prisjetih se, protokolom utvrđeno vrijeme početka službenog prijema u županijskoj upravi gotovo je tu, za koju minutu.

PRIJAM U ŽUPANIJI

U prostorijama županijske uprave u Sisku upriličen je službeni prijem koji zasljužuje sve pohvale. Predsjednik županijskoga Skupštine Željko Kardaš, tako-

đer proslavljeni ratnik i bojnik Hrvatske vojske, u podužem izlaganju upoznaje nas sa stanjem u županiji, problemima i perspektivama. Približio nam je i sliku županije u Domovinskom ratu i to kao njegov aktivni sudionik. Kao pravi i iskreni domaćin iskazuje veliko zadovoljstvo našim dolaskom i željom da bolje upoznamo Sisačko – moslavačku županiju, osobito njenu povijest, kulturne znamenitosti i prirodne ljepote.

*Nikola i Andelko Mijatović, Ivica Pandža – Orkan, Željko Kardaš, Zdravko Vladanović,
Sanja Klarić, Jakov Radovčić i Marijan Bušić*

Zamjenik županice gospodin Andrija Rudić približio nam je stanje gospodarstva na prostoru županije, općepoznate gospodarske poteškoće kao i mogućnosti za njegov oporavak i razvoj. Našu skupinu, u kratkim crtama, ponasob je predstavio Zdravko Vladanović pri čemu je istakao činjenicu da je ovo putovanje prije svega u funkciji istraživanja povjesne istine te doprinosa izgradnji društvenog mira za kojeg vjeruje da se može ostvariti samo na podlozi toliko važnog zagovora prava i pravde kao univerzalnih društvenih vrijednosti. Ove izgovorene misli dolazit će do potpunog izražaja kako će dan odmicati, a spoznaje, posebice one paradoksalne, izbijati u prvi plan. Pored zahvale Orkanu na svemu što je učinio da se ovo studijsko putovanje ostvari, Zdravko se sa sjetom prisjeća generala Janka Bobetka, tog velikog čovjeka iz ovoga kraja, kojega je upoznao 1992. na Južnom bojištu u Dubrovniku i s kojim je surađivao i prijateljevao sve do časa njegove smrti. Na samom kraju, u naše ime, domaćinima se zahvalio na lijepom prijemu stilom zadovoljnoga gosta.

NEPOKORENA SUNJA

Iz Siska smo krenuli prema Sunji, gradiću koji će ostati upisan velimim slovima na ploči zaslужnih mjesta iz Domovinskoga rata, svojoj junačkoj obrani u uvjetima gotovo potpunog okruženja. Orkan se s velikim poštovanjem prisjeća junaka iz Sunje, mrtvih i živih, poznatih i nepoznatih, zaslужnih ili manje zaslужnih. Prisjeća se zapovjednika Peše, Praljka, pjesnika Svena Lasta i drugih. Obilazeći središte mjesta dočarao nam je uvjete u kojima se organizirala obrana, i sam bio jedan od zapovjednika, pokazavši nam i mjesta svojih ranjavanja. Napomenuo je da na tijelu ima 2 metra „punata”, tih znakova koji ga svaki dan podsjećaju na dane ponosa i slave! I sam ponukan jednim detaljem, ispričao sam anegdotu koju sam čuo od Žarka Peše. Negdje u jesen 1991. godine, obilazeći bojišnicu, u Sunju je došao zapovjednik Operativne grupe Posavina Rudi Stipčić, današnji general Hrvatske vojske. Upitao je Žarka gdje mu se nalaze pričuvne crte obrane. Žarko kao policajac i nije baš poznavao vojnu organizaciju i pojmove pa se snašao, rekavši: *Gospodine, mi ovdje provodimo američki način obrane.* Stipčić je na to odgovorio pomalo začuđen: *A tako, onda u redu zapovjedniče...* Ispalo je dobro, nebitno tko je što razumio!

Orkan je naglasio koliku je važnost imala obrana Sunje, kako za Sisak tako i za ukupnu obranu Hrvatske. I nastavio voziti cestom prema Hrvatskoj Dubici, zastajući na više mjesta gdje se nalaze spomen ploče sa popisima ubijenih hrvatskih branitelja i civila.

BAĆIN – JEDNO OD NAJVJEĆIH STRATIŠTA NEVINIH HRVATSKIH CIVILA

Dolazak na rijeku Unu mora ostati u sijećanju, jednostavno te slike nije moguće nikada zaboraviti. Ljepota koju pruža zeleno-plava boja rijeke u krajoliku bogate vegetacije, u današnje se doba rijetko može vidjeti. Tek se ovdje možemo prisjetiti, bolje reći podsjetiti, kako je nekada zemlja izgledala. No taj dojam treba ostaviti za neku drugu priču.

Orkan je zaustavio vozilo na cesti prema Hrvatskoj Kostajnici. Baćin. Sa lijeve strane je spomenik, prepoznatljivi crni kameni spomenik sa izrezanom stiliziranom golubicom kakvih danas u Hrvatskoj ima na svim mjestima masovnih stradanja u Domovinskom ratu. Na Orkanovom licu prepoznamjer grč, priča nastavak svoje *Orkanove priče*, priča što se ovdje deslio 1991. Ne primje-

ćujem ni trunka mržnje, ničega što sa ponosom ne bi istakao kod toga junaka. Prisjetio sam se da sam ovdje bio nazočan kao izaslanik ministra obrane kada je spomenik podignut. I Andelko se također prisjetio rasprave o izgledu spomenika kojoj je i sam doprinio u Povjerenstvu za ustanovljivanje jedinstvenog znaka masovnih grobnica agresorskih zločina. Zdravko donosi iz auta unaprijed pripremljen i lijepo ukrašen cvjetni aranžman te oveću voštanu svijeću sa neizostavnim hrvatskim simbolima. Cvijeće polaže Andelko, uz pratnju Jakova i Marijana. Zdravko pali svijeću. Iskrena molitva za dušu pokojnika. Ovdje će prenijeti tekst koji najbolje govori o onome što je nama Orkan ispričao:

21. listopada 1991. godine u selu Baćin kod Hrvatske Dubice izveden je jedan od najtežih ratnih zločina u Domovinskom ratu. Uz obalu Une ubijeno je 56 Hrvata, većinom starijih osoba. Pripadnici srpskih paravojnih postrojbi izveli su u Baćinu iz autobusa civile iz Cerovljana i Hrvatske Dubice koji su prevoženi prema Hrvatskoj Kostajnici. Svi su pobijeni rafalima iz automatskog oružja, a mrtva tijela ostavljena su nepokopana uz rijeku Unu. Kasnije su okupatorske vlasti bagerima u rupe uz obalu pokopali sve pobijene. Na mjestu njihove pogibije najveća je masovna grobnica na području Sisačko-moslavačke županije, druga po veličini u državi, nakon Ovčare. Hrvati iz Hrvatske Dubice i Cerovljana, koji su ostali u svojim domovima i nakon povlačenja hrvatskih branitelja Pounja, dovedeni su dva dana prije nego su ubijeni u vatrogasne domove u Dubici i Cerovljanim, temeljem odluke lokalnih vlasti Kostajnice i Dubice. Prikupljeno ih je 70, ali je 14 pušteno na intervenciju rodbine i prijatelja među Srbima. Ostalima je rečeno da ih vode u razmjenu u Glinu, ali su umjesto toga završili na stratištu.

Dobro se zna tko je naredio, organizirao i obavio masakr nad Hrvatima iz Dubice i Cerovljana u Baćinu. Masovno ubojstvo obavila je jedinica za posebne namjene Kaline iz Komogovine, pod zapovijedanjem Steve Borojevića. Ta je postrojba okupatorske vojske bila direktno podređena tadašnjem ministru policije RSK Miljanu Martiću. Zapovjednik jedinice koja je pobila 56 Hrvata u Baćinu, Stevo Borojević, poginuo je 1992. godine.² U Srbiji živi Branko Dmitrović, predsjednik općine Kostajnica i komandant teritorijalne obrane u vrijeme pokolja u Baćinu, najodgovornija osoba za likvidaciju 56 Hrvata u Baćinu. Glavni vojni zapovjednik kostajničkog područja, oficir JNA Veljko Radunović živi u SAD-u, a zapovjednik Martićeve milicije za dubičko i kostajničko područje Momčilo Kovačević, živi u Bosanskoj Dubici. Živ je i Ilija Čizmić, zamjenik zapovjednika odreda Kaline. On stanuje u neposrednoj blizini masovne grobnice, na drugoj obali Une u Bosanskoj Kostajnici. Svi su oni nedostupni hrvatskim pravosudnim tijelima.³

HRVATSKA KOSTAJNICA – VRATA HRVATSKE

Dolaskom u Hrvatsku Kostajnicu, prešli smo mostom preko Une i zaustavili se neposredno ispred graničnoga prijelaza za BiH. Sa desne strane nalazi se grad Zrinskih, trenutno u obnovi. Nekolicima majstora iz Rame, očeva i sinova, izvode radove revitalizacije toga dobro usčuvanoga objekta. U njegovoju nam je unutrašnjosti Andelko iznio, u najkraćim crtama, povijest utvrde kao i same Kostajnice. Slušamo pažljivo, kao i inače kada on govori. I Jakov je došao do riječi opisom strukture kamena kojim je građena utvrda kao i njezino uređenje. Sunce se visoko diglo iznad grada i svi pomalo tražimo spas u hladu debelih zidova. No, još uvijek nije vrijeme za duži odmor.

Nakon kratkoga boravka u *srednjemu vijeku* odlazimo na uzvisinu iznad grada gdje se uzdiže veliki križ. Na tome je mjestu 10. kolovoza 1991. iz četničkoga snajpera smrtno pogoden ratni snimatelj HTV-a Gordana Lederer. Orkanu opet grč na licu, gorčina se ne može skriti, a zašto i bi? Sa toga mjesta puca prekrasan pogled na Unu, na grad, na susjednu Bosnu. Bože, koje ljepote, jedinstvene, teško mi je zamisliti da neko mjesto na ovome svijetu može biti ljepše. Kako li ga je samo Gordana video?

² Stevu Borojevića zvanog Gadafi, rođenog 26.10.1959., ubio je pripadnik njegove postrojbe Miroslav Tadić 24.4.1992. (<http://www.istraga.tv>)

³ <http://dragovoljac.com/forum>

KOSTRIĆI – SELO SA DVA STANOVNIKA

Vozeći se prema općini Majur, Orkan iznosi mnoge podatke koje je teško zapamtiti i kojima je zajedničko obilježje – strahota. Nema sela u ovome kraju, nastanjenog Hrvatima, koje nije stradalo u Domovinskom ratu ali isto tako i u Drugom svjetskom ratu. Nije to pitanje samo za povjesničare nego i za stručnjake drugih profila, između ostalih i za sociologe, psihologe i dr. Ali njima kao da nisu važne *Orkanove priče*, oni su odavna u *Europi*. A mi nekakvi *zaoštali ognjištari* lutamo Banovinom slušajući priče iz starije i novije povijesti. Koga to još zanima!?

Makadamskom, prašnjavom cestom kroz šumu prilazimo Kostrićima. I ovdje se vidi različit odnos bivše jugoslavenske vlasti, do drugih se sela stiže

uređenim, asfaltiranim putevima, onih sela u kojima su živjeli pobjednici. Selo je u Domovinskom ratu spaljeno, 16 stanovnika ubijeno a ostali protjerani. Na ulasku u selo podignuto je spomen obilježje sa urezanim imenima ubijenih u Drugom svjetskom ratu i Domovinskem ratu. Najstariji ubijeni muškarac bio je star 93 godine a najmlađe dijete 2 godine. Strašno. Kakvi li su te ubojice *junaci* morali biti?! Za ilustraciju donosim jednu izjavu pripadnika pobunjeničke vojske:

Negdje početkom 11. mjeseca 1991. dobili smo naredbu od Borojević Steve da se očisti selo Kostrići, to je jedno malo selo oko 15 kuća i nalazi se u zaleđini Djeda gledano iz pravca Kostajnice. Ja sam bio sa jednim borcem Medićem i jednim dobrovoljcem srbijancem. Nas trojica smo trebali počistiti teren oko 2km. Kada smo se spustili u selo našli smo naše borce koji su u selo ušli prije nas. Meni je došao jedan borac i rekao da u jednoj kući postoji jedna mlada žena s dvoje djece i dvije starije osobe. Skupili smo se kod te kuće i video sam po ulasku u kuću da čitava porodica sjedi na krevetu. Bili su uplašeni, mlada žena se tresla, plakala je i uz nju je bilo dvoje djece, od 2 i 4 godine. Pričala je da joj je muž otišao u selo Graboštane ili StubiJane. Jedan od saboraca je upitao: „Šta ćemo s njima?“ Odgovorio sam: „Dečki nemojte da ih tko dira, danas-sutra će snositi odgovornost jedinica koja je čistila ovaj teren i to će se danas-sutra saznati“. Ovaj moj odgovor su moji saborci poslušali i nisu dirali ovu porodicu nakon čega smo otišli iz sela. Kada smo se vratili u sjedište jedinice u Komogovinu napao me komadant Borojević Stevo riječima da sam se stavio u obranu Hrvata zato što mi je supruga Hrvatica koja je ostala sa djetetom u Velikoj Gorici. Mi smo se toga dana vratili iz akcije oko 13 časova, a sutradan je ta porodica osvanula mrtva, ali tko je to uradio i po čijem nalogu ja konkretno neznam. Ja sam kasnije čuo da je suprug te žene i otac te djece došao u stanicu milicije u Kostajnicu i prijavio da mu je čitava porodica sa roditeljima pobijena u selu i čuo sam da je taj čovjek totalno psihički izgubljen. Šta je bilo kasnije s tim čovjekom – neznam. Iz tog sela su kasnije odvezeni traktori, znam da je odvežen novi traktor Ferguson i završio kod Milana Zeca.⁴

Teško je sve skupa razumjeti, ostajemo šokirani. Orkan nam pojašnjava detalje kako bi nam što bolje približio te strahote. Selo je gotovo bez života ostalo, tu je samo jedan bračni par koji čeka dijete. Okruženi šumom i samoćom, i duhovima nevino ubijenih!

DJED – PREDAH IZMEĐU LJEPOTE I TUGE

Vrijeme je za odmor i okrjepu. Orkan nas odvozi do restorana na brdu Djed smještenog iznad Kostajnice, usred šume koja bi nam imala što ispričati. Tko je sve tu navraćao, vjerojatno i onaj zločinac Borojević. No, takva je to sudbina, kada bi samo šume mogle pričati. I za stolom u kutu lijepo uređenog resto-

⁴ <http://www.istraga.tv/kostrici.htm>

rana Orkan ne prestaje pričati o ratnim temama, takav je to dan i takav je to naš domaćin. Nakratko i posve iznenada navraća zapovjednik policijske postaje u Hrvatskoj Kostajnici Ilija Klišanin te nešto poslije njega i gradonačelnik Tomislav Paunović. Još za upoznavanja utvrdili smo poprilično zajedničkih poznanika i prijatelja iz vojnih i policijskih postrojbi. Svijet je jako mali i gotovo se više-manje svi poznamo.

U drugom pokušaju ipak sam nakratko uspio sjesti za volan državnog Peugeot-a, duboko vjerujući da će time koliko toliko rasteretiti Orkana, no nije bilo tako. On je puno bolje pričao dok je bio za volanom, pa je ubrzo sve bilo kao i prije.

ZRIN – UTVRDA ZRINSKIH I MJESTO VELIKOGA STRADANJA

U Divuši smo skrenuli na vijugavu, usku cestu koja je samo dijelom asfaltirana. Pred nam je Zrin. Andelko na prilazu tome značajnom povijesnom mjestu iznosi najvažnije informacije kako bi nas pripremio i uveo u djelić *srednjega vijeka* ali i Drugog svjetskog rata. Evo nekoliko informacija:

Zrin se nalazi na južnim obroncima središnjeg dijela Zrinske gore. Nekada je Zrin bio središte hrvatskih plemića i banova Šubića po čemu su kasnije i prozvani Zrinski. Ruševine utvrda i dvoraca još i danas pobuduju divljenje i moć slavne Hrvatske plemenite obitelji. Pred kraj drugog svjetskog rata mjesto su spalili partizani po naredbi Glavnog štaba Hrvatske i protjerali ili smaknuli oko 800 stanovnika Hrvata. Danas se obnavlja rimokatolička

župna crkva i utvrda Zrinskih. Prema popisu stanovništva iz 1910. godine Zrin je imao 781 stanovnika, od čega 777 Hrvata, 3 Srbina i 1 Mađara. Prema vjeroispovjesti katolika je bilo 778, a pravoslavaca troje.⁵

Prema poslijednjem popisu stanovništva 2001. u Zrinu je živjelo 12 stanovnika. Taj podatak sam za sebe sve govoril!

Pogled na Zrin prije srpskog spaljivanja 1943. godine.

Da bi bolje vidjeli što se dogodilo sa stanovnicima Zrina, evo još jedan citat: *Zrin su nakon borbe zauzeli i spalili partizani 9. rujna 1943. Postoji i dokument od 20. prosinca 1944., u kojem OZN-a za Baniju šalje tjedni izvještaj, uz priloženo pismo Vladimиру Bakariću: Vama je dobro poznato da je GŠH odobrio da se Zrinj spali što je i učinjeno, pošto unatoč svih napora dve i pol godine rata nije se moglo naći ni jednog čovjeka ni žene koji bi držali vezu s partizanima. Dakle, zaključak je jasan – Zrin je odobrio spaliti Glavni štab Hrvatske na čelu s Bakarićem, jer nitko od Zrinjana nije htio ići u partizane. U Izvješću o radu javnih tužitelja karlovačkog i banjaskog okruga, od 11. srpnja 1945. Danilo Plamenac piše: U pogledu pučanstva sela Zrinja u Baniji koje je pred našom vojskom bilo odbjeglo a koje se sada vraća svojim kućama, vlasti su donijele odluku da se istima privremeno ne dozvoli povratak u njihovo selo, već da ih se smjesti po drugim selima, radi toga što bi njihov povratak uznenirio okolni srpski živalj (istaknuo I.K.).⁶*

⁵ <http://hr.wikipedia.org>

⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946., Dokumenti, Zagreb i središnja Hrvatska, Zagreb 2008. str. 185; <http://hakave.org>;*

Utvrdra Zrin danas

Tu patnjama nije kraj. Kotarski sud u Dvoru u veljači 1946. donosi presudu o konfiskaciji imovine svih Zrinjanja. Presuda je toliko morbidna da je ne treba tumačiti ni objašnjavati, treba je pročitati i ostaje nam zaključiti kako se ponala nova *narodna vlast!* Evo preslika presude *u ime naroda*:⁷

⁷ Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946., Dokumenti, Zagreb i središnja Hrvatska, Zagreb 2008. str. 801.

Na 66. obljetnicu *pokolja, paleži i progona Hrvata*, biskup Vladio Košić između ostalog je istaknuo:

Sjećamo se kako je tog rujna, točnije dan nakon blagdana Male Gospe, 9. rujna 1943. godine župa Zrin uništena. Među 315 župa naše Zagrebačke nadbiskupije samo je jedna župa koja nema ni jednog župljanića na svojem području, a to je Zrin... Zašto? – pitamo se... Odgovor na ovo pitanje teško će itko razuman pronaći, ali odgovor postoji. On je satkan od mržnje i želje da se zatre sve katoličko i sve hrvatsko. I to baš ovdje, gdje su stolovali slavni hrvatski plemići Šubići, koji su upravo zbog ovog mjesta dobili i naziv Zrinski.⁸

Vodom razrovanim i u grmlju zaraslim putem popeli smo se na osrednje brdo do same utvrde. Nije baš bilo posve lako jer je jako vruće, a i rojevi pčela uokolo činili su nas pomalo zabrinutim. Iako smo svi rođeni na selu, ipak smo dugo u gradu i to je ostavilo traga. Vide se započeti i nikad dovršeni radovi u pokušaju obnove. Veliki je to prostor opasan još uvijek dobro očuvanim zidinama. Mora da je u ono doba moćno izgledao. U šaljivom dojmu probijana kroz šikaru Zdravko se pitao zašto je grad izgrađen upravo na ovome mjestu i to sve dok nije došao do same utvrde sa koje puca pogled na jug i rijeku Unu te u daljini Bosnu. Prekrasan pogled prostire se na sve strane i lako se može zamijetiti kako u blizini pa i šire nema ljudi i života, osim onoga što ga čini nedirnuta priroda.

Dok smo u samom središtu utvrde tražili koliki toliki hlad, Andželko nam je približio ono doba kada je utvrda nastajala i živjela, od Babonića do Zrinskih. Na odlasku Jakov pregledava stjenovito podnožje tvrđave i usklikne: *miocen*, nastalo prije 15-25 milijuna godina. Kaže da je i ovdje dopiralo more. Iako o

⁸ <http://www.dragovoljac.com>

tome nema osobito poznatih zapisa, pažljivim istraživanjima mogli bi se naći fosilni ostaci morskih školjki. I ovdje se prisjećamo zanimljivih predavanja na kojima su Jakov i poznati hrvatski geolog dr. Ivo Velić ukazivali na činjenicu da planine rastu otprilike nekoliko milimetara na godinu i to uslijed jačeg tetonskog potiska afričke u odnosu na europsku ploču. Upravo je zbog toga na ovakvim lokalitetima jako moguće naći fosilne ostatke školjki jer su to nekad bili morski plićaci. I Marijan Bušić rado se prisjeća obilazaka ovih lokaliteta, gdje je bio autor mnogobrojnih emisija iz dokumentarnog programa Hrvatske televizije. Primijetio sam kako je Nikoli, najmlađem članu naše znatiželjne skupine, ugodno sve ovo slušati i promatrati, ali ipak kao da priželjuje što skoriji odlazak u Gvozdansko ne bi li tamo pronašao kakve takve ostatke kovnice novca. Nije ni čudo jer je novac dio znanosti o financijama koja ga je profesionalno odredila. Odmah sam pomislio kako se mnogi dive ljepotama Portugala, Španjolske, Italije i svih drugih općepoznatih turističkih destinacija diljem svijeta, dok na ova mjesta dolaze rijetki, uglavnom *ognjištari*. Pa što se to čudim nekome drugom kad sam i ja u svojoj 53. godini prvi put ovdje. Sramim se te činjenice tim više kad znam da ovakvih mjesta diljem Hrvatske ima u izobilju. Sasvim je sigurno da su to posljedice loših politika u obrazovnom sustavu kao i vlastitog nemara prema hrvatskom kulturnom naslijeđu.

STRADANJE HRVATSKIH SELA U POUNJU

Prošli smo kroz Kozibrod i Divušu prije posjete Zrinu te nastavili cestom uz Unu prema Dvoru. Teško je opisati unutarnju duševnu tugu zbog svega što se dogodilo ali i onoga što se (ne) događa. Naime, sva ta bolna istina djeluje kao nestvarna, kao da se to i nije događalo, ili se pak događalo negdje drugdje. Ali uz Andželkovo iznošenje činjenica te Orkanovu priču koja izlazi iz života, iz stvarnosti, čovjek se jednostavno skameni od istine. Kako bi nam samo u sjećanju ostale slike prirode, jedine, Une, da nam ljuta stvarnost nije zamutila boje ugođaja ljepote.

Zaustavljam se u Strugi Banskoj, kod spomen-obilježja ubijenima u dva posljednja rata, iz ovoga i okolnih hrvatskih sela. Orkan nastavlja svoju tužnu priču o ubijanjima, protjerivanjima, o počiniteljima, o... o svemu što čitavi dan slušamo. Pa koliko li je ljudi ubijeno u ovim krajevima? Prije toga nam je pokazao mjesto gdje je hrvatski junak Mile Blažević zvan Čađo 26. srpnja 1991. presreo četničku kolunu i opasan eksplozivom zajedno sa sobom u smrt odveo više četničkih vojnika (*Od jednom smo čuli jaku eksploziju i razbjezali*

*se po šumi, vrtovima, kukuruzištima, te smo se kasnije okupili. Doznali smo da je Hrvatski policajac Mile Blažević – Čađo junački bacio bombu na četnički oklopnjak i pobio cijelu posadu poginuvši i sam od eksplozije, nakon čega su se četnici razbjezali prema Dvoru neuspjevši osvojiti Strugu – svjedočenje jednog od branitelja Struge⁹). To je jedini takav slučaj u Domovinskom ratu, koliko je poznato. Dok nam je Orkan objašnjavao što se tu dogodilo, pridružio nam se i sin pokojnoga Mile Blaževića. **Ono što će te danas vidjeti i čuti, nije ni desetina od svega što Banovina proživi, zna i ima**, naglasio je Orkan i povezao nas prema Dvoru.*

Kako prolaze oni što ova sela porušiše i ljudе protjeraše i pobiše, najbolje se vidi iz sljedećeg primjera¹⁰: Đorđe Borojević, Zoran Tadić i Simo Gaić optuženi su za kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, iz čl. 120. st. OKZRH., optužnica je izmjenjena u kazneno djelo oružane pobune iz čl. 236. f st.1. KZRH. Optužnica ih tereti *da su točno neutvrđenog dana u tijeku 1991.g. pristupili u para-vojne postrojbe tzv. SAO Krajine, zaduživši oružje, a sve u cilju podrivanja i obaranja novouspostavljenog demokratskog društvenog poretku u Republici Hrvatskoj sa kojim su, očito, bili nezadovoljni pa su u okviru takvog plana, zajedno sa drugim pripadnicima para-vojnih postrojbi dana 26. srpnja 1991.g. sudjelovali u napadu na sela Zamlača, Struga Banska i Kozibrod, u cilju odcjepljenja toga područja od RH i njegova pripojenja para-državi SAO Krajini, dakle sudjelovali u oružanoj pobuni upravljenoj na ugrožavanje Ustavom utvrđenog državnog i društvenog ustrojstva i sigurnosti RH, pa da su time počinili Kazneno djelo protiv Republike Hrvatske – oružanom pobunom iz čl. 236. f st.1. KZRH.* Nakon navedenih izmjena optužnice, Vijeće je donijelo presudu kojom se protiv okrivljenika Sime Gaića, Đorđa

⁹ <http://www.istraga.tv>

¹⁰ www.centar-za-mir.hr

Borojevića i Zorana Tadića, temeljem čl. 353. toč. 6. ZKP-a, a u vezi čl. 2. st. 2. Zakona o općem oprostu, **optužba odbija**.¹¹ Što još uz ovo reći?

Na trenutak zastajemo u Dvoru gdje Nikola i Zdravko u obližnjem dućanu kupuju vodu jer je vrućina i sparina, unatoč rashlađenom državnom Peugeotu, učinila svoje. Iako u dućanu nema nikoga osim prodavačica, postupak kupo-prodaje nekoliko bočica vode trajao je znatno više od uobičajnog, što nije za čuditi jer su kojekakvi usputni duhoviti komentari za njih dvojicu normalna pojava, a u konačnici niti meni nisu strani, pa se stoga nekako osjećam zakinutim. Zanimljiva činjenica upućuje na našeg državnog Peugeota, kojega inače duži i vozi zamjenik županice, veterinar iz Dvora Milan Oblaković, aktivni član Samostalne demokratske srpske stranke. O čovjeku ništa ne znam, no on je dožupan nakon svega što se ovdje događalo i to u koaliciji sa Hrvatskom strankom prava. Eto, to je realnost političkoga kompromisa...

GVOZDANSKO – HRVATSKI ALAMO, MASADA, ALKAZAR...

Neumorno s puno znatiželje nastavljamo putovanje prema Glini. Na tom je putu malo sela nastanjenih Hrvatima. Gvozdansko je prvo od njih. Sa lijeve strane puta, na uzvisini, zubu vremena odolijeva stara srednjovjekovna utvrda Gvozdansko. Zastali smo uz cestu, kod spomenika, a kome drugome nego nevinim žrtvama, i opet iz Drugoga svjetskoga rata i Domovinskoga rata. Andelko nam i ovdje *održi sat povijesti*. Što se zapravo dogodilo, i zašto je Gvozdansko hrvatski Alamo, Masada, Alkazar? Da ne prepričavam Andelkove riječi, donosim jedan tekst koji će dati odgovor na ovo pitanje:

U naselju Gvozdanskom postoji starohrvatska utvrda koju su podigli hrvatski plemenitaši Zrinski. Ova utvrda se u 16. stoljeću postavila kao brana pred turske osvajače i njihove vlaške sluge s istoka. Osmanlijska vojska je od 1571. do 1577. godine poduzela četiri neuspješna pohoda na tu čvrstu utvrdu, da

¹¹ U članku 1. Zakona o oprostu stoji: Ovim se Zakonom daje opći oprost od kaznenog progona i postupka počiniteljima kaznenih djela počinjenih u agresiji, oružanoj pobuni ili oružanim sukobima te u svezi s agresijom, oružanom pobunom i oružanim sukobima u Republici Hrvatskoj. Oprost se odnosi i na izvršenje pravomoćne presude izrečene počiniteljima kaznenih djela iz stavka 1. ovoga članka. Oprost od kaznenog progona i postupka odnosi se na djela počinjena u razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 23. kolovoza 1996. U članku 2. stavku 2. istog zakona stoji da, ako je kazneni progon poduzet, obustaviti će se, a ako je kazneni postupak pokrenut, sud će rješenjem postupak obustaviti po službenoj dužnosti.

bi tek 1578. godine, nakon petog pohoda, i to nakon tromjesečne opsade pod vodstvom Ferhat-paše, ušli u utvrdu, ali bitku koju su vodili – nisu dobili. Prema dostupnim podacima i zapisima, (kronikama) iz tog vremena utvrdu Gvozdansko branilo je 300 branitelja sastavljenih od malobrojne posade Zrinskih vojnika (svega pedesetak) i oko 250 seljaka i rudara sa ženama i djecom, pod zapovjedništvom kapetana Doktorovića, Nikole Ožegovića i Andrije Stepšića. Na drugoj strani našla se vojska od 10.000 turskih napadača potpomognuta vlaškim četama. U zapisima stoji: Kad je pristigla glavnina osmanske vojske Ferhat-paša poslao je izaslanika do gradskih zidina s ponudom braniteljima Gvozdanskog da u 3 sata napuste utvrdu i slobodno otidu sa svom pokretnom imovinom na slobodni prostor Hrvatske. Kako već mjesecima nije bilo komunikacije grada sa slobodnim ostatkom Hrvatske, a ni pomoći ni hrana nisu stizali do grada, zalihe u gradu su nestale, pa se paša sa svojim zapovjednicima nadao da će se u takvim okolnostima grad predati. No i u noći na treći dan opsade iz grada nije bilo predaje, hrabri vitezovi nisu pokleknuli.” Te noći 12. na 13. siječnja ljeta 1578. Ferhat-paša zapovjedio je osobnoj straži da nalože još nekoliko vatri i donešu još bundi jer nije mogao zaspati od hladnoće, temperatura zraka toliko je pala da su i konji, koji su bili na otvorenom, počeli ugibati od hladnoće. Cijele noći čuli su se jezivi pucnjevi drveća, koje je pučalo od hladnoće, a u gradu u kojem je sve utihnulo ugasele su i zadnje vatre, što je strašno uznemirilo turske izvidnice, koje su o tome smjesta izbjegle pašu. Paša je zbog bojazni da bi mogao uslijediti napad iz utvrde podigao uzbunu i pripremio svoju vojsku za obranu, no cijele noći, čas se grijući, čas motreći naizmjence, turski i vlaški vojnici bili su u strahu. U osvit zore 13. siječnja 1578. Ferhat-paša zapovjedio je svoj svojoj vojsci da krene na juriš prema utvrdi zametenoj snijegom. Kad su Turci prišli gradu ni puška nije planula, a na bedemima su stajali nepomični stražari s oružjem u rukama. Kad su Turci provalili gradska vrata, u gradu su našli samo nepomična tijela hrvatskih junaka, muškaraca, žena i djece, bez hrane, vode ili drva za ogrjev. Taj prizor ganuo je mnoge turske zapovjednike, a osobito Ferhat-pašu, te je paša odredio da se u čast svih branitelja Gvozdanskog, koje nije pobijedio, pronađe katolički svećenik te da se mrtvi branitelji pokopaju na kršćanski način uz sve počasti. Osim toga, preostalu šačicu malobrojnih stanovnika cijelog tog kraja oslobođio je od teških poreza i nameta kakve su imali drugi zauzeti krajevi, jedino su trebali izdvajati 400 dukata danka godišnje za obranu.¹²

¹² <http://hr.wikipedia.org> (pogledati i Hrvatski vojnik br. 68 od siječnja 2006., tekst Vladimira Brnardića)

Ferhat-paša Sokolović

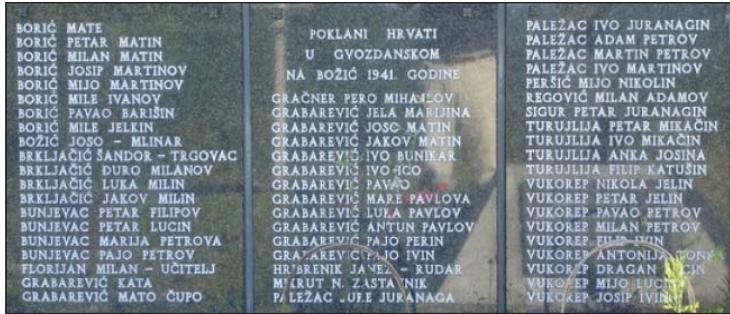

Ostaci staroga grada Gvozdanskog

Gvozdansko je stradalo i u Drugom svjetskom ratu, kao i druga hrvatska sela u ovome širem području. U selu je živjelo oko 300 stanovnika, Hrvata. Što se dogodilo najbolje govori slijedeći tekst:

Nasljednici Vlaha iz turskih vremena, početkom Drugog svjetskog rata počinju opet harati, tada kao srpski četnici. Nastavlja se tako kolo zla po Lici, Bosni i Pounju. Zapamćen je jezoviti genocidni pokolj Hrvata na katolički Božić 1941. u Gvozdanskom. Na sam Božić selo napadaju „partizani”, upravo za vrijeme podnevne mise. Pedesetak hrvatskih stanovnika na okruštan način je pobijeno, žene i djevojke silovane, kuće opljačkane, selo i crkva uništeni i zatim spaljeni.¹³

¹³ <http://hakave.org>

Točnije, tog je Božića ubijeno 55 Hrvata, imena im se nalaze na spomeniku u selu pored ceste. Pred Domovinski rat selo je imalo mali broj stanovnika, i od toga broja troje ih je ubijeno, imena su im dodana popisu ranije stradalih. *Ubijeni su opet iz obitelji Grabarević, bračni par Mato i Ane, iz kuće preko puta spomenika. Zaklani su u podrumu kuće s još jednim rođakom, a kuća je potom opljačkana i zapaljena. Takoder 1991., ponovno je stradala i zapaljena župna crkva sv. Filipa i Jakova.* Tužno. Danas u selu živi desetak mještana. Što je ostalo od nekada slavnog Gvozdanskog!? Zar iz ove povjesnice nije moguće izvući koristan zaključak koji će biti primjenjiv u svakodnevnom životu i koji će davati prilog promidžbi hrvatskog kulturnog identiteta. Zar Ministarstvo obrane u suradnji s Županijom ne bi moglo jednom godišnje na utvrdi Gvozdansko upriličiti svečanost promicanja vojnika, časnika i dočasnika. Zar se na tu svečanost ne bi mogli pozvati učenici iz cijele županije kao i predstavnici diplomatskog zbora koji bi priču o hrabrim hrvatskim vojnicima iz 1578. godine pronijeli diljem svijeta.

MAJA – PRIPREME ZA BLAGDAN

Zastali smo na kratko u selu Maja. Orkanov prijatelj, zdrave i vesele naravi, odvodi nas do središta sela gdje mještani dragovoljnim radom uređuju okoliš, pripremajući se za nadolazeći blagdan svetog Ilike. Selo je jako pitomo no i ovdje, na žalost, nema ni približno ljudi koliko ih je nekad bilo. I ovdje su ratne strahote iz Domovinskog rata ostavile duboki trag¹⁴:

¹⁴ Upućujem na članak Nikice Barića *Položaj hrvatskog stanovništva na Banovini za vrijeme Republike srpske krajine (1991-1995)*, (<http://www.cpi.hr>)

U sagledavanju djelovanja zločinačke skupine „ŠILT”, kako na području Gline, tako i cijele Banovine, značajno je navesti da su njihovi zločini bili „najučinkovitiji” instrument velikosrpske politike stvaranja etnički čistog srpskog prostora. ...dva primjera takvog zločinačkog djelovanja, ubojstvo obitelji Nikole Kreštalice 05.11.1991. g. i ubojstvo 21 stanovnika sela Joševica 16.12.1991. g. Nakon ovih zločina s prostora tzv. Majskog bazena koji čini pet hrvatskih sela (Maja, Dolnjaci, Prijeka, Svračica i Joševica) iselilo je sve hrvatsko stanovništvo i velikosrbi su dobili etnički čist prostor od grada Gline do Dvora na Uni. Ista je situacija bila i sa 27 sela sjeverno od grada Gline (Šatornja, Bišćanovo, Selkovac Donji, Selkovac Gornji, Donji Viduševac, Gornji Viduševac, Velika Solina, Mala Solina, Gornje Taborište, Donje Taborište, Donja Bućica, Gornja Bućica, Ilovačak, Desni Degoj, Slatina Pokupska, Zaloj, Gračanica, Stankovac , Donje Jame, Gornje Jame, Hader, Dvorišće, Marinbrod, Novo Selo Glinsko, Kihalac, Prekopa, Jukinac) u kojima su isključivo živjeli Hrvati, a u kojima, nakon okupacije i počinjenih zločina, nije ostao niti jedan stanovnik od oko 7.000 koliko ih je prebivalo do tada. Na taj je način cjeli prostor koji administrativno pripada gradu Glini, od rijeke Kupe na sjeveru do Dvora na jugoistoku, bio potpuno etnički čist prostor na kojem su boravili isključivo Srbi.¹⁵

¹⁵ <http://www.hic.hr>

GLINA – PORUŠENA CRKVA

Vozimo se središtem Gline pored ledine na kojoj se nalazila katolička crkva. Danas na tom mjestu više nema crkve niti njezinih ostataka. Nema niti jednog vidljivog traga da je na tom mjestu bila crkva. Čak što više, i temelji su iskopani i uklonjeni. Evo dio jednoga dokumenta, bez komentara:

Nakon razmatranja ovog programa Izvršni savjet je 02.08.1994 godine dobio zaključak Br: 01 a - 456 / 1 - 94 u kome je zaključeno da se pristupa izvođenju ovih radnih zadataka, a u istom paketu je razmotreno i rušenje Katoličke crkve (istaknuo I.K.) te odvoz porušenog materijala na za to određeni deponij. Kao nosilac ovih aktivnosti po ovom zaključku imenuje se Birač Ranko iz Gline, ulica Cara Dušana b.b., koji je ujedno i organizator poslova koji se odnose na potrebe mehanizacije i svih ostalih radnji neophodnih da se ovaj dio poslova izvrši tačno i u predviđenom rok. Izvršenju ovog radnog zadatka pristupilo se prioritetno s tim da se odmah poruši crkva (istaknuo I.K.) te da se porušani materijal odveze na deponiju "u staro korito rijeke Gline" kao i da se uredi prostor na mjestu gdje je bila crkva, dok će se za ostali dio radova sačiniti ponuda i troškovnik od strane Birač Ranka.¹⁶

Izvještaj je napisao izvjesni Dušan Baltić. Taj Baltić je danas član Demokratske partije Srba i član gradskog vijeća u Glini!

ŽUPIĆ – BANSKI KAMEN

Selo Župić nalazi se na prilazu Petrinji. Zaustavili smo se na oštrom zavoju pored spomenika koji je sagrađen 1846. kao zahvala tadašnjem pukovniku Josipu Jelačiću za izgradnju caste Petrinja – Gline, u narodu prozvan Banski kamen. Anđelko nas je ponovno vratio stoljeće i pol unatrag, ispričavši nam priču o spomeniku. Orkan se malo odmarao, da uzme zraka i nastavi ponovno o devedesetima...

¹⁶ <http://www.domovinskirat.hr>

Autor teksta na spomeniku je pjesnik Ivan Trnski. Spomenik je više puta oštećivan i rušen, prvi put 1891., drugi put poslije Prvog svjetskog rata a treći put je potpuno srušen 1947. Poslije demokratskih izbora 1990. članovi MH su pokrenuli inicijativu za povratak spomenika ali ih je zaustavila agresija na RH. Tijekom Domovinskog rata agresori su potpuno uništili i postolje i svaki trag spomeniku. Tek je 2009. postavljen obnovljeni, zapravo potpuno novi spomenik po uzoru na onaj stari, izvorni. Eto, i ovo je bilo ubijanje *kamena* jer podsjeća na čovjeka kojega Hrvati slave kao svoga velikana.

PETRINJA – CRKVA PORUŠENA, LJUDI UBIJANI

U Petrinji je također do temelja porušena katolička crkva, nije se ni ovdje vidjelo traga. Da, rušitelji su mislili da su zatrli trag, nadajući se da će tamo vladati zauvijek. Nisu znali da se trag nosi u srcu, tragovi na zemlji su samo obrisi i ako ih u srcu nema, nema ih nigdje.

Zaustavili smo se pored spomenika stradalima u Domovinskom ratu. Po godinama urezana imena njih 213. Svi smo pomalo umorni ali *Orkanova priča* plijeni, tužna je ali moramo je slušati, ne smije se zaboraviti, jer kako je kretnulo...

SISAK – NA GROBU GENERALA BOBETKA

Još u Petrinji Zdravko je predložio da u Sisku posjetimo grob generala Janka Bobetka. Svi smo to prihvatili jer toliko vremena još imamo, iako se dan uvelike bližio kraju. Ispred lijepo uređene obiteljske grobnice Andelko je predvodio kratku molitvu u kojoj smo se prisjetili tog velikog čovjeka, ratnog načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske od 1992 – 1995. Teško se oteti dojmu da se general Bobetko u trećoj životnoj dobi, sa pune 72 godine, po drugi puta u svome životu dohvatio puške i otisao u rat. I ovdje se Zdravko, prilično nostalgično, prisjeća Južnog bojišta na kojem je general Bobetko bio zapovjednik. Sasvim je nedvojbeno da je general jedan od najzaslužnijih za vojničku pobjedu nad srpskim okupatorom u Domovinskom ratu. Nakon pobjede izvojevane na bojišnici u širem zahvatu dubrovačkog zaleđa i njegovog dolaska za načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske, rat je u Hrvatskoj te susjednoj Bosni i Hercegovini dobio novu dimenziju u kojoj se nazirala pobjeda i konačni slom velikosrpske okupacije.

I pored dužnog poštovanja prema generalu Janku Bobetku, njegovoj majci kao i ostalima koji tu počivaju, ipak mi ostaje za primijetiti sve ono što smo na velikoj grobnici vidjeli i slijedom toga zaključili. Pored brončane biste generala Janka Bobetka i njegove majke Kate istaknuta je i spomen ploča iznad koje se nalazi tipični brončani reljef iz vremena njegova nastanka. Pod dojmom teškoga dana u kojemu se uglavnom govorilo o smrti i općenito stradanju Hrvata na Banovini u zadnjih petsto godina, pozorno čitam natpis sa nadgrobne ploče:

*KAO OSNIVAČI I UČESNICI ANTIFAŠISTIČKE BORBE
NARODA HRVATSKE UGRADILI STE ŽIVOTE U
OSTVARENJU SNA HRVATSKOG NARODA U
USPOSTAVI HRVATSKE DRŽAVE*

*.....
U ZNAK ZAHVALNOSTI SPOMENIK PODIGLI
RADNICI GRADA SISKA 1952 GODINE*

Iz teksta bi se dalo zaključiti da je spomen ploča podignuta 1952. Je li bilo moguće da u jednome rigidnome vremenu komunističkoga režima na groblju u Sisku netko podigne spomen ploču ovoga sadržaja? Sutrašnje bi generacije mogle zaključiti kako je jugoslavenski režim pedesetih godina bio tolerantan, ako je uopće i bio režim!? Spomenik je obnovljen poslije 1990. no nigdje se ne vidi što je sve izmjenjeno u odnosu na onaj iz 1952.

Znam da su se partizani borili protiv ustaškoga režima, protiv njemačkog i talijanskog okupatora i protiv uspostavljene hrvatske države! Oni su se borili za Jugoslaviju, za socijalizam i komunizam, u čemu su i uspjeli! Ovo se, na određeni način, može pročitati na svim spomenicima podignutima u vrijeme komunističke Jugoslavije!

Nisam mogao ovo ne spomenuti i ne komentirati jer su me Orkan i Andelko ubili sa svim ovim pričama o zločinima u kojima su sudjelovali i partizani i četnici od 1941. – 1945. pa ponovno JNA, partizani i četnici od 1990. – 1995.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Ne znam koliko je Orkan mogao primjetiti našu zainteresiranost za ovu posjetu no sigurno je da smo mi svi njega ocjenili vrlo visoko. Njegov trud koji je ranije uložio, tijekom rata, zatim na prikupljanju dokumenata i video materijala kojeg su stvarali srpski teroristi, postao nam je puno jasniji. Isto tako nam je jasnije koliko su malo službena tijela RH uradila usprkos činjenici postojanja niza dokaza protiv velikoga broja počinitelja različitih kaznenih djela. Koristeći internet kao izvor informacija opet sam našao i preuzeo Orkanove materijale. No, što se može, oni koji bi to trebali koristiti imaju svoja obrazloženja...

Na primjeru Banovine mogli smo vidjeti svu sruvost, mržnju, zlo koje su susjedi susjedima počinili. Susjedi koji su bili u većini, uništili su sela susjeda Hrvata, pobili i protjerali sve što su mogli. U Drugom svjetskom ratu bilo je stravično, bilo je zločina na svim stranama, svih protiv sviju no mi smo znali

samo za neke zločine jer smo o tome učili u školi. Za pokolj nad Srbima u glinskoj crkvi te drugim zločinima koje su počinili ustaše znalo se, no danas i o tome postoje nove spoznaje (pogledati feljton u *Glasu koncila* 2006.). Svaki zločin treba osuditi ma tko ga počinio, osuditi njegove poticatelje i počinitelje kao i sve odgovorne, kojoj god strani pripadali. Svjedoci smo da se danas sudi pripadnicima pobjedničke hrvatske vojske iz Domovinskog rata ali isto tako smo svjedoci da je mali broj zločinaca sa pobunjeničke srpske strane procesuiran i osuđen, što više slobodni su i žive nam u susjedstvu!

Što bi bilo da su za zločine pobjedničke partizanske vojske odgovarali njihovi počinitelji i nalogodavci? Možda ratova devedesetih godina na prostoru bivše Jugoslavije ne bi niti bilo, tko zna! Ova stravična slika Banovine nije jedina, tu je i Dalmacija, Lika, Kordun, Zapadna i Istočna Slavonija, Bosna i Hercegovina. Svugdje su krvavi tragovi prešućivanih zločina iz Drugoga svjetskog rata ali isto tako iz Domovinskog rata i ratova na prostoru BiH. No, i dalje nas neki uvjeravaju u bezgrešnost antifašizma i komunizma (predsjednici RH Mesić i Josipović u tome su najgorljiviji) i opravdanost počinjenih zločina nad poraženom vojskom i civilima na kraju i poslije Drugog svjetskog rata. Neka odu u Zrin i tamo se poklone i ispričaju! Obnova spomenika onima koji su pobili i protjerali hrvatsko stanovništvo sa prostora Like (što je novcem sviju nas platila Vlada RH) te njegovo ponovno svečano otkrivanje (što je uradio Predsjednik RH Josipović) samo je još jedna potvrda da se zločini pobjednika želete prikriti, ovaj put *proslavom ustanka naroda Like!*

Na samome kraju: dobro je da mi nismo naučili od antifašista kako se treba ponašati prema poraženim vojnicima i civilima, nismo naučili mrziti neprijatelja kako su to oni tijekom čitavoga rata činili, mi smo se ponijeli civilizacijski, dostojanstveno i sukladno našoj kršćanskoj tradiciji. Nadam se da dolazi vrijeme u kojem će naši potomci na Banovinu odlaziti i vraćati se puni utisaka ljepote Une, Kupe, Save i krajobraza među njima. No ovo što je ovdje napisano ne smiju zaboraviti!

Ivan Kozlica

Pogledom kroz povijest u vjeru i dom...

Gradišćansko shodišće u Bansku Hrvatsku

Gdo se da s dr. Franjom Pajrićem, promotorom Gradišćanskih Hrvatov u Ugarskoj, na put, na izlet, na shodišće, ta se mora pripraviti na to da će pohoditi takova mjesta, kamo se ne peljaju turisti. Nadalje da će dobiti takove informacije ke će biti jako teško obdjelati, zapametiti i „poždroknuti“ za čas ter da će je na svakom mjestu dočekati prijatelji, ki su ili posjetili jur Kolnof, ali ke je dotaknuo i očarao Pajrićev veleprojekt „Po staza naših starih“. Tako smo se već od tridesetimi, 19. oktobra, u četvrtak, ganuli na još jedno putovanje, na shodišće u Bansku Hrvatsku. S koljnofskimi, šopronskimi, čepreškimi Hrvati su došli i gradski farnik Šoprona Imre Horváth, duhovnik Šopron-Bánfalve Attila Németh, a i dušobrižnik Csorne Balázs Varga. Našu grupu je sprohodio na našu najveću radost i dr. Anton Kolić, ki gustokrat posjećeju a i pomoli se za/sa svoj/im narod/om s ovkraj granice.

Spravišće s mons. dr. Vladom Košićem, sisackim biskupom

Dr. Franjo Pajrić s legendarnim pukovnikom Ivicom Pandžom Orkanom

Postoju srpski dokumenti, koliko goriva je potrošeno, koliko sirovoga materijala je odnešeno, samo da se briše s obraza karte ovo mjesto. Petrinja je bila okupirana od Srbov četiri ljeti dugo. Zgrade polag ceste jedva su u boljem stanju od onoga vrimena, tako da ponovo izgradjena crkva s kipom Franje Kučarića, svitla je točka vjere i zaufanja, nekako u gradskom srcu. Spomen-ploča s riči spomenutoga nadbiskupa zagrebačkoga poziva svakoga prolaznika na razmišljavanje o oprošćenju. I vekšinom hrvatski narod i danas tako se ponaša. Ponizno, pokorenog, sve trpi i sve podnosi, iako je u Domovinskom boju sve hrvatsko pogaženo, potisnuto, iskrčeno, a i obrišeno. Prez traga. Nemilosrdno. A zločinci, zahvaljujući aboliciji, masovnom oprostu, danas se slobodno šeću,

Nijedno gradiščansko putovanje nima početka ni kraja prez žganoga, koje te i stopli pri friškom ujtru odlaska, a iskopa i fundamenat za dobru čut. Do Buševca rutinirani je put posebno za Koljnofce, ki jur četrdeset ljet dugo redovno posjećuju ovdašnje prijatelje. Kratko naše stajanje je presenećenje za domaćine i prlje nek se začme i zgotovi, kad nas vrime nemilo stišće. Vrijeda izletimo iz autobusa u Petrinji i slušamo dr. Franju Pajrića pred crikvom svetoga Lovre i grozna je njegova povidajka, kako su ove zidine do temelja zničene u Domovinskom boju.

Spomen-mjesto Gordani Lederuru snimatelju HTV-a na brdu Čukur

izazivaju, provociraju, a za teške zločine nigdar nikomur kaštige izmirili nisu. Tako da je ovo putovanje, ujedno i šetnja u pulsirajući rana ovde živećih, ke se zaciliti ne moru od velike boli nad nepravdom. Na hataru Petrinje, kot u svakom naselju Hrvatske, spomenik upozorava putnika, i ovde je bezbroj ljudi zgubljeno. Minute gazu, pri objedu u sisačkom restoranu Stari Grad duglje je uzdisanje. U susjedstvu stara tvrdjava gizdavo nazvišće pobjedu protiv Turkov, iz ljeta 1593. Maketa je atrakcija ka na cijeloj površini modelira samu bitku, dokle će pogled umekšati prizor prik obloka, stariim mostom na Kupi. Maša se začme u sisačkoj katedrali, pri koj nam se pridružuju prijatelji, Anita Sinjeri-Ibrišević, bivša zamjenica župana, umirovljeni pukovnik Hrvatske vojske ujedno i neutrudljivi otkrivač istine strašnih zločinov nad Hrvati na ovom području, Ivica Pandža Orkan ter glavni urednik Novoga Sisačkoga tjednika, Željko Maljevac. Oni će nam biti sprohoditelji i drugi dan i objašnjavaju zgoditke Domovinskoga boja na razni lokacija. U sisačkom kaptolu radosno se strefimo s mons. dr. Vla-

Pred sisačkom tvrdjavom

U Baćinu, na mjestu druge masovne grobnice u Hrvatskoj

U Baćinu, na mjestu druge masovne grobnice u Hrvatskoj

dom Košićem, sisačkim biškupom ki prima i poziv na židansko shodišće, 1. jula 2018. Ijeta, kad će se po planu Štefana Dumovića, židanskoga farnika, blagosloviti 33. svetac u spomen-parku kod Peruške Marije. Lik svetoga Kvirina posebna je poveznica med gradom Siskom i Sambotelom, otkud se je ganuo i kade je završio svoj žitak mučenik. Njemu u čast se ljeta dugo hodočasti piše iz Šoprona do Sambotela, naravno pod peljanjem dr. Franje Pajrića. Pohodjena je i njegova crkva, čija gradnja je započeta 1997. Ijeta, a posvećena je 2002. Ijeta. Staza je malo selo, kade je rodjen János Damjanich, general i junak ugarske revolucije za slobodu 1948/49. Ijeta i komu je Demokratska zajednica Ugrov u Hrvatskoj pred petimi ljeti postavila spomen-ploču. Za većinu ljudi još i u Hrvatskoj nije poznata činjenica da u malom Baćinu, kraj rijeke Une se nalazi po veličini druga masovna grobnica za Ovčarom. Par sto metarov od mjesta, kade su ubijeni civili u Domovinskom boju, ljetos je prikidan memorijalni centar. U ovoj županiji ubijeno je 1600 civilov, 560 vojnikov i policajcev. 21. oktobra 1991. Ijeta Srbi su pobrali starije ljude iz Hrvatske Dubice i Cerovljana i autobusom dovezli do ovoga mjesta ter je ubili. U spomen-sobi 56 imen se bijeli u črnom mramoru, odz dol zemlja, i ostaki metkov, a u tišini rijeka Una žubori....

Orkanovo pitanje zaplјuska: „Ovo mjesto u proteklih 26 godina nije pohodio nijedan hrvatski predsjednik, nijedan predsjednik Hrvatske vlade. Sutra je 26 godina od ubojstva ovih ljudi, koliko vrimena treba otici da netko odgovara za ovaj zločin? Koliko mora vrimena proći da hrvatske državne vlasti dođu ovdje, i koliko vode u rijeku Uni mora još proteći da bi se istina o Domovinskom ratu znala?” Ružica Karagić, načelnica Hrvatske Dubice takaj je ovde zgubila didu, s takovimi mješćani skupa ki nisu vjerovali da se bilo što, bilo komu more zgodati, samo za to jer nisu htili napustiti svoje dome, blago i sve svoje. Teška svidočanstva, danas-sutra iskrivljena, zanemarena, pozablјena... Na brdu Čukur u krugu razbijenoga stakla nad nevjerljivom panoramom Hrvatske Kostajnice se zrcali još jedna smrt snimatelja Hrvatske televizije Gordana Ledere- ra. Snajperom pogoden u već ran, na putu do zagrebačkoga špitalja je umro. Dokumenti kažu da su još brojni novinarski životi ovde ugašeni od srpskih ciljanja. Kroz prošlost je ovo područje služilo kot vrata Hrvatske, gdo je držao ov prostor, njemu je otvoren bio put do Zagreba. Pobunjeni Srbi su sve učinili da ov prostor okupiraju u cijelini. Zgazili su 330 životov, srušili su sve katoličke crkve, učinjeni su brojni zločini, a sudskoga odgovora nij’. Iritirajuća stvarnost hrvatske svakidašnje?! Maša u crikvi sv. Antuna u Hrvatskoj Kostajnici na neki način je i molitva za branitelje i civile ki su na ovom području izgubili svoje najdraže. Tvrđava na samoj hrvatsko-bosanskoj granici memento je starih vrimen, a iz prošlosti skokom do sadašnjosti u Gornjem Viduševcu poziramo pred tenkom. Mjesto je upečatljivo, ovde se je prikdao 21. korpus neprijateljske vojske. U Topuskom je drugi dan noćevanje, ki kani more se i smočiti u toplici. Treći dan je posvećen spomen-parku u Turnju, i gradu Karlovcu, a na kraju putovanja na vrhuncu je druženje s domaćini u Lasinji. Ovde živu Kćeri Srca Jezuševoga u samostanu, a želja Blaženoga Alojza Stepinca, da se ta red doseli u Hrvatsku, uprav ovde je ostvarena. U selu, koje je takaj do temelja srušeno u Domovinskom boju, već su u ljeti tako primili kotriga „Po staza naših starih”, kot da su domom, na svoje došli. Napunila se crkva i sad, na vist da dojdemo mi Gradišćanski Hrvat, a dr. Anton Kolić istakne pri svetoj maši: „Hvalimo ti Bože da znamo otkud smo došli, i znamo tamo i poći”. Željko Prigorac zapovjednik ovoga kraja u Domovinskom boju i načelnik Lasinja uz dobrodošlicu govori na negdašnjem oltaru stare crkve, ku su zemljom sruvnali neprijatelji. Danas herojem postavljeni spomenik uz križ zapovida tišinu i spominjanje pred štigami. Po-sjet etno-hiži uz iskustvo perfektne gostoljubivosti polako ostavljamo za sobom Bansku Hrvatsku, zemlju praocev...Pogledom ravno u povijest, vjeru i dom...

Timea Horvat

Petrinja emlékmű

Gordan Lederer

Skupna slika pred spomenikom Domoninskoga boja

Gordan Lederer emlékmű

Hodočasniki u Sisku

Hrvatska Kostajnica a váról

Hrvatska Kostajnica a váron

Károlyváros a rektoral, Szent József imahely

Jézus szíve lányai kolostorának temploma
Lasinje

Karlovac

Petrinja Franjo Kuharić ársek emlékműve

Lasinje

Petrinja a szent Lőrinc templom

Szent Kyirin bazilika Sziszek

Sisak

Püspöki palota Szisztek

Matici

Szent Kvirin Szisztek

Turanj háborús emlékhely

Poštovani i dragi Orkane!

Kratki osvrt na knjigu Vladimira Mukuseva *Crna mapa*

Evo pročitao sam knjigu, na kojoj sam ti zahvalan, i mišljenja sam da bi se morala prevesti i na mađarski jezik i postati obavezna literatura svakom đaku u četvrtim razredima srednjih škola svugdje na svijetu. Toliko dalje precizan presjek našeg današnjeg doba, da to boli i oči su mi više puta bile suzne zbog potresnih istina.

No pročitaj moje mišljenje, koje mi je sinulo kod 77. stranice čitajući tekst.

Timeu sam nazvao odmah jutro, da mi niste dali ključnu informaciju, naime, da je jedan od stradalih ubijenih novinara studirao u Zagrebu. Po mom mišljenju to je ključ rješavanju problema, a ne nagadanja autora, da je baš namjerno, jer se prije toga zamjerio, ubijen on, pa i kolega. Naravno strašnu egzekuciju ovo nikako ne abolira, pogotovo radnje poslije toga, da se zametne svaki trag zločinu.

Mi smo u našem selu, u kojem su ljudi bili troježični, pa su prema tome i u ratovima obično imali bolji tretman, jer su se snalazili sa znanjem jezika, imali dva meni poznata slučaja, kada im poznavanje jezika nije bilo na pomoć, dapače uvalilo ih je u smrtno opasne situacije.

U jednom konkretnom slučaju za vrijeme II. Svjetskog rata, kada je hrvatsko Međimurje opet bilo okupirano sa strane mađarske vojske, na granici na Dravi stražario je jedan naš čovjek iz sela.

Kada su ga vojnici Jugoslavije uhvatili, mislili su da je špijun, i htjeli su ga smaknuti, jer je govorio jezikom njihovim. Trebalо mu je nekoliko dana i dosta sreće, dok se ispričao i objasnio da je on zapravo mađarski državljanin i živi daleko od tamo, samo je potomak nekih Hrvata, koji su prošli pred 400 ljet iz stare Domovine Hrvatske. No to je bila prava vojska sa svim svojim institucijama, i nivoima zapovijedanja, pa mu je to bilo od pomoći.

U našem konkretnom slučaju nažalost to nije bilo tako.

Mislim da se dogodio sljedeći scenarij tog kognog 1. rujna 1991.

S obzirom da su u to doba vojske u formiranju i ima svega i svačega, tj. oni koji imaju oružje nisu baš svi dorasli odgovornosti što imaju u ruci i da mogu sijati smrt, a među njima ima provokatora, kriminalaca, avanturista, idealista,

plaćenika, redovne vojske (sa pojedincima različitih narodnosti) i možda nisam ni nabrojao sve varijante i imaju svi svoje filmove u glavi, zapravo nastala je igrom slučaja jedna okolnost, koja se rijetko događa u povijesti ratovanja.

Ova dva nesretna Rusa novinara, od kojih je jedan već prošao pakao Afganistana, nisu ni slutili, da ovdje praktično u srcu Europe može biti ovako zamršene sheme, kakva je to bila u onaj čas situacija u tada raspadajućoj Jugoslaviji. Jednostavno nisu mogli sa svime računati, mada je jedan bio upoznat od prije sa situacijom i možda su im hrvatski branitelji iz Hrvatske Kostajnice i zbog toga dali prsluke, kao predostrožnost i podsjetili ih na opasnost, koja im prijeti. Nisu bili dovoljno energični da ostaju, a ovi pak Jednostavno nisu dobro procijenili priliku.

Meni se dogodilo, da sam iz Mađarske došao u Zagreb za vrijeme zračne uzbune i veselio se da ima parkirnih mjesta i malo je prometa, dok mi u podrumu faksa, gdje je bila kantina nisu pojasnili ozbiljnost situacije. Kad dođeš iz mira u rat doslovce u par sati, ne osjećaš svu ozbiljnost istog trena i težinu situacije.

Kada su novinari bili zaustavljeni paljbom i moguće i ranjeni na putu za Sisiak tek nekoliko kilometara od Kostajnice, ranjeni čovjek je sasvim normalno pokušao na neki način prositi pomoći i to na jeziku, kojeg je znao i mislio da će ga spasiti (pa hvala Bogu zna jezik napadača), na jeziku domaćina, da ga razumiju, na tada službeno nazvanom hrvatsko-srpskim.

Kad je onaj primitivni seljačina pogledao registraciju auta – diplomatski, pa oznake Press, a čovjek čisto govori naš (njihov) jezik, bez razmišljanja kliknuo mu je u glavi da je on mogući špijun. S obzirom, da su oni iz tzv. specijalnih jedinica martićevaca bili „pravi dače”, protiv kojih su ovi domaći bili mekušci i nisu ga mogli zaustaviti i još par nesretnih momenata koji su se spletom okolnosti baš dogodili (npr. da je baš onda morao ići po jelo- ako je svjedočenje točno) povukao je jednostavno okidač.

Jednostavno nije vjerovao da je novinar Rus. Možda je bilo i naređenja da se novinari „oštrotretiraju”, jer je informacijski rat bio isto u tijeku. O ubijenim novinarima si nam i ti sam dosta i govorio na spomeniku Gordana Ledereru na brdu Čukur. Još mi dan danas odjekuju tvoje riječi u ušima. Mama doktorica čeka ranjenog sina na operacijski stol, a vojska ne daje helikopter, kojeg bi mogli dati, jer se radi o civilu, pa on iskrvari dok stigne s akolima hitne pomoći u Zagreb.

Nakon toga više nije bilo natrag. Morali su i drugog novinara likvidirati i počeli igrati igru, kojoj nažalost ni do današnjeg dana nije došao kraj.

Da me krivo ne shvatiš to je moja verzija, a da je moguća, potvrđuju velim slučajevi iz davnina.

Svejedno čestitam tebi i tvojim priateljima, da ste hrabro stali uz čovjeka istraživača i da ste mu pokazali što znači hrvatsko domoljulje i pomoć u nevolji,- bez potpore službenih vlasti i organa- pa u krajnjoj liniji i želja, da se istina doznaće i rasčisti do kraja. Postali ste svijetli primjeri humanosti, kakvih je malo po čitavom svijetu.

Na tome vam se zahvaljujem.

Posjećujući spomen kuću i spomenik u Baćinu svim našim hodočasnicima se duboko utisnula potresna slika rata i žrtve, koju su ljudi morali podnositi, a gledajući vas, koji ste ranjeni, a preživjeli u ratu svakim danom suočeni sa posljedicama što fizičkim, što duševnim, moramo dati obavezno poštovanje i ponuditi pomoć, bilo kada, kada vam zatreba.

Pozdravljam te: Franjo

Nyugat-Magyarország és a cseh-délszláv korridor a párizsi béketárgyalásokon

A déli és északi szláv területeket összekötő folyosó gondolata feltehetően már 19. század közepén felmerült értelmiségiek között és egyetemi hallgatók körében. Az 1848-ban az ausztrioszlavisták Prágában tartott kongresszusán is felvetették Ján Kollar tervét, mely a területi összeköttetést javasolta. A gondolat népszerűsége azután nőtt meg, hogy a cseh és morva területek egységének eszméje is elterjedt. 1900-ban a későbbi cseh pénzügyminiszter beszélt az Adriára való kijutás szükségességről, tíz évre rá pedig a zágrábi polgármester tett kísérletet a Dunántúlon élő nemzettsárait a Horvát államba integrálja.¹

Az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása alatt ezek az álomszövögetések természetesen nem számíthattak sikerre. Az első világháborút közvetlenül megelőzően, 1914. június 7-én, Karel Kramář – a későbbi Csehszlovákia első miniszterelnöke – terjesztett elő egy csaknem negyven oldalas memorandumot az orosz követnek. Ebben olyan nagyszláv állam eszméjét vázolta, mely a cári korona égisze alatt egyesítette volna a lengyel, cseh és szlovák területeket. Bulgária és a szerbek által létrehozott délszláv állam kapcsolódása révén – a tervezet szerint – egy hatalmas, „Nagyszláv föderáció” jött volna létre. A két államcsoport kapcsolatát nyugaton a „*Korridor*” lett volna hivatott biztosítani, mellyel egyben Ausztria és Magyarország különválasztását is el lehetett érni. A Trieszt és Fiume felé közlekedési útvonalaként is szolgáló sáv azonban – el lentében a későbbi korridorterkekkel – elsősorban osztrák területeket foglalt volna magában.²

A Kramář és Václav Jaroslav Klofač háború előtti közép-európai rendezési tervében szerepelt korridor ötletét az emigrációba vonult Tomáš G. Masaryk vetette fel Robert William Seton-Watsonnak, a Közép-Kelet Európával foglal-

¹ Bourghardt, Andrew F.: *Borderland. Historical and Geographical Study of Burgenland, Austria*. University of Wisconsin Press, Madison, 1962. 169. o.

² Schlag, Gerald: *AusTrümmergeboren...Burgenland 1918-1921*. Eisenstadt, 2001, Burgenländisches Landesmuseum. / WissenschaftlicheArbeiten aus dem Burgenland (WAB) Band 106./240-241. o.

kozó befolyásos angol történésznek. Az elképzélés lényegét később kifejtette az angol kormány számára készített, 1915. május 3-i memorandumában is. Az elgondolás Eduard Beneš „Détruisez l'Autriche-Hongrie!” című vitairatában is megjelent, 1916-ban. A Pozsony és Zágráb közötti korridor terve jelentős magyarországi területek, Pozsony, Moson, Sopron, Vas és Zala megyék egy részének elvétele árán volt csak megvalósítható. Az így kialakított területsáv északi része a csehszlovák, a déli a szerb-horvát államhoz került volna. Masaryk jól tudta, hogy a tervezet alapjául szolgáló nyelvi-etnikai, a történelmi, sőt a gazdasági érvek is gyengék, ezért a jóval nyomósabb stratégiai és politikai indokokat hozott fel annak alátámasztására. Javaslatában az szerepelt, hogy az itt nehezen védhető önrendelkezési elv helyett³ magasabb politikai érdekeknek alárendelve kell megoldani a kérdést, s ez utóbbi nem lehet más, mint a német (osztrák) és magyar elem szétválasztása.

A tervezetből egyébként Aristid Briand asztalára is került 1916-ban azzal, hogy az a németek izolálását jelentősen megkönnyítené. A későbbi győztes államokban néhány értelmiségi, például a francia Louis Leger, a *College de France*, és Ernest Denis a *Sorbonne* tanára karolta fel a cseh elképzéléseket. Ők 1917-ben olyan pánszláv konföderáció szándékával is előálltak, mely integrálta volna Lengyelországot, Csehszlovákiát, Jugoszláviát, Bulgáriát, esetleg Romániát és Görögországot is. Az államszövetség észak-déli összekötetését a korridor biztosította volna.⁴ Beneš 1918 októberében, a Monarchia kapitulációja után, javasolta a szövetségeseknek, hogy Olaszország felől észak felé, Csehország irányába törjenek előre, és kerüljenek a még hadat viselő Németország hátába. Az indítvánnyal a szláv korridor útját is megpróbálta egyengetni.⁵

Beneš november 6-án újra előterjesztette Clemenceau-nak a szövetségesek és Csehország közötti kapcsolat megteremtését Trieszten és Pozsonyon keresztül. A csehszlovák külügymíniszter érvei között fő helyen szerepelt, hogy a határtérség megszüntetésével elvágnák egymástól az ellenséges (értsd: az antanttal ellenséges) osztrák és a magyar nemzetet, az antant viszont közvetlen kapcsolatot tudna tartan Csehszlovákiával. A memorandumban nem szerepelt a korridor kifejezés, Beneš annyit jegyzett meg óvatosan, hogy a javasolt megol-

³ A területen élő 850.000 emberből csupán alig több mint 55.000 volt szláv, és ezek csaknem mindenike horvát. Bourghardt 1962, 169. o.

⁴ Romsics Ignác (2001): A trianoni békeszerződés. Osiris, Budapest, 2001, 58. o.

⁵ Schlag 2001, 247. o.

dással a két baráti nemzet (értsd: antanttal baráti viszonyban álló), a jugoszláv és a cseh is összeköttetésben maradna egymással.⁶

Amikor a háború után a kérdés – a csehszlovák delegáció jóvoltából – újból előkerült, nem volt olyan nagyhatalom, mely támogatta volna. Ellenezte az amerikai békeküldöttség, Wilsonnal az élen, s szintén elutasította Nagy Britannia kormánya és tárgyalódelegációja. A közvetlenül is érdekelt Olaszország pedig a leghatározottabban tiltakozott az elképzelés ellen, mivel a Monarchia megszűnésevel kibontakozó ambícióinak mindenfajta hatalmi szerveződés – így a nagyszláv birodalom is – útjában állt volna.⁷ Ellentmondásos, de a tervet maguk az érintettek sem karolták fel meggyőző és egyöntetű lelkesedéssel. Belgrád legalábbis mérsékelt érdeklődést tanúsított a kezdeményezés iránt, mivel az Adria partvidékén és Magyarországgal szemben előterjesztett területi követelései előnyt élveztek a korridorral szemben. E mellett tartottak a csehek balkáni gazdasági terjeszkedésétől is, akikről ráadásul úgy vélték: nem támogatták őket teljes erőbedobással Olaszországgal szemben.⁸

Burgenland az inkubátorban

A békikonferencián az öt nagyhatalom (Nagy Britannia, Franciaország, Amerikai Egyesült Államok, Olaszország és Japán) 2-2 delegátusa (általában kormányfők és külügyminiszterek) alkotta a Legfelsőbb Tanácsot, vagy más néven a Tízes Tanácsot. 1919 tavaszától azonban a legfontosabb kérdésekben a brit, a francia, az olasz miniszterelnök és az amerikai elnök részvételével működő Négyek Tanácsa döntött. A nyugat-magyarországi kérdéssel viszont az Ötök Tanácsa (ismertebb néven a Külügyminiszterek Tanácsa) foglalkozott, melynek összejövetelein az öt említett ország külügyminiszterei voltak jelen. A kérdés legfontosabb fórumává később mégis a Nagykövetek Tanácsa vált, mely 1920. január 21-én, a békészerződés formális befejezése után vette át a Legfelsőbb Tanács szerepét. Ez a szervezet, mely hetenként általában egyszer ülésezett, felügyelte a határkijelöléseket, a népszavazásokat. Az osztrák-ma-

⁶ Beneš cseh-szlovák külügyminiszter Clemenceau francia miniszterelnöknek és hadügymiszternek, Párizs, 1918. november 6. In Ádám Magda-Ormos Mária (szerk.): Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéhez. 1. 1918-1919. (FDI) Akadémiai, 1999. 4. sz. irat.

⁷ Ormos Mária (1990): CivitasFidelissima. Népszavazás Sopronban 1921. Györ, Gordiusz, 23-26. o.

⁸ Krajčovič Milan: DieSlowakei und... In: In (Widder, Roland (szerk.): Burgenland 1921. Anfänge, Übergänge, Aufbau. SymposiumimRahmender „SchlainingerGeschpräche“ vom 24.-29. September 1991 aufBurgSchlaining. Eisenstadt, 1996, BurgenländischesLandesmuseum. /WissenschaftlicheArbeitenausdem Burgenland Heft 95/, 85. o.

gyar határkérdés egyike volt azoknak, melyekből mozaikszerűen, de valódi koncepció hiján épült fel a majdani békérendszer. 1919 májusában került a tárgyalóasztalra, igaz, az előkészítés és az információgyűjtés már korábban, januárban megkezdődött.

A háború után, a békekonferencia idején Európa számtalan helyén forrt a levegő. Miért lett volna ez másként Nyugat-Magyarországgal kapcsolatban? Kérdés, hogy volt-e bármiféle, a győztesek számára elfogadható (!) érv a területért harcba szálló osztrák diplomácia eszköztárában, hogy az aspirációihoz nagyhatalmi támogatást kapjon? Bécsi kormánykörökben rövid keresgélés után megtalálták a használható argumentumokat. Az osztrák békedelegáció követeléseihöz a kézenfekvő etnikai indokok mellett, a magyarországi Tanácsköztársaság léte, és az onnan terjedő bolsevik métely is jól használható érveket szolgáltatott, jöllehet a majdani döntésben nem ez utóbbi játszott meghatározó szerepet. A viszonylag csekély jelentőségű nyugat-magyarországi terület hovatartozásának kérdése minden esetre a közép-európai stabilitás érdekes kérdésévé kezdtet fejlődni.

Nyugat-Magyarország ügyével a nemzetközi szinten elsőként Archibald Cary Coolidge, az amerikai békéküldöttség Bécsben járt tagja hozakodott elő, hetekkel a kérdés Párizsban történő felbukkanását megelőzően, 1919 januárjában. Coolidge nem volt járatlan az európai, azon belül a közép-európai problémákban. Párizsban, Berlin és Freiburgban tanult és 1908 óta a Harvardon oktatta Kelet és Közép-Európa történelmét. A széles ismeretekkel rendelkező szakértő a „túlnyomón németek által lakott, magyarokkal és horvátokkal kevert lakosságú” terület Ausztriához csatolásáról küldött jelentéseket a konferenciára, ahol így Wilson elnöknek módja lett megismerkedni a kérdéssel.⁹ Coolidge mindenkorál nem volt egyoldalúan osztrák-párti, hanem a legitim magyar és az osztrák érveket egyaránt felsorakoztatta jelentéseiben, igaz ezek mérlege az ő felfogásában Ausztria felé billent. Amerikai lévén elsődlegesen az emberek véleményére és a gazdaság által diktált igényekre alapozta a véleményét. Kiindulásképpen azt fogalmazta meg az amerikai tárgyalók számára, hogy ha megoldatlanul hagyják a problémát, azzal komolyan árthatnak a két ország kapcsolatának. A megoldás viszont az önrendelkezés elvének megfelelően, és a stabilitás valamint a biztonság szavatolása miatt – meggyőződése szerint – Ausztria javára kell, hogy megszülessen. Azt a magyar érvet pedig, hogy a nemzetiségi jogok törvénybe foglalt garantálása után a terület lakossága

⁹ Schlag 2001, 234. o.

Magyarországot választaná hazájának, Coolidge a történelmi tények ismeretében kétkedve fogadta, jóllehet a történeti jogok legitimítását nem kérdőjelezte meg. Az amerikai megfigyelő „érdeme” elsősorban, hogy a térség sorsát a döntéshozók figyelmébe ajánlotta. Coolidge mellett (és az ő megbízásából) Lawrence Martin is tanulmányozta a térség múltját és jelenét, ő azonban geográfiai szempontból. Az eredmény, amire jutott nem sokban különbözött honfitársáétól. Az osztrák-magyar határt földrajzi szempontból korrekcióra érdemesnek tartotta, de Coolidge-al szemben fontos szerepet tulajdonított a térségnak Bécs élelmiszer ellátásában is. Az etnicitás kérdésében azonban árnyaltabb véleményt fejtett ki, mint sokan a kortársai között, mivel tagadta, hogy azt csupán a nyelv alapján definiálni lehet, és nem volt meggyőződve a magyarosítás általános hangoztatott mértékéről.¹⁰ Hasonlóan tájékozódott az angol kormány is, mely Thomas Cuninghame főmegbízott révén szerzett információkat Nyugat-Magyarországról.¹¹ Április közepén Cuninghameértésére adta Julius Deutsch hadnagy államtitkárnak, hogy Ausztria kedvező békefeltételekre, nevezetesen gazdasági engedmények mellett bizonyos Csehszlovákiának ítélt területek és Dél-Tirol megtartására, valamint Nyugat-Magyarország felosztására is joggal számíthat, ha lemond anschluss terveiről.¹² A terület átadásának javaslata annál is inkább használható ötletnek bizonyult, mivel általa mód nyílt az elsőszorban cseh politikusok által követelt ún. korridor-tervek meghiúsítására.

Jellemző azonban, hogy a Párizsban ülésező számos bizottság között egyáltalán nem találunk olyat, melyet az osztrák-magyar határkérdés rendezésére hoztak volna létre, minthogy a későbbi probléma hosszú ideig nem is volt probléma. A kérdéses határtérség ügye elsőként éppen a cseh-délszláv folyosó kapcsán merült fel a békikonferencián, még 1919 februárjában Masaryk és Beneš előterjeszésére. A brit, francia, amerikai és olasz résztvevőkből álló csehszlovák ügylek bizottsága március 8-án tárgyalt róla, és azt a határozatot hozta, hogy elveti a területi megoldást, és inkább a csehszlovák-jugoszláv gazdasági kapcsolatok szerződéses alapokra helyezését támogatja.¹³ Magyarántehát megvótázta a javaslatot, és március 25-én a probléma le is került a konfe-

¹⁰ Vares, Mari: The Question of Western Hungary/Burgenland, 1918-1923. A Territorial Question in the Context of National and International Policy. JyväskyläStudies in Humanities, 90. University of Jyväskylä, Jyväskylä, 2008, 100-101. o.

¹¹ Ormos Mária: Civitas Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921. Györ, 1990, Gordiusz, 20. o.

¹² Deutsch, Julius: AusÖsterreichsRevolution, MilitärpolitischeErinnerungen. Wiener Volksbuchhandlung, Wien, 1921. 78.

¹³ A csehszlovák ügylek bizottsága ülésének jegyzökönyve, Párizs, 1919. március 8. FDI irat-szám 97.

rencia napirendjéről. Ezt követően immáron az egykori Monarchia határaival összefüggésben bukkant fel újra május 8-án a Külügyminiszterek Tanácsában, amikor Sonnino olasz külügymintiszter felvetésére az angol külügyek irányítója, Balfour azt javasolta: vegyék fontolóra az osztrák-magyar határ újrarendezésének kérdését is. Az angol politikus sokkal óvatosabb formában, de Robert Lansing véleményét osztotta, aki szerint a fennálló határt etnikai alapon meg kell változtatni. A brit külpolitika hagyományaihoz és érdekeihez igazodó Balfour a térség, pontosabban szólva Ausztria és Magyarország gazdasági fejlődésének lehetősége felől közelített a kérdéshez, amelybe természetesen belefoglaltatt Ausztria életképességének biztosítása is. Az amerikai politikus viszont kezdeményező-kedvében volt, és javasolta bizottság felállítását még azelőtt, hogy a nyugat-magyarországi kérdést az osztrák fél hivatalosan felvetette volna a konferencián. Mivel azonban egy ilyen lépéssel feleslegesen idéztek volna elő újabb problémát a már meglévők mellé, a külügymintiszterek javaslatot elvetették. Május 12-én a Tizek Tanácsában Wilson elnök személyesen hozakodott elő azzal, hogy érdemes lenne pontosítani a határt Ausztria és Magyarország között, és amikor magára maradt a javaslatával, titokzatosan megjegyezte, hogy az ő értesülései szerint Ausztria fel fogja venni a kérdést.¹⁴ Úgy is lett, illetve úgy is volt. Az osztrák külügymintisztérium azzal az instrukcióval látta el Párizsba induló delegátusait, hogy Nyugat-Magyarország megszerzése érdekében a legnagyobb határozottsággal lépjene fel, mivel ez az egyetlen pont ahol a más helyeken elszenvedett vesztésegért kompenzációt lehet szerezni.¹⁵ A delegáció május 12-től vett részt a tárgyalásokon. A küldöttséget vezető Renner kancellár egy nappal korábban, május 11-én Coolidge-nak valóban előhozakodott az üggyel, sőt felhatalmazást kért az antant hatalmaktól Nyugat-Magyarország katonai megszállására, amit a bolsevik uralom rémtetteivel indokolt. Az osztrák vezetés egyúttal népszavazást kívánt elérni a térségen.¹⁶ Nem tudni, hogy erre mennyi bíztatást kapott az amerikaiaktól, annyi azonban bizonyos, hogy Washington számára már az is kisebb politikai sikерrel ért fel, hogy legalább valahol lehetőség nyílik a wilsoni elvek érvényesítésére.

Az amerikaiak, elnökükkel az élen szerették volna elkerülni, hogy Ausztria

¹⁴ Gratz Gusztáv: A forradalmak kora. Magyarország története 1918-1920. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935. 295.

¹⁵ Lein, Richard: Die „Burgenlandnahme“ 1919-1924. In: Graf, Maximilianetal. (szerk.): Das Burgenland alsinternationaleGrenzregion, Neue Welt Verlag, 2012. 7. o.

¹⁶ Coolidge jelentése az amerikai tárgyalódelegációnak. In Berlin, Jon D. (szerk.): Akten und DokumentedesAußenamtes (StateDepartment) der USA zur Burgenland-Anschlußfrage. 1919-1920. (ADA) BurgenländischeForshungen. BurgenländischeLandesarchivHeft 67., Eisenstadt, 1977. No. 24.

szociális válsággóccá váljon, ami szintén oka volt annak, hogy bizottsággal vizsgáltatták volna a problémát, ám a többiek május 12-én helyben hagyták a korábbi határokat, azaz a kérdés elhalasztása mellett foglaltak állást várva, hogy arra miként reagál Bécs, vagy netán Budapest. Annyi mégis történt, hogy elvetették az olaszok által javasolt tervet az Ausztria és a délszláv állam között rendezendő népszavazás hatósugarának kiterjesztésére. Az olaszok nagyon szerették volna ugyanis az osztrák fennhatóságot Klagenfurt környékén túl, délkeleti irányban, Maribor felé megnövelni, hogy ezáltal a jugoszlávokat meggyengítsék. A terv kúbaesett, így kompenzációt kellett keresni Ausztria számára.

Az osztrák kormány ekkor kijátszhatta a legerősebb lapját, melyre az anschluss rémét festették, a győztesek emlékezetébe idézve. Ormos Mária kutatásai óta tudjuk, hogy az anschluss előnyeit és hátrányait mérlegre téve, a francia külügyi vezetés egy ideig hezitált, a döntéssel kapcsolatosan. Amennyiben a Rajna-határt, a francia terveinek megfelelően el tudták volna érni, a német-osztrák egyesülségek kifogta volna a szelet a németek vitorláiból, és könnyebben tudomásul lehetett volna vétetni velük a francia-német határon elszenvedett veszteségeket. Ráadásképpen a porosz Berlin militarizmusa is ellensúlyt kapott volna a gemütlich Bécs képében. Csak miután világossá vált, hogy Párizsnak le kell mondania a Rajna-határról, sőt még a Saar-vidék egy részéről is, akkor formálódott ki, és merevedett meg anschluss-ellenes irány a francia politikában.¹⁷ A rajnai határra és a Saar-vidék bekebelezésére vonatkozó terveket az angol és az amerikai diplomácia utasította el, azért, hogy az így létrejövő francia túlhatalmat elhárítsa. Az angolszász hatalmak gazdasági és politikai (pl. Németország felhasználása a bolsevizmus ellen) érveket is fel tudtak sorakoztatni a francia javaslatok ellenében. A francia külügyminiszter ekkor Németország erőnövekedésére formulázta újra álláspontját, és lépett fel az osztrák függetlenség érdekében. Georges Clemenceau-nak az angolok és amerikaiak ellenkezése ellenére sikerült kereszttülvinnie akaratát, és a francia-német határ kérdésében engedve, elfogadtatta szövetségeseivel az Anschluss tilalmát.¹⁸ A döntést követően újabb – az előzőhöz képest szerényebb, de nem lényegtelen – probléma szabott irányt a további történéseknek: mivel lehet a válságban vergődő Ausztria életfeltételeit javítani, és az országra köszöntő destabilizációt megállítani? E célra kiválóan megfelelt az a nyugat-magyarországi térség.

¹⁷ Ormos 1990, 10-13. o.

¹⁸ Ormos Mária-Majoros István: Európa a nemzetközi küzdötéren. Felemelkedés és hanyatlás 1814-1945. Osiris, 1998, 254. o.

Összegezve tehát az osztrák diplomácia – ügyesen – olyan szerkezetre erőltette a döntéshozók elé történt erveit, melynek alapját a nyugati demokráciák, főleg a francia veszélyérzetével követték ki. A jól adagolt gyengeségből kétfele is ágazott út: a bécsi vörös diktatúra és a német-osztrák egyesülés felé. Szemben ezzel az új-Ausztria által képviselt megbízhatóságot és partneri viszonyt ajánlották föl. A történelmi legitimításra és az etnikai viszonyokra való hivatkozás mindezt még megnyerőbbé tette, különösen az amerikai békedelegáció szemében. A francia képviselői viszont a geopolitika játszott nagyobb szerepet. Számos kortárs úgy találta, hogy a győztesek viszállyal akartak szítani Magyarország és Ausztria között, hogy a két ország közeledését megakadályozzák. Hasonló okot vélt felfedezni a háttérben Bánffy külügyminiszter és több más megfigyelő, diplomata is.¹⁹ Erre vonatkozóan azonban nem találni bizonyítékot a békekonferencia iratai között, mint ahogy nincs nyoma ennek a győztes nagyhatalmak külpolitikai céljai között sem. A feltételezésekkel szemben az antant vezetőinek nem fűződött érdeke ahhoz, hogy a két ország közé Eris almáját dobják, még kevésbé, hogy Ausztria és Magyarország kapcsolatait befagyasztva Bécsutól Budapest helyett Berlin felé tolják a térképen. Annál inkább érdekükben állt viszont a két ország közötti együttműködés fenntartása, és a Közép-Európai térség pacifikálása szempontjából fontos gazdasági kooperáció. A békekonferencia, ha mégoly kellettlenül is, de elvi döntést hozott. A Legfelsőbb Tanács 1919. május 27-31. között magáévá tette a Német-Nyugat-magyarország gondolatát, a határ kialakításának kérdése azonban még nyitva maradt, mert az osztrákoknak június 2-án átadott béketervezet szövege azt nem tartalmazta.

Június 14-én, plakátok és röplapok ezrei lepték el az osztrák fővárost, melyben előre bejelentett puccsot hirdettek bécsi munkásszervezetek és az osztrák komunista párt. A felhívásnak eleget téve vasárnap tömegdemonstrációba kezdtek a párt hívei, ami a Hörlgassén utcai csetepatéba, majd pedig tragédiába torkollott. A hatalomátvételi kísérlet során tizenketten meghaltak, több mint ötvenen megsebesültek.²⁰ Az osztrák kormány nem mulasztotta el, hogy használ húzzon a történekből. Párizsi küldöttségük egyik tagja azonban jelezte a szövetségeseknek, hogy ha elmaradnak az engedmények, jobb, ha felkészülnek a bolsevik hatalomátvételre Ausztriában. Az így előkészített

¹⁹ BánffyMiklós: Huszonötév. Budapest, 1993. és Kundt őrnagy feljegyzése Rosenberg bécsi német követ számára, Bécs, 1920. május 14. PolitischesArchiv des AuswärtigenAmtes (PA AA), Berlin, PolitischeAbteilung II. Ungarn. Allgemeine AuswärtigePolitik. Band (Bd.) 1 1920. 04 – 1928. 12. R74141.

²⁰ Arbeiter Zeitung 1919. június 15. 1. o., 1919. június 16. 1. o.

talajra immár biztosabban léphetett a kancellár, aki Clemenceau-nak írt június 16-i memorandumában a Lajta-határ tarthatatlanságáról, és népszavazás szükségességről igyekezett meggyőzni a francia miniszterelnököt. A Legfelső Tanács másnapján jóváhagyásával július 3-án összeült az osztrák észrevételeket tárgyaló bizottság (Comité de Réponse aux Notes Autrichiennes concernant les Clauses Territoriales), hogy kész területi javaslatot tegyen le az asztalra.

Még mielőtt pontot tehettek volna az ügy végére, újból feltűnt a láthatáron a korridor délibábja, igaz ezúttal egészen színehagyott formában. Kramař és Beneš július 3-án azzal álltak elő, hogy a multietnikus határtérségre sem Ausztria, sem Magyarország nem formálhat kizárolagos jogot, hanem azt semlegessé kell tenni, és a népszövetségi felügyelet alá helyezni.²¹ Nem lehet pontosan tudni, de nem is zárható ki, hogy a cseh előterjesztést a már említett Zsombor Géza, volt nyugat-magyarországi kormánybiztos inspirálta. Zsombor a Táncsköztársaság idején Bécsbe menekült, és felvette a kapcsolatot az általa korábbról jól ismert Milan Hodzával, akinek a közvetítésével több memorandumot juttattott el a cseh politikusokhoz Nyugat-Magyarország cseh, illetve antant katonai megszállásának szükségességről. Párizsban Benes segédkezésével Coolidge, valamint a brit katonai misszió vezető, Edward Spears és a francia delagátus, Henri Le Rond tábornok kezeibe is került a javaslatokból. Zsombor memorandumai a bolsevizmus mellett annak a veszélyére is felhívták a figyelmet, hogy a terület Ausztriának juttatása Németország megerősödését fogja eredményezni. Benes okkal bízott benne, hogy a franciaknak jó fülük lesz az ilyen érvek meghallgatására, így feltehető, hogy a térség nemzetközi felügyeletének tervét Zsombor eszmefuttatásának bizonyos elemeivel is aládúolta.²² Ötletét, melyet a francia André Tardieu és Jules Laroche fel is karolt, az amerikaiak azonban megvétózták. A továbbiakban még fellángolt egy hevesebb vita a pozsonyi Dunaszakasz jobb partján fekvő Engerau (Petrzalka) hídfőjének hovatartozásáról, melyet aztán Prágának juttattak.²³

Az események későbbi fordulatai miatt nem lényegtelen Lawrence Martin-nak az a véleme, amelyet a bizottság munkájában igen aktívan közreműködő Coolidge-nak jegyzett fel. Martin ebben azzal (is) érvelt, hogy a magyarok nem fognak harcolni a területért, és a kevert etnikumú Sopron magyar lakos-

²¹ Kramař és Beneš Georges Clemenceau-nak. Párizs, 1919. július 3. In Berlin, Jon D. (szerk.): Akten und DokumentedesAußenamtes (StateDepartment) der USA zur Burgenland-Anschlußfrage. 1919-1920. (ADA) BurgenländischeForshungen. BurgenländischeLandesarchivHeft 67. Eisenstadt, 1977. No. 41. 98. o.

²² Lásd: Schlag2001. 256. o.

²³ Vares 140. o.

ságán kívül senkit nem fog csalódás érni az átcsatolás miatt.²⁴ A mondat első feléért utólag nehéz lenne felelősséget vállalni, ám Sopron és környéke lakosságának hangulatát igen jól tükrözte az amerikai szakértő álláspontja, és ez 1921-ben ki is került. Ausztriának átadásra kijelölt magyar megyékvélegesnek szánt határait csak a július 20-án átadott dokumentumba foglalta bele. Miután az osztrák békedelegáció ezt áttanulmányozta, népszavazást kért Nyugat-Magyarországra. A későbbi magyar külügyminszter, majdan bécsi követ Gratz Gusztáv később úgy emlékezett erre az emlékiratra, hogy az osztrákok félénken és óvatosan nyúltak a határváltoztatás kérdéséhez, az érdekeltek népesség szabad elhatározására bízva a döntést.²⁵ Egy fontos körülmény azonban elkerülte Gratz figyelmét. Ez nem más, minthogy az osztrák delegáció a bizottsági javaslathoz képest jóval nagyobb területre kért népszavazást. Kifogásolta Moson megye megosztását és le akarta szavaztatni Kőszeg, valamint Szentgotthárd lakosságát is. Az osztrák javaslatot végül elvetették, döntésük okait pedig augusztus 14-én ismertették.

A békétárgyalásokon tehát nyár végére rendeződött a probléma úgy, hogy szeptember 10-én a Saint-Germaini szerződésben hivatalosan is Ausztriának ítélték Nyugat-Magyarországot. Az ide elvezető út ismertetését lezárva nem szabad elfeledkeznünk arról a nem elhanyagolható tényről, hogy fentebb ismertetett tárgyalási folyamatok alatt Magyarországnak és a magyar külpolitikai érdekeknek semminemű képviselete nem létezett a győztesek körében. A döntés befolyásolására ilyen körülmények között magyar részről nem volt lehetőség. Mivel azonban Bécs nem rendelkezett számottevő katonai erővel, a birtokvételre várnia kellett a magyar békészterződés aláírásáig, illetve annak ratifikálásáig. Addig az átadásra kijelölt területek magyar közigazgatás alatt maradtak.

Dr Tóth Imre

²⁴ Coolidge, valamint Alan W. Dulles, Charles Seymour feljegyzése az amerikai békedelegáció számára. In ADA No. 37. 94-95. o.

²⁵ Gratz1935. 295-296. o.

Karneval Rijeka 12. februar 2018.

Ovu priču moram početi malo prije. U siječnju ovog ljeta je jedna malo veća grupa iz Grobnićine bila kod nas. Ovoga puta i nekoliko ljudi iz one prve ekipe od prije nekih 6–7 godina, koji su malo onda nas probudili i pokazali da se u mesapusno vreme mora izdržati i čuda već ,nego na ča smo bili mi do onda naučni. Marin, Udo, Vili i ekipa su se skupa s nami lipo zabavljai i spomenuli smo se svih ovih godin, otkada se znamo.

Znači ovako je nekako počelo ovog ljeta. Pred deset dan nam se je bus napunio i to bez bogzna kakvog reklamiranja putovanja. Do polaska je broj spao na 42, no i ovako dosta, da imamo sve za dobru zabavu u ova dva dana. Odlučili smo najprvo se ganuti u 15 30, no Marci i ekipa se ni kanila pomiriti, da ćemo tako kasno dojt do odredišta i nisu kanili ponoviti tu pogrišku, ku ionako načinu, da dokle se daju ključi oni već neznadu to zapametit. Sigurno znate na ča sam mislio pri tom.

Autobus smo ispratili u 13 00 na put ispred Levande i zaželjil im im sričan put novim Neoplan busom od Lajoša, ki sada ide s njim prvi put na duži put. Veljek na početku iznenađenje- bus na kraju ima stol za 8 ljudi, kao u kockarnici. Daje naslutiti super atmosferu. Nas tri ćemo morati pojti za busom s autom i usput ih kade uloviti, aš Anita i Franjo mlađi imaju u bolnici dežurstvo. Dogovorili smo se da ću ih u 15 00 sati dočekati na vratima bolnice i probati ćemo bus prestignut još pred slovenskom granicom. Na benzinskoj pumpi kod Redicsa dogovorilé smo za parking i dozvolili nam da parkiramo kombi do pandiljka navečer.

No nije nam se ugodalo krenuti, kako smo zamislili. Komplikacije su nastale u ordinaciji mi krenusmo 25 minut kašnje. Onda ali s turbo brzinom. Nažalost niš već ni, kod je kada-koč bilo. Sada ovde miru policajci, pa te tamo čeka neki super-radar. Za pol ure nam javu, da je novi-prenošeni bus već došao na granicu. Ča ćemo sad? Morali smo na friško improvizirati. Neka bus ide dalje, pa ćemo se mi popašćit i je kade ipak dostignut.

Još pol ure projde i stiže do našega kombija nevjerljatna vist: Marci si je ostavil osobnu kartu na granici. Mi da moramo pitati carinu, jeli nisu našli njegovu osobnu. Ovo nam nekako već zvuči na šalu i alkohol, ki počinje s svojim djelovanjem na one ki ga jače rado vidu.

Onda opet na sms-u dodatna informacija, da je i Petar izgubio osobnu. Ovo već miriši, bolje rečeno smrđi na šalu i mi ne vjerujemo ništ. No ipak se uspostavilo da je marcijeva osobna ostala u skeneru na granici, pa nam je službenica u hrvatskoj kabini uz zahvalnost, da nas je sam Bog poslao predala i se ispričala zbog neugodnosti. Mirjana na busu i Franjo u našem kombiju su sa svojim iPhonima povezani pa vseenek vidimo razdaljinu između ova dva prometna objekta. Još 45km, još 35 km razdaljina je uvijek manja i manja. Na kraju ih zamolim, da nas u Čakovcu pričekaju. Na pumpi, kade ionako stanešmo je već bila mala fešta. U kafiću vidim, da naši malo pripiti dečki već bare konobaricu, a domaće dečke mame na Karneval. No oni se ne daju. Šef nam je dozvolio da ostavimo kombi parkirati na dva dane.

Sada smo svi skupa i vozimo se dalje. Velika stvar je bila da smo se prisjetili zvučnika JBL, koji preko bluetooth-a može igrati sve pjesme. To je važno, jer ovog puta nimamo muzičare. Marko je morao ostati u Levandi, kad su Johnny i Renata s nami. Ovako kot no u discu kreće se dalje. Martin se je tako veselio već tjednima tom putovanju i ponovnom susretu s prijateljima, da se od sriće malo izgubio u prostoru i vremenu, pa su mu dobro došle te tri ure malo odmora. U Gorskom Kotaru snig i led. Lajoš vozi oprezno, a ja imam oko stalno na satu, aš smo obećali osoblju Motela Lucija u Kostreni naš dolazak do 21 sat. Dok smo se mi nekako spetljali oko tih silnih petlji u Rijeku, bilo je već pol 11 navečer. Svim smo kanili na brzake podiliti svoje ključeve pa nanovič friško u bus i kod Ude na feštu. No to je bila samo ideja.

Martin si je prilikom silaska s busa teško uganuo skočni zglob (košćicu), pa je izgledalo, da će moje ovogodišnje „gostovanje“ na Karnevalu počet opet kade na hitnoj. (Po dolasku doma se je doznao, da si je pokidao ligamente i terapija je bila 6 tjedan strogog mirovanja. nakn.nap.)

No nije samo to. Jedan ne želi s drugim, aš hrće, druga si ne najde osobnu, aš se je na busu još potrknula i sve joj se rastrbašilo. Usput rečeno, da si možete zamisliti koja je to ekipa. Ista je u svojoj drugoj ženskoj torbi imala doplera (staklena butelja od 2 l) sa bijelim vinom i još dvi mineralne! Postalo mi je jasno zač joj je bila tako teška malo prije, kada sam ju spoberao dignuti! Znači i toga ima, a imat ćemo još iznenađenja. Nekima je hladno u sobi, pa mijenjaj raspored.

Sve u svemu, kod Ude smo stigli ipo 23 uri u noći. Mi bi već davno popiz-

dili i bili izvan sebe, no ne naši prijatelji i Udo. Mrtvi hladni se vesele našem dolasku i uz ljubljenje i grljenje već nas vode k prijamnom piću i zakuskam.

Zove telefon s informacijom, da dvoje nepoznatih lica luta i bondra bez nekakvog cija ulicom i da su malo „začarani”, ali nisu ni domaći, aš govore neki čudni dijalekt, koji je istina sličan, ali ipak nije lokalni idiom čakavice, na koju su naučili.

Malo pomalo nam je krotalo Johnnyja i Renatu izvući iz auta nekog nepoznatog dobornamjernika, kojeg je Johnny angažirao da ih dofura do Ude. Promašili su samo nekih 60 metara.

A u konobi je gusto! Ljudi koliko hoćeš, pola naših, pola njihovih. Udo uzima harmoniku i još sa dvojicom svojih započne one njihove Heja-heja-heja-ho, heja-heja-heja ho.....!!!!!!

I stižu meniji, domaći specijaliteti, jedan krug, pa drugi, pa treći pa neznan više koji, da bi na kraju stigle i ribe. No do tada se je većina već prežderala. Ne mogu više ni u snu zamisliti klopu.

Kako je Udo svjetski rekorder što se tiče kobasicama, mislili smo da ćemo ga najbolje presenetiti sa vrsnim kobasicama iz Panonije, upakirane i kamuflirane čokoladnim omotom, a sve to aranžirano u šivaču kutiju izrađenu na starinski.

Upalilo je!

Svaka čast Udu, na takvom prijemu i dobrodošlici. No ne samo njemu. Tu su i svi njegovi prijatelji, koji s takvom lakoćom izvršavaju zadatke, da se ne moremo načuditi, kako mogu i igrati i jačiti i tancati i prati suđe i točiti vino, i peć ribu itd.itd. Luda kuća! Nekim našim prijateljima Mađarima pa skoro protekla i suza, kad su vidili, kako smo dočekani kao prijatelji, kao rado viđeni gosti.

Sliku je malo kvario detalj, jer je naš prijatelj Martin sjedio sa jednom izutom nogom, s vrićicom leda i nekim steznicima, a sve to zahvaljulući udinu sestri, koja je inače i medicinska sestra. Kakva li slučajnost i srića.

Ta noć je završila za većinu nas malo iza 2 ure po ponoći, kada smo se vrnuli u Luciju na počivanje. No nisu to načinili naši notorni feštači. Martin, Johnny, Petar i Renata, koja se sada probudila iz budnog sna, jer smo dugo mislili, da ju je netko drogirao. Drugi dan ćemo tek dozнат, da je uz potrebnu mjeru predstrožnosti prije putovanja s autobusom uzela potrebnu terapiju, ali je sve to malo kasnije zalila sa 4 osrednje doze rakijice. Možete si misliti rezultat toga. Skoro, pa budna koma.

Oni su stigli u pola pet doma, no sada dolazi kulminacija cijele priče prvog dana našeg „izleta”. Za neke je to kalvarija, kako će odgonetnut broj soba, u kojima bi morali spati, aš kako to svake godine biva, kod podjele ključeva, oni više nisu bili u uračunljivom stanju.

No uvijek ima rješenja. Nazvati mene i neka ja sredim stvar. Stvar je napola riješena, pa su u ovakvom provizornom aranžmanu troje morali spavati na dvi stelje. Normalno onako obučeni va montle kod su došli s fešte. Kurili nisu preveć, noć je bila hladan, pa im je tako bilo i najbolje. Pratež va koferi je ionako ostala u bunkeru busa, kad su od velikog veselja dolaska na karneval na se zabili.

U pet ujutro je naša „mala“ ekipa ipak našla malo oduška i utonula u zasluženi san.

Kraj prvog dana.

No oni, koji nisu došli s nami na feštu, već su bili oko 7 naspavani i voljni novih akcija, koje su i poduzimali prema obali na štiga gore-dolje.

U 8 sam se morao i ja probudit, aš sam imao već dogovor sa Marinom, koji će me prebaciti u Grobnik. Tamo imam sastanak sa Vlastom Juretić i Vinkom Škaronom. Dogovorili smo neke projekte, neke planove, usput pogledali snijegom pokrite vrhove Gorskog Kotara saslušavši priču o velebnim nakanama Čakavske Katedre Grobnik za ovo ljeto, a potom se spustili opet do Kostrene. Ovde smo zapalili svjeću palim herojima izokolice, koji imaju upravo u parku našeg konačišta svoje obilježje, a onda svi na Karneval!

Uz dogovor, da će nas Lajoš pokupiti u 19 30 (koji će se usput termin nžalost pokazati preranim, aš posljednje grupe već nismo mogli pogledati) do Braniteljskog mosta još nekako u grupi, ali onda smo se razišli ko pčeles, koje idu iskati najlipši cvit, kojeg žele ubrati. Svi u svoj omiljeni kafić, na omiljeno mjesto, gdje će fotografirati. Johnny se je prošao upoznavati sa drugim grupama, pa se fotografirao sa njih sigurno 50. Jenő u svojoj maski za fratra i njegov kolega „rob“ su se upoznavali sa drugim kostimiranimi i lipo marširali sa njimi skupa, kot da su i oni dio njihove priče.

Ja sam sa Anitom uzeo korake i popeli se na Trsat. 500 štiga niј malo ni za nas. Malo zadihani stigli smo da svetišća i prisjetili se Dr Kolića, ki se je pred par ljet, kada smo ovde bili na hodočašcu kamuflirao u prosjaka i pekljao pred crikvom tako, da ga ni mi sami nismo prepoznali. Zatim je stigla na red i utvrdila Trsat. Uz prekrasno vrime i zvuke glazbe sa Karnevala, smo se dogovarli s Marinom za destinaciju, kade ćemo nešto zagrisit.

„Idi samo cestom koja vodi od svetišća prema doli i pripazi, da ti auti vse nek vozu nasuprot tebi. Onda ideš dobro“ tako sam dobio točne instrukcije od Marina, kako dalje postupati. Tih 2 km je plus pridonijelo tomu i povratak u centar, da budem taj dan imao 17563 korakov va svoji nogu. Ovde smo imali i prvi kontakt sa Milanom, s kojim ćemo se najti malo kašnje.

Kod Baće u Mihanovićevoj ulici je bilo sve u superlativima. Došlo nas je skupa oko 12 iz naše grupe i imali prekrasan objed i to prvenstveno mesa s roštilja.

Potom opet u grad. Martin još kasa, ali mu je bolje. Milan Kurilj nas je već čekao i popili smo s njim jedno piće uz ugodan razgovor o svemu i svačemu. Nakon toga nam je preostalo još samo ura, da gledamo razne grupe. No i hladno je postalo po zalasku sunca. Sada su došle maske, koje su i same svjetlucale. Tehnika danas omogućava praktično sve.

Jedna je nažalost vist bila u mojoj podsvisti, a to je, da ćemo dojdući dan imati godinu. Kiša će nam prominuti planove i moramo ča drugoga izmisliti i planirati.

Opet me je probudila jedna jako „vesela” ekipa, ka je oko 1 po ponoći po našem hodniku započela eksplodirati luftbalone. Kanonada je mala rič naspram tomu. Za koju uru kašnje će naš maskirani rob u drugom „svijesnom stanju”, valjda inspiriran nekom temom iz povorke, provjeravati svaku sobu, dali je zatvorena. Ona koja nije bila zaključana je malo provirivši povukao noge, pa su se neki i malo pripali i presenetili, pa ibojali se, po seljačku, malo su se usrali, koja je to nesmaga opet došla nje vrvoljiti.

Kraj drugog dana, uz napomenu, da je našu ekipu iz prijašnjeg dana dovezao Udo davši im zadaću, zaduživši ih, da harmoniku, ku je im dao, moraju transpotirati u Levandu, da ako sljedeći put dojde do nas, s instrumentom on više brige ne bude imao.

Treti dan je započeo sa laganim doručkom i malo kasnijim pokretom, aš smo u međuvrime van hitili iz programa Poreč, pa modificiranu Crikvenicu i sve ča je oko iz jednostavnog razloga, aš je popalo vsagdir manje-više curit. Va godini pojti gledati znamenitosti i lipote Istre nam njih bilo po ukusu i volji, pa smo nazvali Waltera kod Roča, koji drži konobu Kolinasi, a preporučio nam ga je tko drugi nego Udo, da ćemo stići malo prije. Uz veselu poruku, da moremo dojt već oko podneva krenuli smo do prvog šoping centra, a to su bile Plodine, samo nekih 300 metara dalje.

Put do Istre na njih bil ugodan. Vjetrobran busa se stalno sočio, a Lajoš se je polako navikavao na sve te sline gumbe, na ovom modelu busa, kojeg evo, kako smo već prije napisali prvi put vozi na dužu destinaciju. Prije Učke čisti zimski ugođaj. Sve je u magli i oblaki, a kanio sam ljudem pokazati lipote Kvarnera upravo iz Veprinca.

No mi smo odlučno krocili prema zadnjoj destinaciji naše ekspedicije do Roča. Kada sam ugledao zvonik crikve u Roču, veljek sam se prisjetio našeg putovanja u Istru i posjeta najmanjem gradu na svitu Humu pred par leti.

No ovog puta nas je puto vodio samo do konobe Kolinasi, kade smo se prejeli, najboljim tradicionalnim istarskim specijalitetima. Rekao sam, da će djelovanje tartufa gospode osjetiti tek po učinkovitosti svojih partnera nakon srićnog prisjeća svojim domovima.

Uz prekrasnu prirodu, ponor lokalne male rječice, živopisnih mještanca na brežuljcima došao je kraj našemu putovanju. Još s okusom od biskove rakije i tarutfa u ustima oprostili smo se od naših domaćina i krenuli put doma. Vjetrobran se je još vsenek sočio i bio zamućen. Kada je stanje postalo neugodno i za vozača Lajoša, koji je s jednom rukom čistio vjestrobran iznutra, a s drugom vozio upravo zbog toga blago cik-cak, sim-tam, došao je Franjo i ponudio fantastično rješenje.

Tribamo iznutra očistiti staklo sa pjenom za brijanje!

Tako je i bilo. Započela je velika akcija u čiji pozitivni ishod su se nadali samo oni najhrabriji. No krotalo je! Po tom su skrsle kapljice, nestalo je zamućenja. Snig nas je pratio do granice, a od tada polako henjao, da bi prešao u susnježicu kasnije ugodinu.

Svi mrtvi umorni, ali u duši veseli stigli smo čitovati domon i još jednoč se zahvalimo našim prijeteljom, da smo ove dva dane znali provesti u tako lipom ugođaju i društvu.

Harmonika vas već sada čeka u Levandi , a s njom i mi sve vas!.

*Koljnof, 2018.02.13 jedna ura po polnoći
Franjo Pajrić*

Glagoljska slova uz put

Grad Grobnik

Karneval

Karnevalska povorka

Istarski specijaliteti

Kod Uda je bilo svega

Kod spomenika palim borcima na Kostreni

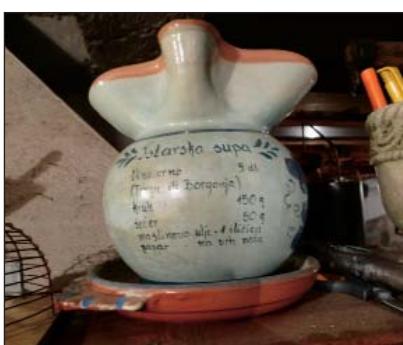
Marijansko svetišće Trsat

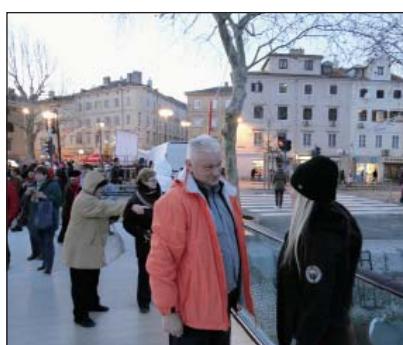
Mala diskusija

Na Grobniku

Poučne priče

Prijatelj Milan Kurilj

Restoran Kolinasi

Trsat vára

U Čakavskoj katedri na Grobniku

Uskrsli Jezuš i Trsat

Vrata Jadrana

Nisam zločinac, ja sam pjesnik

Slobodanu Praljku

Nisam zločinac, ja sam pjesnik.
Vraćam se kući.
Nevin je onaj koji vjeruje.

Domovina su obični ljudi
oni promiču pored nas,
s njima živim
i njima se obraćam.
Mučno mi je slušati o ratovima.
Danas me posvuda
prati cvijeće.

Hrvatska je više nego suci
njima nema tko zaželjeti laku noć.
Sunce im oči zatvara
gavrani nad glavama.

Danas je nebo palo
poput velike tuge
na krv onih koji su krenuli za slobodom.
Istina leži mrtva.

Hrvatska je zbiljnost
svaka joj žrtva donosi ljepotu.
Sudište je ono čega nema
samo riječ bez značenja
jer nije Bog.

Veliki sudac u život odlazi manji.
Ni ruke nije uspio oprati
lica se svoga u vodi pobojao.
Velik je do sljepila
i zbori kroz uši koje su gluhe.

Bože, vrijeme je sve ovo dokončati
dragovoljno
i jednostavno,
vidjeti nebo koje se sve vrijeme
nalazilo na mom dlanu,
zvijezdu na njemu
kuću pravde.

Sutra će sunce granuti
s mojim očima
i ja neću pjevati usamljen.
Vidjet će se vidljivo
i kada sudac spusti zavjesu.

Bože, zatvori vrata
i prozore sudišta,
zatvori škrinju
u kojoj su krivotvorni
tražili zlato.
I vazda budi s nama,
u kolijevci hrvatskoj.

Nisam zločinac, ja sam pjesnik
pijem vino i lomim kruh
sa svojim junacima.
Bog nam je prepustio stol
kako bismo grobnu stijenu pomakli
i živjeli kao ljudi.

Moja pjesma o Hrvatskoj
ne treba glasa ni glazbe
samo srce, samo srce
prepuno oluja,
svjetla
u kojem nalazi izlaz pri svakoj litici.

Srce je moje nerazdvojno
od prijatelja
i neprijatelja.
Ono je njihovo suglasje

Hrvatska moja sanja
u vlasti tajne
i u njoj ja
ne misleći više ni na što
kao što čini svaka povijest.

Zatvaram danas vrata
s Hrvatskom
među bijelim zidovima.
Domovino,
pamtim sve što sam naučio o tebi.

*Tomislav Marijan Bilosnić,
Zemunik Donji, 29. studenoga 2017.*

Pravičnost

Škuro nebo pred plač veli
Dica ovde svi mi zgora
Čudimo se ča se je stalo,
Kom se j' vjerovalo
Da se je tako dogodalo?

Bitke biti, u boj pojti
Nij svakomu dano
A još manje zdignut glavu
A svi najrađe bi tvoju kožu
Od drugih van danu

Malo nas je ki bijemo
Boj preteški boj bez kraja
Zmožno kriči vlašća duša
Vesela kanica jave i neba
Vabi i plače, ča je prodana?

Da je more bit bez grihov
Takvog denas nećeš najti
Ideale svoje nesmiš prodat
S lahkriči mudrovat
Istini moraš u oči pogledat

Do tal ponižen bil je Jezuš
Ak' si isto budi gizdav na to
Čer je prošal jedan od nas
Ki si poštenje nij dal
A da j' umrit moral zato.

F. Panon 2017.studeni

„Posljednji hrvatski samuraj”

*Do danas mislio sam
Da samuraji više ne postoje
Da više nema tko kleknuti
I oštricom začepit’ otvor u trbuhu
Da čast nema gdje iscuriti
Mislio sam da je prošlo doba
U kojem junacima dana riječ
Od zlatnika značila je više.
Al’ja sam danas tek razuvjereni čovjek
Lica nešto sasušena od suza
I zimskog vjetra
Jer danas vidjeh čovjeka
Poput jablana visokog, smirenog
Tek mu pogled zrakom
Vodio je bitku s pogledima Juda
I jadom okrvavljenih škuda
Ja vidjeh posljednjeg od posljednjih
Vidjeh ratnika stasitog
Do zvijezda ispruženog
Većeg i od tuge naroda svog
Jer on je bio Čovjek
Bio je General
Prijatelj
Naš junak
Naš posljednji samuraj*

*(Pere Eranović, Split 29.11.2017)
Počivaj u miru Božjem Generale. Hvala ti za sve*

Tvoje čarne oči

Jesen 1531-og ljeta je već bila koraknula u svoju drugu polovicu, kada je vitez Janko sa svojim gizdavim i vsenek nemirnim konjem u lagrenom kasu trošio poslidnje milje svoga puta. Jahao je cijeli dan i noć, samo da bi čim prije doprimio vist svom gospodaru u Steničnjak. Zapadna Ugarska je daleko, ali hvala Bogu puti su još dobri, paziti je morao samo da ne dospene u vidokrug nepreteljskih četov i vojakov. Situacija va orsagi nij nimalo dobra. Dva kralji, sada i polako dvi vjere, gospodari, ki vuču na sve strane, a s juga velika pogibelj, Turki. A mora se ča poduzet, aš ako dalje vako ide, moremo sve izgubiti. Domovinu, obitelj, svo blago, pa i sam jezik. Ovakove misli su se obraćale u glavi našem junaku, kada je projahavši treto brdo, došao pred velika vrata velebnog grada i utvrde Steničnjaka.

Na putu je morao prik projt kroz par velikih rijekov. Na početku Rabu, pa Muru, pa Dravu i Savu, a na kraju Kupu. More bit mu je bila ova poslidnja i najteža zadaća, aš ovo ljeto je jako čuda curilo, znalo je livat kod iz kabla, pa je sve mokro i močvarasto naokolo. Vist koju je nosio bila je i dobra i čemerna. Kada su se vrata otprla i on sjahao s svoga konja, pojavio se je zapovjednik grada. Bio je kot no hrast visok, a zvao se je Ivan odvažan i ugledan človik. Poznat po odlučnosti i velikom srcu, pa su ga svi rado vidili i pokazali njemu visoko poštovanje.

Obitelj Kanižaj je bila gospodar ove utvrde, no Ladislav je naglo umro po shodišču u Svetu zemlju, a i žena ga je po par leti slijedila na drugi svit. Ovako je mala Uršula, ka je u to vrime bila u Šarvaru ostala siroče, no znamda neće dugo durati ovo teško vrime za nju, aš se je Tomo Nadasdy, mladi plemič s svitlom karijerom već puti raspitkivao o njoj.

Kada je Janko stupil pred gospodara grada Steničnjaka, vidilo se da ni njega nisu od maloga drivca zdubali. Skoro pa dva metare je miril ta mladi vitez i u svojoj kožnoj opravi izgledao je kot no neki plemić. Umoran i prašan od puta, ali oštrog i smirenog pogleda pozdravi gospodara.

– Kakve su visti Janko? – pita ga Ivan dibokim i mirnim glasom.

– Mlada gospodarica vas je dala lipo pozdraviti i rekla je da za nju ne morate imati brige, da sve ide po planu. Grad Šarvar je siguran grad, močvare daju sigurnost i mir, a i turska granica je daleko – odgovorio je Janko malo duglje i opširnije, nego kako si je to zapovjednik predstavio.

– No imamo čemerne visti. Uhode iz Beča su nam javile, da ćemo more bit za ljeto dan morat opet pojti va boj protiv Turkov. Visti od kapetana Jurišića, ki je bil na Porti nažalost nisu dobre. Moremo biti pripravni na najčemernije ča nam se more dogodit. Mlada gospa je u Šarvaru, a Jurišić planira povezati zapadnougarske utvrde, da načini neprobojni obrambeni lanac protiv dušmanov. Ako to bude tako, morat ćemo svi mi gori u boj. Moramo braniti svoje.

– Neboj se Janko! Mer znaš, da smo mi vesenek pripravni i voljni se potuć s nevjernikom. No čul sam da se tamo zgora u Ugarskoj miša i na tom vjerskom polju. Da imamo dost takvih, ki su se otcipili od Svetе matere crikve, ili ozbiljno razmišljaju o tom. Ča si čul po ti posli sine?

– Tako nekako. Imate pravo zapovjedniče. To će još otežati ionako mučni posal našem kapetanu Jurišiću zgora na granici prema Beču. Kiseg je tvrdi grad, ali ovako, kada se još i med sobom mrcvaru gospodari, ne gledajuć da im za hrpti škilji nepretelj, neće bit lakha zadaća organizirati obranu. A morat će dojt i naši hrabri vitezi, aš se zgora jako boju od Turkov. Ki će im morati držati hrbat i dati njim sigurnost i pomoć. Kako u borbi tako i u vjeri.

– Vido sam te s kule, kako jašeš, a i konj ti je vas potan i zasapljen, poj poji si ča i umi se, pa ćemo se kašnje viditi.

– Po zapovjedi! – odgovoril Janko i otpelja svojega konja u štalu inušu, da mu ga očisti i da mu zobi i sijena da.

Te većeri se već nij našal s gospodarom. Diboko zamišljem, a i dost trudan zaspao je kot no štuk. Kumaj su ga mogli sluge jutro probuditi iz dibokoga sna, da si dojde ča zagrist.

Bilo je palente i friškoga kiseloga mlika pa i malo slanine s lukom. Kad je zgotovil s jilom javio se na raport kod gospodara Ivana.

– No Janko imam za tebe jednu zadaću, ku moraš ispunit. – veli Ivan gledajuć zamišljeno u pod pod svojimi čižmami. Moraš odjahati u grad Ozalj i otprimiti moje pismo gospodaru knezu Jurju Frankopanu. Važno je da dojde čim friže i u sigurne ruke. Uhode su nam javile, da se i na našoj strani ča pripravlja i ne kanim biti presenećen od velikog napada Turkov, tako da moj jaki susjed ne zna o tomu. Ovako će nam i on moći pomoći, ako nam zatriba.

Kako uvijek Janko odvažno primi zapovijed osedla svog konja i krene na put. Usput je ništo još hitio u torbu onako usput, ki zna čemu li zatribati. Vremena su teška pa se nikada nezna.

Jahao je putem, koji mu je bio samo djelomično poznat. Divovski hrastovi lužnjaci pratili ga, a on se orijentirao po suncu, aš je bio prohladan, ali vedar sunčan dan. U daljini su se nazirali obrisi gore Plješvice i malih sela na brežuljcima, a poplavljene sinokoše je pokrivala niska magla. Bila je zapravo kao bijeli tepih iz kojeg su se ponekad pojavljivale glave konja posavlјaka, koji su bili na ispaši.

Onako ravno najkraćim putem bilo je nemoguće u ovo doba. Izabrao je put do mjesta Skakavac, pa preko Kupe skelom kod Brođana i uz Kupu jahao je naš junak. Na jednoj čistini kada je malo odahnuo i svom konuju dopustio da se napije vode i malo pase rastvorio staru kožnu kartu i pogledao kade bi mogao biti. Na mapi je za Kupu još pisalo Kulpa. Na drugoj strani toponim Šumbar podsjećao ga na govoreće izraze mjesta, koji pričaju o funkciji. Veselo da je opet nešto novoga doznao uz jahao je svog konja i ganuo se opet na put. Kod mjesta Mahićno malo se opet nauživao gledajući prekrasno sljubljenje dviju rijeka Kupe i Dobre. Ozalj grad već nije bio daleko.

U laganom kasu bilo je već popodne dok je došao do grada na Kupi, velebnog Ozlja. Frankopansko gnjezdo ponosno je stršilo na kamenoj klisurini, a podno prekrasna Kupa sa svojim lijepim vodopadom. Taj ponos od kamena na jednoj velikoj kamenoj skali bijelio se već izdaleka.

Šum vode ga je uvijek očarao, pa je stao na trenutak, da uživa u toj ljepoti prirode. Kako on zamišljeno gleda tihu rijeku, Kupu kako bi se za koji trenutak prelomla na rubu bijeri započela „govoriti“. Taj jaz, taj zaj ili buka ga umirivala i podsjećala ga na rijeku Rabu blizu Šarvara daleko na sjeveru.

Priče o pozojima, o zmajevima se nekako uvijek isprepliću na takvim mjestima. Rijeka se nakon vodopada malo proširila i stvorila blatne uvijek vlažne obale, kuda su se znale starije žene doći oporavljati, stavljajući na bolna svoja mjesta, na zglobove ljekovite blatne obloge. Po, voda, kako su je kada koč zvali je ovde svetinja i čuva se i merka, kod na svoje oči. Svi su znali, da ona nosi žitak i sve ča je potribno raslinju, za živine i ljudem.

Nije ni slutio, mislio na to, da će jedna slična rijeka njegova Raba biti kobna za Turke za malo manje od ljeto dan i da će rušenjem svih mlinova na njoj kapetan Jurišić zadati velike glavobolje čak i Sulejmanu Veličanstvenom i njegovom vezиру Ibrahimu.

Dok je on tako gledao neprimjetno mu preleti preko puta silueta i nestala u obližnjem šumarku.

Pričinilo mu se, kao da je vidio ženski oblik, no nije bio siguran u to. Put uz koji je malo sjeo da odmori vodio je do ulaznih vrata i visećeg mosta utvrde. Do nje je za koju minutu i on svojim već pomalo izmorenim konjem došao

i prosio dopuištenje za ulaz. Dok je on čekao da ga provjere i dobije dopust stupit prik kroz teška željezom okovana hrastova vrata protriči ista prekrasna figura pored njega sa velikom košarom punom nekih trava i lišća.

– Hej! – zavikne Janko, no mlada spodoba se nije ni obernula k njemu nego nastavila svojim nekim laganim vilenjačkim koracima u grad i nestala u nekom hodniku zgrada za poslugu.

Straža primi Janka i povede ga u jednu malu dvoranu s zapovjedi, da pričeka, dok se ne pojavi gospodar.

Dok je tako Janko čekao provirivao je kroz oblok na unutarnji dvor ozaljske utvrde, gdje je bio baš živo. Svi su se paščili nekamo, svaki sa drugim ciljem i izledalo je to pomalo, kao u jednoj košnici, kada se svaka pčela naizgled pokreće bez veze, a u stvari sve ima svoj smisao i svaka ima svoj cilj.

No dok je malo bolje pogledao u tom metežu svakakvih ljudi, svakakvih nošnji ugleda on onu mladu, koju je već dva puta prije toga nakratko video. Sada iz druge pespektive mogao je duže pratiti njen lik, njen hod, korake i držanje. Video je lijepe črne vlasi kako ih vjetar nosi, dok je ona opet isto tako hitro koracala s jedne strane dvorišta do drugog. A noge su joj bile kao da su u zraku. Tako je lako koracala.

Najedanput su se priprta vrata još jače otprla i pojavio se gospodar Frankopan. Velik i odvažan čovik s bujnom bradom i dužički rudi vlasi do ramena.

– No sinko, koje to imaš visti za mene? – zapita ga gospodar Juraj.

– Poštovani kneže imam pismo za vas od mojeg gospodara Ivana – i predao s voskom zapečaćeno glagoljicom napisano u svitak namotano pismo u ruke gospodara utvrde.

On prelomi pečat i počne štat pismo. Zabrinuti ranci na čelu pokazivali su da je vist gora, neg ča si je zamišljao Juraj. Rukom projde kroz svoje rude vlasi i zamišljeno je zaljuljaо glavom.

– Neće to biti dobro..... No ti viteže malo se odmori, odahni i zami si ča za najist i neka ti je dobro račenje. Imaj čara u dobrom jilu, kot putnik namjernik u nekoj oštariji uz trgovačke pute.

– Već sam zapovidao našoj jednoj mladoj služavki, ka je grot došla iz loze i doprimilia šumsko sađe i ljekovite trave, neka te posluži. Ona nam je došla pred par misec iz zapadne Ugarske, kamo su se njeni stariji još po krbavskom boju povukli. S njom ćeš se sigurno dobro razumit. Domaća rič, domaći običaji i navade su ju vukle najzad u rodni kraj svojih pradjedov.

– Smiješ odstupiti! – zapovjedi mu knez Juraj.

Janko je već bio jako znatiželjan na onu mladu, ka ga je već na dnu duše

očarala i njegovo srce začelo je brže tucketati. Na driveni štiga prošao je do veže, kade su ga uputili u blagovaonicu.

Stol je već bio postrt za njega i bilo je svega na njemu. Najbolje sađe, povrće, zelenje, i dobo divlje meso. Jiliš, kakvu bi si svaki zaželio za sebe. Pogače i pite uz dobri puter i vrnju bili su nu ionako najomiljeniji kusići za njega. Jako mu se račilo se ča je ovde dostao.

U tom trenutku se pojavila divojka, sjela uz njega i pitala ga.

– Rači ti se Janko?

– Kako ti znaš moje ime? – pita ju on začuđeno.

– Pitala sam od stražmeštara. Kada si došao morao si reć svoje ime.

A kako se ti zoveš črna lipotica, ako smin znat? – pitao Janko i zagleda se u njene črne oči.

– Zovem se Juliška. Došla sam pred par misec iz Ugarske simo u jedno malo selo Pošon ili Poűun, kako ga domaći zovu, na drugoj strani Kupe. Znaš tamo se Kupa malo raširi i mokro je skoro vsenek zemljica. Vizes, na, érted ugye? Hvala Bogu jedna moja rođakinja me preporučila knezu, pa su me primili kot služavku.

– Akkor beszélsz magyarul is? – zapita ju Janko govori li i ugarski.

– Persze, hisz kiskorom óta sok magyar barátom volt a sárvári vár szolgálói között. Imala sam dost prijateljic med poslugom šarvarske utvrde.

– Šarvar! – zaviknuo je Janko. Bio sam tamo 3 ljeta u službi zapovjednika Kőlkedi Basó Feranca. Upravo sam čera dojahal i doprimil važnu vist u Ste-ničnjak.

– Nije li to isti Bašo, o kojemu sam čula u varošu Šarvaru, ki je bi išpan, bolje rečeno župan u Koprivničkoj županiji, a on ili neki njegov nečak kanonik zagrebački još za vrime velikog kralja Lajoša i kasnije onog Nimca Žigmunda? – s pametnim svojim okruglim licem pita Juliška.

– Isto sam i ja čul te glasine. Poznata je to obitelj, ka se jednuč preziva Bažo, drugi put Bašo.

– Si upamet zela, da je jako čuda riči isto, kod u hrvatskom jeziku? – pita ju znatiželjno Janko

– Kako ne. Svaka druga rič je ista. Bilo mi je jako lako naučiti se i ovdašnji dijalekt. Kot da bi se ovde u ovom kraju mišalo sve. Jedni velu ča, drugi kaj, a ovi ki su došli od malo daljega, oni velu što.

Pa tako riči iz poljodjelstva skoro sve iste, pa čuda ča se isto hasnuje za namještaj, pak i za vjerska dugovanja. Ako pak nije ista rič, je jako slična, pa ako ni to ni, onda ju oberni. Veljek češ dostat drugu rič na drugom jeziku. Ad je datí, plat je talp, itd.

– Vidiš kako si ti to lipo zapazil. Spamentan si ti junak Janko! – veli mlada.

Ove riči su za Janka bile kod vraćtvo na dušu, lijek i melem. Janko je uz Julišku čutil takov mir, spokoj i lagana vibraciju zraka, da ga je to općaralo. Nij imao čut ni za vrime. Prošla je već jedna ura skupa s mladom, ku su pak vsagdir iskali, aš je morala pomagati na već mjesti.

– Janko sada ja moram pojti, ali malo kasnije prije neg projdeš vidićemo se još jednuč. Češ mi obećati to?

– Čekat će te ne mari za to. – odgovori veselo Janko.

Janko je znao, da mu se žitak u tom hipcu minja. To je to zanči o čemu je čuda puti slušao med vojaki u službi. Veljek je razmišljao, kako održati vezu s ovom lipom divojkom. Prošao je kod glavnog golubara i iznajmio 3 najlipše pismonoše. Naredio da mu je vržu u košaricu i pričvrstu mu ju na sedlo.

Još malo vrimena je ostalo, a i škurilo se je. Bit će vedra noć i pun je mjesec, lako će starom cestom, na koj sam dojahao. Nažalost vrijeda moram na svoj put – govorio je u sebi Janko

Kada se je javio kod konjušara svoga konja Peljheša su ga svi čudno gledali i malo iz zavisti. Najlipša divojka grada se je ugledala na njega. Juliška je doletila kot no slavuj i povukla malo na stranu Janka. U isto vrima je došao knežev komornik sa svitkom pisma sa kneževim odgovorom na Ivanovo, kojeg je morao vrnuti u Steničnjak.

– Znaš ča Janko?! Meni se ti jako vidiš i do sada mi je srce nemirno kucalo ovde nutri – pokazala je mlada na bujne prsi. Kako ćemo čut jedan za drugoga? Ćemo se još ikada viditi, Janko?

– Ne boj se Juliška imam ja ovde sa sobom tri goluba pismonoše pa će ti ja pisat, a pitat će i mojega gospodara mogla bi more biti i kod njega služit. Kada sam te zagledao u te tvoje črne oči, ja od toga hipca drugačije razmišljam. Ča me je ulovilo ovde nurni u sredini mojega serca. To je taj element, koga Ugri nazivaju szer-elem. – A szer je i naše serce, sredina našega tijela, s kojim čutimo. A ja već tebe čutim u mom sercu, moje serdašće. Bit ćeš moja draga Juliška?

– Bit će Janko ne boj se – i zagrlila je Janka i kušnula ga iz dubine svoje duše i cijeloga svoga bića. Dva mladi su se ovako oprostili jedan od drugog i znali su pa zapametili za vesenek, da im je ov dan donesao sreću i za sva vrimena ostati u spominki, kod najlipši u njevi žitki.

Na kraju je još Juliška zaviknula vidno veselom i gizdavom Janku:

– Drago sreće moje merkaj si dobro na sebe na putu do doma! Vrijeda ćemo se opet viditi!

In memoriam Berencsi Kati

Katiku sam upoznao vrlo davno, još kada je Croatica bila u nastajanju. U Nagymező ulici na katu uvijek šutljiva, ali vrlo marljiva i precizna izvršavala je svoj posao. Nije bilo, što se nije moglo napraviti i uvijek je našla neko rješenje. Vremenom smo postali sve bliži i odnos je nastao prijateljski. Naše veze su se produbljivale na skupnim izletima, kada se sa suprugom priključila našim avanturama po Hrvatskoj i BiH. Posljednje skupne slike su mi ostale iz Etno-a, kada sam im tumačio naša nova saznanja i ništa nije naslućivalo na tu opaku bolest. Veselila sa penziji i igramu sa unukom. Nažalost samo je kratko uživala. Bez nje bi danas bili puno siromašniji i hvala joj od srca za sve, ča je načinila za nas Hrvate, iako je bila Ugrica.

Katit régen, még a Croatica kezdetétől ismertem. Ő volt a kiadó első alkalmazottja. Nem is akármilyen. Fennt a Nagymező utcai épület első emeletén hallgatagon, de annál szorgosabban dolgozott. Nem volt olyan lehetetlen helyzet, melyből nem tudott valamilyen jó megoldást kihozni. Idővel barátok lettünk. Közös utazások következtek, mikor férjével Bubuval hozzáunk kapcsolódott horvátországi körútjainkon. Az utolsó közös képeim az Etno-ból vannak meg, ahol nagy vehemenciával próbáltam nekik elmagyarázni a szóforgatás élményét. Semmi jel nem mutatott arra, hogy a halálos kór nemsokára megjelenik. Örült a megérdemelt nyugdíjnak, az unokákkal való játéknak. Sajnos nem élvezhette sokáig. Nélküle ma sokkal szegényebbek lennénk és ezért szívből köszönöm neki mindazt, amit mi értünk a horvátokért tett, függetlenül attól, hogy magyar volt.

110 ljet Gračanci

110 ljet proslave HSPD Podgorac Gračani

A Buseveci templom

A kemence

A Kupa folyó partján Sziszekben

A népviselet egyedisége

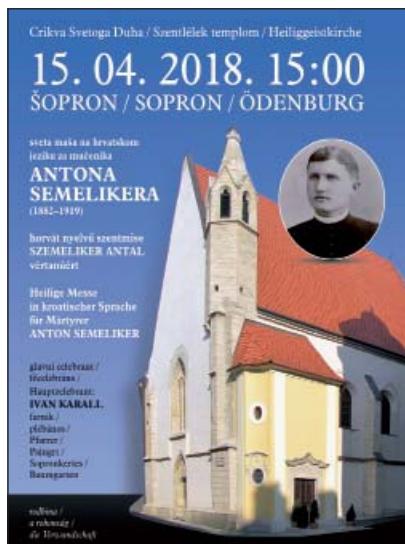
Adamović a soproni temetőben

Advent Koljnof 2017 plakat

Advent Šopron 2017 plakat

2018 04 15 SOPRON Semeliker

A valamikori balkonról

Marijansko svetišće Trsat

Anita Martinac

Anton Kolić nagraden na Državnom hrvatskom danu u Starom Gradu

Argonauti na Kupi

Az újratalálkozás minden megható

Biciklanje oko Jezera

Bili smo na predstavi *Taxi taxi u Filežu*

Bogatstvo

Bondersölj na Danu Mladine u Dolnjoj Pulji

Bosna i Gradišće u Prigorju

Brojna publika u Liszt konferenciojskom centru

Buševceben a gesztenyefesztivón

Čigočban a gólyák falvában

Članovi KUD-a Podgorac

Crkvica sv. Nikole kod Nina

Cvrčak 2017.

Dar mate Šinkovića supružnicima Šinković
na pir

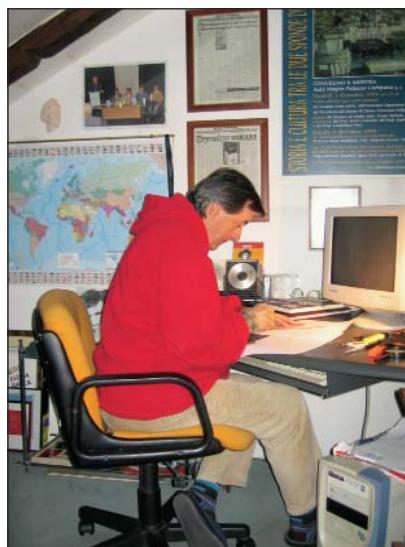
crkva sv. Križa Nin svaki otvor na pravom
mjestu orijentiran po suncu

Anita Martinac Koljnof 2018

Grob Lajoša Škrapića

Igor Šipić istraživač koji stalno radi

Hodočašće Sv. Kvirina 2017.

Koljnofci u Krapju

Negdje na Banovini

Ošljе iznad Stona

Pred crikvom sv. Mihovila

Rouge i gosti

*Donacija knjig za Etnomemorijalni Centar
Lions iz Osjeka*

Ekipa po staza 2017

Fatimska marija Hr. Židan

Fešta na dvorištu Etno-a

Fiatalok a zágábi szent Márk templom előtt

Filež Pax et Bonum 2017.

Filip Kausich emléktáblája előtt

Gala vedcer u Šopronu 2017.11.05.

Gosti iz draganiáa na hrvatski dani u
Sopronu 2017.

Gradišćansko shodišće u Zagrebu

Grb u Parlamentu Budimpešta

Grupa Rouge u Šopronu

Grupa Rouge

Hajóutunkon

Hodočašće celjanskoj putujućoj Mariji u Hrvatski jandrof

Hrvatski Jantar sudoniki prvog susreta

Izložba Kravata Koljnofs

Izložba u Rejpál hiži

*Utvrda Hrvatska Kostajnica pala u ruke
Turkov 1556.*

Utvrda Zrin u srcu Zrinske gore

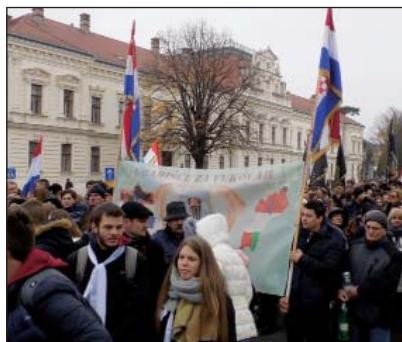
Vlč. Vinko Medugorac u Güssingu

Zagrebački Advent 2017.

Zbor Pax et Bonum u katedrali

Vukovar 18.11. 2017.

Sambotel maketa

Slavonska nošnja s dukati

*Regionalne Studije iz Šoprona
vas pozdravljalju*

Tetac Ferenc Taschner u poslu,

Stari znanci i prijatelji

*Pred nadgrobnom pločom Ivaniša Korpina u
Lepoglavskoj crkvi*

Savjet Vlade RH za Hrvate izvan RH

Üdvözlet Buševecből

Udruga prijatelja Poljica Sveti Jure u Zagrebu
2017.12. mjesec

U madarskom Parlamentu na konferenciji
povodom 150 godina manjinskog zakona

U obiteljksoj atmosferi na memorijalu o Capi

U parku Lepoglave

Jakov Radovčić na gradiščanskem shodišču
pred katedralom

Kati, így pörgetünk mi

Knežev dvor u Slanom

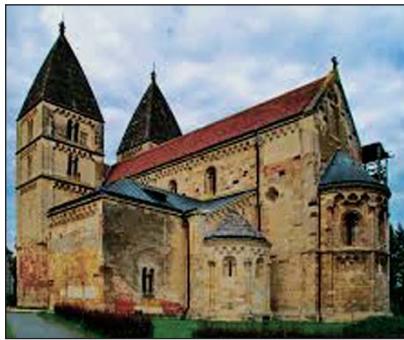
Knjižnica u Prelogu

Kravat pukovnija Zagreb

Kula kralja Andrije u gornjem Knegincu

Lébény vagy Ják

Lole 10 ljet

Mladi u Etno-u

Mladi Gradišćanci

Na Tamburafestu u Markuševcu

Po staza 2017

Horvát
Köztársaság
Nagykövetsége

Kópháza
Község
Képviselőtestülete